

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ALMANYA'DA TÜRK EDEBİYATI VE DİĞER TÜRK
TOPLULUKLARININ EDEBİYATLARI ALANINDA
YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN ANALİTİK
BİBLİYOGRAFYASI**

Yüksek Lisans Tezi

ÖZLEM BÜLBÜL

Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ALMANYA'DA TÜRK EDEBİYATI VE DİĞER TÜRK
TOPLULUKLARININ EDEBİYATLARI ALANINDA
YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN ANALİTİK
BİBLİYOGRAFYASI**

Yüksek Lisans Tezi

ÖZLEM BÜLBÜL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muvaffak DURANLI

Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı
Türk Dünyası Edebiyatları Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Almanya’da Türk Edebiyatı ve Diğer Türk Topluluklarının Edebiyatları Alanında Yapılmış Çalışmaların Analitik Bibliyografyası adlı Yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Özlem BÜLBÜL

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Özlem BÜLBÜL

Numarası : 92110005592

Anabilim Dalı : TDE- Türk Dünyası Edebiyatları

Tez Başlığı (Türkçe) : Almanya'da Türk Edebiyatı ve Diğer Türk Topluluklarının Edebiyatları Alanında Yapılmış Çalışmaların Analitik Bibliyografyası

Tez Başlığı (İngilizce) : "An Analytical bibliography: studies of Turkish Literature and Literatures of other Turcic societies in Germany"

Tez Savunma Tarihi : 27. 08. 2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Muvaffak DURANLI.....

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Ferah TÜRKER.....

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Gonca KUZAY DEMİR.....

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.

ÖN SÖZ

Tarih boyunca karşı karşıya gelen Türkler ve Almanlar arasında gerek askeri, gerek siyasi gerekse ekonomik alanda önemli ilişkiler söz konusu olmuştur. Bu etkileşim kendisini kültür ve edebiyatta da göstermiştir. Özellikle Türkolojinin gelişmesinde Almanların önemli ölçüde katkısı olmuştur. Biz de bu çalışmamızın giriş kısmında Türk-Alman ilişkileriyle ilgili konulara değindik. 12. yüzyıldan itibaren Haçlıların Osmanlı ülkesine düzenledikleri savaşlar veya diğer mücadeleler esnasında burada Osmanlıların eline düşen Hans Schiltberger, Georgius de Hungaria (Macar Georg) ve Bartholomäus Georgevic gibi tutsakların, Osmanlı topraklarında görüp yaşadıklarına ilişkin kaydettikleri, Türkolojinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Bunların dışında Busbecq, Schweigger ya da Gerlach gibi elçilik ya da misyonerlik göreviyle Osmanlı topraklarına ayak basan kişilerin kaleme aldıkları seyahatnameler veya hatıratlar da önyargılarla dolu olsalar da Osmanlı Devleti'nin o dönemlere ilişkin tarihi ve kültürü hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Çalışmada bu eserlere geniş yer verilmiştir.

Çalışmamız Giriş bölümünden sonra Birinci Bölüm ve İkinci Bölüm olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Avrupa'da ve Almanya'da yapılan çalışmaları ele aldık. Öncelikle Avrupa'da Türkoloji hakkında bilgi verilip daha sonrasında Almanya özelinde Türkoloji çalışmaları ve Almanya'daki Türkologlar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Siyasi birliğini geç tamamlamış olan Almanya'da Türkoloji çalışmalarının diğer ülkelere göre daha geç başladığını görmekteyiz. Bu anlamda yapılan çalışmalara sırasıyla değindik. Almanya'daki Türkologları ele alıp yaptıkları çalışmalara ilişkin örnekler verdik.

İkinci bölümde Almanya'da Türkoloji alanında yapılmış olan çalışmaların bibliyografyasını verdik. Bu konuda Almanya'dan getirilen ve İstanbul'da sahaflardan temin edilen kaynakların dışında Türkisch Deutsche Literatur, Deutsche National Bibliothek, Wikipedia Deutschland, Eslam de, Literaturca, Dağyeli Verlag, Binooki Verlag'ın internet sitelerinden yararlandık. Çeviri eserleri yıllara göre tasnif ettik ve yazarın soyadına göre alfabetik sıralama uyguladık. Eserlerin Türkçe ve Almanca karşılığını birlikte verdik ve eseri çevirenin adını, ön söz ya da son söz eklenmiş olan eserlere de parantez içinde

kime ait olduğunu da ilave ettik. Bazı Almancaya çevrilmiş eserlerde, eserin orijinal adının yerine Almanca başka bir adın verildiğini tespit ettik. Aynı durum, çeviri şiirlerde de görülmüştür. Bu sebeple şiirin hangisi olduğunu anlamakta zorlandığımız olmuştur. Ele aldığımız eserlerin çevirmenleri ve eserleri yayınlayan yayınevleri hakkında da kısa tanıtıcı yazılara yer verdik. Analitik bibliyografya kısmında ulaşabildiğimiz eserleri ve antolojileri tanıttık.

Yapılan tez çalışmasında yararlanılan kaynaklar, eseler ve yayınlar özgün biçimleriyle yazılmıştır. Bu özgün biçimlerin tercümelemleri mutlaka tırnak (“ ”) içinde verilmiştir. Örneğin “Schech” in karşılığı “şeyh” olarak gösterilmiştir.

Tezde yapılan her türlü doğrudan alıntı italik ve tırnak içinde yazılmıştır. Yapılan alıntılardan yalnızca şiirler yine italik iken tırnak içine alınmamıştır.

Çalışmamızda dipnotlar, tezin yazıldığı yazı karakterine göre Times New Roman için 10 punto olarak yazılmıştır. Dipnot dizgesinde, ilk kez kullanılan bir kaynağın açık künyesi yazılmıştır. Aynı kaynak daha sonraki kullanımlarında ise “yazarın soyadı; eserin yılı, sayfa numarası” formülüyle, örneğin “Kirchner; 1984, s.xx” biçiminde gösterilmiştir. Yazarın aynı yıl içinde yazdığı birden fazla kaynak varsa, kaynağın her kullanımında açık künyesi belirtilmiştir.

Bir kaynak art arda kullanıldıysa, yazarın soyadı ve atıfta bulunulan eserin sayfa numarası yazılmıştır. Örnek: Eren, s.55.

Aynı eserin birden fazla sayfaya art arda atıfta bulunulduğu durumda, bu sayfa aralığı “ss.” kısaltmasıyla birlikte gösterilmiştir. Örnek: Eren, ss. 50-55. Aynı eserin birkaç sayfasına ayrı ayrı atıfta bulunulması halinde şu yöntem kullanılmıştır. Eren, ss. 50, 56, 59.

Çalışmada aynı yazarın birden fazla eseri kullanılmıştır. Esere ilk kez atıf yapıldığında basım yılından sonra parantez içinde eserin adını anımsatacak bir kelime verilmiştir. Örneğin, Leyla Coşan, **Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine Bir Bakış**, Feruzan Gündoğar; Güler Mungan; Cemal Yıldız: Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Pegem Akademi, Ankara, 2009, (Georgius de Hungaria ve Türkler).

İkinci kez bu esere başvurulduğunda ise dipnot , “Yazarın Soyadı, Eserin Adını Anımsatacak Kelime, Sayfa Numarası” şeklinde yazılmıştır: “Coşan, (Georgius de Hungaria ve Türkler), s. 205”.

Sonuçta Almanya’daki Türkoloji çalışmalarına toplu olarak yer vermeye, bunları analiz etmeye çalıştık. Bu analizlerde eserler türleriyle birlikte sunulmuştur. Ulaşabildiklerimize ilişkin ayrıntılı açıklamalar yaptığımız bu çalışmamızın Türkoloji sahasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

ÖZET

Türklük bilimi anlamına gelen modern Türkoloji, Batı Avrupa ve Rusya'da oluşmaya başlamıştır. Önceleri Avrupa'da Türklerle ilgili bilgiler XVI. yüzyıl ve sonrasında çoğunlukla anı, gezi yazısı ve mektup gibi yazılarda görülmüş; XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise bilimsel bir disiplin kazanmaya başlamıştır. Bu anlamda Türkoloji açısından Almanya önemli bir yere sahiptir. Almanya'da XIX. yüzyıldan bu yana modern Türkoloji sahasında birçok bilimsel ve yazınsal eser verilmiş ve verilmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, erken dönem Osmanlı – Almanya ilişkileri, tarihî seyir içerisinde ele alınmıştır. Yine XX. yüzyıla kadar modern Türkolojinin oluşumuna zemin hazırlayan önemli yazar ve araştırmacılara ve onların eserlerine yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Almanya'da yapılan Türkoloji çalışmalarının bibliyografyası ele alınmıştır. Bibliyografya ve analitik bibliyografya olmak üzere ikiye ayrılan tezde, Türkiye Türkçesinden ya da Türk lehçelerinden Almancaya çevrilen eserler; ya da doğrudan Almanca yazılan eserler ele alınmıştır. Bibliyografyadaki kriterlerden biri de eserlerin Almanya'da basılmış olmasıdır. Bu bağlamda tezde 1970 öncesi ve sonrasında Almanya'da faaliyet gösteren yayınevlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Türk Edebiyatı, Türkoloji, Bibliyografya

ABSTRACT

AN ANALYTICAL BIBLIOGRAPHY: STUDIES OF TURKISH LITERATURE AND LITERATURES OF OTHER TURKIC SOCIETIES IN GERMANY

Today modern Turkology, which means the science of Turkishness, first appeared in Eastern Europe and Russia. At first, the information about Turks in Europe was generally seen in memoirs, travel writings and letters in 16th century and after it. And it started to become a scientific discipline in the second half of 19th century. In this sense, Germany is important for Turkology. In Germany, a lot of scientific and literary works have been written since 19th century.

In the first part of the study, the Ottoman – Germany early stage relations were treated in its historical process. The important writers and researchers, who prepared the ground for the modern Turkology until the 20th century and their works were mentioned.

In the second part of the study, the bibliography of Turkology studies in Germany has been prepared. In the thesis consisting of a classical bibliography and an analytical (annotated) bibliography, the works translated from Turkey Turkish or other Turkish dialects into German, or directly written in German have been treated. Another point is that the works we have counted, should have been published in Germany. In this context, the study includes some translators and publishers in Germany, both before and after 1970.

Key Words: Germany, Turkish Literature, Turkology, Bibliography

**ALMANYA'DA TÜRK EDEBİYATI VE DİĞER TÜRK
TOPLULUKLARIN EDEBİYATLARI ALANINDA YAPILMIŞ
ÇALIŞMALARININ ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI**

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	3
ÖZET	6
ABSTRACT	7
İÇİNDEKİLER	8
KISALTMALAR	10
GİRİŞ	11
G.1. AVRUPADA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI	12

I. BÖLÜM

ALMANYA'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI	17
1.1. Almanya Türkolojisine Genel Bir Bakış	17
1.1.1. Ticari İlişkiler	32
1.1.2. Savaş Tutsakları	34
1.1.3. Diplomatik İlişkiler.....	58
1.1.4. Türkoloji Çalışmalarının Başlangıcı.....	82
1.2. 16-20. Yüzyıllar Arasında Avrupa ve Almanya'da Türkoloji Çalışmaları	84
1.3. Günümüzde Almanya'da Türkoloji Çalışmaları	120
1.4. Almanya'da Belli Başlı Türkoloji Kurumları	130
1.5. Almanya'daki Türk Edebiyatı Matbuat Faaliyetleri Hakkında Bilgiler	133
1.5.1. Çevirmenler	133
1.5.2. Almanya'da Yayınevleri	152
1.5.2.1. 1970 Yılından Önce Kurulan Yayınevleri.....	152
1.5.2.2. Yakın Dönemde Kurulan Yayınevleri.....	159

II. BÖLÜM

2.1. ALMANYA'DA YAPILAN TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ BİBLİYOGRAFYASI.....	162
2.1.1. Türkiye Sahası Türk Edebiyatı Çevirileri.....	162
2.1.1.1. Kitaplar (Roman ve Hikaye Çevirileri).....	162
2.1.1.2. Şiir Kitapları.....	183
2.1.1.3. Hikayeler.....	188
2.1.1.4. Şiirler.....	196
2.1.2. Türk Dünyası Edebiyatları.....	200
2.1.2.1. Çeviri Eserler.....	200
2.1.2.1.1. Azerbaycan Edebiyatı.....	200
2.1.2.1.2. Kazak Edebiyatı.....	205
2.1.2.1.3. Kırgız Edebiyatı.....	210
2.1.2.1.4. Özbek Edebiyatı.....	228
2.1.2.2. Kitaplar.....	229
2.1.2.2.1. Azerbaycan Edebiyatı.....	229
2.1.2.2.2. Kırgız Edebiyatı.....	235
2.1.2.3. Makaleler.....	237
2.2. ALMANYA'DA YAPILAN TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI.....	238
2.2.1. Kitaplar.....	238
2.2.2. Antolojiler.....	250
SONUÇ.....	269
KAYNAKLAR.....	272
TEŞEKKÜR.....	288
ÖZ GEÇMİŞ.....	289

KISALTMALAR

age.	:Adı geçen eser
agm.	:Adı geçen makale
bk.	:Bakınız
C.	:Cilt
ev.	:eviren
drl.	:Derleyen
ET.	:Eriřim Tarihi
Fr.	:Fransızca
No.	:Numara
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa sayısı
TDK	:Türk Dil Kurumu
vb.	:ve benzeri
vs.	:ve saire
Yay.	:Yayın / Yayınları/ Yayınevi

GİRİŞ

“Türkoloji”, “Türklük Bilimi” ya da “Türkiyat” terimleri dar anlamda Türk dilini ve lehçelerini inceleyen bilim dalı olarak adlandırılırken, geniş anlamda bu terimler; Türkleri, Türk dili ve edebiyatını; Türk tarihini ve kültürünü inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. “Türkolog” ise, tüm bu çalışmaları yapan Türklük bilimi uzmanıdır.¹

Bir başka tanıma göre Türkoloji, Türklerle ve özellikle Türk dilleriyle uğraşan bilim koluna verilen as. Bu ad yerine “Türklük bilgisi” karşılığı da teklif edilir (Reşit Rahmeti Arat)²

Jens Peter Laut, “Türkoloji Nedir?” çalışmasında, Johannes Benzing’in 1953’teki bir tespitine yer verir. “‘Türkler’ tanımından genel anlayışa göre Türkiye’nin insanları anlaşılmalıdır. Buna göre – maalesef bizzat üniversitelerin içine kadar yerleşmiş – şu görüş mevcuttur: Türkolojinin çalışma alanı, sadece Türkiye’nin dil ve edebiyatını kapsamaktadır. Bu dil ve edebiyat yüzyıllar boyunca [...] neredeyse tamamen Arapça ve Farsça etkisi altında kalmış olduğu için Türkoloji, saygı görmeyen ve ancak Arap filolojisi ve İslam araştırmaları bölümleri sınavlarında not almak için hatıra gelen bir yan dal hâline gelmiştir. [...] Türkoloji, doğru anlaşılması gerektiği şekliyle, bütün Türk halklarının ve kavimlerinin dil, edebiyat, halkbilim ve tarihini kapsamaktadır”³ Dolayısıyla Benzing’in de ifade ettiği gibi, Türkoloji oldukça geniş bir yelpazeye sahip bir çalışma disiplini. Bu çalışmada, sınırlılıklar açısından bakıldığında, genel olarak Türkolojinin Almanya’daki çalışma alanı incelenmeye çalışılmıştır.

Bibliyografya terimi, ise kavram olarak belli bir kitabın künyesini araştırıp ortaya koyma anlamında kitapbilgisi ve kitapbilgisinin nasıl elde edileceğinin yollarını öğreten yöntem olarak kitapbilimi anlamlarını kapsar.⁴ Türkçe “yazımdizelgesi” de denilen bibliyografyalar, alana ilişkin evren ve örneklem hakkında da fikir edinilmesini sağlar.

¹ Türklük Bilimi: Türk dili, tarihi, edebiyatı ve halk bilimi araştırmalarını konu edinen bilim dalı, Türklük bilgisi, Türkiyat, Türkoloji (TDK).

² Türk Ansiklopedisi, MEB Devlet Kitapları, Eğitim Basımevi, C. 32, Ankara, 1983, s.434

³ Jens Peter Laut, Türkoloji nedir? Sözde “orkide bölüm”e ilişkin düşünceler, Orient-Institut Istanbul, 2013, İstanbul, s. 15

⁴ Nurettin Öztürk, Tanzimat Edebiyatı Bibliyografyası, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4 /1-II Winter, 2009, s.1204

Bu çalışma, toplu bir sayım-döküm çalışması olarak oluşturulmuştur. Tez, Almanya'daki Türkoloji çalışmalarını, Türkoloji alanındaki orijinal yayınları ve çevirileri; bu yayınlarda rol oynayan çevirmen ve yayınevlerini bir araya getirip değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Tezin konusu, Almanya Türkolojisinde vücut bulan yayınlar ve bu yayınların analizidir.

Tezin ilk bölümünde Almanya'daki Türkoloji çalışmaları, tarihi olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Türkoloji tarihi kaynaklarından geniş ölçüde yararlanılmış ve çağdaş döneme kadar toplu bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede Almanya'daki Türkolojinin gelişiminde önemli görülen tarihi gelişmeler kronolojik olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, geniş kapsamlı kütüphane araştırmaları yapılmış; birçok yayına ulaşılmış ve bu yayınlar bir araya getirilerek incelenmiştir. İncelenen eserlerin, önce hangi Türkoloji sahasına ait olduğu (Türkiye ve diğer Türk topluluklarına olan aidiyetler) tespit edilmiş ve eserlerin türleri belirlenmiştir. Alt başlıklar haline verilen türlerin de kronolojik olarak bibliyografyası verilmiştir. “Sonuç” kısmında, yapılan incelemeler sonucundaki tespitler ve bulgular toplu olarak değerlendirilmiştir

G.1. Avrupada Türkoloji Çalışmaları

Türkoloji araştırmaları tarihine bakıldığında, bu çalışmaların çok eskiye dayandığı görülmektedir. Avrupa'da XIV. yüzyıla kadar çıkmaktadır. Ancak genel anlamda Türklerden söz eden bir bilim dalı olarak düşünüldüğünde, Almanya'da, ya da genel olarak Avrupa'da Türkolojinin oluşumunda tarihi metinler ve tarihçiler ayrı bir önem kazanmıştır. Eski Türkler hakkında Avrupa'yı tarihte ilk bilgilendirenler ve Türklük biliminin öncüleri arasında Ammanius Marcellinus (IV. yüzyıl), Priskos (ölm. 472. yüzyıl), Sidonius Apollinaris (V. yüzyıl), Jordanes (VI. yüzyıl), Prokopius (VI. yüzyıl), Menandros Protektor (VI. yüzyıl), Grégoire de Tours (ölm.594. yüzyıl) gibi Lâtin ve Bizans yazarlar gösterilebilir. Kostantinos Porphyrogenetos'un, 948-952 tarihlerinde yazdığı “De administrando imperio” (İmpatorluğu Yönetmek) adlı yapıtında Türklerden

bahsettiği gibi. Anna Komnena (XI-XII. yüzyılda)'nın da Türkler hakkında bilgi verdiği bilinmektedir.⁵

1245 yılında IV. Papa Innocentius Moğollara yolladığı elçi Pian del Carpini, 1253-1255 yılları arasında, Altınorda'dan geçerek Karakorum'a seyahat eden Felemenkli Villem van Ruysbroek (Rubruquis), 1275 yılında "Büyük Han"ın yanında konuk edilen Venedikli Marco Polo gibi gezginler, eserlerinde Türklerden bahseden diğer isimlerdir.⁶ Bunlardan Pian del Carpini'nin seyahatnamesi, Moğollar hakkında kendi tecrübelerine dayanarak verdiği ilginç ve şaşırtıcı bilgiler açısından önemlidir.

Avrupa'da Türkolojinin ilk tohumları, IV. yüzyılda Ammianus Marcellinus adlı araştırmacı "Rerum Gestarum Libri XXXI" (31 Fasılda Toplanmış Başarılı İcraatlar Kitabı) adlı eseriyle atılmıştır. 353-378 yılları arasındaki Roma tarihinin ve Balamir'in önderliğinde Batı Hun Türklerinin Avrupa içlerine girişlerinin anlatıldığı son 18 bölüm Türkoloji açısından önemlidir.⁷

Bir diğer isim ise, tarihçi Priscus'dur. Priscus'un Roma İmparatorluğunda memurluk görevinde bulunan Maximinus ile olan dostluğu, kendisine 449 yılında, Attila'ya gönderilen elçilik heyetinde görev verilmesini sağlamıştır. Priscus, 449 yılında bu görevi nedeniyle Hunların arasında bir süre bulunmuştur. Attila ile görüşmüş hatta sofrasında da yer almış biri olarak eserinde anlattıkları, tarihimizin karanlık sayfalarına ışık tutması açısından oldukça değerlidir.⁸

İdil Nehri'nin aşağı havzasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Fransiskan mezhebi mensupları İtalyan ve Almanlar tarafından kaleme alınan Codex Cumanicus⁹ dilcilik anlamında Türkolojinin başlangıcı kabul edilmektedir. İçinde Eski Kıpçak lehçesine ait 1300 kelime, Kıpçak Türkçesinin (Kumanca)

⁵Zahide Ekmekçi, **Konstantine Porphyrogenitus'un De Administrando Imperio Adlı Eserinin Çevirisi ve Yorumlanması** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2016 ss. 10-18.

⁶ Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü (I. Yabancı Türkologlar)**, Ankara 1988, s. 23.

⁷ Agop Dilaçar, 1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri **TDA Yıllığı Belleten**, Cilt 18, 1970, s. 197.

⁸ Abdullah Üstün, "Paniumlu Priscus Bir Müverrihin Entelektüel ve Mesleki Portresinden Kesitler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** 53, 2, 2013, s. 305.

⁹Yazılış tarihi tartışmalı olan "Codex Cumanicus" un yazılma tarihini Malov, 1295-96 yılları olarak belirlemiştir. Gabain'e göre Codex'in yazıldığı tarihi 1303-1362 dir. Ancak Györffy, Codex nüshasının orijinal olmadığını ve 1330 tarihinden sonra istinsah edildiği kanısına varmıştır.

gamer özellikleri ve Kıpçak Türkçesi metinleri bulunan eser, “Latince-Farsça-Kumanca (Kıpçakça) Sözlük” ve “Kumanca-Almanca Sözlük” niteliğindedir.¹⁰

Floransalı şair Petrarca tarafından eserin, 1362’de Venedik Cumhuriyeti’ne hediye edilmesinden ötürü, “Codex de Petrarqu” olarak anıldığı da bilinmektedir. Eserin, tek el yazma nüshası, Venedik’te Saint Marcus Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. 1650’de J. F. Tomasini tarafından, ilk baskısı yapılarak yayımlanmıştır.¹¹

1828 yılında ilk defa **M. J. Klaproth**, eserden bazı parçaları yayımlamıştır. Uzun bir aradan sonra O. Blau tarafından 1875 yılında “Über Volkstum und Sprache der Kumanen” (Kuman Halkı ve Dili Üzerine) adlı yazının ardından 1881’de P. Hunflafy’nin Kumanca Petrarka Codex ve Kumanlar adlı yazısı yayımlanır.¹² (Der kumanische oder Petrarka Codex u. die Kumanen), eserin ilk bilimsel neşri Macar bilim adamı Comes Géza Kuun tarafından yapılmıştır.¹³ Eseri, Almancaya çeviren **Friedrich Wilhelm Radloff**, bir yıl sonra 1887’de bastırmıştır.¹⁴

Eser, İtalyan ve Alman olmak üzere, iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Toplamda 82 yaprak olan eser, biri 55 sayfalık İtalyan bölümü, diğeri de 27 sayfalık Alman bölümü olmak üzere iki kitabın birleştirilmesiyle tek cilt haline getirilmiştir.

Eserin, Karadeniz’in kuzeyinde Solhat şehrinde kaleme alınan ilk 55 sayfası İtalyan bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, iki sözlük yer almaktadır. Bunlardan biri, alfabetik sıraya göre Latince, Farsça ve Kıpçak Türkçesi sözlüğü ve konularına göre düzenlenmiş olan diğeri sözlüktür.

27 yapraklık Alman bölümü, Kıpçak Türkçesi-Almanca, Kıpçak Türkçesi-Latince sözlüğünün yanı sıra Hristiyanlara ait dualar ve ilahilerle birlikte 47 Kıpçak bilmesinin yer aldığı ve Kıpçak Türkçesinin şekil bilgisi hakkında bilgi

¹⁰ Annemarie von Gabain, **Codex Cumanicus’un dili, Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara: 1998, s. 67.

¹¹ Jale Demirci, “Codex Cumanicus (Kuman Kitabı)” **Türkler**, Cilt 3, ss. 1282-1285.

¹² Paul Hunflafy, “Der kumanische oder Petrarka Codex u. die Kumanen”, **in Ungarische Revue**, 1802, ss. 602-682.

¹³ Melike Uçar, **Codex Cumanicus, Dil Araştırmaları**, Güz 2015/17, ss. 290-295.

¹⁴ W. Radloff, **Kodeks-kumaniks** (Das türk. Sprachmaterial des Codex kumanicus), Petersburg, 1887, ss. 2-5.

verildiği diğer bölümdür. Bu bölümde, metinlerin Latin, Gotik ve kısmen de Yunan harfleriyle yazıldığı görülmektedir.¹⁵

Türk dili ve tarihi açısından büyük önem taşıyan eserin ihtiva ettiği Kıpçakça bilmeceler, araştırmacıların ilgi odağı olmuştur.¹⁶ Codex Cumanicus üzerinde başta Avrupalılar olmak üzere, sonra Ruslar tarafından defalarca çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan başlıcaları, yukarıda da belirttiğimiz gibi **Radloff** başta olmak üzere, **Willi Bang-Kaup**¹⁷ ve **Tadeuz Kowalski** gibi araştırmacılarıdır. Öte yandan, Romen bilim adamı **Vladimir Drimba** da 1973 yılında eserin cümle yapısını ele aldığı önemli çalışmasını yayımladı.¹⁸ **Aleksandr Garkavets**¹⁹ ve Danimarkalı Türkolog **Kaare Grønbech**, 1936 yılında Kopenhagen'de kitabın tıpkıbasımını, 1942 yılında da Almanca olarak sözlüğünü yayımladı.²⁰ 1966 yılında **Andreas Tietze**, eserdeki bilmecelerle Türk dünyası bilmecelerinin karşılaştırmasını yaptı.²¹ Elbette, Codex Cumanicus ile ilgili birçok araştırmacının çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Biz burada sadece en önemlileri ve konumuzun dışına çıkmamak için sadece Alman Türkologların ve Avrupalı Türkologların Almanca olarak yaptıkları çalışmaları belirtmekle yetineceğiz. Eserle ilgili çalışmalar yapanlar **Annemarie v. Gabain**,²² **Ingeborg Baldauf**,²³ **Dagmar Drüll**,²⁴ **Jörg Riecke**^{25 26}

¹⁵ Kitap iki defterin bir ciltte toplanmasından meydana gelektedir. 55 yaprak tutan birinci deftere İtalyanlar; 27 yapraklık ikinci deftere ise Almanlar bölümü denir. İtalyanlar bölümünde: Latince bir giriş, alfabetik olarak dizilmiş Lâtince, Farsça, Kumanca üç paralel sütun hâlinde kelimeler, fiiller, isim çekimleri, sıfatlar, harfler bulunmaktadır. Bu kısımda 1560 kadar kelime vardır. Yine bu bölümde anlamlarına göre grup grup yazılan 1120 kadar kelime bulunmaktadır. Almanlar bölümünde ise: Kumanca-Almanca Lügat, Kumanca grameri hakkında genel bilgiler, Hıristiyanlıkla ilgili metinler, Lâtince ve Kumanca olarak yazılmış parçalar ve Kumanca bilmeceler mevcuttur (N. Yüce, "Türkler (Türk Dili)", Millî Eğt. Bakanlığı. İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir Anadolu Ün. Güzel Sanatlar Fak. Yay. cilt: 12/2, Eskişehir 1997, s. 491).

¹⁶ Demirci, ss. 1283-1285.

¹⁷ Julius Németh, **Die Rätsel des Codex Cumanicus Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft: ZDMG**, Deutsche Morgenländische Gesellschaft (1847)

¹⁸ Vladimir Drimba, **Syntaxe Comane**, Bucarest, 1973.

¹⁹ Aleksandr Garkavets **Codex Cumanicus Kıpçako-Polovetskie Teksti XIII-XIV vv.**, Almatı, 2004

²⁰ Kaare Grønbech, **Codex Cumanicus, cod. Marc. Lat. DXLIX**, Faksimile, Kopenhagen 1936; aln. müel. Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus, Kopenhagen, 1942.

²¹ Andreas Tietze, **The Koman Riddles and Turkic Folklore**, Berkeley, 1966.

²² Annemarie v. Gabain "Die Sprache des Codex Cumanicus" (Codex Cumanicus 'un dili). **PhTP** 1, 1959, ss. 46-73.

²³ Ingeborg Baldauf, "Missionshilfe oder Kuriositätensammlung? Das komanisch-deutsche Glossar im Codex Cumanicus (14. Jh.)" In: Klaus Kreiser (Hrsg.): **Germano-Turcica. Zur Geschichte des Türkisch-Lernens in den deutschsprachigen Ländern**, Universitätsbibliothek Bamberg, Bamberg 1987, ss. 15-18.

Batı'nın, Doğu kültürüne ve diline olan ilgisi yukarıda saydığımız eserlerle ilgili çalışmalarla sınırlı kalmayacaktır. Özellikle Haçlı Seferleri sürecinde, Almanların Türklere olan merakı, Türklerin, 15. yüzyıldan itibaren birlikte Batı'ya ilerlemeleri ve yaptıkları savaşlarla daha da artmıştır. Bunun sonucunda, 16. yüzyılda Türkleri anlatan eserlerin sayısı yükselerek Alman literatüründe önem kazanmaya başlamıştır.²⁷

²⁴ Dagmar Drüll, “Der Codex Cumanicus. Entstehung und Bedeutung” **Geschichte und Gesellschaft. Bochumer historische Studien 23**, Klett-Cotta, Stuttgart, 1980.

²⁵ (Jörg Riecke Alman Germanist ve dilbilimcidir ancak konumuzla ilgili araştırma yapmış olması sebebiyle ismini zikretmenin uygun olacağını düşündük.)

²⁶ Jörg Riecke, “Der deutsche Wortschatz des Codex Cumanicus” In: **Sprachwissenschaft 19**, 1994, ss. 62–114.

²⁷ Carl Göllner, “tvrcica: Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts”, **I. Band MDI-MDL, Editura Academiei**, Akademie-Verlag, Bvcvresti, Berlin, 1961, s. 7.

I. BÖLÜM

ALMANYA'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

1.1.Almanya Türkolojisine Genel Bir Bakış

Türk Alman ilişkilerini incelediğimizde aslında iki milletin etkileşiminin Hun İmparatoru Attila'nın M.Ö. 375'li yıllarda Orta Avrupa içlerine kadar girdiği tarihte başladığını görmekteyiz.²⁸ Orta Çağ Batı kaynaklarında “Tanrı'nın Kırbağı”²⁹ olarak adlandırılmasına karşın Attila'nın, (Cermen) Alman efsanelerinde büyük ve iyiliksever bir hükümdar olarak bahsedildiği bilinmektedir. Hun-Cermen savaşlarını anlatan Nibelungen Destanı'nda adı Etzel olarak geçen Attila, otoriter ve barıştan yana olarak tasvir edilmektedir.³⁰

Türklerin Anadolu'yu 1071 yılında fethetmesiyle başlayan Türklere olan düşmanlık daha dini boyut kazanarak İslamiyet ile Türkler özdeşleştirilmiş hem Almanların hem de tüm Hristiyanlığın düşmanı olarak gösterilmiştir. Bunun sonucunda, sonraki dönemde Haçlı Seferleri, Türklerle Almanları karşı karşıya getirmiştir. 1096-1270 yılları arasında sekiz Haçlı Seferi yapılmıştır. Bunlara Almanlar (II. Konrad 2. Haçlı Seferi, Batı Roma İmparatoru Alman Friedrich Barbarossa 3.Haçlı Seferi, Almanya İmparatoru VI. Heinrich 4.Haçlı Seferi ve II. Friedrich 6.Haçlı Seferi ile) katılmışlardır.³¹

“Papa” unvanını alan Papa VIII. Gregorius bütün Batı Avrupa'da kutsal ülkelerin tekrar Hristiyanların eline geçmesi için yeni bir Haçlı Seferi yapılması buyruğunu verir. Roma Germen İmparatoru I. Friedrich Barbarossa, Papanın çağrısına uyarak 11 Mayıs 1189 yılında büyük bir Alman Haçlı ordusuyla Regensburg'tan yola çıkar. 1189-1192 yılları arasında gerçekleştirilen, III. Haçlı Seferi, Alman İmparatorunun ikinci ve son seferi olacaktır.³²

Alman Kayzeri Friedrich Barbarossa Kudüs'e ulaşmak amacıyla Selçuklu başkenti Konya'ya kadar gelmiştir. 18 Mayıs 1190'da Konya'yı alır. Ancak

²⁸Julia Christina Linseder, **Die Figur Etzel in der mittelhochdeutschen Heldenepik**, Diplomarbeit Univesität Wien, Wien, 2011, s.3.

²⁹ Linseder, s.4.

³⁰ Linseder, s.10.

³¹ Nejdet Keleş, “Türk Dil ve Kültürünün Alman Dil ve Kültürüne Etkileri”, **Millî Folklor**, Yıl 15 Sayı 57, s.120.

³² Nikolas Jaspert, **Die Kreuzzüge**. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2003, s.47.

yapılan barış antlaşması doğrultusunda şehri boşaltır. Bu olay aslında Türkiye ve Almanya arasındaki ilk diplomatik ilişkinin başlangıcını oluşturur.

Selçuklu Sultanı II. Kılıçaslan ve Friedrich Babarossa arasında yapılan anlaşmaya göre Türkler Alman ordusunun Kliky'a geçmesine izin vermişlerdi. Torosları aşip Anadolu'yu terk etmek isteyen Alman imparator, 10 Temmuz 1190'da Antakya'ya doğru ilerlerken Silifke'de Göksu Irmağın'da boğulmuştur. Babarossa'nın boğulmasıyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Birinci rivayete göre, ırmağı geçerken dar köprüünün, ilerlemeyi yavaşlatması sebebiyle sabırsızlanarak, atını ırmağa sürmüştür. İkinci rivayete göre, havanın çok sıcak olmasından bunalıp, kendini serin sulara atmıştır ve kalp krizi geçirdiği için boğulmuştur. İkinci rivayetin gerçekleşmiş ihtimalinin, daha fazla olduğu düşünülmektedir.³³

Friedrich Barbarossa'nın yeğeni İmparator III. Konrad von Hohenstaufen III. Haçlı Seferi sırasında ordunun başında Kudüs'e ulaşmak için Anadolu topraklarına ayak basmış diğer isimdir. Ardı ardına iki Alman imparatorunun Anadolu'ya gelmesi, Alman tarihçilerinin Kleinasien (Küçük Asya) olarak adlandırdıkları Anadolu, ilgi odağı olmuştur. Ancak ilgi çeken başka bir konu ise Barbarossa'nın naaşının nerede bulunduğu. Bu konuyu aydınlığa kavuşturmak isteyen iki Almanın yolu, Friedrich Barbarossa'nın naaşının kalıntılarını bulup ülkelerine götürmek üzere, 1874 yılında Osmanlı Devletine düşmüştür. Ancak onların bu girişimi Orta Çağ'ın âdetinden ötürü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü o dönemde, üst düzey kişilerin, öldükten sonra bedenleri suda kaynatılarak etlerinden ayrılan kemikleri "Kutsal Ülke"ye götürülürmesi adettendir. Muhtemelen Barbarossa'da da durum buydu fakat Haçlı Seferlerin kargaşasında oraya ulaşmalarının mümkün olmadığı da açıktır. Dolayısıyla Barbarossa'nın naaşının nerede sorusu da bugüne kadar cevapsız kalmıştır.³⁴

1971 yılında Almanya'nın Ankara Büyükelçiliğinin girişimleri sonucu Friedrich Barbarossa'nın öldüğü yerin yakınlarında, Silifke-Mut karayolunun 9. kilometresinde, imparatorun anısına bir anıt dikilmiştir. Ancak geçtiğimiz yıllarda Karayollarının yol düzenlemesi nedeniyle yol seviyesinin altında kalan bu anıt, daha ileriye alınarak yenilenmiştir. 29 Aralık 2011 tarihinde Almanya'nın Ankara

³³ Jan von Flocken, "Friedrich Barbarossa–ein Kaiser ertrinkt", **Die Welt**, 07.01.2008.

³⁴ <https://www.welt.de/geschichte/article142022762/Barbarossa-und-das-Geheimnis-seines-Todes.html> (E.T:14.08.2019)

Büyükelçisi Prof. Dr. Pascal Hector, anıtın bulunduğu alanda inceleme yapmıştır. Ziyaretçilerin anıta rahat ulaşması için, anıt yaklaşık 1000 metre ileriye alınmış ve yeniden düzenlenmiştir. Kitabenin bulunduğu kaide üzerine, Friedrich Barbarossa'nın heykeli dikilmiştir. Çevre düzenlemesi ve anıt Silifke Belediyesi tarafından yaptırılmıştır. Daha önceleri kimsenin dikkatini çekmeyen mütevazı anıtın devasa ve görkemli bir anıta dönüşmesi tepkiye neden olmuştur. “*Haçlı komutanının, Türk düşmanının heykelini diktiler*” söylemleri tartışmalara yol açmıştır.³⁵

Arapçayı çok iyi bilen ve İslam bilimlerine büyük ilgi duyan ve araştıran -oğlu Manfred'in söylemiyle “*der immer forschende*” (sürekli araştıran)- Kayzer II. Friedrich von Hohenstaufen (1212-1250), ünlü bilgin *Michael Scotus*'u Arapça eserleri Almancaya tercüme etmesi için görevlendirir.³⁶ Kayzerin Türk-İslam düşünürleri Farabi (Alpharabius) ve İbni Rüşd'ün eserlerini Almancaya tercüme ettirmesi Almanlarla Türkler arasındaki ilk kültürel alışveriş olarak gösterilebilir.³⁷

Selçuklular ile Haçlılar arasında 1279 yılında yapılan son savaşta, Antep ve Halep arasındaki bölgede çok sayıda Selçuklu askeri esir düşer. Avrupa içlerine kadar getirilen “Esir Türkler”in nesillerinin günümüzde Almanya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşadıkları bilinmektedir.³⁸

Kont Lechmotir tarafından esir alınmış subay Mehmet Sadık Selim Sultan “*Sadok Selim Soldan*” da bu esirlerden biridir.³⁹ Alman Kontu tarafından Almanya'ya getirilir. Mehmet Sadık Selim Sultan'ın Almanya'ya gelen ilk Türk olduğu tahmin edilmektedir. Mehmet Sadık Selim 1305 yılında Hristiyan olmuş

³⁵ <http://www.mersinimecehaber.com/silifke-mut-karayolu-uzerindeki-friedrich-barbarossa-aniti-makale.904.html> (E.T: 12.08.2019).

³⁶ Samira Kortantamer, “Wissen im mittelalterlichen Orient und sein Einfluß auf Europa” **TRANS Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften** 17. Nr. März 2010, Sektion 1.13.

³⁷ <http://almande.humanity.ankara.edu.tr/multimedia-archive/tarihte-turk-alman-iliskileri-kronolojik-olarak/> (ET. 17.07.2019).

³⁸ Latif Çelik, “**Goethe'nin Türk Akrabaları-Soldan'lar**”-**Türkische Spuren in Deutschland**, Logophon Verlag, Almanya 2008, s.90.

³⁹ Friedrich Wilhelm Strieder: “Grundlage zu einer hessischen Gelehrten und Schriftsteller Geschichte seit der Reformation bis auf gegenwärtige Zeiten”. Bd. 15, Kassel 1806, ss. 120–128.

ve Felix Soldan adını almıştır.⁴⁰ Nitekim ilk “Türk” Alman vatandaşı olarak Sadok Selim Soldan adıyla da resmi kaynaklara geçtiği bilinmektedir.⁴¹

Cesareti ve yiğitliği sayesinde Kont Reinhard’ın sevgi ve beğenisini kazanan Selim Sultan’a Kont tarafından albay rütbesi verilir. 1304’te Rebecka Dohlerin ile evlenir ve bu evlilikten Eberhardus, Christianus ve Melchior adında üç oğlu olacaktır.⁴² [Bu üç oğlanın daha sonra Brackenheim'daki Pfarrkirsche kilisesinin bitişiğinde inşa edecekleri şapel, bugün “Soldan-Kapelle” (Soldanlar Şapeli) dir.]⁴³

1305 yılında Kont Selim’i Brackenheim’deki Johanniskirche’de (Johannis kilisesi) vaftiz ettirerek kendisine Johann Soldan adını verir. Ayrıca bununla da yetinmeyip, ona bir Türk asalet arması takar.⁴⁴

Tarihçi Latif Çelik, Türk Tarihinin Almanya’daki izlerini araştırmış, belgelerle fotoğraflarla kanıtlar sunmuş ve bunu “*Türkspuren in Deutschland*” (Almanya’da Türk İzleri)⁴⁵ adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde sunmuştur. Çelik, Almanya’nın aristokrat ailelerinin büyük bir kısmının atasının Türk olduğunu iddia etmektedir. Hatta Soldan ailesini Almanya’nın aristokratları içinde yer alan önemli bir örnek olarak gösteriyor. Çelik kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle demektedir:

“Almanya aristokrasisinin içinde önemli bir yeri olan Soldan Holding’in patronu Felix Soldan’ın soyu Selçuklulara dayanmaktadır. Felix Soldan’ın anlattığına göre Soldan ailesinin soyu 1279 yılına kadar gitmektedir. Soldanların atası tıp yüzbaşı “Sadık Selim Sultan”, Halep yakınlarında Haçlılar ile Selçuklular arasında yaşanan savaşta esir düşer. 40 arkadaşıyla birlikte Beyrut, Kıbrıs, Cenova derken sonra Almanya’ya getirilir. Selim, burada esaretin bedelini Alman ordusuna hizmet vererek öder. Zamanla din değiştirir ve ‘Sultan’ ismi ‘Soldan’ olur. Zaman içerisinde Ailenin Almanya’da büyüyen kolları bu ülkede giderek etkin bir güç hâline gelmeye başlar. Hatta Hristiyanlıkta reform yapan

⁴⁰ M. Nail Alkan; “Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri” **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Nisan 2015, Sayı: 34, ss. 35.

⁴¹ Werner-Ulrich Deetjen, **700-jähriges Jubiläum Sadok Selim–Johannes Soldan (um 1270–1328), erster urkundlich bekannter türkischer Deutscher und Brackeneheimer Bürger**. Brackenheim, 2005.

⁴² Strieder, s.121.

⁴³ Strieder, s.121.

⁴⁴ Strieder, s.121.

⁴⁵ Çelik, s.268.

*Martin Luther’i destekleyenlerin arasında bu aileden bir kol bile vardır. Ailenin diğer bağı ise ünlü şair-yazar Goethe’ye kadar uzanır.”*⁴⁶

Çelik’e göre Almanya’daki en eski Türk ailesi “Soldan”lardır. Fürth şehrinde yaşayan bu ailenin Türk asıllı olduğu, Felix Soldan’ın, 1940’lı yıllarda yaptığı zorunlu soy araştırması sırasında Stuttgart Arşiv Dairesinden aldığı bir belge ile ortaya çıkar. Şu anda artık hayatta olmayan 2005 yılına kadar *Soldan Holding&Bonbonspezialitäten GmbH*’nin yöneticiliğini yapan Felix Soldan, Çelik’le görüşmesinde Çelik’in Soldan ailesinin kökeninin Türk olduğu sorusuna hiç tereddütsüz kendilerinin Almanya’daki en eski Türk ailesi olduklarını anlatır.⁴⁷

Felix Soldan, tarihçi Hartmut Heller’in, 1900’lü yılların başlarında yaptığı araştırmalarda özellikle Almanya’nın güneyinde çok sayıda Alman ailelerinin soy ağacının 150-200 yıl geriye gittiklerinde Türk asıllı olduklarının ortaya çıktığını ama bunun toplumdaki gizlediklerini yazdığını, ifade eder.⁴⁸

Brackenheim’deki Johannes Kilisesi’ nin bahçesindeki çınarların altındaki mezarlar yedi asır önce gelen Türk neslinin en önemli kanıtı olduğu görüşünü savunan Latif Çelik, günümüzde İsviçre, Avusturya, Finlandiya ve Fransa’da yaşayan “Soldan” ların sayısının iki bin beş yüz olduğunu tahmin ettiklerini belirtmektedir ve ünlü tarihçi, Felix Soldan’la vedalaşırken kendisine Türkiye’de yetmiş milyon akrabası olduğuna vurgu yaptığını, ancak Soldan’ın ilginç bir şekilde Türk Cumhuriyetleri ile birlikte iki yüz kırk milyon akrabasının bulunduğunu söylediğini belirtmektedir.⁴⁹

Çelik, Almanya’nın güneyinde Protestan Mezhebinin Soldan ailesi tarafından kurulduğunu ve Mehmet Sadık Selim’den sonraki nesillerin mezarlarının Stuttgart yakınlarındaki “Sultanlar” adındaki bir kilisenin bahçesinde bulunduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰ Dünyanın en büyük ediplerinden Wolfgang Goethe’nin anne tarafından soyu Johann Soldan’a dayandığı iddia edilmektedir. Bu konuyla ilgili birtakım araştırmalar yapılmıştır. Robert Sommer,

⁴⁶ <http://www.ha-ber.com/roportaj/almanyada-turk-izleri-h30622.html> (E.T: 04.01.2019)

⁴⁷ Çelik, s.202.

⁴⁸ <http://www.ha-ber.com/roportaj/almanyada-turk-izleri-h30622.html>

⁴⁸ Çelik, s. 205.

⁴⁹ Çelik, s. 207.

⁵⁰ https://www.bisav.org.tr/tr-tr/Bulten/38/722/almanya_da_osmanli_izleri

“Familienforschung und Vererbungslehre” (Aile Araştırması ve Kalıtım Bilimi) adlı eserinde bu konuya değinmektedir⁵¹.

Bernt Engelmann da eserinde Goethe'nin soyunun anne tarafının Soldan'a dayandığını, 19. yüzyıldan bu yana bilindiğini vurgulamaktadır.⁵² Goethe'nin soyunun Soldan'a dayandığına dair kesin bir kanıt bulunmasa da, 16. yüzyıla ait bir ailenin soy kronolojisi, Brackenheim civarındaki Türklerin ataları olduğuna işaret ettiği tezi en son sanat tarihçi ve teolog Werner Ulrich Deetjen, doğrulamıştır.

2005 yılında Soldan'ın, Brackenheim'e göçünün 700. yılını kutlamak amacıyla, Brackenheim'de düzenlenen törende, Soldan, Türk ve Almanlar tarafından anılmıştır. Bu anma töreninde Detjeen, “*Eğer kaynaklara güvenecek olursak, Soldan'ın Almanya'daki Türk-Alman tüm vatandaşların atasıdır diyebiliriz*” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Detjeen, Brackenheim'deki bu törenin birkaç yıl önce Türkiye ile ilişkilerini etkilemeye başladığını söylemiş ancak Türk-Alman ilişkilerinin tarihinin hala değerlendirilmediği konusuna dikkat çekmiştir.⁵³

Başka bir husus da Almanların, Osmanlı İmparatorluğuna herhangi bir nedenle gitmeleridir. Almut Höfert'e göre, 15 yüzyılda Osmanlı İmparatorluğuna savaş esiri, diplomat, gezgin vs. olarak giden ve yaşadıklarını kaleme alan birçok isim mevcuttur. Bunlar sırasıyla Hans Schiltberger, Georgius de Hungaria (Macar Georg), Benedetto Ramberti, Antoine Geuffroy, Bartholomäus Georgevic, Luigi Bassano, Giovanantonio Menavino, Teodoro Spandugino, Pierre Belon, Nicolas de Nicolay, Jacques de Villamont'dır.⁵⁴

Almanlarla Osmanlı Türkleri uzun zamandır birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Ancak silahları ilk defa 1396 yılında Nipolis'te karşılaşmıştır.

⁵¹ Robert Sommer, **Familienforschung und Vererbungslehre**, Barth, Leipzig, 1907, s. 232. Niels Hansen, **Ein Tropfen Türkenblut in Goethes Adern?** Jahrbuch der Sammlung Kippenberg. Siebenter Band 1927/1928-Kleinere Mitteilungen. Leipzig, 1928. ss.301-311., Katharina Mommsen: **Goethe und der Islam**, Insel Verlag, Frankfurt, 2001.

Katharina Mommsen, (Çev. Senail Özkan) **Goethe'nin Damarlarındaki Türk Kanı**, Türk Edebiyatı, S.495, 2015, ss. 56-60.

⁵² Bernt Engelmann, **Du deutsch? Geschichte der Ausländer in unserem Land**. Bertelsmann, München 1984, ss. 70-71.

⁵³ <http://www.turkischegemeinde.at/2017/08/deuschtuerke-goethe-wer-sich-den-gesetzen-nicht-fuegen-will-muss-die-gegend-verlassen-in-denen-sie-gelten/> (E.T: 11.08.2019)

⁵⁴ Almut Höfert, **Den Feind beschreiben. “Türkengefahr” und europäisches Wissen über das Osmanische Reich 1450-1600**. Campus Verlag, Frankfurt am Main. 2003, s. 198-225.

Osmanlı Devleti ile Haçlı orduları arasında 1396 yılında, Yıldırım Beyazid önderliğinde Niğbolu Kalesi önünde yapılan ve Osmanlıların zaferiyle sonuçlanan Niğbolu Savaşı'nda birçok esir öldürülmüştür. Osmanlıların, ilk dönemlerinde esirlerin öldürdükleri tek savaş Niğbolu Savaşı'dır. Yıldırım Beyazid'in, Haçlı ordusunun geçtiği yerde Müslümanları ve hatta Ortodoksları katlettiğini öğrenmesi üzerine öfkelenmesiyle soyluları bir kenara ayırıp yere kazık çakar ve boyu bu çakılan kazıktan uzun olan diğer esirler idam edilir. Soyluları, fidye karşılığında bırakırlar.⁵⁵ Çocuk yaştaki haçlı askerlerinin canları bağışlanır ve Müslüman olarak yetiştirilmek üzere, Türk ailelerine gönderilir.⁵⁶

Bavyeralı Johannes Schiltberger, bu canı bağışlanan esir çocuklardan biridir. Schiltberger, efendisi Lienhart von Reicharting'in önderliğinde, Türklere karşı yapılacak seferde, Haçlı ordusunun bayrağını eline aldığı anda, tam on dört yaşındadır. Ailesi "von Schiltenberg",⁵⁷ Haçlıların zafer elde edeceklerinden o kadar emindirler ki, hiç tereddüt etmeden evlatlarını bu sefere gönderirler⁵⁸.

Michael Weithmann'ın anlattığına göre, Macar Kralı Sigismund, şövalye desteği istediğinde, binlercesi, özellikle Fransız ve Almanların içlerinde de Bavyeralı şövalyeler yanlarında delikanlı gençlerle akın ediyordu Çünkü soylular, bu seferlere katılmalarıyla günahlarından arınacaklarını düşünüyorlardı.

Weithmann, eserinde sefere çıkarken, Fransızlar ve Almanlar altın yemek takımlarıyla, renkli ipek kıyafetleriyle, damast çadırlarıyla, taşınabilir sunaklarıyla adeta birbiriyle yarıştıklarını, yanlarında sayısız aşçı götürdüklerini, hatta bazı tarihçilerin, fahişelerin de götürüldüğünü eleştirerek anlatmaktadır. Kısa zamanda, Macarlarla "cicili bicili" asiller arasında, ciddi sürtüşmelerin yaşandığını ve savaşla görkemli bir macerayı birbirine karıştırdıklarını sözlerine eklemektedir.

Sonsuz kutlama yemekleri, polemikler ve silah oyunlarıyla Tuna Nehri'ni geçip Osmanlıların egemenlik alanlarına girdiklerini, birçok şehri

⁵⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/nigbolu-savasi> (E.T: 12.08.2019) "Başta Jean de Nevers olmak üzere Eu Kontu Philippe d'Artois, La March Kontu Jacques de Bourbon, Enguerrand de Coucy, Henry de Bar ve Guy de la Trámouille, Mareşal Boucicaud gibi asilzadeler esir alınmış, daha sonra fidyeleri ödenerek bunların sağ kalanları vatanlarına dönebilmiştir."

⁵⁶ https://de.wikipedia.org/wiki/Schlacht_bei_Nikopolis (E.T: 12.08.2019).

⁵⁷ (Schiltenberg adının Aichach'ın güneyinde bulunan Schiltberg Kalesi'nden geldiğinin muhtemel olduğu düşünülmektedir)

⁵⁸ Michael Weithmann, **Ein Baier unter "Türcken und Tataren" Hans Schiltbergers unfreiwillige Reise in den Orient**, s.2. <https://www.scribd.com/document/23214293/Ein-Bayer-in-Der-Tuekei-Hans-Schiltbergers> (E.T: 12.08.2019).

yağmaladıklarını, buraların halkını -çoğunun Ortodoks Bulgar-Hıristiyanı olmasına rağmen- öldürdüklerini, Nikopolisan (Niğbolu)'da bir afetle karşı karşıya geldiklerini ve 25 Eylül 1396'da Yıldırım Beyazid'in Macar, Fransız ve Alman Ordu yığınlarını püskürttüğünü belirtir. Binlercesinin öldüğünü, Bavyeralı Beyler von Pienzenau, Kuchl, Klammenstein, Fraunberg, Greifenberg ve Reicharting'in de bunların arasında olduğunu, Marschall Boucicaut'un teslim olduğunu; Macar Kralının da zorlukla kaçtığını, hayatta kalanların ise ki yaralı Hans Schiltberger de dahil olmak üzere Türklerin esareti altına girdiğini anlatır.⁵⁹

Bu dramatik olayla Schiltberger'in 35 yıl sonra kaleme alacağı "Eine wunderbarliche und kurtzweilige Historie, wie Hans der Schiltberger von den Türken gefangen, in die Heidenschaft geführet und wieder ist heim kommen" Schiltbergers Reise in den Orient in den Jahren 1395–1427. (Hans Schiltberger'in Türkler Tarafından Yakalanıp Esaretleri Altına Alındıktan Sonra Yurduna Dönüşünün Şaşırtıcı Hikayesi/Schiltberger'in 1395-1427 yıllarındaki Doğu Seyahati)⁶⁰ adlı çalışmasıdır.

Schiltberger'in karşılaştığı onca talihsizliklere rağmen, yine de onun şanslı olduğu, düşünülebilir çünkü Şehzade Süleyman, Hans'ın yüzünü gördüğünde, babasına, henüz bıyığı bile terlememiş bu çocuğun canının bağışlanması için yalvarır. Hans'ı kurtaran sadece masumiyeti değil aynı zamanda onun savaşta beygirden düşen beyini kurtarmak için gösterdiği cesareti ve sadakati olmuştur.⁶¹ Diğer genç tutsaklarla birlikte Johannes, Mısır kralına hediye olarak sunulmak üzere seçildiğinde, yaralarının henüz iyileşmediği için, Kahire yolunda ölebileceği, ihtimaliyle padişahın yanında kalır.⁶²

Otuz bir yıl esaret altında kalmış olan Hans, Yıldırım Beyazid'in kendisini, haberci olarak yanına almasıyla birlikte, aslında iyi konuma gelir. Schiltberger'in anlattığına göre, 1396-1402 yılları arasında Yıldırım Beyazid'in yanında Edirne ve Bursa'da kalır. Öğrenmeye çok açık ve istekli olan bu çocuk, gösterdiği

⁵⁹ Weithmann, s.3. <https://tr.scribd.com/document/23214293/Ein-Bayer-in-Der-Tuekei-Hans-Schiltbergers> (E.T: 12.08.2019).

⁶⁰A. J. Penzel, **von den Türken gefangen, in die Heidenschaft geführet und wieder ist heim kommen**. Schiltbergers Reise in den Orient in den Jahren 1395–1427. Insel–Verlag, Leipzig 1905, s.2

⁶¹ Penzel, s.4.

⁶²<https://tr.scribd.com/document/23214293/Ein-Bayer-in-Der-Tuekei-Hans-Schiltbergers> (E.T:12.08.2019).

<https://tr.scribd.com/document/23214293/Ein-Bayer-in-Der-Tuekei-Hans-Schiltbergers> (E.T:12.08.2019).

cesareti ve sadakati sayesinde, çok sevilir. Padişahın, ona yakınlık göstermesi, bazı Osmanlıların kendisini kıskanmasına bile sebep olur. Schiltberger, Osmanlı ordusunun içinde, Anadolu ve Mısır'da seferlere katılır. Daha sonra, 1402'de (Orta Çağ'ın en büyük savaşı olarak adlandırıldığı) Ankara Savaşı'nda Beyazid ve ordusuyla birlikte, Timur'a esir düşer.

Alman asıllı Macar Georg, (Georgius de Hungaria) bazı kaynaklarda Frater Georgius, Georgius de Septemcastris, Rumeser Student, Namenloser Mühlbacher, gibi adlarla da geçer. 1422 yılında Rumes, (Romanya) Siebenbürgen'de doğmuştur.⁶³ Hayatı hakkında bilgi 1481 yılında yazdığı ve 1530'da Martin Luther'in Almancaya çevirdiği *Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum-Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken-* (Türklerin Gelenekleri, İlişkileri ve Hinlikleri Üzerine) adlı eserinden elde edilmiştir.

Georg'un, 1438'den 1458'e kadar Türk topraklarında yaşadığı bilinmektedir. Öğrenim için Mühlbach'a giden 15-16 yaşlarındaki Georg, Sebeş-Mühlbach kuşatmasında, Türklere esir düşer. Georg, eserinde II. Murad'ın 1436 yılında Macaristan'ı kuşattığını ve kasırga estirdiğini, kendisinin de bir yıl önce tahsilini sürdürmek için evinden ayrıлып Macarca Şebeş, Almanca Mühlbach olarak adlandırılan küçük şehre geldiğini ve 15-16 yaşında bir genç olarak bu kasırgaya yakalandığını anlatmaktadır.⁶⁴

Türklerin 1522 yılındaki Rodos başarısı sonucunda, Almanların Türklere karşı olan nefreti, köpeklerine “Türkenhund” (Türk Köpeği), “Blutenhund” (Kan köpeği) gibi isimler vermeleri sonucunu doğurduğu bilinmektedir. Hatta bu tüm hristiyanlığı tehdit eden Türk imajı halk edebiyatında da yankısını bulacak; sayısız kin ve nefret dolu halk ezgileri meydana gelecektir.⁶⁵

Avrupa'da 15. yüzyıldan itibaren Türk tehlikesini hatırlatmak ve tedbirli davranmak amacıyla öğle vakitlerinde yarım saat içinde üç defa “Türkenglocken” (Türk çanlarının) çaldığı bilinmektedir.⁶⁶

⁶³ https://de.wikipedia.org/wiki/Georgius_de_Hungaria (E.T:12.08.2019).

⁶⁴ Ali Cengiz, **Batı Kaynaklara Göre XV. ve XVI. Yüzyıllarda Türk Ordusu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1988, s. 3.

⁶⁵ Nejdet Keleş, “Türk Dili ve Kültürünün Alman Dili ve Kültürüne Etkileri”, **Milli Folklor**, Yıl 15, Sayı. 57, ss.120-121.

⁶⁶ Keleş, s. 121.

15. yüzyılda Türk orduları 1529 ve 1683 yılında iki defa Viyana Surları önüne gelerek savaşmışlardır. İlk defa 1470 tarihinde Türk süvarileri ta Alman evlerinin içine kadar girmişlerdir. O dönemlerde Alman İmparatoru da Viyanada ikamet etmekteydi. Bu savaşlarda, sırf dini bağınazlık için mücadele eden Almanlar önemli kayıplar vermişlerdir.⁶⁷

Önceki yüzyıllarda savaşçı zihniyette olan Alman milleti “haç” ve “hilal”in karşı karşıya geldiği savaşların büyük çoğunluğuna katılmaktan kaçınmamıştır. 15. yüzyılın sonlarına doğru yapılan savaşlardan ötürü ekonomisi çok bozulan Alman devleti, “Türk vergisi” adında yeni bir vergi ortaya koymuştur. Hatta o dönemin vergi listelerinin halen mevcut olduğu iddia edilmiştir. Bununla birlikte matbaa kaşifi Johann Gutenberg’in 1454’te ilk matbu eserlerinden biri; “Eyn manung der cristenheit widder die durken” Eine Ermanung der Christenheit gegen die Türken (Hiristiyanlığın Türklere Karşı Uyarısı) adını almıştır. 1529 yılında Alman âlimi Dr. Wolfram, bir çalışmasında, Alman reformatörü “Martin Luther” in en meşhur sözü olan “Eine feste Burg ist unser Gott” (Muhkem bir şehir bizim ilâhimizdir) Türklere karşı bir savaş daveti olarak değerlendirmiştir. Luther eserlerinde “Türk ve Papa”yı Hristiyan Alman milletinin en büyük düşmanları olarak sık sık dile getirmiştir. Bu savaşlar dini inanç uğruna yapılmış mücadeleler olduğundan, o zamanlar Almanya’da halk arasında Fransa veya İtalya’dan ziyade Türklere karşı savaşmak daha popülermiş. Luther düşman olarak gördüğü Türklere aleyhinde birçok eser vermiştir. İlginç olan şu ki; o, Türklerin olumlu vasıflarını da “Türklere bizim prenslerden on misli akıllı ve zühdü takva sahibidirler” cümlesiyle, Türkleri, disiplin yönünden model alınması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁸

Bu inanç savaşları arasında Alman ve Türk milleti ve kültürü arasındaki barış ilişkileri her zaman devam etmiştir. Kayzerin elçisi olarak gelen Busbeq 1555 tarihinde Osmanlı topraklarına ziyarete gelmiş, İmparator Augustos’a dair kitabeye (Monumentum Ancyranum) ait bilgilerle, lale ve leylak örnekleriyle Almanya’ya dönmüştür. Yine aynı tarihlerde Şark kumaşlarından atlas ve Şam dokumaları Almanya’ya götürülmüştür. Türkçe “pazar” kelimesi de 16. yüzyılda bazı Alman ticaret şehirleri tarafından kullanılmıştır. Türk meyvelerinden “Bey

⁶⁷ Gerhard Kessler, “Almanya’da Türk Kanı”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı.10, 1937, s. 237

⁶⁸ Kessler, s. 238

Armudu” günümüzde de bergamot olarak bilinen (Bergamotte) Almanya’da 17. yüzyılda tanınmıştır. 18. yüzyılda, ileri ve yüksek Alman evlerinde Türk saraylarının divanları kullanılmaya başlamıştır. Alman zenginlerinin bahçelerinde Türk tarzında köşkler yer almıştır. Prusya ordusunda yine aynı dönemde Yeniçeri müziği de görülmüştür. 1634’te Leipzig’te açılan “Zum Kaffebaum” (Kahve ağacı) en eski Alman kahvehanesinin kapısına Saks prensi August der Starke, kahve için, doğal büyüklükte bir Türk resminin konulmasına öncülük etmiştir. Günümüzde yakın zamana kadar Leipzig’teki bu mekan, “Zum Arabischen Coffe Baum” adıyla müşterilerine hizmet etmiştir. Ancak buna rağmen Saks ahalisinin Türkler gibi gerçek anlamda kahve pişirmesini öğrenemediğini tespit eden Kessler, Almanya’nın o yüzyıllarda sadece kahve, kumaş ve çiçekler ithal etmekle kalmamış olup, birkaç damla Türk kanının da ister istemez Alman milletine karıştığının da altını çizmiştir.⁶⁹ Dini zihniyeti açık ve toleranslı olan Prusya Kralı Büyük Friedrich 1766 yılında Babiâli ile anlaşılan ilk Alman prensidir. 1763-1764 yılları arasında sultanın elçisi sıfatıyla Ahmet Resmî Efendi seksen kişilik maiyeti ile Prusya sarayında kalmıştır. Friedrich de 1762 den itibaren İstanbul’da daimi bir temsilci bulunduruyordu. Bunlardan birisi de 1764 yılında görevde olan meşhur İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ünlü doğu bilimci Heinrich Friedrich Dietzdir.(1764).⁷⁰

1683 yılında Viyana’nın kuşatılması sonucunda Osmanlı ordusu, ağır bir yenilgiye uğramıştır. Savaşlara katılan Alman ordularının, Türk ordularını yenmelerinin üzerine savaş alanlarından kadın, erkek ve çocukları Almanya’ya esir olarak götürmüşlerdir. “Beutetürken” (Ganimet Türkler) olarak getirilen bu Türkler Almanya’da vaftiz edilmişlerdir. Vaftiz edilen Türklerin sayısı kesin değildir. Almanya’nın güney bölgesinde, kilise kayıtlarından yola çıkarak, 600 civarında Türkün vaftiz edildiği bilirse de sayının daha fazla olması ihtimali de vardır. Otto Spies, konuyla ilgili kaleme aldığı “Schicksale türkischer Kriegsgefangener in Deutschland nach den Türkenkriegen” (Türk Savaşlarının Ardından Almanya’daki Türk Esirlerinin Kaderi) adlı makalesinde sadece 1686-88 yılları arasında Almanya’nın Bavyera bölgesine 840 Türk esirin getirildiğini belirtmiştir. Söz konusu esirler genelde Frankonya, Bavyera, Saksonya, aşağı Almanya, Silezya, Vestfalya ve Hannover bölgelerine yerleştirilmişlerdir.

⁶⁹ Kessler, s. 239

⁷⁰ Kessler, s. 238

Nasyonal sosyalistlerin tüm Almanlardan soyları ile ilgili bilgi istemelerinin sonucunda yüzyıllar sonra nasyonal sosyalist dönemde, vaftiz edilen Türkler ilk defa gündeme gelmişlerdir. Soy kütüklerini araştırmaya başlayan Alman aileleri, damarlarında Türk kanının aktığı gerçeğiyle karşılaşmışlardır. Bu durum, jenealogların yani soy ağacı araştırması yapanların oldukça ilgisini çekmiş ve bu yönde yapılan araştırmaların sayısı artmıştır. 1938 yılında Kurt Klamroth (1904-1961) tarafından yayımlanan Alman ailelere Türk kanının karışması (Beimischung türkischen Blutes in deutsche Familien) bu konuda ortaya konulmuş önemli bir çalışmadır.⁷¹

Hristiyan ordusunda, elde edilen ganimetler, bunlara insanlar da dahil olmak üzere, özellikle ganimet alma hakkına sahip soylular ve yüksek rütbedeki kişiler tarafından soylulara, dostlara hediye edilmekteydi. Ganimetler, yeni sahipleri tarafından bir başkasına armağan olarak sunulabilir ya da satılabilirdi. 1680’li yıllarda bir Türke sahip olmak ve Almanya’ya getirmek moda olmuştur. Türkleri egzotik ve ilgi çekici bulan Almanların saraylarında hemen hepsinde bir Türk hizmetkâr bulunmaktaydı. Özellikle Leipzig şehrine çok sayıda Türk esir getirilmiştir. Durumlarına ve yaşlarına göre fiyatları değişen esirlerin, sağlıklı ve genç olanlarına, iş görebilirlik oranına göre oldukça yüksek fiyatlar belirlenmiştir. Hartmut Heller tarafından bu durum, “Hristiyanların insan ticareti” olarak nitelendirilmiştir.⁷²

Ganimet Türklerinden Andreas Georg isminde bir “Türkensohn” (Türk oğlu) annesiyle birlikte 1536 yılında Sachs şehirlerinden Kamenz’de “Bürger” (vatandaş) olarak kaydedilmesi en eski olaylardan biridir. Bilinen bir başka kayıt ise 1599’da Breslau’da bir “Türkisches Mädlein” (Türk kızı) ın vaftiz edilmesidir. Bir başka gerçek de 1605’te Jena’da Hasan adlı on yaşındaki bir Türk çocuğunun vaftiz edildikten sonra Johann Michael adını alıp Prusya’nın Königsberg şehrinde yaşamış olmasıdır. 1686 da Macaristan’ın Ofen (Budapeşte) ve Sırbistan’ın Belgrad şehirlerinin Alman orduları tarafından zapt edilmesi sebebiyle esir düşen çok sayıda Türk çocuğu da Almanya’ya götürülmüştür.

Toplumsal bir meseleye dönüşen bu çocukların vaftizi için düzenlenen törenlerde ileri gelenler, asilzadeler, prens ve prenseslerle hükümdarlar

⁷¹ Leyla Coşan “Almanya’da Hristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16-18. Yüzyıllar)”, **Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi**, 19, İstanbul: Kocav, 2008,ss.2-3.

⁷² Coşan, s. 5-6.

bulunuyordu. Vaftiz edilen bu çocuklara bu ileri gelenler kendi adını vererek genellikle kendi özel hizmetlerine alıyordu. Prens ve hükümdarlar, Türk kızlarını kendi memur ve zabitleri ile evlendirerek bu kızların yüksek mevkilere gelmelerini sağlamışlardır. Bu çocuklardan bazıları vaftizden sonra aile ismi olarak Türk adlarını muhafaza etmişlerdir. Bu nedenle Hannover’de iki ailenin adı “Aly” (Ali) ve Mehmet olarak kalmıştır. Bazı Türkler bölgenin adını, örneğin “Weissenburg” u soyad olarak kullanmışlardır. Yine bir kısmı buldukları şehrin mesela “Görlitz” adını aile ismi olarak almışlardır; “Görlitzers” (Görlitz’ler) gibi. Bazıları ise tam anlamıyla Christian, Christhold, Christlieb, Christof, Gottfried, Gotthelf, Gottlieb Gotthold Hristiyan soyadını tercih etmişlerdir. 1666’da Ofen şehrinde esir düşmüş olan müftünün karısı “Christine Sophie” adıyla Almanya’da yaşamıştır. Mustafa adında bir Türk de meyve püresi çanağı anlamına gelen “Mustopf” u soyadı olarak “Mustopfa”yı kabul etmiştir. Braunschweig’li Georg Mustopf’un sülâlesine ait kimselere Almanya’da rastlamanın mümkün olduğunu belirten Kessler, Macaristan’ın Neuhäusel şehrinde esir edilen bir Türk çocuğun da vaftizden sonra, önceden Müslüman olduğuna işaret eden Heinrich August “Moselmann” ismini almıştır. Moselmann, 1759 da Stadt-Offizier yani polis komiseri olarak Weimar’da ölmüştür.

Bazı çocukların hayatında ilginç olaylar da meydana gelmiştir. 1686 de Belgrad’da esir edilen ve vaftizden sonra “Bernhard Weissenburg” adını almış olan Ali adındaki bir Türk çocuğu katolik papazı olmuş ve elli yıllık manastır hayatından sonra “Pater Joseph” olarak hayata veda etmiştir. Bir başka Belgrad’lı Türk çocuğu “Christlieb” adıyla Stuttgart’ta hükümdar sarayında ressam olarak çalışmıştır. Moralı Ali isminde bir Türk çocuğu “Georg Wilhelm Aly adı ile Hannover prensinin maiyet zabiti olmuş ve orduda en yüksek rütbeye erişmiştir. Bu sayede Hannover’de gelişmiş “Aly” ailesi meydana çıkmıştır. Bu çocuğun Mehmet ismindeki kardeşi vaftiz olduktan sonra Hannover “Ludwig Maximilian Mehmet” olarak isimlendirilmiş ve I. Georg unvanıyla İngiltere tahtına geçen Hannover hükümdarı Georg’un özel hizmetine girmiştir. Hannover’in ileri gelen ailelerinden Wcdekind’lerin kızı ile evli olan Mehmet, 1726 yılında Londra’da Kensington şatosunda ölmüştür. Sachs hükümdarı ve Polonya kralı August der Starke’nin sarayına getirilmiş, 1681 de Ofen’de Almanların eline esir düşen bir Türk kızı, bizzat kraldan “Graf Rutowski” adında bir çocuğu dünyaya getirmiştir.

Graf Rutowski 1745'te Kesseldrof'ta büyük Frederik'e karşı savaşmıştır. Bunlar sadece birkaç örnekten ibaret olup başka bir sürü Türk çocuğu Almanya'ya getirilmiş ve yaşamlar sürdürmüşlerdir. Bazıları prenslerin yanında kâhya, hizmetçi, seyis gibi işlerde kullanılmışlardır. Türk kızları da gümrük memurları, kâtipler, küçük sanat erbabı ve orman işleriyle uğraşan kimselerle evlenmişlerdir. Fatma adında Morali bir kız ise prensin Fatma isminde Morali bir Türk kızı prensin öncülüğünde Hannover manastırında yetiştirildikten sonra gümrük memurlarından Johann Heinrich Hentzel ile evlendirilmiştir. Kocasını ölen Fatma, 1739 senesine kadar Marie Elisabeth Hentzel adıyla Süneburg şatosunda hayatını sürdürmüştür. Hatta Fatma ölmeden önce, kilise bahçesindeki kendi mezarına, Prens Georg von Hannover'e, şükranlarını bildirdiği Fransızca olarak yazılmış *“Türkiyenin bir köşesinden büyük bir prens beni sarayına aldı, bahşettiği nimetlerle beni ihya etti. Bin türlü huzur içinde bu hayatı bitirdim.”* satırların yer aldığı taşı koydurmuştur.

18. yüzyılda da, sayıları öncekiler kadar çok olmasa da yine savaş esiri Türk çocukları Almanya'ya getirilmiştir. Bu çocuklar da Hristiyan olduktan sonra diğerleri gibi Alman toplumuna karışmışlardır.

Vaftiz edilen Türklerin, hak ve hukuk bağlamında Almanlarla aynı aynı durumda oldukları ve mahkemeye başvurmadan çekinmedikleri, mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁷³

Örneklerden de görüldüğü üzere, Almanya'ya esir getirilen çocuklar, vaftiz edildikten sonra herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadan Alman toplumu tarafından kabul görülmüş ve bazıları, hayal bile edemeyeceği kadar yüksek makamlara getirilmiştir.⁷⁴

19. yüzyılda da Türk olan pek çok Alman rastlanmaktadır. Magdeburg'lu Karl Detroit'un Türkiye'de generalliğe kadar yükseldikten sonra Mehmed Ali Paşa adını alıp, 1878' Berlin barış kongresinde Türkiyeyi temsil ettiği bilinen Karl Detroit, aynı zamanda ünlü şair Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ın da dedesidir. 1860 yılında Uskudar'da vefat eden Korgeneral Sabit Paşa'nın da önceden Viyanalı “Freiherr Wetzlar von Planckenstern” olarak bilindiğini, “Ali Nuri Paşa”nın aslen Helte'li bir Avusturya zabiti olduğunu, Del Monte adlı bir

⁷³ Coşan, s. 8.

⁷⁴ Kessler, s. 239

Avusturya zabitanin, daha sonra Abdülhamid'in yaveri olup Kaymakam Münür Bey adını aldığı ve Kırım Harbi sırasında Avusturyalı zabıt olan küçük bir çocuğa, sonrasında Mareşal Ömer Paşa adının verildiğini de belirtmek gerekir. Uluslararası bir üne sahip Alman Doktor Eduard Schnitzer de 1878-1896 yılları arasında, Emin Paşa adıyla yukarı Nil'deki Mısır-Ülya vilâyetini idare etmiştir. 19. yüzyıldan itibaren birçok Alman kadının Türk diplomat, zabıt ve bilginler ile evlendikleri bilinmektedir. İki ülke arasında eskiden beri kan birliğinin bulunması bugünkü Türk-Alman ilişkileri için de çok önemli bir noktadır.⁷⁵

Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya'nın sanayi devrimiyle elde ettikleri güçle artık dünya paylaşım hayallerini gerçekleştirme yönünde hareket etmeye başlamaları, Fransa ile sürekli çekişme halinde olan ve sanayi gelişimini henüz tamamlayamamış olan Almanya'yı Osmanlı Devleti'ne yaklaştırmıştır. Bu nedenle askeri eğitimde işbirliği sağlanarak 1882 yılından itibaren Türkiye'ye asker eğitmeni olarak Alman subaylar gelmiş ve Türk öğrenciler de eğitim için Almanya'ya gitmiştir. Alman hayranlığı Osmanlı Devleti'nin Almanya'yla birlikte gereksiz yere I. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olmuştur. Yine aynı yıllarda Osmanlı topraklarında Alman okulları açılmış ve beş yüz civarında Hristiyan misyoner görev almıştır.⁷⁶

Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün görüşleriyle bağdaşmayan medrese yapısındaki kurum olan Darülfünun kapatılıp İstanbul Üniversitesi'nin açılması yükseköğretimde modernleşmeyi başlatmıştır. Bu nedenle, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde İsviçreli Prof. Albert Malche'nin hazırladığı rapor doğrultusunda Batı'daki örnekleri gibi modern bir yükseköğretim kurumu oluşturma hazırlıkları gerçekleşmiş ve yapılan reformda Alman üniversite modeli esas alınmıştır. Aynı yıllarda pek çok değerli bilim adamı faşist Alman diktatör Hitler'den Türkiye'ye sığınmışlardır. Dünya Savaşı sonuna kadar Türkiye'de kalan Almanya'dan gelen bilim adamlarının üniversiteye büyük katkıları olmuştur. Bunların bir kısmı daha sonra Amerika'ya ya da ülkelerine geri dönmüştür. Hatta bazı profesörler Türkiye'den ayrılmalarına rağmen ölümlerine kadar buradaki asistanlarıyla

⁷⁵ Kessler, ss. 240-246

⁷⁶ Keleş, s. 123

bağlarını koparmamışlardır Bir kısmı da ölünceye kadar Türk vatandaşı olarak ülkemizde yaşamıştır.⁷⁷

1960 yıllarında Almanya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla Türklerin Almanya'ya göçmesi, Türk Alman ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmıştır.⁷⁸

Geçmişten günümüze Almanya ile Türkiye ilişkilerinin genel değerlendirmesi yapıldığında, uzun bir geçmişe dayanan Türk-Alman ilişkileri 1871'de Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasıyla başladığını görmekteyiz. I. Dünya Savaşı'nda "kader ortağı", olan iki ülkenin ilerleyen yıllarda daha sık birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Bugün Almanya, Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve kültürel açılardan en yoğun ilişkilere sahip olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Bu anlamda günümüzde Türkiye en fazla ihracatı Almanya'ya gerçekleştirmekte, yurt dışında yaşayan en fazla Türkiye kökenli nüfusa Almanya ev sahipliği yapmaktadır.

1.1.1. Ticari İlişkiler

Misyonerlik yapmak üzere çeşitli tarikatlara mensup rahiplerin kendi istekleri veya kralların emirleriyle Doğu'ya gidenler arasında tanınmış seyyah **Rubruk**, Lombardialı Dominicus rahibi Anselmus, Johannes de Monte Corvino, Pardenonlu Odericus Marignoli, Venedikli tacir Maffeo Polo bulunmaktadır. Bunlardan sonuncusunun yanında götürdüğü yeğeni, Marco Polo'nun (1254-1324) eseri önemlidir.⁷⁹ "Geziler Kitabı" adını verdiği eserinde Marco Polo'nun Avrupa'dan Asya'ya 1271 yılından 1295 yılına kadar yaptığı serüvenli yolculuğuyla ilgili gezi notlarından oluşmaktadır. Çeşitli dillerde el yazması olarak yazılan kitap, 1477'de ilk kez basılmıştır. Ortaçağ Avrupa'sının Polo'nun gezi kitabı aracılığıyla Çin'i fark etmesi sonucu, yeni keşiflerin de önü açıldığından, Polo'nun kitabı Avrupa'da bir dönüm noktası olmuştur.⁸⁰

⁷⁷ Yücel Namal, "Türkiye'de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, 2012, Cilt.2 Sayı. 1 ss. 14-15.

⁷⁸ Keleş, s. 124

⁷⁹Johann de Carpini, **Moğol Tarihi ve Seyahatname**, (Çev. Yrd. Doç. Ergin Ayan), Derya Kitapevi, Trabzon, 2000, s.8.

⁸⁰ Gülrü Bayraktar, **Hans Dernschwam'ın "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü ile Evliya Çelebi'nin Viyana Notları'nda İmgeler ve Önyargılar**, Ankara Üniversitesi, Sosyal

1453'te Fatih Sultan Mehmet'in Venediklilere verdiği kapitülasyonlarla, Venedikliler İmparatorlukta serbest ticaret yapma ve İstanbul'da bir balyos (balio) bulundurma yetkisine sahip olmuşlardır. Ancak 1463'te Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında yaşanan savaş ticareti de etkilemiş ve Fatih Sultan Mehmet, Batı ile ticareti sürdürmek amacıyla Dubrovnik ve Floransa'ya da ekonomik imtiyazlar tanımıştır. Osmanlı Devleti'nde bu dönemde ticaretle uğraşan elli civarında Floransalı ailenin bulunduğu bilinmektedir. Batı Avrupa ticareti başta Venedik olmak üzere diğer İtalyan şehir devletleri ile 1569 yılında Osmanlı-Fransız kapitülasyon anlaşması yapılana kadar devam etmekteydi. Bunun sonucunda Venedikliler Türkçe öğrenme zorunluğu hissetmiş ve bu sebeple 1551 yılından itibaren Venedik Cumhuriyeti, Türkçe eğitim almaları amacıyla Senato'nun uygun gördüğü gençleri İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'da Türkçe eğitim alan bu gençler “giovani della lingua” (dil oğlanları) olarak adlandırılmıştır.

İstanbul'da ticaretle uğraşan Floransalı ailelerden birine mensup olan İtalyan balyosu **Filippo Argenti**, Türkçe öğretimi için bilinen ilk çeviri yazılı metni hazırlamıştır.⁸¹

Türkoloji açısından önem arz eden Filippo Argenti'nin “del parlare Turcho et Vocabulario de nomi et verbi” (Türkçe Konuşma Kuralları ve İsim, Fiil Sözlükçesi) adlı bu çalışması ilk Türkçe gramerdir. 1524 yılında İstanbul'a gelen Floransalı Filippo Argenti'nin, 1533 yılına kadar, İstanbul'da Floransa elçiliğindeki yazmanlık görevinde bulunduğu sırada kaleme aldığı bu eser, 645 sayfadan oluşmaktadır. Eserin 570 sayfasında İtalyanca-Türkçe sözlük bulunmaktadır. Eser yazma halinde, İtalyan Türkolog Alessio Bombaci tarafından “La Regola del parlare turcho di Filippo Argenti” adıyla 1938 yılında bilim dünyasına tanıtılana kadar, Floransa Merkez Kütüphanesi'nde korunmaktaydı. Monografik bir çalışma sunan Bombaci, çalışmasında Argenti'nin eserinden örneklere yer vermekle birlikte transkripsiyon sistemini ve 16. yüzyıl İstanbul Türkçesinin dil özellikleri hakkında önemli bilgiler sunmuştur. 2001 yılında, Türkolog Milan Adamović tarafından eser üzerinde ayrıntılı olarak bilimsel bir inceleme gerçekleştirilmiş ve “Das türkische des 16. Jahrhunderts, Nach den

Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri Edebiyatları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s.12.

⁸¹ Ömer Yağmur, “Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 4 Güz, 2014, s. 205.

Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)” (16. Yüzyıl Türkçesi, Floransalı Filippo Argenti’nin Notlarına Göre 1533), adıyla yayımlanmıştır. Kitap, Avrupalılarca yazılmış ilk gramer olması ve 16. yüzyıl Türkçesinin tanıtılması yönünden oldukça önemlidir.⁸² Bu nedenle biz de Filippo Argenti’nin, Osmanlı Türkçesini sistematik olarak inceleyen ilk Avrupalı olması bakımından çalışmamızda eseri hakkında kısaca bahsetmeyi uygun gördük.

XV-XVIII. yüzyıllarda Osmanlı devletinin güçlü bir dünya devleti olması sebebiyle diğer devletleri de Türkçeyi öğrenmeye yöneltmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğunda Batı-Avrupa ticaretinin önem kazanmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti’nin Avrupa ile ilk ticari bağlantısının Floransa, Venedik Ceneviz şehirlerle kurulması, ilk Türkçe öğrenme kılavuzları ve gramer kitaplarının İtalyanların kaleminden çıkmasının zeminini oluşturmuştur. İtalyanlar, diplomatları, tüccarlar, sanatkârları, askerleri için İtalyanca-Türkçe sözlükler ve gramer kitapları hazırlamıştır. Bunlardan “Grammatica Turca”, Avrupa’da yazılan ilk Türkçe gramerdir. Tunus’ta Türklerin esareti altında altı yıl geçirmiş olan Messinalı İtalyan Jesuit Papazı **Pietro Ferraguto** tarafından, 1611 yılında Anadolu’da bulunan Jesuit papazlarının Türkçe öğrenmeleri için yazılmıştır. Napoli Milli Kitaplığında yazma hâlinde bulunan “Grammatica Turca”, üzerine Prof. Luciano Rocchi’nin 2012 yılında Trieste Üniversitesi yayınları arasından çıkan “Il ‘Dittionario della Lingua Turchesca’ di Pietro Ferraguto (1611)” (Pietro Ferraguto’nun Türkçe Sözlüğü, 1611) adlı monografik çalışması bulunmaktadır.⁸³

1.1.2. Savaş Tutsakları

Türklük biliminin başlangıç yıllarında savaş tutsakları ne kadar önemli bir yer teşkil ettiyse de elçilik görevleriyle gelenlerin de bu bilimin gelişmesinde rolleri büyüktür. Osmanlı topraklarına **Hans Schiltberger**, **Macaristanlı Georg** ve **Bartholomäeus Georgiević** gibi savaş esiri olarak getirilen veya elçilik görevlisi olarak gelen **Salomon Schweigger**, **Stefan Gerlach**, **Busbecq** ve **Hans Dernschwam** gibi kişiler Osmanlı Devleti ve Türklerle ilgili gözlemlerini, yaşadıkları olayları, şahit oldukları durumları mektup, hatıra, günlük ve seyahatname gibi eserlerde anlatırlar. Böylece Avrupa’ya, Türklerin dili, gelenek,

⁸² Aziz Merhan, “Filippo Argenti’nin “Regola Del Parlare Turcho” Adlı Eserindeki Bazı Sözcükler Hakkında” **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2005/18 s. 116.

⁸³ Yağmur, s. 208.

göreneklere ve yaşam tarzı hakkında ilk bilgiler bu şekilde ulaşmıştır. Nitekim Şükrü Haluk Akalın, “Türkiye’de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu” adlı makalesinde, savaş tutsaklarının anılarındaki ve eserlerindeki bilgilerin Türkoloji çalışmalarının başlamasında çok önemli bir yer tuttuğunu belirtir.⁸⁴

Stephanos Yerasimos, “Les Voyageurs dans l’Empire Ottoman, XIVE-XVI e Siècles” (14-16. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Seyyahlar) adlı eserinde derlediği, 449 adet seyahat notlarından, 80 adetinin Almanlara ait olduğu bilinmektedir.⁸⁵

Bunlardan Johannes (Hans) Schiltberger’in (1381-1449), “Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427” (Türkler ve Tatarlar Arasında 1394-1427) adlı seyahatnamesinin o dönem Osmanlı Devleti’ni ve Türkleri anlatması bakımından çok önemlidir.

Macaristan Kralı Sigismund’un ordusunda, Osmanlılara karşı savaşan Schiltberger, Niğbolu Meydan Muharebesi’nde (1396), Yıldırım Beyazid’e esir düştükten sonra, Türk ordusuyla birlikte Anadolu ve Mısır’ı gezen Schiltberger, daha sonra Ankara Meydan Muharebesi’nde (1402), Timur’un Yıldırım Beyazid’a galip gelmesi üzerine Timur’a esir düşer ve Timur’un ordularıyla birlikte Orta Asya’da Semerkand’a gider. 1405 yılında Timur’un ölümünden sonra, Altın Ordu’ya gönderilir. Çekre Han ile birlikte, Sibir seferine çıkan Schiltberger, Çekre Han’ın giriştiği Volga Tatarlarına karşı akınlara katılır. Altın Ordu hanlarının eski merkezi olan Saray’ı, Venedik ve Cenova tüccarlarının alım satım merkezleri olan Azak ve Tana’yı da gören Schiltberger, Kırım’a gelip Hıristiyan Tatarlar arasında bir süre kaldıktan sonra, Kafkasya yolu üzerinden Batum’dan İstanbul’a, oradan da Akkerman, Lwów (Lemberg), Kraków, Wrocław (Breslau) ve Meissen tarafından 1427 yılında memleketine dönme imkanı bulur. Çocuk yaşta esir düşen ve 30 yılı aşkın bir süre sonra bir yolunu bulup ülkesine dönmeyi başaran Schiltberger anılarını kaleme alır.⁸⁶

⁸⁴ Şükrü Haluk Akalın, “Türkiye’de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu”, **Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I**, Yıl: 8, S. 43, Ocak- Şubat 2002, ss. 11-12.

⁸⁵ Stephanos Yerasimos, **Les Voyageurs dans l’Empire Ottoman, XIVE-XVI e Siècles**, TTK, Ankara, 1991.

⁸⁶ Eren, s. 25.

Schiltberger'in, yaşadıklarını kaydettiği gezi kitabının sonunda, ayrıca Hristiyanların "Pater Noster" (Rabbani Dua) olarak adlandırdıkları metnin Kıpçak Türkçesi çevirisine de yer vermiştir. Yanında gramer açıklaması bulunmayan bu metnin, Kıpçak Türkçesiyle yazılmış olması bakımından ilgi çekicidir.⁸⁷

Kitabın sonunda yer alan Pater Nostra metni, Hasan Eren'e göre, "Codex Cumanicus"taki Rabbani duadan sonra, Latin harfleriyle tespit edilmiş en eski Türkçe metindir. Eren, eserde Türkçe örneklerin üzerinde, bilim çevresi tarafından sıkça değerlendirmeler yapıldığını belirtmektedir. En son olarak da W. Helmholtz'un, 1964 yılında, "Folia Orientalia VI'da yayımladığı "Das türkische Vaterunser in Schiltbergers Reisebuch" (Schiltberger'in Seyahatnamesinde Türkçe Pater Noster) adlı çalışmasında Schiltberger'in Pater Noster'i üzerinde durduğunu vurgulamaktadır. Kırım'ın, Hristiyan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı bir yer olduğunu belirten Eren, Hristiyan misyonerlerinin burada sürekli çalıştıklarını dolayısıyla Schiltberger'in bu dua metnini Kırım'da yaşayan Hristiyan Tatarlardan tespit ettikleri ihtimalinin yüksek olduğunu da altını çizmektedir.⁸⁸

Bazı kaynaklarda, Schiltberger'in eserinin, Türkolojiye önemli katkısının olduğu belirtilmektedir. Osmanlı Tarihçisi J. Hammer, Schiltberger için "Almanların Marco Polo'su" demiştir. Richard Peters, "Von der alten und neuen Türkei" (Eski ve Yeni Türkiye'den) adlı kitabında, Niğbolu Savaşı'nda, 1396 yılında Türklere esir düşen Schiltberger'in, eserinde bizzat görüp yaşadıklarını anlatması, özellikle Osmanlı Devleti'nin ilk dönemleri ve Türkler hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından eserin büyük önem taşıdığını belirterek, Bizans kaynakları ve İtalyan gezgin Marco Polo'nun eseri dışında, Schiltberger'in, Almanya ve bütün Avrupa'da Türk milletinin dili, adetleri ve devleti hakkında güvenilir bilgi veren 'ilk' yazar olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁹

"Die Geschichte der Türken" (Türklerin Tarihi) eserinde Peters, Schiltberger hakkında, "büyük bir türkolog" ve "Türkolojinin temellerini atan biri" olarak söz etmektedir.⁹⁰ 1427 yılında yazılmış ve 1460'da Augsburg'da

⁸⁷ Dilaçar, s. 197.

⁸⁸ Eren, s. 25.

⁸⁹ Richard Peters, **Von der alten und der neuen Türkei**, Ankara, 1944, s.107-110.

⁹⁰ Johannes Schiltberger, **Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 16.

basılmış olan eserin büyük ilgi uyandırmış olmasından dolayı aynı yıl beş defa yayınlanmıştır.

Schiltberger'in eserinin Donauschingen, Heidelberg, Nürnberg ve St. Gallen'de Manastır Kütüphanesi'nde olmak üzere, dört yazma nüshası bulunmaktadır. Eserin, Heidelberg'de bulunan nüshası, Karl Friedrich Neumann tarafından, 1859 yılında tekrar bastırılmıştır.⁹¹

Franz Babinger, Nürnberg'de bulunan yazmaya dayanarak, 1885 yılında Valentin Langmantel tarafından neşredilen yazmanın birçok defalar yayınlanan seyahatnamenin en iyisi olduğunun vurgusunu yapmaktadır.⁹²

Konumuzla ilgili olarak, bir başka eser de yine bir savaş esirine ait olan, 15. yüzyıl Osmanlıların yaşam tarzını anlatması ve Avrupa'ya Türkler hakkında olumlu bilgiler aktarması yönünden önemli olan latince olarak Macar Georg⁹³ tarafından kaleme alınan "Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum -Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken" (Türklerin gelenekleri, hayat tarzları ve hinlikleri hakkında risale) adlı eseridir.⁹⁴ Daha çok teolojik nitelikte olması bakımından başta Martin Luther olmak üzere Sebastian Franck, Theodor Bibliander gibi birçok teolog tarafından incelenen eserin ilk baskısı 1480 yılında Urach'da; daha temiz ve okunaklı ikinci baskı ise 1481 yılında Roma'da yapılmıştır. Georg'un çalışması Latince olarak yayınlanmış olmasına rağmen hızla ilgi çeker ve Köln, Paris, Wittenberg, Nürnberg ve Basel gibi şehirlerde basılır. Avrupalıların Osmanlı Türkleri hakkında önemli başvuru kaynaklarından biri olan eserin 1480-1550 yılları arasında birçok Latin; 1530-1531 yılları arasında ise Almanca versiyonları basılmıştır.⁹⁵ Önceleri çok ilgi görmeyen kitap, yazarın ölümünden sonra gerçekleşen 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi'ndeki Türklerin

⁹¹ Karl Friedrich Neumann, **Reisen des Johannes Schiltberger aus München in Europa, Asia und Afrika von 1394 bis 1427**, München 1859, Tıpkıbasım, Amsterdam 1976.

⁹² Franz Babinger, **Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo Iacopo de Promontorio- de Campis über den Osmanenstaat um 1475**, München, 1957, s. 9.

⁹³ Eser anonimdir. Yapılan çalışmalarda eserin ait olduğu kişi Georgius de Hungaria olarak tespit edilmiştir. Frater Georgius, Georgius de Septemcastris, Rumeser Student (Rum öğrenci) veya Namenloser Mühlbacher (İsimsiz Mühlbachlı) olarak da anılmaktadır. Reinhard Klockow, **Georgius de Hungaria: Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum - Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken.**, Köln; Weimar; Wien; Böhlau, 1993 s. 12-16.

⁹⁴ Klockow, 1993, s. 11.

⁹⁵ J. A. B. Palmer, "Fr. Georgius de Hungaria, O.P. and the Tractatus de Moribus Conditionibus et Nequicia Turcorum", **Bulletin of the John Rylands Library**, 1951. C. 34, S. 1, s. 44

galibiyetleri ve 1529'da Viyana'yı kuşatmaları sonucu Batı'daki Hıristiyan insanının Türklere karşı merak oluşturmuştur. Muhtemelen eser hakkında daha önce malumatı olan Martin Luther, 1529 yılında Almancaya çevirdiği ve kaleme aldığı bir ön sözle birlikte eseri 1530 yılında yayımlar. Matbaanın da artık mevcudiyetiyle eser hemen geniş okuyucu kitlesine ulaşma imkânı bulur. Kitap açısından 1530-1531 yılları bir dönüm noktasıdır. Toplamda 11 baskının 6 tanesinin çevirisinin Sebastian Franck'a ait olan baskıların çoğunda Martin Luther'in ön sözü de bulunmaktadır.⁹⁶ Luther, ön sözde Tractatus'u Türklere ilgili yazılmış olan diğer kitaplarla karşılaştırır ve objektif bir bakış açısıyla kaleme alındığı vurgulanan Tractatus'tan övgüyle söz eder ve başka kitapların tek taraflı yazılmış olmasının gerçekçilikten uzaklaştığını böylece inandırıcılık özelliğini yitirdiğini belirtir. Leyla Coşan'a göre, Luther ve Sebastian Franck'ın çalışmalarında kitaba önem vermeleri Tractatus'un bu derece etkili olmasını sağlamıştır.⁹⁷ Özellikle (Türklere Karşı Ordu Vaazı) adlı çalışması, Wittenberg, Marburg, Nürnberg, Augsburg ve Strassburg gibi şehirlerde 11 kez basılmış olması da Tractatus'un ilgi görmesini sağlayan sebeplerden biri olarak gösterilebilir. Türklere Karşı Ordu Vaazı 1529 yılında bir, 1530 yılında dört, 1541'de bir, 1542'de üç ve son olarak 1593 yılında iki defa basılmıştır.⁹⁸ "Weltbuch" (Dünya Kitabı) adlı çalışmasıyla da Traktatus'u ayrıntılı işleyen bir diğer isim Sebastian Frank'tır.⁹⁹ Bunun sonucunda, söz konusu çalışma, Türkler hakkında ilgi çekici bilgiler veren Johannes Schiltberger'in "Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427" adlı eserden sonra bu türde Avrupa'nın en çok basımı yapılan ikinci kitap olmuştur¹⁰⁰

Osmanlı Devleti'ni anlatan az sayıdaki görgü şahitlerinin birisinin kaleminden çıkan bu eser 16. yüzyılda bir "en çok satan" kitaplardan olmasına

⁹⁶ Martin Luther, *Chronica unnd Beschreibung der Türckey. Mit eyner Vorrhed D. Martini Lutheri. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Nürnberg 1530 sowie fünf weiterer "Türkendrucke" des 15. und 16. Jahrhunderts.* Böhlau Verlag Köln; Wien, 1983, s. 1-11

⁹⁷ Leyla Coşan, *Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine Bir Bakış*, Feruzan Gündoğar; Güler Mungan; Cemal Yıldız: Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Pegem Akademi, Ankara, 2009, (Georgius de Hungaria ve Türkler) s. 200.

⁹⁸ Leyla Coşan, *Tanrım bizi Türklerden koru!" 16. yüzyılda Almanların Türklerden Korunmak İçin Yazdığı Dualar. Türklere Karşı Yazılan Vaazların Değerlendirilmesi ile Birlikte.* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 244

⁹⁹ Klockow, s. 60.

¹⁰⁰ Coşan, (Georgius de Hungaria ve Türkler), 2009, s. 198.

rağmen, daha sonra önemini yitiren eser, tekrar 20. yüzyılda Siebenbürger'in yerel tarihinin yazımı için gündeme gelmiştir.¹⁰¹

Yaşadıklarını belirli zaman aralıklarıyla yirmi yıldan daha uzun sürede yazıya geçirmiş olan Georg, İtalya'da başlamakta olan Rönesans'ı reddeden, Papalık yönetimindeki yozlaşmayı, kilise ofislerinin ve rollerinin satılma eylemlerini (Alm. Simonie), Lüksü, Batı ülkelerindeki üst tabakanın kibrini ve sıradan insanların ahlaksızlıklarını eleştiren Skolastik eğitime sahip bir Orta Çağ insanıdır. İslamiyet'i reddetmesine rağmen Türklerin ahlakından saflığından ve doğruluklarından etkilenmiştir. Etkilendiğini şu sözlerden anlıyoruz: "*Hatta Hristiyanlık inancımı ciddi olarak sorgulamaya başlamıştım; Tanrı'nın inayeti ve bağışlayıcılığı olmasaydı, Tanrım beni koruyup esirgemeseydi belki de ben de alçakça bir biçimde dinimden, imanımdan dönecektim.*"¹⁰²

Bu da onun zaman zaman kendi içinde gelgitler yaşadığının bir kanıtıdır. Osmanlı Devleti'nde iyi muamele görmüş bir esir olarak edindiği tecrübelerle bir Hristiyan olarak nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair fikirler geliştirmiştir. Özellikle eserinde de geniş yer verdiği, mistik bir dindarlık uygulayan dervişler ve Mevlevîlerden çok etkilenmiştir. Eserinde Kalenderî dervişleri ile yakın temasta bulunduğundan birlikte namaz, semah gibi dini ritüelleri yakından izlediğini belirtmektedir. Onun Türklerin dini hayatıyla ilgilenmesinin bir göstergesi de Seyit Battal Gazi, Hacı Bektaş-ı Veli, Âşık Paşa, Elvan Paşa (Elvan Çelebi), Şeyh Paşa (Şeyh Baba Zade Selim) gibi din büyüklerinden bahsetmesidir.¹⁰³

Muhafazakâr bir düşünceye sahip olmasına rağmen aklın ve kanıtların gücüne güvenen yazar, İslamiyet'in kılıç zoruyla yaygınlaştırılmasını itici bulmuştur. Bu nedenle olsa gerek çalışmasında Arap ve Farslara yer vermediği gibi, Edirne ve İstanbul'da mutlaka karşı karşıya gelmiş olduğu Türklerin hâkimiyetindeki Ortodoks Hristiyanlarını da zikretmemiştir. 24 bölümden oluşan eseri tamamen Batı kilisesinin Müslüman Türklerle karşılaştırması

¹⁰¹ Georgius de Hungaria, Wikipedia, Die freie Enzyklopädie

¹⁰² Hazai György, **Macaristanlı Türkler: Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine İnceleme ve Michel Balivet-Türk Korkusu** (Çev. Joël Schnapp, Türkçeye Çev. Lale Aslan-Özcan), Bilge Kültür Sanat, İstanbul: 2009, s. 24.

¹⁰³ Ömer Yağmur, "Georgus de Hungaria'nın Gotik Harflerle Aktardığı İki Yunus Emre Şiiri (1480/1481) Üzerine Notlar", **Dil Araştırmaları**, Bahar 2018/22, s. 80

niteliğindedir.¹⁰⁴ Georg, Hristiyanların çok günah işlemelerinden dolayı deccal olduklarını belirtirken, Osmanlıların askeri alandaki yükselmelerini de Tanrı'nın Hristiyanlara verdiği ceza olarak gösterir.¹⁰⁵

Tractatus'ta yazar, Türklerin sadeliğine ve alçak gönüllülüğüne hayranlık duyduğunu ayrıntılı örnekler vererek anlatır. Hristiyanların düzelmesini amaçlayan yazar, Hristiyanları Türklerle karşılaştırarak eleştirir. Türklerin kıyafetlerinin sadeliğinden temizliklerine, edepli olmalarına gösteriştan uzak durduklarına övgü dolu sözlerle vurgu yapar. Süvarilerin ve rütbe sahiplerinin atlarını yormadıklarını ve gösteriş amaçlı kullanmadıklarını, sultanların da sıradan insandan ayırt edilemeyeceği kadar sade olduklarını belirten Georg, "Kral" olarak adlandırdığı Fatih Sultan Mehmet'in sarayından çıkıp cami veya hamam giderken ona kimsenin eşlik etmediğini, ona tezahüratta bulunmaya kimsenin cesaret edemediğini vurgular. Fatih Sultan Mehmet'in annesinin cenaze törenine katıldığını ve gözlemediklerini anlatan yazarın Sultanı diğer insanlardan ayıran bir özellik bulunmadığından tanıyamadığını dile getirir. Fatih Sultan Mehmet'in birçok olumlu özelliklerinin bulunduğundan övgüyle söz eden yazar, Sultanın, Hristiyanlarla dinleri hakkında konuşması ve onların dini ayinlerine katılması, onlara yardım etme sözü vermesi, gösterdiği hoşgörü, kendisinde Sultana karşı büyük bir hayranlık uyandırmıştır.

Türklerin gündelik hayatlarından, temizliklerinden, sofrada adabından, oturdukları mekânların sadeliğinden, gösteriş ve lüksü reddetmelerinden, hayvanlarının bakımında gösterdikleri ihtimamdan övgüyle söz eden yazar, bu konuda Hristiyanları kınar. Türklerin muharebe meydanlarında dahi tuvalet alışkanlıklarında edep sahibi olduklarını vurgularken sonraki bölümlerde Türklerin, olumlu yönlerinin insanları zehirleme amaçlı olduğunu sövme derecesine varacak kadar olumsuz sözlerle dile getirir.¹⁰⁶

Bir Avrupalının bakış açısıyla çalışmasında gezdiği Anadolu'yu, evliyalara, türbelere ve bunlara ait gelenek ve adetlere de değinmekle birlikte,

¹⁰⁴ Almut Höfert, "Vom Antichrist zum Menschen. Der Wandel des westeuropäischen Türkenbildes in der frühen Neuzeit anhand des Traktats über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglis der Türken des Georgs von Ungarn". In: Jürgen Reulecke (Hrsg.): **Spagat mit Kopftuch. Essays zur Deutsch-Türkischen Sommerakademie der Körber-Stiftung. Edition Körber-Stiftung**, Hamburg 1997, ss. 47-72.

¹⁰⁵ Coşan, Georgius de Hungaria, 2009, s. 200.

¹⁰⁶ Coşan, Georgius de Hungaria, 2009, ss.203-205.

şeker ve Kurban bayramından da söz eden yazarın, Türk kültürüne asıl katkısı, eserine Yunus Emre'ye ait olduğu tespit edilen Gotik harflerle basılmış iki şiiri dahil etmiş olmasıdır. Manzumelerin varlığından ilk defa Alman Türkolog **Karl Foy** tarafından 1901 ve 1902 yıllarında iki makaleyle ilim dünyasına kazandırılması sayesinde haberdar olunmuştur. Bu manzumeler Yunus Emre Divanı'na sonradan eklenen şiirlerdir. Manzumeler üzerinde, 1919'da Fuat Köprülü; 1987'de Talat Tekin; 1989'da Andreas Tietze; 1995-1996 yıllarında Heidi Stein ve 2016 yılında da Aziz Merhan çalışmışlardır.¹⁰⁷

Ömer Yağmur, Yunus Emre'ye ait sekizli hece ölçüsüyle yazılmış olan söz konusu manzumelerin, önce Rum harflerine aktarıldıktan sonra Latin alfabesine harf harf çevrildiğini, yapılan önceki çalışmalarla kendi çalışmaları da dahil olmak üzere kesin bir sonuca varılmadığını ve şiirlerin üzerinde farklı bakış açılarıyla incelemeler yapılması gerektiğini düşünmektedir.¹⁰⁸

Türkolojinin tarihi gelişimi açısından önem arz eden diğer bir savaş esiri olan **Bartholomeus Georgievic**'in, 1533 yılında kaleme aldığı “De Turcarum Moribus Epitome” (Türklerin Örf ve Adetleri Hakkında) adlı eseridir. Hırvat asıllı bir Macar olan Bartholomeus Georgievic, Kanuni Sultan Süleyman zamanında 29 Ağustos 1526 yılında gerçekleşen Mohaç Meydan Muharebesinde esir düşmüştür.¹⁰⁹ Kendi iddiasına göre, esir olarak alındıktan sonra Türkiye'ye götürülen ve yedi kez satılan Georgievic'in, Gelibolu veya İstanbul'da su satıcılığı, Anadolu'da çobanlık, tarım işçiliği ve son olarak da at bakıcılığı yaptığı bilinmektedir. Birkaç kere kaçma teşebbüsünde bulunan ancak başarılı olamayan Georgievic, son sahibisiyle birlikte İstanbul'a gelir ve 1535 yılında kaçmayı başarır. Kafkasya üzerinden Şam'a ulaşır ve orada bir süre Yunanca öğretmenliği yapan Georgievic, 1537 yılında Kudüs'e geçer Sion Dağı'ndaki Fransisken Manastırı'nda bir yıl gece bekçiliği yaptıktan sonra 1538'de gemiyle İspanya'ya ve oradan da Hollanda'ya gitmiştir. 1544 yılına kadar Hollanda'da kaldıktan sonra Almanya'nın Wittenberg şehrine geçer. Luther ve Melanchton ile görüşür.¹¹⁰ Vergi Tahsildarı olan son efendisiyle birlikte Osmanlı sınırları içinde çok gezdiği

¹⁰⁷ Yağmur, s. 83.

¹⁰⁸ Yağmur, s. 22.

¹⁰⁹ Dilaçar, s.198.

¹¹⁰Ömer Yağmur, “Mohaç Esiri Bartholomeo Georgieviz'in Türklerle İlgili Bir Kitabı: De Turcarum Moribus Epitome 1553”, Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri, 5-6 Kasım 2012 İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016 s. 201.

tahmin edilen Georgievic'in, dokuz yıl boyunca Türklerin esareti altında kaldığı sürede Türklerin gelenek ve göreneklerini yakından tanınmasına olanak verdiği gibi Hristiyan esirlerin durumlarını da görmesini sağlamıştır. Bu zaman zarfında kendini geliştirme imkânı bulan Georgievic, Latincenin yanı sıra Türkçe ve Arapça biraz da İbranice öğrenmiştir.¹¹¹

Osmanlı topraklarına esir olarak gelmesi sebebiyle Türkler hakkında çok olumlu düşünelere sahip olmayan Georgievic, esaretinden sonraki yaşamında Türklerle ilgili birçok kitap yazmıştır. Bunlardan ilki 1544'te Latince kaleme alınan ve ayrı basımı yapılan “De Turcarum ritu et caeremoniis” (Türklerin Gelenek ve Görenekleri) ve “De afflictione tam captivorum quam etiarn sub Turcae tributo viventium christianorum”u (Böyle Mahkumların Hatta Türklerin Vergisi Altında Yaşayan Hristiyanların Izdırapları) yayımlamış ve yine aynı sene “De ritibus et differentiis Graecorum et Armenorum” (Yunan ve Ermeniler Arasındaki Farklar ile İlgili) adlı yazısını yazmıştır.

1544'de ilk iki kitapçığı olan De Turcarum ritu et caeremoniis (Türklerin Gelenek ve Görenekleri) ve De ritibus adlı yazısında, Türkiye'de esaret altındayken başından geçenleri anlatmaktadır. “De Turcarum ritu et caeremoniis” daha sonra “De Turcarum Moribus Epitome” (Türklerin Kişiliği Üzerine Yazılar) adlı yapıtın içinde bir bölüm olarak basılmıştır. Berna Moran, “De ritu”nun 1553-1600 yılları arasında “De Turcarum Moribus Epitome” içinde on üç kez tekrar basıldığını ileri sürmektedir.¹¹² Türk ve Avrupa kültür tarihine önemli bir katkı sağlayan yapıtın ilk bölümü “De ritu”, Avrupa ile Türkiye arasındaki çekişmeleri ve sorunları içermesi bakımından önemli olduğu gibi Almancanın da tarihsel gelişmesine ilişkin bilgi vermesi açısından dikkate değerdir. Çek, İngiliz, İtalyan, Alman, Fransız ve Leh gibi birçok Avrupa diline çevrilen -kendi ülkesi ve kendi dili hariç-¹¹³ ve birçok yerde kırk üç kere basılan kitap, 16. yüzyılda “en çok satılanlar” arasında yerini alır. 1544'te Caspar Bruschi ve 1545 yılında Johann Herold tarafından Almancaya aktarılır.¹¹⁴ Yapıtın özgün basımı Wilhelm Buch

¹¹¹ N. Melek Aksulu, **Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları**, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 12.

¹¹² Yağmur, 2016, s. 202.

¹¹³ Aksulu, s.14 (Aksulu şöyle bir çıkarımda bulunmuştur: *Fakat şaşırtıcı olan, Georgievic'in hayatı boyunca ve ölümünden sonra da yazıları, kendi ülkesinde ne basılmış ne de kendi diline tercüme edilmiştir*).

¹¹⁴ Onur Bilge Kula, **Alman Kültüründe Türk İmgesi II**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.152.

tarafından Latince'den güncel Almancaya çevrildikten sonra N. Melek Aksulu tarafından Almancadan Türkçeye tercüme edilir.¹¹⁵

Türklerin dini, günlük yaşantıları ve orduları hakkında verildiği “De Turcarum ritu et caeremoniis” adlı kitapçığın son bölümünde, bir Türkçe-Latince sözlük bulunmaktadır. Bu sözlüğün Avrupa’da basılmış olan ilk sözlük olduğu düşünülmektedir.¹¹⁶ Georgievic bu eserinde, Türkçe selamlama şekillerine, rakamlarına, dil bilgisi kurallarına ve bir Türk ile bir Hristiyan arasında geçen kısa bir diyaloga yer vermiştir.¹¹⁷ Georgevic’in, Türkiye’deki Hristiyanların başından geçenleri anlattığı “De afflictione captivorum” (Mahkûmların Aşağılanması) adlı kitapçığının son bölümünde Hırvat dili üzerine denemeler de bulunmaktadır. Yazar, 1545 yılının başlarında Türklere karşı savaşa çağıran “Exhortatio contra Turcas” (Türkiye’ye İtiraz) adlı kitabının ardından yine aynı yılın nisan ayında gelecekte Türklerin yok olma ihtimalini anlatan bir tercüme metni olan “Prognoma sive praesagium Mehemetanorum”(Muhammet’in Tahmin veya Alametleri) adlı yazısını yayımlar. Georgievic, 29 Mayıs 1547 tarihinde Grosswardein şehrinde bir Türk dervişle (Derviş Çelebi) dini tartışmada bulunduğunu “Profide christiana cum Turca disputationis habitae” (Hristiyanın Türk Dervişle Tartışması) adlı yazısında anlatır. 1548 yılında önceki yazılarının yeni baskılarını yapan Georgievic, 1552’de Roma’da, yazılarının Arapça denemelerle birlikte tekrar yeni baskılarını yayımlar. Daha sonra “De afflictione, Exhortatio Prognoma ve Disputatio” (Hastalık, Temyiz, Tahminler ve Konuşma) adlı yazılarını italyancaya kendisi tercüme edip yayımlar. Georgevic’in 1566 yılında vefat ettiği mezarının da İtalya’da bulunduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁸

Caspar Bruschi, Johann Herold ve Wilhelm Buch’un çalışmalarından yola çıkarak karşılaştırmalı incelenen “De Turcarum ritu et caeremoniis”, şu bölümlerden oluşmaktadır:

Georgievic, Türklerin kökeninin İskitlere dayandığını ancak onların kökeninden ziyade gelenek, görenek, askerlikle ilgili uygulamalar ve görüşleri üzerinde duracağını belirttiği bölüm “De Origine Turcarum”dur (Türklerin Kökeni).

¹¹⁵ Aksulu, s.12.

¹¹⁶ Kula, s.153.

¹¹⁷ Aksulu, s.13.

¹¹⁸ Aksulu, s.14.

Müslümanların Hz. Muhammed'in kral soyundan gelen bir İsmaili olduğuna inandıkları ve bu soyu “Şeyh” ya da “Sultan” olarak adlandırdıklarının anlatıldığı bölüm, “De Origine Mehemmeti” (Muhammed'in Kökeni) dir,¹¹⁹

Türklerin “Mescit” olarak adlandırdıkları çok sayıda pahalı ibadet yerlerinin bulunduğu ve her kesimden insanların buralarda bir araya geldiği, camilerin iç donanımı, Türklerin abdest almaları, beş vakit namaz kılmalarına kadar, hatta Hristiyanlarla da kıyaslama yaptığı ve Türklerin daha sık yıkandıklarından da övgüyle söz ettiği, ancak kadınların, erkeklerden soyutlanmış şekilde yaşadıklarını da “De Templis billorum” (İbadet Yerleri)¹²⁰ olarak adlandırdığı, bölümde dile getirmektedir. Georgievic, ibadethanelerin içinde hiçbir resmin bulunmadığını, sadece Arapça “La ilahe illallah, Muhammedün resulullah” yazdığını söylemekte ve anlamını açıklamaktadır. Georgievic'in, gözlemlerine göre ibadethanelerin içinde yağla yakılan birçok lamba bulunmakta ve içerisi tamamen beyaza boyalıdır. Zemin ise şayak (Kaba dokunmuş, dayanıklı bir çeşit yün kumaş) ile kaplanmış olup yukarıdan duvar halılarıyla bezenmiştir. Müezzinin beş vakit ezan okumasını da dile getiren Georgievic, ibadethanenin yanında şaşırtıcı yükseklikte bir kulenin bulunduğunu, ibadet vakti geldiğinde, Türklerin imamlarının buraya çıktıklarını ve kulaklarını tıkayarak, üç defa “Allahu ekber” diye yüksek sesle tekrar ettiğini, bunun üzerine bütün herkesin bir araya geldikten sonra imamın da kuleden inip onlarla birlikte dua ettiğini anlatmaktadır. Türklerin abdest almalarına da değinen Georgievic, duaya başlamadan önce herkesin ellerini, ayaklarını ve ayıp yerlerini yıkadıklarını, ayakkabılarını çıkarıp öyle içeri girdiklerini, hatta bazılarının ayaklarında mes olduğunu vurgulamaktadır. Kadınların ibadethaneye çok ender gittiklerinin sadece Paskalyada ve Cuma geceleri saat dokuzdan on ikiye kadar dua ettiklerini dile getiren Georgievic, onların erkeklerle asla bir araya gelmediklerini ve kendilerine kendilerine ait yerlerinin bulunduğunu, burada erkeklerin onları görüp duyamayacağını dile getirmektedir. Kadınlar dua ederken devamlı hareket ettiklerini ve bağırdıklarını sonradan da bitkin düşüp yere kapandıklarını dile getirmektedir. Kadınlar bu ibadetten sonra hamile kaldıklarına inanırlarsa, Kutsal Ruh'un yardımıyla hamile kaldıklarını düşündüklerini ve doğan çocuklara da “nefes oğlu” dediklerini belirtmektedir. Bütün bunların kendisine kadınların hizmetçileri tarafından

¹¹⁹ Kula, s.157.

¹²⁰ Kula, s.157.

anlatıldığını, kendisinin bizzat şahit olmadığını zaten erkeklerin de kadınların arasında bulunmalarının imkânsız olduğunu altını çizmektedir. Erkeklerin ibadetlerinde sık sık efendisiyle bulunduğunu söyleyen Georgievic, camide kılınan namazı ayrıntılı bir şekilde anlatmakta özellikle oruç tutulan günlerde ve Perşembe geceleri ibadetlerin va'z ve ilahilerle saat dokuz ile on iki arasında daha uzun süreli gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Türklerin Hristiyanları ibadet ederken yanlarında istemediklerini açıklayan Georgievic, Hristiyanların onların adetlerine göre sık sık yıkanmadıklarını söylerken sanki Türkleri bu konuda haklı görmektedir.¹²¹

Oruçla ilgili gelenekler hakkında bilgi verildiği, bayramlarda kına yakılıp şenliklerin yapılmasının anlattığı bölümü “De Quadragesima eorum” (Oruçları) olarak adlandırılmıştır.¹²² Oruç hakkında da ayrıntılı bilgi veren Georgievic, Türklerin her yıl bir ay ve bir hafta oruç tuttıklarını, on iki sene içerisinde toplamda bir sene ve on iki hafta Tanrı'ya olan farzlarını yerine getirdiklerini belirtmektedir. Oruç bittikten sonra “Paskalya” olarak adlandırdığı bayramı üç gün boyunca kutladıklarını ve “merhem” olarak nitelendirdiği kınayı kadınların ellerine ve ayaklarına sürdüklerini aynı zamanda onun deyişiyle bu “sıvıyla” atların kuyrukları ve nalları da boyadıklarını vurgulamaktadır.¹²³

“De eorum Circumcisione” (Sünnet) bölümünde Türklerle Yahudilerin sünnet geleneklerini karşılaştırdığını görmekteyiz. “Haraç” denilen ağır vergi yükünden kurtulmak için kendi istekleriyle sünnet olanların sayısının çok olduğundan özellikle Rum ve Arnavutların bu amaçla sünnet olduklarını vurgulamakta ve kendi rızasıyla sünnet olanların coşkuyla sokakta gezdirilip kendilerine hediyeler verildiğinden ayrıntılı olarak söz etmektedir.¹²⁴ Bu kişilerin sünneti de davulların ve hediyelerin eşliğinde gerçekleşmektedir. Fakat Hristiyanlardan biri bir Müslüman'ı dövdüğü veya ona hakaret ettiği, peygambere dil uzattığı takdirde o kişi de zorla sünnet ettirilir kendisine hediye verilmez ama vergiden muaf tutulur. Georgievic, böyle olayın Rumların bir tarikatına mensup bir piskoposun başına geldiğine şahit olduğunu söylemektedir.¹²⁵

¹²¹ Aksulu, s.47-49.

¹²² Kula, s.158.

¹²³ Aksulu, s.49.

¹²⁴ Kula, s.158.

¹²⁵ Aksulu, ss. 49-51.

Georgievic, Türklerde erkek çocukların Yahudilerde olduğu gibi henüz sekiz günlükken değil, konuşup dua edebildiği zaman yani yedi veya sekiz yaşlarında sünnet edildiklerini ve bu olayın evlerde gerçekleştirildiğini kendisinin de birçok kez bu törenlere şahit olduğunu vurgulamaktadır. Bu törenlerde arkadaşlarını çağırdıklarını ve leziz yemekler yaptıklarını özellikle zenginlerin genellikle sığır kestiklerini, sığırın derisi yüzülüp temizlendikten sonra içine bir koyun, koyunun içine bir tavuk, tavuğun içine ise bir yumurta konulup o günün şerefine hepsinin kızartılıp yenildiğini anlattıktan sonra sünnetin doktor tarafından nasıl yapıldığının ayrıntılarını açıklamaktadır. Üç günlük ziyafetten sonra sünnet çocuğunun büyük bir tantanayla hamama götürüldüğünü ve eve döndüğünde misafirlerin kendisine, herkesin bütçesine göre ipek elbise, gümüş bardak, para veya at gibi hediyelerin verdiğini anlatmaktadır.

“De Sacerdotibus eorum” (Din Adamları/Hocalar); hocaların diğer insanlar gibi giyinip evlenmelerin -yazarın bu duruma şaşırdığının- anlatıldığı bölümdür:¹²⁶

“De Scholis ipsorum” (Okulları) bölümünde kızları kadın, erkekleri erkek hocaların okuttuğundan, başlıca alanların astronomi, felsefe ve şiir olduğundan, Türklerin sanat müziğini tanımadıklarından bilinen kurallara göre şiir yazdıklarından söz etmekte ve şu beyitleri örnek olarak vermektedir:¹²⁷

“Bir iken beş on eyledim derdumi

Yaradandan istemişam yardumi

Terk eyledum zahmanumi yurdumi

Neyleyim yenemezsem gönlümü.

Bunlar, bir Tanrıça'nın aşk şarkılarıdır. Assich [Aşık] aşk tanrıçası demektir.”

(Georgievic sonra yukarıdaki şiirin Latince tercümesini kelime kelime verir.)¹²⁸

Çeşitli tarikatların dervişlerinden ve tarikatların işleyiş biçiminden olumlu olarak söz ettiği bölüme “De Monachis Illorum” (Dervişleri) adı verilmiştir:¹²⁹ Georgievic, “kesiş” olarak adlandırdığı dervişlerden bahsetmektedir. Bu dervişlerin mensup olduğu üç tarikattan söz etmektedir. İlk tarikata mensup

¹²⁶ Kula, s.158.

¹²⁷ Kula, s.159.

¹²⁸ Aksulu, s.51.

¹²⁹ Kula, s.159.

dervişlerin hiçbir şeye sahip olmadıklarını, ayıp yerlerini kapattıkları koyun postunun dışında neredeyse tamamıyla çıplak geldiklerini, kışın soğuk havalarda sırtlarını da örttüklerini, Türklerden ve Hristiyanlardan “Allah için” diyerek para dilendiklerini ve “maslak” adında bir ot yedikten sonra kendilerinden geçtiklerini anlatmaktadır. Kendi göğüs ve kollarını kanatacak kadar kendilerinden geçmekte ve acı çekmiyormuş gibi davranmaktadırlar. Yanmakta olan ağaç mantarları dervişin başına, göğsüne ve ellerine konulmakta ardında kül haline gelene kadar beklenmektedir. Georgievic, görgü şahidi olduğu bir başka tarikatın mensubu dervişlerin ise namuslarını korumak amacıyla erkeklik organlarını delip bir buçuk kilo ağırlığında madeni halka geçirdiklerini ifade etmektedir. Üçüncü tarikat mensuplarının ise bunların dışarı pek çıkmadıklarını, gece gündüz ibadethanede kalıp, elbisesiz, ayakkabısız, üzerlerinde sadece bir gömlek ve başları açık dolaştıklarını, oruç tuttıklarını söylemektedir. Allah’ın onlara geleceğe dair bilgi vermesi için gece gündüz dua ettiklerini belirtmektedir. Bunlar, hükümdarın savaşa çıkmadan önce danıştığı dervişlerdir.¹³⁰

“De Matrimoniis contractione” (Evlilik Sözleşmeleri/Nikâhları), başlığı altında Türklerin evlilikleriyle ilgili bilgilerin aktarıldığı bölümdür. Türklerin, herhangi bir sözleşme yapmadan evlenmektedirler. Romalıların aksine damada değil, geline para ödediklerinden ve boşanma konusunda da kısırlık gibi sıradan sebeplerin geçerli olduğundan söz eden Georgievic, tutsakların da evlenmelerine izin verildiğini de belirtir ama doğacak çocukların hep hizmetkârlar olarak kalacaklarını da vurgulamaktadır.¹³¹

“De Peregrinatione Illorum” (Haç Vecibeleri) başlıklı bölümde kimi Türklerin, dini vecibeleri yerine getirmek, yani hacı olmak için, kiminin de ticaret amaçlı Mekke’ye gittiklerinden söz edilmektedir.¹³²

“De Bleemosynis Hospitalium” (İmaretleri/Vakıfları) Yoksullara ve yolculara yemek verilen imaretler ve kervansarayların bulunduğu anlatıldığı bölümdür. Her şehirde bakım yurtlarının bulunduğunu ve imaret adının verildiği bu yerlerin ölen hükümdarların vasiyetnameleri uyarınca vakfedildiklerini belirtmektedir. Burada fakirlere ve yolculara yemek verilmektedir. Verilen yemekler arasında pirinç çorbası denilen etli pilav, bazen de buğdaydan yapılmış

¹³⁰ Aksulu, s.53.

¹³¹ Kula, s.159; Aksulu, s. 53.

¹³² Kula, s.159.

buğday aşısı olarak adlandırılan püre türü yemek (muhtemelen keşkek) bulunmaktadır. Bunlar geleneksel yiyeceklerdir. Bunların yanında oldukça büyük bir ekmek verildiğini ve içecek olarak da su tercih edildiğini kaydeden Georgievic, bu bakım yurtlarında kimsenin yatamayacağını, bedava kalınacak yerlerin kervansaraylar olduğunu ancak burada da yatak üzerinde değil otlar üzerinde yatıldığını da altını çizmektedir.¹³³

“De Victimis eorum” (Kurban) bölümünde, kişilerin, hastalık ya da herhangi bir tehlike durumlarında kurban adadıklarından bahsedilmektedir. Georgievic, Yahudilerle kıyasladığı Türklerin kurbanı Yahudiler gibi yakmadıklarını, kestiklerini söylemektedir. Kurbanın başının, ayaklarının, derisinin yani dörtte birinin imama, yoksullara ve komşulara dağıtıldığını, dörtte birinin de kurbanı kesmiş olana kaldığını belirtmektedir. Diledikleri gerçekleşmediği takdirde adaklarını yerine getirmediklerini, bu geleneğin Yunanlılar, Ermeniler ve Asya'nın diğer Hristiyan ahalisinde de bulunduğunun üzerine vurgu yapar.¹³⁴

Müslümanların yani Türklerin, yaptıkları hayır işlerinin anlatıldığı “De Legais et Testamentis” (Terekeleri ve Vasiyetleri), bölümünde, Türklerin terekelerini¹³⁵ genellikle yakınlarının ve komşularının huzurunda yaptıklarını ifade etmektedir. Bunları, bazılarının küçük bir akarsuyu yerleşim yeri veya ibadet evine getirmeyi vasiyet ettiklerini, kimilerinin bazı tutuklu ve tutsakları serbest bıraktıklarını, kadınların varlıklarını Hristiyanlarla başa çıkmaları için askerlere bıraktıklarını, hükümdarlar ve varlıklı kimselerin ise imarethaneler ve türbeler yaptırdıkları şeklinde örneklendirmektedir.¹³⁶

Gömme işlemlerinin ayrıntılı ve saygılı bir üslupla anlatıldığı “De Caeremonia defunctorum” (Ölüm Seremonileri) başlıklı bölümdür.¹³⁷ Bu bölümde, Müslümanlardan bir erkek öldüğünde erkek tarafından, bir kadın ölüğünde ise kadın tarafından gömüldüğünden söz etmektedir. Cesedin yıkandıktan sonra bir ketenli kumaşa sarıldığını ve ardından şehir dışında bir yere gömdüklerini belirtmektedir. Şehir içine veya ibadetheneye gömmenin büyük

¹³³ Aksulu, s.54.

¹³⁴ Kula, s.160.

¹³⁵ Arap. Hukuk terimi *miras* anlamındadır. TDK Türkçe Sözlük (sozluk.gov.tr)

¹³⁶ Kula, s.160.

¹³⁷ Kula, s.161.

günah sayıldığını da vurgulayan Georgievic, kaideye göre, en önde ellerinde büyük bir mumla dervişlerin yürüdüğünü, onları hocaların ve din adamlarının takip ettiğini ve mezarlığa gidene kadar ilahiler söylediklerini de sözlerine eklemektedir. Fakir birinin ölmesi durumunda ise cenze masraflarını ödenmesi için ev ev dolaşılıp para toplanmaktadır.¹³⁸

Georgievic'in, yine saygılı bir dille, varlıklı ve saygın kişiler için türbeler yapıldığını ve mezar yapımına önem verildiğini, ölenlerin yakınlarının sadaka vermesini ve belirli kuralların yerine getirildiğini anlattığı bölüm "De Aedeficio sepulkri tulbe dicto" (Tulbe¹³⁹ denen Gömütlüklerin Yapımı) başlığını taşımaktadır:¹⁴⁰

"De Militia" (Askerlik) başlıklı bölümde, dönemin hükümdarı olan Hünkâr, Osmanlı Şahı Sultan Süleyman ve oğlu Mustafa'dan söz edilmektedir. Yirmi üç yaşındaki zalim Mustafa'nın acımasızlığından, babasını öldürmek için ona tuzaklar kurduğundan bahseden Georgievic, Asya ve Avrupa olmak üzere iki Sancak beyi ve bunlara bağlı tımarcılarının bulunduğu, düzenli bir askeri sistemin varlığından, paşalardan, silahtarlardan ve ulaklardan söz etmektedir:¹⁴¹

Georgievic'in, Avrupa ve Asya sancak beylerinin hükümdardan izinsiz bırakabilecekleri miras haklarının olmamasından, padişahın, mülkü belli bir miktarda vergi ve belli sayıda askerin bakımı karşılığında verdiğini ayrıca padişahla konuşurken padişahın gözünün içine değil; yere bakıldığını açıkladığı bölüm "De conditione Procerum" (Egemenleri/Seçkinlerin Konumu) dur.¹⁴²

Georgievic, beylerden biri hükümdarla konuşmak isteyince, hükümdara bakmayıp yere bakması gerektiğini, çünkü hükümdarın yüzüne bakmanın yasak olduğunu altını çizmektedir.¹⁴³

"De conditione chazilariorum" (Gazilerin Durumu) başlıklı bölümde, askerlere ve gazilere yer veren Georgievic, onların çok yetenekli birer savaşçı olduklarını söz etmektedir. Gösterdikleri yiğitliklerin türkülerde anlatıldığını vurgulamaktadır. Askerlerin hükümdarlarına bağlı olduklarını ve önemli

¹³⁸ Aksulu, s.55.

¹³⁹ Onur Bilge Kula, "Tulbe" nin "türbe" anlamında kullanıldığını ileri sürmektedir. (Kula, s. 161)

¹⁴⁰ Kula, s.161.

¹⁴¹ Kula, s.161.

¹⁴² Kula, s.162.

¹⁴³ Aksulu, s.57.

savaşların zaferle sonuçlanmasında, askerlerin ücretlerinin ya da ödülleriinin iki katına çıkarıldığını ifade etmektedir.¹⁴⁴

Solaklar, çolaklar ve Yeniçerilerin durumu, donanımları, savaş düzeninin; Yeniçerilerin, Hristiyan devşirme çocukları olup, sarayda yaman savaşçılar olarak yetiştirildiklerinin ve Türk soylu azaplarının ayrıntılı olarak anlatıldığı “De Ordine peditum” (Yaya askerlerin Düzeni) adlı bölümdür.¹⁴⁵

“De Tentoriys Regis Turcarum” (Türk Hükümdarının Çadırı) başlığı altında, Padişahın sefere çıktığında, “Satora” denen, uzaktan bakıldığında büyüklüğünden dolayı bir kenti andıran çadırdan ve bu çadırın etrafında önem sırasına göre diğer çadırların kurulduğundan bahsedilmektedir. Açık arazide geceyi geçirmemenin önemli bir kural olduğu ve savaşçıların arasında kadınların bulunmadığı vurgulanırken, sefer düzeni, alınan önlemler ve birliklerin sıralanışı anlatılmaktadır. Ordu yola çıkacağı zaman, yolun kenarından önden bir takım arabanın gittiğini, karanlıkta yolun kolayca bulunabilmesi için taş atıp sapa diktiklerini ve yolculuğun gece yarısından öğle vaktine kadar devam ettiği belirtilmektedir. Yeniçeriler atların üzerinde geceleri fener tutarak yol gösterirken, arkalarından ellerinde hükümdara ok veya taş atılmasını önlemek amacıyla, demirden her taraflı dikenli bir dipçikle çavuşlar gitmektedir. Sayıca çok hassa muhafızları olan silahtarlar arabaların içinde, çavuşları takip etmektedir. Çavuşların arkasından hükümdar da yol boyunca atın üzerinde iki paşanın arasında onlarla sohbet ederek Yeniçerilerin arkasında devam etmektedir. Georgievic, silahtarlar arasında padişahın ve diğer üst düzeylerin gönül eğlendirdikleri oğlanların da bulunduğunun altını çizmektedir.¹⁴⁶

Savaş donanımlarının ve yiyeceklerin, deve, at, katır ve fillerle taşındığını, Padişahın çadırının çevresinde kasap, fırıncı ve berberin de bulunduğu ve çeşitli et yemeklerinin yapıldığı, taze et kalmadığında yanlarında getirdikleri hayvanların kesildiği ve bunlardan pastırma yapıldığı ayrıntılı olarak “De Vectura animalium” (Hayvanların Götürülüşü) bölümünde anlatılmaktadır. Türklerin, soğuğa, açlığa ve birçok şeye karşı çok dayanıklı ve oldukça sabırlı olduklarının vurgusunu yapan Georgievic, hayvanlara da kendilerinden daha büyük özen gösterdiklerinden, alçak gönüllü olduklarından gerektiğinde ekmek ve ayranla

¹⁴⁴ Kula, s.162.

¹⁴⁵ Kula, s.163.

¹⁴⁶ Kula, s.163

karınlarını doyurduklarından, efendi ne yerse uşağın da aynısını yediğinden övgüyle söz etmektedir.¹⁴⁷

Arkalarında çok sayıda deve, katır, at ve zaman zaman fillerin de bulunduğu hayvanlarla ilerlediklerini, bu hayvanların erzak, çadır ve ordu ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirten Georgievic, Hükümdara ait çadırın kurulduğu yerde, tıpkı şehirdeki gibi, her şeyin belli bir düzende olması gerektiğini. Çadırın etrafında terzi, fırıncı, kasap ve değişik türde etli yemekler pişiren aşçının bulunduğunu, taze et bulamadıkları takdirde, ekmek, peksimet, pastırma peynir ve kesilmiş sütün peynir kısmını yediklerini de vurgulamaktadır. Türkler açlığa, susuzluğa, soğuğa ve her türlü zorluklara karşı dayanıklı oldukları ve şehirlerde pek yaşamadıkları daha çok tarlada, pınar veya samanlığın yanına kurulan çadırlarda yaşadıkları da gözlemledikleri arasındadır. Türklerin kendilerinden çok hayvanlarını düşünmeleri de Georgievic'i etkilemektedir. Türklerin kesilmiş süttten oluşan peyniri (çökelek) suyla karıştırıp ekmeklerini batırmalarının onlara yeterli geldiğini; yani az yiyecek kalfanın da beyin de yetinmeleri onu şaşırtmaktadır. Geceleri her tarafın çok sessiz olduğunu, sessizlik bozulmasın, bağırılıp çağırılmasın diye, bir esir kaçsa dahi peşinden koşmadıklarını anlatan Georgievic, gürültü yapan kişiye ağır ceza verildiğini ancak yatacakları ve sabahları kalkıp giyinecekleri zaman, yüksek sesle üç defa “Allah, Allah, Allah hu.” dediklerini de sözlerine eklemektedir.¹⁴⁸

Savaş esnasında uygulanan sıkı bir disiplinden, söz edilen, adaletsizlik yapanların, cezasız kalmadığından, geçilen yolların kenarındaki bağ ve bahçeden sahibinin izni olmadan bir meyvenin dahi koparılmasının cezasının ölüm olduğu anlatılan “De iustitia exercenda in bello” (Savaşta Uygulanan Adalet) başlıklı bölümde, Georgievic'in, şu sözlerle dile getirmiş olduğu “*İran seferine katıldığımda gördüm. Ortalıkta dolaşan bir at birinin tarlasına girdi diye, bir sipahi, sipahinin atı ve uşakları ile birlikte başı vuruldu.*” örneği, oldukça ilgi çekicidir.¹⁴⁹

“De Festo celebrando ob Victoriam Turcae” (Türklerin Kutladıkları Zafer Şenlikleri) bölümünde, bir zafer haberi gelince, Türklerin sevinç içinde olduklarından bahsetmektedir. Zafer haberi geldiğinde, özellikle gece olduğunda

¹⁴⁷ Kula, s.169

¹⁴⁸ Aksulu, ss.59-60

¹⁴⁹ Kula, s.163

her taraf mum ve fenerlerin yerleştirildiğinden bahseden Georgievic, Evlere ve özellikle de hükümdarın geçeceği sokaklara halı, örtü ve ipek kumaşların asıldığından söz etmektedir. Hükümdarın savaşa katılmadığı zamanlarda Konstantinopol’de ikamet ettiğini ancak kanunlara göre üç yılda bir kendisin de bizzat Hıristiyanlara karşı gerçekleştirilen savaşa, imparatorluğu savunmak ya da genişletmek amacıyla da katılmak zorunda olduğunu da sözlerine eklemektedir.¹⁵⁰

“De Iustitia apud Ciues” (Yurttaşlar Hukuku) adlı başka bir başlık altında, Georgevic, Türklerin ve Hristiyanların yargıçlarının aynı olduğunu söylemektedir. Müslümanlar arasından seçilen yargıçların ayırım gözetmeksizin herkese aynı, nesnel davrandıklarını, öldürenin öldürüldüğünü, hırsızlık yapanın asıldığını hatta kendisinin de bir olaya şahit olduğunu anlatmaktadır. Böyle bir durum, bir yeniçerinin başına gelmiştir. Bu yeniçeri, pazardaki bir kadından parasını ödemediği için süt alıp içmiş, sonra hakim tarafından sorguya çekildiğinde, suçunu inkar etmiştir. Bunun üzerine yeniçeri ayaklarından asılarak gövdesinin etrafına ip bağlanmıştır. Bir müddet sonra, sütü kusmuştur. Böylece, yeniçeri asılarak idam edilmiştir. Georgevic, yaşadıklarını “*Bu olayı ben Ermenistan'dan Jerusalem'e doğru giderken Damaskos'da görmüştüm, ben buna Şam'da da tanık oldum.*” cümleleriyle örneklendirmektedir.¹⁵¹

Başka bir suç olan zinaya da işaret eden Georgievic, zina yapan bir erkeğin hapse atıldığını ama belli bir süre sonra para karşılığında serbest bırakıldığını, belirtmektedir. Onur Bilge Kula, -zina yapan kadınının cezalandırılmasıyla ilgili bilgileri bir başka bölümün “De Operariys et Ageicolis” (Zanaatkarlar ve Rençberler) başlığı altında ele almış olsa da biz, burada konunun devamı niteliğinde olduğundan burada konuya değinmeyi uygun bulduk. -Zina yapan kadına gelince; Georgievic, çırılçıplak kadının dişi bir eşeğin üstüne bindirilerek, boğazına koyun bağırsağı geçirildiğini, sokak sokak dolaştırılarak, dövüldüğünü ve taşlandığını ifade etmektedir.¹⁵²

Georgievic, sosyal yaşamla ilgili olarak, ise akşamları, mumların, lambaların yakılarak coşkulu şenliklerin düzenlendiğini, fener alaylarının yapıldığını, padişahın geçeceği sokaklardaki evlerin ipekler, örtüler ve halılarla süslendiğini anlatmaktadır.

¹⁵⁰ Aksulu, s.60

¹⁵¹ Kula, s.163

¹⁵² Kula, s.165

Geçerli kurallara göre padişahın imparatorluğu genişletmek amacıyla üç yılda bir Hristiyan ülkelerine sefere çıktığını da ifade etmektedir.¹⁵³

Georgievic, hem Türklerin hem de Hristiyanların davalarına bakan Müslüman bir hakimin olduğunu ve her davada tarafsız davranmak zorunda olduğunu ve eğer biri, birini öldürürse, o zaman o kişinin de ölümü tatması gerektiğini; birinin çaldığı, veya zor kullanarak birinden bir şey alındığı takdirde de o kişinin asıldığını vurgulamaktadır.¹⁵⁴

Türklerin avlanmayı çok sevdiklerini, at üstünde bile avlarını takip ettiklerini anlattığı “De Venatione eorum” (Avlanmaları) bölümüdür. Türklerin köpeklerin öldürdüğü hayvanları yemediklerini, vahşi bir domuz vurduklarında, kendilerinin yemelerinin dinen yasak olduğundan bunları yöredeki Hristiyanlara verdiklerini söylemektedir.¹⁵⁵

“De Operariys et Ageicolis” (Zanaatkârlar ve Rençberler) başlıklı bölümde, uşakların rençberlerin tarlalarını ekip biçtiklerinden, rençberlerin hükümdara öşür vergisi verdiklerinden, zanaatkârların, yaptıkları el işleriyle geçimlerini sağladıklarından, haylazlık yapanların da aç kaldıklarından söz etmektedir. Ayrıca Türklerin temizliğe verdikleri önem de vurgulanmaktadır. Çeşitli kentlerdeki hamamlarda Türklerin günde iki üç defa özenle yıkandıkları anlatılırken, erkeklerin tuvalet sonrası organlarını temizlediklerine ve kadınların kişisel özel bakımlarına da değinen Georgievic, kadınların kullandıkları tüy dökücü bir merhemden söz etmektedir. Kadın ve erkeklerin ayda iki üç defa tüylerini temizlediklerini vurgulamaktadır.

Çok sayıda berberlerin, ayakkabıcıların, gümüş ve altın işleyen kuyumcuların, araba yapımcılarının yanı sıra ressam, taşçılar ve mermercilerin de bulunduğunu ancak bunların kendi ülkesindekilerle boy ölçüşmeyeceğinin altını çizer.¹⁵⁶

Georgievic, tarımla ilgili uzunca anlattıklarını “De Agricultura” (Tarım) başlığı altında toplamıştır. Hristiyan ve Müslümanların tarlaları, bağları bahçeleri ve otlakları işlediklerinden, buğday, arpa, çavdar, yulaf, fasulye, kendi yörelerine

¹⁵³ Kula, s.165

¹⁵⁴ Aksulu, ss.61-62

¹⁵⁵ Kula, s.165

¹⁵⁶ Kula, ss.163-164

kıyasla daha çok pirinç, keten ve kenevir gibi ürünlerin bulunduğundan söz etmektedir. Her iki halkın da bağla ilgilendiğini ancak Türklerin bunları pekmez, Hristiyanlar ise şarap için farklı amaçlarla yaptıklarını belirtmektedir. Ayrıca mevsimi geldiğinde, kavun, karpuz, elma, armut, nar, kiraz, incir gibi meyvelerin bahçelerde ve bostanlarda dolup taşıdığını, bunun yanı sıra fındık, fıstık ve kestanenin de bol ve ucuz olduğunu ancak bu meyvelerin bulunmadığı yörelerin de olduğunu ifade etmektedir¹⁵⁷

“De Diuersitate Animalium” (Hayvan Çeşitleri) başlıklı bu bölümde, Türklerin, çadırlarından ve hayvanlarından başka mülklerinin olmadığını, çobanların hayvanlarını otlatmak için ıssız yerlerde dolaştıklarını ve ayda bir otlak yerlerini değiştirdiklerini hükümdara on hayvandan birini, vergi olarak verdiklerini açıklayan Georgievic, Türklerin hayvanların sütünden, peynir, tereyağı; yünlerinden ise halı ve kilim yaptıklarını, bunları satıp karşılığında tahıl aldıklarını söylemektedir. Hristiyanların haraç vermekle yükümlü olduklarını ve her oğul için bir Kron ödediklerini, Türklerin, karısı olmayan Hristiyanların oğullarını zorla alıp götürdüklerini dile getirirken, Georgievic, Türklerin, bu amaçla 5 yılda bir gerçekleştirdiği evleri tarama uygulamasının çok acımasız olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁸

Georgievic’in, Türklerle ilgili bilgi verdiği diğer bir konu, Türklerin yaşadıkları mekanlardır. Çok görkemli olmayan evlerini, kerpiçten yaptıklarını, kerpiçlerin ya güneşte bırakıp kurutularak ya da fırınlanarak iki şekilde hazırlandığını, çatılarının da Avrupa’dakiler gibi kama şeklinde Anadolu’daki evlerin çatılarının ise tahta gibi dümdüz olduğunu anlattığı bölüm “De Aedeficijis domorum” (Binaları ve Evleri) dur:¹⁵⁹

“De Vestimentis eorum” (Giysileri) başlıklı bölümde, Türklerin giyimleri hakkına bilgi verilmektedir. Türklerin kaftan giydiklerini belirten Georgievic, “*Mahrem yerleri gösterdiği gerekçesiyle bizim pantolonları giymezler. Gömlek giyerler. Mendillerini menekşe rengine boyarlar. Başları, örttükleri örtü sayesinde bir kule gibi diktir.*” şeklinde açıklama yapar ve zenginlerin kadınlarının örtülü yüzle dolaştıklarını, yabancı erkeklere yüzlerini kesinlikle

¹⁵⁷ Kula, s.166

¹⁵⁸ Kula, s. 166; Aksulu, ss. 62-63

¹⁵⁹ Kula, s. 167

göstermediklerini ve pazara da gitmediklerini belirtir. Hem erkeklerin hem de kadınların pabuç ya da çizme giydiklerini de sözlerine ilave eder:¹⁶⁰

Georgievic'in Türklerin ekmeklerini beğendiğine dair vurgu yaptığı "De Cibarijs Illorum" (Yemekleri) adlı bölümde Türklerin yemekleri hakkında bilgi vermektedir. Ona göre, ekmekleri farklı kılanın susamdır. İspanya ve Granada hariç hiçbir yerde bu kadar lezzetli ekmeklerin bulunmadığını belirtmektedir.¹⁶¹

Yemek hazırlama sanatları ve yöntemleri hakkında da bilgi veren Georgievic, Türklerin en yaygın yemeklerinin pilav olduğunu vurgulamaktadır. Türklerin balık yememelerini ilginç bulmakta ve domuz dışında bütün etleri yediklerini belirtmektedir. Avrupa'daki gibi lokanta veya benzeri yerlerin olmadığını ancak sokaklarda çeşitli yemeklerin satıldığını vurgulamaktadır.¹⁶²

"De potu illorum" (İçecekler) bölümünde; Türklerin, şerbet, kuru üzüm hoşafı ve pekmez olarak adlandırılan üç çeşit içecekleri olduğundan söz eden Georgievic, içeceklerin hazırlanışına dair kısa bilgi vermekte ve pekmezin sulandırılıp uşaklara içecek olarak verildiğini de belirtmektedir.

Georgievic, Türklerin yemek ve oturma düzenlerini ayrıntılı betimleyerek "Demodo fedendi et comedendi" (Oturma ve Yemek Yeme Biçimleri) bölümünde anlatmaktadır. Georgievic, Türklerin yemek zamanı gelince, "hatcer" (hasır) denilen minderleri ve sofra bezini serdiklerini, bazılarının kuru yerde oturduklarını, deriden yapılmış masanın bir cüzdan gibi açılıp kapatılabildiğini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Türklerin sofrada oturma şekillerinin kendilerinden farklı olduğunu söyleyen Georgievic, Türklerin berberler gibi bacaklarını üst üste koyup bacaklarının üstüne oturduklarını, yemekten önce dua ettiklerini ve yemeklerini büyük suskunluk içinde çabuk yediklerini açıklamaktadır. Onun ilgisini çeken durumlardan birisi de, yemek esnasında kadınların ortalıkta görünmemeleridir. Georgievic, on iki yaşından büyük erkek hizmetçilerin, kadınların bulunduğu bölüme giremediklerinden söz etmektedir. Tutsak kadınlara gelince, onlar sadece Türk kadın sahipleri ile hamam, mesire yerlerine veya bağ,

¹⁶⁰ Kula, s.167

¹⁶¹ Aksulu, s. 64

¹⁶² Kula, ss.167-168

bahçeye gidebildiklerini bunun dışında evlerinde dört duvar arasında kaldıklarını vurgulamaktadır.¹⁶³

Georgievic, yapıtının sonunda okuyuculara, Türklerin acımasızlıklarını, dünya ve din işlerindeki utanç verici istismarlarını, onların yıkanmaları ve temizlikleri hakkında bir şeyler öğrendiklerini ancak içlerinin, caniliklerinin kiriyle dolu olan Türklerin, temizlikleri sayesinde ruhlarının selamete ereceklerine inandıklarını ve peygamberin (Hz. Muhammed) buyruğu üzerine birçok emri harfiyen yerine getirdiklerini, alaycı bir üslupla aktarmaktadır.¹⁶⁴

Georgievic'in, Türkler arasında yaşayan sade bir insan olarak nesnel bir yaklaşımda bulunduğunu hatta zaman zaman övgü dolu sözler kullandığını ancak Türkleri değerlendirdiğinde, oldukça önyargılı ve düşmanca bir tavır takındığı gözlemlenmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Georgevic'in olumlu ya da olumsuz; yer yer (yanlış anlamış veya yanlış yorumlamış olduğundan) yapıtında hatalı olarak anlattıkları, Türkolojinin gelişimine katkıda bulunması, Avrupalıların Türklere, Türklerin kültürüne, diline ve yaşam tarzına olan ilgisini çekmesi açısından bizce çok önemli bir eserdir.

20. yüzyıl başlarında Bartholomeous Georgievic ve eserleri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar arasında György Hazai'nin makalesini önemli bir çalışma olarak değerlendirebiliriz.¹⁶⁵

Bunun dışında da Karl Foy'un "Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gotischen Lettern" (Gotik Harflerle Yazılmış En Eski Osmanlıca Transkripsiyon Metinleri)¹⁶⁶; Franz Kidrić'in "Bartholomaeus Giorgjevic" (Bartholomeus Georgevic)¹⁶⁷; W. Heffening'in "Die türkischen Transkriptionstexte des B. Georgievits" B. Georgevic'in Türkçe Transkripsiyon

¹⁶³ Kula, ss.167-168

¹⁶⁴Kula, ss.168-169 (Okuyucunun midisini bulandırmamak adına, ayrıntılara girmediğini belirtmektedir.).

¹⁶⁵ G. Hazai, "Zum balkanischen Hintergrund der osmanisch – türkischen Transkriptionstexte von B. Georgievic's", **Studia Salviae Academiae Scientiarum Hungaricae XX** (1974).

¹⁶⁶ Karl Foy, "Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gotischen Lettern", **Westasiatische Studien, Mitteilungen d. Seminars f. Oriental. Sprachen zu Berlin**, 1901.

¹⁶⁷ Franz Kidrić, "Bartholomaeus Giorgjevic", **MUSEION Mitteilungen I.I .c.**, Wien-Prag-Leipzig, 1920.

Metinleri)¹⁶⁸, Berna Moran'ın “Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri”¹⁶⁹ Hans-Joachim Kissling'in, “Bemerkungen zu einigen türkischen Transkriptionstexten” (Bazı Türkçe Transkripsiyon Metinleri Hakkında Düşünceler),¹⁷⁰ N. Melek Aksulu'nun “Die Türkenschrift ‘De Turcarum ritu et caeremoniis (1544) des Bartholomaeus Giorgievic und ihre beiden Übersetzungen von 1545” (Bartholomeus Georgevic'in De Turcarum ritu et caeremoniis (1544) Adlı Çalışmasının 1545'deki İki Tercümesi)¹⁷¹ “Bartholomaeus Giorgievic'in Türkiye Notları”¹⁷²; “15. Ve 16. yüzyıl Avrupasında Türklerle İlgili Yazılar”¹⁷³, “Bartholomaeus Giorgievic'in Türkler Hakkındaki De Turcarum Riti et caeremoniis (1544) Adlı Yazısı ve Türkçe Tercümesi”¹⁷⁴; “Bartholomaeus Giorgievic” ve Türklerin Menşe'i Üzerine”¹⁷⁵; “Mohaç esiri Bartholomaeus Giorgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazılar”¹⁷⁶ adlı çalışmalarıyla bilim dünyasına büyük katkıda bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'ne esir olarak getirilmiş Alman gezginlerinin yaptıkları çalışmalarında Osmanlı sosyal tarihine ilişkin canlı örnekler vermeleri, bu tür eserlerin hem halk arasında hem de bilimsel alanda uzun süre popüler kalmalarını sağlamış ve çoğunlukla Latince ve Almanca yazılmış olsa da popüleriteleri sebebiyle eserlerin, diğer Avrupa dillerine tercüme edilmesi gerekli görülmüştür.¹⁷⁷

¹⁶⁸W.Heffening, **Die türkischen Transkriptionstexte des B. Georgievits**, Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1966.

¹⁶⁹ Berna Moran, “Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri”, **İ.Ü Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XVI**, İstanbul, 1968, ss. 35-40.

¹⁷⁰ H. J. Kissling, “Bemerkungen zu einigen türkischen Transkriptionstexten”, **Zeitschrift für Balkanologie VI**, 1968.

¹⁷¹ N. Melek Aksulu, **Die Türkenschrift De Turcarum ritu et caeremoniis (1544) des Bartholomaeus Giorgieviz und ihre beiden Übersetzungen von 1545**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.

¹⁷² N. Melek Aksulu, “Bartholomaeus Giorgieviz'in Türkiye Notları”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Sayı 41**, İstanbul, Mayıs 1990.

¹⁷³ N. Melek Aksulu, “15. Ve 16. yüzyıl Avrupasında Türklerle İlgili Yazılar”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Sayı 43 s. 29-34**, İstanbul, Temmuz, 1990.

¹⁷⁴ N. Melek Aksulu, “Bartholomaeus Giorgieviz'in Türkler Hakkındaki De Turcarum Riti et caeremoniis (1544) Adlı Yazısı ve Türkçe Tercümesi”, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu, Cilt LVI, Sayı 216, 437-458, Ağustos 1992.

¹⁷⁵ N. Melek Aksulu, “Bartholomaeus Giorgieviz” ve Türklerin Menşe'i Üzerine”, **Journal of Turkish Studies**, Volume 17, 1-8, Harvard University, 1993.

¹⁷⁶ N. Melek Aksulu, **Mohaç esiri Bartholomaeus Giorgieviz (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazılar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

¹⁷⁷ Zeynep Aliyazıcıoğlu İnan, “15.ve 16. Yüzyıllarda Almanca Konuşulan Ülkelerde Türk Tarihine ve Türk Tarih Yazıcılığına Dair Çalışmalar”, I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi-Türk Tarih Kurumu, 23-25 Ekim 2014 Zonguldak/Türkiye Bildiriler Kitabı, ss. 235-245

1.1.3. Diplomatik İlişkiler

Osmanlı Devleti'ne gelen elçilik memurlarının kaleme aldığı seyahatname ve günce gibi yazın türlerinin sayısının önemli bir artış gösterdiği 16. yüzyılda, Türkçenin tarihsel gelişimi açısından önemli olan bir başka çalışma da “Gennadius İtikatnamesi” olarak bilinen ve Fatih Sultan Mehmet'in isteği üzerine Ortodoks Hristiyanların din inancı hakkında bilgi vermek amacıyla yazılan risaledir.

İstanbul'un ilk Patriği **Gennodius Scholorios**'un 1455/1456 yıllarında Rumca kaleme aldığı “Peri tês hodû tês sôtêrias tôn anthrôpon” (İnsanoğlunun Kuruluş Yolu Hakkında) başlıklı 20 maddelik manzum metindir. Yine Fatih Sultan'ın emriyle Kâtip Mahmut Çelebi'nin babası Karaferiye Kadısı Ahmet Efendi tarafından 1456 yılında Grek harfleriyle Türkçeye çevrilen metin, Avrupa'da basılan ilk Karamanlıca (Grek harfleriyle Türkçe) risaledir.¹⁷⁸

1584 yılında, Martino Crusius tarafından Basel'de yayınlanan bu Grek harfli metin, “Turcograeciae Libri Octo” adlı kitabın, ikinci cildinde hem Grek harfli hem Latin harfli olarak Latince çevirisiyle birlikte verilmiştir. 1866 yılında Jarques Paul Migne Crusius'un çalışmasında küçük değişiklikler yaparak “Patrologia” adlı eserine İtikatnameyi dâhil etmiştir.¹⁷⁹ Önce Joseph von Hammer Purgstall tarafından 1809 ve 1811'de Osmanlı Türkçesine aktarılarak, Latincesiyle birlikte tekrar yayımlanan bu metin daha sonra 1880'de İlminskiy tarafından yeniden okunup basılmıştır. 1936'da İtikatnamenin şerhli metnini ilk yayınlayan kişi ise Macar Türkologlarından Tibor Halasi-Kun'dur. Metin, önceki çalışmalar ve nüshaları yeniden değerlendirilerek, 1938'de Ragıp Özdem ve 1945'te de Vladimir Mirmiroğlu, tarafından Latin harfli transkripsiyonu ile günümüz Türkçesine çevrilerek tekrar yayımlanmıştır.¹⁸⁰

Avusturya elçisi olarak 1554-1562 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde bulunan diğer bir isim de **Ogier Chiselin Busbecq**'tir (1522-1592). Hüseyin Cahit Yalçın, “Türk Mektupları” adlı tercüme eserinde, Busbecq'i şu sözlerle tanımlamıştır.

¹⁷⁸ Dilaçar, s. 198.

¹⁷⁹ Fehmi Dinçer, “1584 yılında yazılmış Gennadius Scholarius İtikatnamesi”, **Academia edu**, s. 5

¹⁸⁰ Pelin Ekşi, “Karamanlı Türklerinin Dil ve Edebiyatları Hakkında Açıklamalı Bibliyografya Denemesi”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 10/8 Spring, 2015, s. 972.

“Diplomat, seyyah, lisan âlimi ve eski eser meraklısı olan Busbecq, insan bilgisinin hangi sahasına dokunsa oraya bir hizmet ifa edebilecek mütenevvi (çeşitli) kabiliyetli adamlardan biridir. Klâsik muharrirler hakkındaki vukufu, eski el yazma eserleri toplamaktaki gayretleri, eski eserlere, mahkûkata (yazıtlara) ve paralara merakı ile ilim âleminin alâkasını celbe lâyıktır Küçük Asya'nın Türkler tarafından işgalinden sonra onun bazı taraflarına ayak atmış ilk Avrupalı odur. En meşhur bir Latin tarihi mahkûkatını ilk kopya eden odur. Buna Monumentum Ancyranum [Ankara âbidesi] adını verirler. Viyana'ya 240 kadar klasik el yazması eser getirdi. İmparatorun meskûkât (sikke) koleksiyonunu zenginleştirdi. Garbî Avrupa'ya ilk defa olarak leylâkı ve lâleyi getirmek suretiyle de meşhur olmaya hak kazanmıştı. Crim-Gothic lehçesini muhafazası lisan tarihine büyük bir hizmettir. Türk mektupları bize zarif bir şahsiyet haber veriyor. Nükteli mizacıyla bir kibar adam; hayatı açık, dahiyâne tetkik ve müşahede eden bir insan.”¹⁸¹

Avusturya Arşidükü I. Ferdinand'ın, Türklerin Macaristan'a akın etmelerine diplomasi yoluyla engel olmakla vazifelendirilen Busbecq'in, görevi sırasında birçok defa Kanunî Sultan Süleyman'ın huzuruna gönderildiği bilinmektedir. Görevini nasıl ifa ettiğini, arkadaşı Nicholas Michault'ya hitaben yazdığı dört mektubundan anladığımız Busbecq'in, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu sekiz yıllık sürede yaşadıklarını, gözlemlediklerini ayrıntılı bir şekilde yazıya dökmüştür.¹⁸² Busbecq'in İstanbul'da kaldığı sürede Çemberlitaş civarındaki Atik Ali Paşa evkafından olan Elçi Hanı'nda oturduğunu, mektuplarında bu han hakkında verdiği ayrıntılı bilgiden anlıyoruz. Osmanlı topraklarına ilk olarak Macaristan'ın Gran (Estergon) şehrinde giren Busbecq, Rumeli'nin Türkler'e ait kısmını boydan boya geçerek 20 Ocak 1555'te İstanbul'a ulaşır. İstanbul, Türkler'in örf ve âdetleri, devletin ileri gelenleri, saray ahvali hakkında gördüklerini ve duyduklarını anlatan Busbecq, özellikle Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi olayı üzerinde durur. Busbecq ve beraberindekiler 9 Mart'ta Amasya'ya gitmek üzere Üsküdar'a geçerler. Yol üzerinde gördüklerine, köy ve kasabalara dair değerli bilgiler veren Busbecq, Ankara'da Hacı Bayram Camii'nin yanındaki Augustus Mâbedi'nin duvarlarının iç yüzünde Latince, dış yüzünde Grekçe olarak yer alan Roma İmparatoru Augustus'un vasiyetnâmesini (Monumentum Ancyranum) ilk defa kopya ederek ilim âlemine tanıtır. 7 Nisan'da

¹⁸¹ Busbecq de Ogier Ghislain, **Türk Mektupları-Kanunî Sultan Süleyman Zamanına Ait Bir Frenk Sefaretnamesi**, Çev.: Hüseyin Cahit Yalçın, Notlandırarak Haz.: Göktürk Ömer Çakır, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2018, s.14

¹⁸² Ghislain, 2018, s.17

Amasya'ya varan heyet, burada Kanûnî Sultan Süleyman tarafından kabul edilir. Haziran başlarında İstanbul'a dönen Busbecq, raporunu vermek üzere Viyana'ya hareket eder. Daha sonra tekrar İstanbul'a dönen elçi, diğer mektuplarında o devirdeki Türk hayatı hakkında birçok bilgi verir. Bu arada saray entrikaları üzerinde de durur ve özellikle Sadrazam Rüstem Paşa'nın yaptıklarını anlatır. Elçiliği sırasında İstanbul'da çıkan büyük bir veba salgını sırasında Büyükkada'ya kaçan Busbecq, heyetin hekimi olan W. Quacquelbein'in salgın sırasında hastalanarak öldüğünü de açıklamaktadır.¹⁸³

Türkler'in savaş usulleri hakkındaki bir yazısı ile çeşitli konularda Osmanlı Devleti'ne dair bilgi verdiği başka yazılarıyla padişaha, Rüstem Paşa'ya yolladığı mektuplar vb.yazmalar ise henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Avrupa'da özellikle Türkiye Seyahatnamesi çok ilgi uyandırdığından bu kitap üzerine birçok araştırma yapılmış hatta tez de yapılmıştır. Busbecq, aynı zamanda lâle soğanlarının Hollanda'ya götürülmesini ve orada yetiştirilmesini de sağlamıştır. Ayrıca, iki yüzden fazla el yazma kitap toplayarak, bunları Viyana'ya imparatorluk kütüphanesine vermiştir.¹⁸⁴

Bir elçinin hatıralarının, araştırmalarını anlatan ve sonrasında da Avrupa literatüründe "Türk Mektupları" adı altında önemli bir yeri teşkil edecek olan bu tarihi nitelikteki yazılar, aynı zamanda Osmanlı Devletinin XVI. yüzyıldaki bilim ve kültürü hakkında da bizi aydınlatmaktadır. Busbecq'in, yaptığı bilimsel araştırmaların anlatıldığı da bu mektupların ilki, yazıldıklarından yaklaşık olarak yirmi yıl sonra, 1581'de, "Itinera Constantinopolitanum et Amasianum ab Augerio Ghislain Busbecq" (Augerio Ghislain Busbecq'in İstanbul ve Amasya Seyahatı Hakkında Raporu) başlığıyla, Belçikalı L. Carrion aracılığıyla yayınlanmıştır. "Türk Mektupları" olarak adlandırılan söz konusu dört mektubun hepsini içeren ilk baskı ise 1589 yılında "Turcicae legationes epistolae quatuor"(Türk Elçiliğinin Dört Mektubu) adıyla yayınlanmıştır. Ünlü yazar Noel d'Argonne, Busbecq hakkında şunları yazmıştır: "*Olayları o kadar büyük bir*

¹⁸³ Yusuf Yıldız, "Ogier Ghiselin de Busbecq'in Osmanlı Devleti'ndeki Araştırmaları" **İnternational Journal of Social Science**, Number: 66, Spring II, 2018, ss. 497-514.

¹⁸⁴ Semavi Eyice, "Busbeke, Ootgeer Giseliijn van (1522-1592) Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Alman imparatorunun elçisi sıfatıyla İstanbul'a gelen Flaman asıllı diplomat". **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 1992. ✓

doğallıkla anlatıyor ki, sanki gözümüzün önünde canlanıyor gibiler. Bu kadar çok tarihi olgu, bu kadar az kelime içerisinde başka bir yerde bulunamaz.”¹⁸⁵

Hem ilgi çekici anlatımlarıyla hem de mimarlara, doktorlara, dil bilimcilere ve devlet adamlarına verdiği öğütleriyle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda en popüler yazar konumuna gelen Busbecq’in “Türk mektupları”, Antwerpen, Paris, Basel, Frankfurt, Hanau, Münih, Löwen, Leipzig, Londra, Oxford ve Glasgow gibi yerlerde ve birçok dilde, yirmiden fazla baskısının yapıldığı bilinmektedir.¹⁸⁶ İlk tercümesi Almanca olarak “Vier Sendschreiben der türkischen Botschaft” (Türk Elçiliğinin Dört Mektubu) başlığı ile Friedrich. Endters tarafından yapıp Nürnberg’de 1664’te basılmıştır. Almanca yeni bir tercüme de W. von der Steinen tarafından 1926’da Erlangen’de yayımlanmıştır.¹⁸⁷ Kitap, 1936 yıllarına doğru, Hüseyin Cahit Yalçın tarafından İngilizce’den, Türkçe’ye çevrilerek, Fikir Hareketleri Dergisi’nde kısmen basılmış, sonra “Türk Mektupları” adıyla Remzi Kitabevi tarafından kitap halinde yayımlanmıştır. İngilizce’den, Türkçe’ye ikinci tercümesi, 1953’te Osman Yüksel Serdengeçti tarafından “Kanunî Devrinde Bir Sefirin Hâtıratı” başlığı ile üçüncü tercümesi ise Aysel Kurutluoğlu tarafından “Türkiye’yi Böyle Gördüm” adıyla yayımlanmıştır.

Busbecq’in başkanlığındaki elçilik heyetinin yanında 1553’te İstanbul’a gelen ve 1555 yılında Amasya’ya doğru yola çıkan **Hans Dernschwam**’ın (1494-1568) günlük biçiminde kaleme aldığı gezi yazısı da büyük önem taşımaktadır. Dernschwam’ın, Viyana’dan İstanbul’a, oradan da Amasya’ya kadar giden uzun yolculuğunu ayrıntılı olarak anlattığı günlüğü iki bölümden oluşmaktadır. Seyahatnamenin birinci bölümü İstanbul’a kadar olan yolculuğun anılarını, ikinci bölümü ise Anadolu’ya yapılan yolculuğun izlenimlerini kapsamaktadır.¹⁸⁸ Hans Denschwam’ın 1494 yılında Çekoslovakya’nın Alman sınırları içerisinde bulunan Brux bölgesinde doğmuştur ancak çocukluk ve gençlik yıllarına ilişkin çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte iyi bir eğitim aldığı da bilinmektedir. 1507-1509 yıllarında Viyana ve Leipzig Üniversitelerinde eğitim görmüştür. Bütün kardeşleri olduğu gibi, kendisi de iyi bir eğitim almıştır. Üniversite kayıt belgelerinde ödediği mabzundan henüz on üç yaşındayken yüksekokul eğitimine başlamış

¹⁸⁵ Yıldız, s.501.

¹⁸⁶ Yıldız, s.501.

¹⁸⁷ Ghislain, s.13.

¹⁸⁸ Zeki Arıkan, **Hans Dernschwam**, Osmanlı Araştırmaları X, İstanbul, 1990, s. 224.

olduğu görülmektedir. Viyana Üniversitesi'ne, daha sonra da Leipzig Üniversitesi'ne gitmiş, ardından da 1510 yılında Leipzig Üniversitesi'ni tamamlamıştır. Klasik 16. yy. Avrupa'sının eğitim geleneğine uygun olarak felsefe ve Roma-Yunan klasikleri eğitimi aldığı düşünülmektedir. Tarihe, sanat tarihine ve coğrafyaya ilgi duyduğu seyahatnamesinden de anlaşılmaktadır. 1512-1515 yılları arasında Macar kraliyet sarayında, prenslere hocalık yapmak ile görevlendirilen Hyronymus Balbus'un yardımcılığını yaptığı da bilinmektedir. Dernschwam, zamanın Almanya'sının önde gelen tüccarlarından ve burjuva sınıfının başlıca temsilcisi Fugger ailesinden, Anton Fugger'in yanında bir muhasebeci gibi çalışmış, gizli mektuplaşmaları yürütmüştür.¹⁸⁹ Ünlü Augsburg'lu banker Anton Függer'in danışmanlarından olan Hans Dernschwam, 1553'te Alman imparatoru I. Ferdinand'ın Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği elçilik heyetine İstanbul'u görmek ve Osmanlı Devleti'ni tanımak için, kendi isteğiyle katıldığı bilinmektedir. Bu uzun yolculuğun masraflarını da kendisinin karşıladığını, seyahatnamesinin sonunda “*Bu seyahati kendi hesabıma yaptım. Gidiş ve dönüşte hizmetkârlarımın, at ve arabalarımın bütün giderlerini ben ödedim.*” sözleriyle belirtmektedir.¹⁹⁰ Derschwam'ın seyahatinin masraflarının kendisi tarafından karşılandığı iddiasının doğru olmadığı ve Viyana maliye dairesinde bir kayıta “Hansen Durnschwan in die Turkhei mitzunehmen” (Dernschwam Türkiye'ye götürülecektir) dair bir makbuzun mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁹¹ Uzun bir süre Anton Függer'in arşivinde yazma eser olarak muhafaza edilen Dernschwam'ın yapıtı, orijinal el yazması arşivci Fr. Dobel tarafından 1889'a doğru Babenhausen Şatosu'nda bulunmuştur. Prag ve Wolfenbüttel nüshalarının bulunduğu söz edilen eserin, ilk bilimsel çalışmaların, Prag nüshası üzerinden başlamış olup daha sonra ilk detaylı çalışma Heinrich. Kiepert tarafından Wolfenbüttel nüshası üzerinden yapılmıştır. Kiepert, “Hans Dernschwams Orientalische Reise 1553-1555” (Hans Dernschwam'ın Oryantalistik Gezisi) adıyla, eseri tekrar ayrıntılı biçimde ele almıştır. Ayrıca konuyla ilgili yazdığı bir dizi makaleyi 1887'de Globus Dergisi'nin 52. cildinde

¹⁸⁹ Ayalp Talun İnce, Hans Dernschwam'ın İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü'ndeki Türk İmajı Üzerine Bir İnceleme, **Türkbilg**, 2008/15, s.113; Bayraktar, Gülrü, Hans Dernschwam'ın “İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü”yle Evliya Çelebi'nin “Viyana Notları”nda İmgeler ve Önyargılar,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s.13.

¹⁹⁰ Sevim Karabela Şermet, Hans Dernschwam'ın “İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü”nde Amasya'da Osmanlı Kltürel Dokusu ve İnsan Algısı, Bartın Üniversitesi, **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, s. 64, Kış, 2017.

¹⁹¹ Bayraktar, s. 15.

yayınlatmıştır. Függer arşivindeki orijinal nüshayı esas alarak 1913-1914 yıllarında makale yayınlamakla işe başlayan Franz Babinger, Dernschwam'ın Osmanlı ülkesine yaptığı gezi notlarını daha sonra; "Hans Dernschwam's Tagebuch, einer Reise nach Kostantinopel und Kleinasien" (Hans Dernschwam'ın İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü) adıyla yayınlamıştır. Babinger'in 1923'te yayınladığı seyahatname notlarını Yaşar Önen, 1987 yılında "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü" başlığıyla Türkçeye kazandırmıştır. Ancak bu çalışma, seyahatnameyi bütün olarak Türkçeye ilk çevirme girişimi değildir. Semavi Eyice, yarım kalmış ve sonuçlanmamış Hayrullah Örs çalışmasından bahsetmektedir.¹⁹² Günümüze kısmen aktarılan seyahat yazılarından biri, Viyana Milli Kütüphanesinde korunan "Johannes Dernschwamm: Inscriptiones Romanae e lapidibus in territoriis Hungariae et Transsylvaniae repertis a. 1520-1530 collectae" (Johannes Dernschwamm: Macaristan, Transilvanya ve Romanya'daki 1520-1530 yıllarındaki Taş Yazıtları Bulguları) isimli eserdir. Bu eserde, Dernschwam'ın 1520-1530 yılları arasında, Macaristan ve çevresinde seyahat ettiği sırada, kaydettiği eski Roma yazıtlarının kopyaları bulunmaktadır. Bunun dışında "Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)" (İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü) adlı yapıtında Dernschwam, ayrıntılı olarak Viyana'dan Amasya'ya gerçekleştirdiği seyahatini kaleme almıştır. Eserin, Macarca, İngilizce, Fransızca ve İtalyancaya çevrildiği bilinmektedir. Ancak Macarca dışındaki bu çeviriler, eserin bütünün çevirisi olmayıp, araştıranların yöneldikleri konulara odaklı olarak bölümler halinde tercüme edilmiştir. Eserin çeşitli konuları içermesi bakımından başta tarihçiler olmak üzere, Dernschwam'ın seyahatnamesi birçok araştırmacının başvurduğu kaynak eser olmuştur. Bunlardan Naciye Güngörmüş'ün, 1990 yılında DTCF dergisinde yayınlanan *İstanbul Yazıtı-1515* adlı çalışmasında, Dernschwam'ın Macaristan ile ilgili aldığı notlardan yararlandığı bilinmektedir. Bununla birlikte, 1994'te İslam Ansiklopedisi'nde "Dernschwam" başlığı altında Semavi Eyice tarafından hazırlanmış çalışmalara yer verilmiştir. 2002 yılında Thomas Gloning, "Hans Dernschwams Bericht über Ernährungsgewohnheiten in der Türkei" (Hans Derschwam'ın Türkiye'deki Yemek Alışkanlıkları hakkındaki Bildirisi) adlı yapıtında, Türkiye'deki yemek çeşitleri ve bunların hazırlanışı, hangi yemeklerin günümüze kadar geldiği konularının araştırmasında, Hans Dernschwam'ın eserine başvurmuştur. Başka bir

¹⁹² Karabela-Şermet, s. 65.

isim de Dernschwam'ın seyahatnamesinden yola çıkarak Ankara üzerine çalışmalara yer verdiği ve 2008 yılında yayınladığı “Alman Seyyah Hans Dernschwam'ın Gözüyle XVI. Yüzyılda Ankara” adlı yapıtın sahibi Ferruh Toruk'tur. 2008'de Türkbilig-Türkoloji Araştırmaları Dergisinde yayınlanan Ayalp Talun İnce'nin “Hans Dernschwam'ın İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü'ndeki Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme” adlı makale de söz konusu eser üzerine yapılan çalışmalardan biridir.¹⁹³

İki bölümden oluşan Dernschwam'ın günlüğü, “İstanbul'a Seyahat” başlığı altında yer alan ilk bölümde, Dernschwam'ın, 22 Haziran 1553 tarihinde, Pers Piskoposu Anton Vrancie (Verantius) ile Macaristan'ın prenslerinden olan Franz Zay ve Avusturya hükümeti tarafından elçi olarak görevlendirilen Busbecq, resmi bir heyetle, Kanuni ile İran seferi hakkında görüşmek üzere ve yıllık vergiyi ödemek amacıyla İstanbul'a gitmek üzere yola çıktıkları anlatılmaktadır. Kafileyeye özel hizmetkâr, arabacı ve seyisleriyle üç atı ve kendi adına seyahat etmek üzere Dernschwam da katılmaktadır. 25 Ağustos 1553 yılında İstanbul'a gelen kafile bir yıl Kanuni'nin Nahçıvan Seferi'nden dönmesini beklemek zorunda kalır. Ancak bir senenin sonunda Kanuni'nin İstanbul'a dönmekten vazgeçip, kış boyunca Amasya'da kalma kararı alınca, kafile Kanuni'yle görüşmek amacıyla Amasya'ya gitmek zorunda kalır.¹⁹⁴ Seyahatnamede, kafilenin tam olarak nereden hareket ettikleri açıkça belirtilmemişse de ilk konaklama yerlerinin Baden ve Neustadt şehirleri olduğu anlaşılmaktadır. Türklerle ilk temas, yaklaşık bir ay sonra Estergon'a yakın bir yerde, gerçekleşmektedir. İstanbul'a yolculuğun her bölümünde Türklerin geçtikleri yerlerin ne derece harap olduğunu anlatan Dernschwam, günlüğüne bunları en ince ayrıntısına kadar kaydetmektedir. İstanbul'a ulaştığında Türklerin kültürüyle daha yakından ilgilenen Dernschwam, Türklerin bir kültür olmadığını ispat etmeye çalışır. Türklerin tüm geleneklerini eleştirmekte, İstanbul'un zenginliğinin yanı sıra fakirliğini gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Yazısının bazı yerlerinde, Türklerden çok devşirmelere saldırdığı görülen Dernschwam'ın, Hristiyan Almanları da ağır bir dille eleştirdiği görülmektedir. Burada Martin Luther'in kendisi üzerinde etkisinin olduğu düşünülmektedir. Reformasyonun ilkelerini benimsemiş, iyi eğitim görmüş bir Hümanist olan Dernschwam, birçok hümanist gibi, Luther'in fikirlerine

¹⁹³ Bayraktar, ss.3-4.

¹⁹⁴ Bayraktar, s.15.

yönelmektedir. 1500 yıllarının başından itibaren istila ve yayılma politikası güden Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'yı ciddi bir Türk tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Avrupa'daki bölünmüşlük, özellikle de dini bölünmüşlük, Avrupa'nın, güçlü orduya sahip Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısına zayıf çıkmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, Osmanlı Devletinin, Almanya'nın büyük düşmanı Fransa ile işbirliği içerisinde olması dini varlığı tehdit eden bir başka tehlike oluşturmaktadır. Çünkü Avrupa'da feodal yapı ve kölelik sistemi, din ile de desteklenmelidir. Orta Çağ'dan bu yana idari gücü dini istismarla elde eden Ruhban sınıfının aynı zamanda toprak sahibi de olması, sıradan halkın ve bazen de soyluların karşısına bir iç tehdit olarak çıkmaktadır. En basit köylünün bile vezirliğe yükselebilen, sınıfsız bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, bu durumda bir kurtarıcı olarak algılanmakta, Avrupa'nın sosyal yapısını alt üst etmektedir, çünkü serbest evlilik ve sosyal sistemi ile kilisenin katı yapısına başkaldırı imkânı sunmaktadır.

Dernschwam da Avrupa'nın içinde bulunduğu karmaşık durumdan kaygı duymakta; dini bölümünmüşlikle birlikte Türk tehlikesinin buna sebep olduğunu düşünmektedir. Tehdit olarak gördüğü Türkleri ve İslam'ı ancak birlikte Avrupa'ya ulaşarak ortadan kaldırılacağına inanmaktadır. Kısmen gerçeklerin kısmen de önyargıların bulunduğu eserde, Osmanlı Devleti'nde görülen adaletsizlikler, rüşvetçilik sefalet, ahlaksızlık, yolların güvensizliği sık sık tekrar edilmektedir.¹⁹⁵

Dernschwam, seyahatnamesinde ordunun ne denli güçlü olduğuna vurgu yaparken, bu gücü, küçük bir rüşvetin kolaylıkla alt edebileceğini dile getirmektedir. Dernschwam'ın gözlemlerine göre çavuşun izni olmadan hiç kimse içeriye alınmamaktadır. Ancak çavuşun eline birkaç akçe sıkıştırdıktan içeriye girebildiklerini, bir şeyler satmak için gelenler de yine bu yöntemle içeri girebilmekteydi. Başka yabancılar gibi yalnız başına dışarıya çıkmasına izin verilmeyen Dernschwam'ın, yanına çavuş bir uşağını vermekteydi ve bu da Dernschwam'ın her dışarıya çıkışında kendisine yedi ile on dört akçeye mal olmaktadır. Yalnız olarak çıkmalarına izin verilmemesinin geçerli bir sebebi

¹⁹⁵ İnce, ss.117-118.

bulunmaktaydı. Çünkü yabancılar yalnız olduklarında, başkaları tarafından hemen kaçırlıp gemilere satılmaktaydı.¹⁹⁶

Gönüllü olarak hiç kimsenin Osmanlı için görev almayacağını belirten Dernschwam, her olayın tamamen zorlama ve baskı altında gerçekleştiğini dile getirmekte ve Hristiyan Alman halkını uyarmaktadır. Türklere karşı koymadıkları takdirde kendi milletinin de zorla Hristiyanlıktan döndürüleceğinin ve baskıyla orduya dahil edileceklerinin altını çizmektedir.

Türklerin, üç senede bir şehirleri ve köyleri gezip dolaşarak kendi idarelerinde bulundurdukları Bosna, Hırvatistan, Sırbistan, Yunanistan, Arnavutluk, Eflak, Boğdan, Macaristan vs. gibi Hristiyan ülkeleri ve krallıklardan, en güzel, en yakışıklı ve en becerikli genç oğlanları seçip ihtiyaçları doğrultusunda devşirdiklerinden söz eden Dernschwam, Osmanlı ordusunun aslında Hristiyanların içerisinde seçilen kişilerden oluştuğunu ve bunlar olmasa, Türklerin başarılı olamayacaklarını vurgulamaktadır. Dernschwam, kendi ülkesinde ise kimsenin zorla toplanmadığını, savaş anında gönüllü olarak herkesin koştüğünü belirtmektedir.

Ordu'nun seferlere çıktığında, ne tür zorluklarla karşılaşıldığını anlatan Dernschwam, ordunun bile devletten hiçbir beklentisinin olmayacağını ve en sefil, en zor şartlar altında yaşadıklarını vurgulamaktadır. Ordunun Asya, İran ve Safevi'ye karşı zorla, istemeyerek savaşa gittiğini anlatan Dernschwam, oraların kuraklık ve çöl yerler oluşunu, aç ve fakir halkının bulunmasını bu isteksizliğin sebebi olarak göstermektedir. İran'a olan mesafe çok uzundur ve ordu millerce yolu katederken beraberinde su götürmek zorunda olup; her asker, un peksimet, peynir, et, pirinç, tuz gibi erzakını yanında taşımaktadır. Dernschwam, böylece savaşa çıkan ordunun yanında birçok at ve sayısız miktarda yarım veya üç veya dört kova su alabilen deri tulumların içerisinde su götürüldüğünü belirtmektedir.

Türklerin savaşmaktan başka bir iş yapamadıklarını, belirten Dernschwam, bir Türk'ün savaşmadığı takdirde başka hiç bir yetiye sahip olmadığını vurgulamaktadır.

¹⁹⁶ Bayraktar, s.28.

Dernschwam, Türklerin uyguladıkları baskının özel hayatta da çok etkili olduğunu belirtmekte ve özel hayata getirilen yasakların sebebini din ve Türklerin medeniyetsizliği olarak göstermektedir¹⁹⁷

Dernschwam'a göre, Türklerin Tanrının bahsettiklerini mükemmel bir biçimde değerlendirememelerinin nedeni Hristiyan olmayışlarıdır. Ona göre, Türklerin geçtiği her yer bozulmaktadır. Cennet dahi olsa, Türkler geçtiği vakit araziye dönüşmektedir. Türklerin buldukları yerde ne denizde balık ne havada kuş ne de karada hayvan kalmaktadır. Bu yüzden de herkes Türklerden nefret etmektedir. Dernschwam, daha sonra bina yapımı konusunda da Türkleri eleştirmektedir. Türkler yeni bina yapamadıkları gibi eskilerini de iyi muhafaza etmemişlerdir. Eski harap surlar içindeki bütün evlerin hemen hepsinin kötü malzemeyle yapılmış tek katlı yapılar olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁸

Dernschwam, Türklerin çekici bir ten rengine sahip olmadıklarını da şu sözlerle vurgulamaktadır: *“Ne kadınlar ne de erkekler, her iki memlekette, Bithinia ve Galatia”da çekici bir ten rengine sahip değiller”*¹⁹⁹

Dernschwam, Türklerde her şeyin tersine işlediği kanaatinde. Burada Dernschwam'ın aslında yadırgadığı, Türklerde her şeyin Avrupa'dan farklı olmasıdır. Dernschwam'ın, Türklerin giyim-kuşamlarının rengârenk, çocuksu ve ciddiyetten uzak olarak görmesi, Türklerin Avrupalılar gibi giyinmediğinden, kaynaklanmaktadır. Luther ile birlikte Protestanlığın yaygınlaştığı dönemde, Katolik kilisesinin ihtişamlı ve şaşalı tarzından uzaklaşıp mütevazı bir yaşam tarzını benimsemesiyle, Almanya'daki kıyafetler, ağırlıklı siyah, beyaz, gri veya en iyi ihtimalle lacivert renklerini almıştır. Dernschwam'ın da Türklerde gördüklerinin alıştığının dışında olması, onun bunları garipsemesine ve komik bulmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle günlüğünde bu durumu tekrarlamaktadır: *“Türkler siyah elbise giymeyi pek sevmezler”*; *“Kadınlar da erkekler gibi pantolon giyiyorlar. Fakat bunlar biz Hristiyanların giydikleri pantolon gibi*

¹⁹⁷Bayraktar, ss.29-33

¹⁹⁸ Bayraktar, ss.34-35.

¹⁹⁹Bayraktar, s.36 [Bitinya (Yunanca Bithinia (Βιθυνία), Bithinis (Βιθυνίς)), Küçük Asya'nın kuzeybatısında, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Phrygia, Galatia, batısında Propontis, doğusunda Paflagonya ve Galatia'yla sınırlanmış, bugünkü Bursa, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, İzmit, Düzce, Yalova, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafi alanın, antik çağ ve sonrasındaki adı].

*değil. Macarların giydiği gatyaya (şalvar, poturya) benziyor”; “[...] erkekler de başlarını bir örtü (poşu, sarık) ile kapatıyorlar”*²⁰⁰

Dernschwam’a göre yemeğin iyisinden anlamak onu hazırlayabilmek, medeni ve ölçülü bir biçimde tüketebilmek soyluluğun ve kültürün bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Türkler böyle bir kültürden yoksundur. Dernschwam, Türklerin yemek çeşitlerini bilmediklerini, ekmek ve şaraplarının düzgün olmadığını, vurgulamakta ve ürün çeşitlerinin fakir olduğuna, Türklerin çoğunlukla soğan ve sarımsak yediklerine dikkat çekmektedir.²⁰¹

Türklerin pis olduğunu vurgulayan Dernschwam, onların Almanların temizlik anlayışından çok uzak olduklarını belirtmektedir. Bu durumu Müslümanlıkla bağdaştırmaya çalışarak, Türklerin bir şey bilmediklerini şöyle dile getirmektedir: *“Pis teke gibi kokan ayaklarını yıkarlar. [...] Sonra pabuç tekrar terlik gibi giyilir ve bunlarla camiye namaza gidilir”*

Türklerin taharet alışkanlığı ile ilgili, eski çağlarda bir tıbbi muayene yönteminden doğmuş olan “infamis digitus” adında tıbbi bir terimi, tamamen amacından saptırarak temizlenmek adına bir uygulamayı pis ve sapkınlık olarak nitelendirmektedir:

*“Söylemesi çok ayıp, kendini kirletmiş çocuk gibi önünü arkasını iyice yıkar. Bunun için abdest bozmaya gitmeden önce herkes beraberinde bir küçük ibrik içinde su götürür. Erkek olsun kadın olsun kışlarını parmaklarıyla iyice temizlerler. Bu çok pis bir iştir. Bu yüzdendir ki, eskiler orta parmağa “infamis digitus” demişlerdir. Pis parmak demektir. Türkler bu parmakla kışlarını karıştırırlar”*²⁰²

Dernschwam, böylece Türklere karşı önyargıları pekiştirmekte ve İslamiyet ile birlikte Türk insanının iğrenç ve uzak durulması gereken bir olgu olarak göstermektedir. Böylece Türk tehlikesine karşı Avrupa’yı ikaz etmektedir.

Edebi eserlerde oryantalist bakış açısıyla egzotik olarak nitelendirilen şark kültüründeki çok eşlilik olgusu, kötü ve zor olarak tanımlanmaktadır. Almanların rahatlarının yerinde olduğunu ancak Osmanlı topraklarında erkeklerin savaşmaktan dolayı aileleriyle ilgilenemediklerini vurgulamaktadır: *“Bazı erkekler evlerinde köpek beslemeye bile muktedir değilken kalkar 3-4 karı alır.*

²⁰⁰ Bayraktar, s.35.

²⁰¹ Bayraktar, s.37.

²⁰² Bayraktar, s.38.

Hâlbuki günlük geliri 5 ile 6 akçeden fazla değildir. Birçoğu da aldığı karıları geçindiremediğinden sefalet içinde yaşar”

Evlilik, evliliği yürütme ve çok eşlilik konularına değinirken, Türklerin ne kadar günahkâr olduklarını da göstermektedir: *“Bunun için bazı serseri kimseler üç veya dört kadın bulur, bunlar bir arada veya ayrı evlerde otururlar. Erkek zenginse bir köle veya güçlü kuvvetli bir esir satın alır .”*

Dernschwam, tek eşliliği kutsal sayarken, çok eşliliği dini kılıf giydirilmiş bir ahlaksızlık olarak değerlendirmekte ve Türkleri şehvet düşkününü olarak göstermektedir. *“Geceleri nöbetle kocanın yanında kalırlar. Bazen de her iki kadın erkekle birlikte aynı yatakta yatarlar. Şayet erkek iki karısını bir arada tutmak istemezse ikisine de ayrı ev tutar ve geçimlerini sağlar. Her ikisine de nöbetle gider”*

Kadın ve erkeğin boşanmasına ilişkin bilgi veren Dernschwam’ın, adetten olan bir olaya şahit olup anlattıklarına göre, bir Türk erkeği karısıyla anlaşamazsa, ona köü bir oyun oynamakta ve “üç talak ile boş olasin” demektedir. Bu sözü işittikten sonra evi terk etmek zorunda kalan kadın, üç gün evine, kocasına dönememektedir. Kadın başka bir erkekle kalmayı denemekte ancak bu erkek de onu karısı olarak almak zorunda değildir. Üç gün sonra, kadın ilk kocasına dönmek istediği takdirde, Kocanın onu karısı olarak tekrar kabul edip etmemesi kendi isteğine bağlıdır. Dernschwam, söz konusu eylemi birçok serseri kadın ve adamın yaptığına akıl erdirememekte ve Orta Avrupa’nın merkezinde böyle bir memleketin varoluşunu şaşkınlıkla dile getirmektedir.

Türk kadınına gelince, Türk kadını, elinden hiçbir iş gelmeyen, hizmetçileri olan, evden dışarı çıkmayan beceriksiz bir esir olarak tanımlamakta ve Alman kadınlarına ibret olarak göstermektedir:

Hans Dernschwam, Alman kadın ve erkeklerin rahatlıkla birlikte kiliseye gidebildiklerini hatırlatırken Türk erkeğinin de sapık olduğunu vurgulamaktadır. Sapık Türk erkeği yüzünden, kadınların en kutsal mekanlarda bile ibadetlerini yerine getiremediklerinin altını çizmektedir.

Kadınların kıyafetlerini alaycı bir biçimde eleştiren Dernschwam, Türk kadının erkek gibi ata bindiğini ve kadınlara bunu çok yakıştırdığını da

belirtmektedir. Türk kadınları da ona göre cazip yönleri sahiptir. Dernschwam onları kendilerine dahil edebileceklerinin de altını çizmektedir.

Türklerin herkes tarafından bilinen misfirperverlikleri, Dernschwam tarafından, Türklerin misafirperver olmalarının aksine, evine karısını kıskandığı için kimseyi sokmayan, misafir sevmeyen kişiler olarak gösterilmektedir.²⁰³

Dernschwam, “kötü Türk kadını” imgesi oluşturmakta ve erkeklerin savaş zamanında evden ayrıldıklarında kadınların bir şeyler yiyip içebilmeleri için genellikle dışarıda olduklarını, hamama gittiklerini anlatmaktadır. Kötü kadınların hepsinin çarşafli ve peçeli olmasından dolayı onları tanımanın imkansız olduğunu vurgulayan padişahla birlikte sefere çıkan yeniçeriler, sipahiler, çavuşlar ve diğer bütün ücretli askerler birkaç yıl evlerine gelemedikleri için karılarının yalnız kalıp, bazılarının kötü yola düştüğünü ya da başkalarıyla evlendikleri örneklerinin gözlemlendiğini dile getirmektedir.²⁰⁴

Dernschwam’a göre, Türk bir kadınla evli olan erkek rahatça bir şarap bile içemez. Türklerle evli olanlarının kendi rızalarıyla bu durumda olduklarını yok sayarak kaçamadıklarından kaldıklarını öne sürmektedir. Dernschwam, kendisini bir gün Türk yani Müslüman olmuş olan Almanların ziyaret ettiğini ve birlikte şarap içtiklerini ama içkiliyken karılarının yanına gidemediklerini çünkü karılarının onların ağzını kokladadıktan sonra içki içtiklerini anlayacaklarından korktuklarını ve karılarını çok sevdiklerini söylediklerini ifade etmektedir. Ancak Dernschwam, bu kişilerin bir gün, herhangi bir şekilde Türkiye’den çıkacaklarından emin oldukları takdirde, çocuklarını ve karılarını bırakıp gidecekleri düşüncesindedir. Dernschwam, Viyana seferinde orduya katılıp da kaçan dönmelerin sayısının oldukça yüksek olduğunu da vurgulamaktadır.²⁰⁵

Dernschwam, İstanbul, ’u İncil’de tarif edilen en kötü yere benzetmektedir çünkü ona göre, burada günahların en beteri yaşanmaktadır. İstanbul için “Sodom ve Gomora” benzetmesi yapmakta ve böylece bunların İstanbul ve Türkiye için kıyametin alametleri olduğunun altını çizmektedir. İstanbul’u Venedik ve Roma ile kıyaslamakta ve buradaki ahlaksızlıkların birbirine benzediğini düşünen Dernschwam, Roma ve Venedik’te fahişeliğin alenen yapılırken İstanbul’da bu

²⁰³ Bayraktar, s.41.

²⁰⁴ Bayraktar, s.44.

²⁰⁵ Bayraktar, ss.39-45.

eylemlerin gizlice gerçekleştirildiğini anlatmaktadır. Dernschwam, Türk kadınlarının yüzlerinin kapalı olduğunu buna neden olarak göstermektedir çünkü sokakta onları kocaları dahi görse, tanımayacaktır. Dernschwam, padişahın karısının ve diğer kadınların kaldıkları sarayda da her ne kadar koruma altında da olsa, ayrı bir Sodom Gomore hayatının devam ettiği iddiasındadır.²⁰⁶

Ayrıca Yakup Kadri Karaosmanoğlu da “Sodom ve Gomore” adlı eserinde İtilaf devletlerinin işgali altındaki İstanbul’u anlatmaktadır. Karaosmanoğlu Kurtuluş savaşı sırasında İstanbul’da yaşayan bir zümre ve bu zümrenin ilişkilerini ele alarak ahlak ve toplum değerlerini irdelemektedir. İstanbul’un işgal yıllarındaki ahlaki çöküntünün üst safhada olduğu sosyete mekanlarının örneklendirildiği çalışmada Türkiye’nin Sodom ve Gomore’ye dönüşeceği belirtilmektedir. Sodom ve Gomore, isyanları ve günahları sebebiyle Mukaddes Kitap’ta Allah’ın gazabına uğramış lanetli mekanlar olarak geçmektedir.²⁰⁷

Tüklerin diniyle ilgili alay ettiği açıkça görülen Dernschwam’ın, önceleri hayranlıkla baktığı camileri sonraları Babil kulesine benzetmekte; kibrin ve benliğin simgesi olarak göstermektedir; Dernschwam, Müslüman olma düşüncesinde olanları da katı bir biçimde uyarmaktadır. Bazı Hıristiyan esirlerin kendi rızaları ile Müslümanlığı kabul edip sünnet olduklarından söz eden Dernschwam, onların yanlış yola yöneldikleri görüşündedir. Bu düşüncede olan kişilerin bu uysallığı göstererek Türklerin kendilerine iyi davranacaklarını hatta bir an önce kendilerinin azad edileceklerini ümit edip hayal kırıklığı yaşadıklarını dile getirmektedir. Bu kişiler de diğerlerinden farklı bir muameleye tabi tutulmamış ve ömürleri boyunca az yardımla yetinmek zorunda kalmışlardır.²⁰⁸

Dernschwam, sadece halkın değil, din adamlarının bile dinleri ile ilgili bilgilerinin olmadığını altını çizmekte ve bilimsel yöntemlerden çok uzak, geçmişten kalan uygulamalarla yürütülen bir din anlayışının ancak cahillikle açıklanabileceğini belirtmektedir. Hocaların yeni ayın ne zaman görülebileceğini tahmin edebildiklerini ama bayramın hangi gün olacağını önceden hesaplayamadıklarını vurgulamaktadır. Hocaların cahil olduğu için Tanrı ve

²⁰⁶Bayraktar, s.46 (Sodom ve Gomore eski Ahit’in Tekvin Kitabı’nda sözü edilen günahkâr kentler. İsrail’de, Lut Gölü’nün güneydoğusundaki el-Lisan Yarımadasının güneyinde sığ suların altında kaldıkları tahmin edilmektedir.)

²⁰⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Sodom ve Gomore**, İletişim Yayınevi, 5. basım, İstanbul, 1977, s.133.

²⁰⁸ Bayraktar, s.48.

kutsal kitap hakkında da bilgisiz olduklarını dile getirerek, Türk hocalarını, kendi ülkesindeki hırsızları darağacına götüren cahil papazlara benzetmektedir.²⁰⁹

Dernschwam her ne kadar Almanya'daki Katolik papazlara göndermeler yapsa da imamların ve hocaların, Hristiyan din adamlarından daha da kötü olduğunu vurgulamaktadır.²¹⁰

Dernschwam'ın seyahatnamesinin "Anadolu'ya Seyahat" başlıklı ikinci bölümün kurgusu, ilk bölümün kurgusuyla aynıdır. Başlarda yine sanat tarihi anlatıcısı edasıyla Dernschwam ön plandadır. Türklerin tarih ve sanat bilmezliği özellikle İkea Anıtı'na rastladığında kuvvetle vurgulanır. Ayrıca bu bölümde çizimlere daha fazla yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu bölümde Anadolu'nun fakirliği olgusu konuyu teşkil etmektedir. Anadolu'nun kilim işlemeciliği onu şaşırtmakta ve Dernschwam'ın bu bölümde biraz daha tarafsız davrandığı görülmekte "ben gördüm" ve "oradaydım" ifadelerine daha az rastlanmaktadır. Buradan bu bölümde yer alan bilgilerin kaynağını gerçekten gördüğü düşünülebilir.²¹¹

9 Mart 1555'te, İstanbul'dan yola çıkan heyetin, Kartal, Gebze, İzmit, Kazıklı Köyü, İznik, Yenişehir, Akbıyık, Pazarcık, Bozöyük, Karaali, Eskişehir, Uyuz Köyü, Mihaliçcik, Mesut Köyü, Polatlı, Muhat, Sunglie, Yalancıali, Kutlugül, Ankara, Sarıkurt, Hasanoğlan, Alagöz, Çankırı, Bakırlı, Sivas, Çukur Köyü, Çorum, Mecitözü ve Bağlıca güzergâhı üzerinden 7 Nisan'da Amasya'ya geldiği bilinmektedir. Heyetin, Amasya'da kaldığı iki ay süresince siyasi anlamda herhangi bir başarı sağlayamadan aynı güzergâhı takip ederek 23 Haziran'da İstanbul'a döndüğü; 3 Temmuz'da da geri hareket ederek Silivri, Babaeski, Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Belgrat ve Osijek'ten Budin'e, birkaç gün sonra da 11 Ağustos 1555'te Viyana'ya ulaştıkları anlaşılmaktadır.²¹² Viyana'ya dönüşle birlikte sona eren seyahat günlüğünde dönüş yolu gidiş yolu kadar ayrıntılı anlatılmamaktadır.²¹³

Dernschwam, eserinde henüz Amasya'ya varmadan yolda gördüğü birbirinden belli mesafelerle uzaklıktaki höyüklerden bahsetmektedir. Höyükler

²⁰⁹ Bayraktar, s.50.

²¹⁰ Bayraktar, ss.48-50.

²¹¹ İnce, s.118.

²¹² Bayraktar, s.15.

²¹³ İnce, s.118.

yol boyunca yapılmakta ve padişahın oradan geçtiği en yakınındaki diğer höyüğe silah atmak suretiyle haber verilmektedir. Padişah konak yerine varıncaya kadar gelenek haline gelen bu haberleşme sürmektedir. Bu şekilde oluşturulmuş bir haberleşme ağının bulunması ve özel olarak kişilerin görevlendirilmesi da seyyahı hayrete düşürmektedir. Ancak padişahın ihtişamı daha çok cuma namazına giderken belirgin bir hal almaktadır. Dernschwam bu durumu bir tablo misali göz önüne sermektedir. Cuma günü Padişah üzerine giydiği yeşil bir elbiseyle, önünde üç paşa ile yola çıkmaktadır. Padişah, önünde yedi kişi tarafından çekilen üzerlerine kimsenin binmemiş olduğu, eğerleri altın işlemeli, rengarenk değerli örtülerin yanlara sarktığı yedi at bulunmaktadır. Padişahın geçişi esnasında çavuşlar her tarafta, halkı yolun ortasından kenarlara doğru iterek uzaklaştırmaktadır.²¹⁴

Dernschwam'a göre bir başka ihtişam da padişaha yemek götürme işidir. Padişaha yemek götürmeyi başlı başına bir merasim olarak değerlendiren Dernschwam, padişaha yemek verme merasimini tasvir şöyle tasvir etmektedir. Yeniçeriler gibi ipek kaftan giymiş on bir tablakâr, arkasında yuvarlak deri bir sofraya taşıyan kişiyle birlikte, ağızları kapalı olan çukur kalaylı bakır sahanlar içinde yemek götürmektedir. Padişahın kapısından içeriye girdikten bir süre sonra, ellerinde boş sahan ve kapaklarıyla kapıdan dışarı çıkmaktadır.²¹⁵

Eserde Amasya coğrafyasına dair görseller de yazarın bakış açısıyla verilmektedir. Yazar Amasya'ya ilgisini çeken Yeşilirmak olur. “*Oldukça büyük bir su sağ taraftan Amasya'ya doğru akıyor. Bu suyun adı Yeşilirmak.*” diyen Dernschwam'ın Amasya'nın genel coğrafik görünümüne dair ilk izlenimi kayıp bir şehir görüntüsü vermesidir ve bunu: “*Şehri, tam yanına yaklaşımadan uzaktan görmek mümkün değil*” şeklinde ifade etmektedir. Genel anlamda olumsuz bir bakış açısına sahip olan yazar, “*Etrafta sayısız denecek kadar çok korkunç yerler var.*” sözleriyle gördüklerini dile getirmektedir. Gezi heyeti Amasya'ya güçlkle girmeyi başarmıştır. Şehre girmeden geçtikleri ırmağın üzerinde eski, ancak bir araba geçebilecek genişlikte bir taş köprüünün, çok sıkıntı çektikleri yüksek çıplak kayalıklı dar bir boğazın, başka bir arabaya yol vermenin mümkün olmadığı dar bir yolun olması, heyeti ve Dernschwam'ı olumsuz etkilemektedir. Genel

²¹⁴ Karabela-Şermet, s.66

²¹⁵ Karabela-Şermet, s.66

görünümüne dair hiçbir ayrıntıyı atlamayan yazar, Amasya kalesini de anlatmadan geçemez. “*Görkemli yüksek bir kaya üzerinde*” şeklinde Amasya kalesini tasvir ederek, kale içi günlük hayatı da canlandırmaktadır. Kalenin iç kısmındaki kerpiç evlerde hizmetkârlar ve kale kumandanı oturmakta, her gün sabah ve akşam şehre doğru borazanlar ve davullar çalınmaktadır. Dernschwam, Amasya’yı “Vadinin iki tarafında kurulmuş olan Amasya, kerpiçten yapılmış, kırlangıç yuvası gibi birbiri üstüne yığılmış evlerden meydana gelmiş fakir bir şehir” olarak tanımlamaktadır. Dağların çokluğundan söz eden Dernschwam, dağ bulunmayan yerlerde birbirinden kerpiç yahut taş duvarlarla ayrılmış üzüm bağları, meyve bahçeleri, bağ ve bahçelerin içinde ise kerpiç veya taş duvarlarla örülmüş küçük yazlık evlerin bulunduğunu belirtmektedir. Şehir içindeki evlerin de genellikle tahtadan yapılmış olup ve iki kat yüksekliktedir. Pişmemiş tuğladan yapılmış evlerin dış kısmı gibi iç kısmın da iyi işlenmediğini söyleyen Dernschwam, evlerin altında ahırların bulunduğunu da ifade etmektedir. Bu ahırların üzerinde oturdukları tahta ve kalaslarla örülmüş ve üstleri toprakla kapatılmış odaların mevcut olduğunu belirten yazar; “*Bunlar dışında doğru dürüst bir ev yok. Buralarda oturuyor, yatıp kalkıyorlar. Evlerin ne doğru dürüst pencereleri, ne de güzel görünimleri var. Odalarda hapisanede oturur gibi oturuyorlar.*” sözleriyle olumsuz bir tabloyu tasvir etmektedir. Mutfak bulunmayan evlerde, odalarda mevcut olan küçük ocaklarda yemeklerini pişirmektedirler. Evlerin damlarında damın toprağını sağlamlaştırmakta kullanılan yuvak taşı hakkında bilgi veren yazar yuvak taşı resmini çizerek eserdeki mevcut olan görsellere zenginlik katmaktadır.²¹⁶

Halkın varlığı ile ilgili çok az görüntülerin yer aldığı Dernschwam’ın günlüğünde, “Halk” kelimesi ilk kez, Amasya anlatısı içinde padişahın cumaya gidiş merasimi sırasında geçmektedir. Ancak yazar burada itilen kakılan bir halk resmi çizerken, bir başka anlatıda Şehzade Mustafa’nın öldürülüşü ve bunun halkta yarattığı üzüntü vurgulanmaktadır. Dernschwam’a göre halk çok öfkelidir.

Dernschwam, Şehzade Mustafa’nın öldürülmesi olayından ziyadesiyle etkilenmiş olacak ki, birden fazla metinde bunu dile getirme ihtiyacı

²¹⁶ Karabela-Şermet, ss.66-68.

hissetmektedir: “*Mustafa'nın başına gelen felâketten dolayı hemen hemen bütün Kapadokya halkı kızgın.*”²¹⁷

Yalnızca bir merak uğruna, İstanbul'u ve Kanuni Sultan Süleyman'ı görmek amacıyla, at üzerinde İstanbul'a gelerek oradan da Anadolu'ya geçen Hans Dernschwam'ın, eserinde Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıldaki kırsal kesimin yapısı hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermesi ve çeşitli olaylarla ilgili halkın duygu ve düşüncelerini dile getirmiş olması, onun eserini özel ve değerli kılmaktadır. Her ne kadar eserde önyargıyla verilmiş bilgiler dahi olsa, geçmişten günümüze taşınan bir kültürel miras olması açısından önemi yadsınamaz.²¹⁸

Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Maximilian (1564-1576) kendisinden önceki İmparatorların Osmanlı İmparatorluğu'yla imzaladığı barış antlaşmalarını yenilemek için II. Selim'e bir elçilik heyeti göndermeye karar verir. Bu elçilik görevi için de Sonnegk ve Preyburg Baronu David Ungnad'ı uygun görür.²¹⁹ İstanbul'a elçi olarak gönderilen Baronu David Ungnad'ın sefaret heyetinin Protestan vaizi olarak 1573' de İstanbul'a gelen ve 1578 yılına kadar burada bulunan dinbilimci **Stephan Gerlach** (1546-1612)'ın, aynı zamanda **Salomon Schweigger**'in halefi olduğu bilinmektedir.²²⁰ Tübingen Üniversitesinde İlahiyat doktoru unvanını alan ve İstanbul'dan memleketine döndükten sonra yine aynı üniversitede profesör olarak çalışmalarını sürdüren Gerlach 1612 Tübingen'de vefat eder. “Tagebuch der von zween Glorwürdigsten römischen Kaysern, Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens an die ottomanische Pforte zu Constantinopel abgefertigten Gesandtschaft” (Türkiye Günlüğü) adında bir seyahatnamesi bulunmaktadır. Eseri, günlük tutulan notlardan oluşturulmuş günce niteliğinde bir yapıt olup, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad devirlerini ihtiva etmektedir. Gerlach'ın torunu, **Samuel Gerlach** tarafından 1674'te Frankfurt'ta basılan bu seyahatnamede, Stephan Gerlach'ın, İstanbul'da bulunduğu 1573-1578 yılları arasındaki dönemi anlattığı eseri, 16. yüzyılın en önemli seyahatnamelerinden biri olup, çağdaşlarına göre en

²¹⁷ Karabela-Şermet, s. 69.

²¹⁸ Karabela-Şermet, s.70.

²¹⁹ Aliyazıcıoğlu-İnan, s. 239.

²²⁰ Nejat Göyünç, “Salomon Schweigger ve Seyahatnâmesi”, **Tarih Dergisi**, C. XIII, S. 17-18, İstanbul, 1963, s.121.

hacimlisidir. Gerlach'ın güncesi, dilimize Türkis Noyan'ın tercümesi ve Kemal Beydilli'inin uzun bir önsözyle "Türkiye Günlüğü" başlığıyla kazandırılmıştır.²²¹

Gerlach'ın günlüğünde, Sultan Murad ve sadrazam Sokullu Mehmed Paşa tarafından Kayser II. Maximilian'a, II. Rudolfa, İsveç kralı Sigismund'a ve Leh kralı Stephan Bathory'ye yazılıp gönderilmiş ve cevaplanmış Latince resmi mektuplar da bulunmaktadır. Bu mektuplar 1574-1578 tarihleri arasında kaleme alınmıştır. Bunların dışında konu dışı olan mektupların da yer aldığı bilinmektedir. Türkis Noyan'ın tercümesinde söz konusu yazılar "Ekler" başlığı altında liste halinde sunulmuştur.²²²

Gerlach'ın yapıtında yer alan kayıtlarını, İstanbul'da yaşayan Müslümanlarla birlikte Müslüman olmayanların günlük hayatı ve şehrin özellikleri oluşturmaktadır. Hükümdar, saray ve paşalarla ilgili verilen önemli bilgilerle Venedik, İspanya, Fransa ve özellikle de Osmanlı-Avusturya ilişkileri ile ilgili gelişmeler ve Osmanlı-Türk dünyasıyla ilgili bu kayıtlar, iki ayrı bölüm olarak ele alınabilir. Gerlach'ın İstanbul'da bulunduğu döneme rastlayan Lehistan'daki kral seçimleri ve İran sınırındaki huzursuzluklar, Osmanlı-Avusturya ilişkileri bakımından önemli sayıldığından, Gerlach'ın günlüğünde bunlarla ilgili kayıtlara rastlamak mümkündür.

Ağustos 1573'te İstanbul'a varan Stephan Gerlach, karşılandıktan sonra ve Konstantin meydanında bulunan bir kervansaraya götürülmüştür. Gerlach'ın ilk izlenimleri, şehirdeki bahçelerin içinde her türlü meyve ağacının bulunmasıdır. Gerlach, Konstantinopolis'in doğusunda Karadeniz (Pontus Euxinus) ve İstanbul Boğazı (Bosphorus Thracicus), güneyinde, batıya doğru Marmara Denizi (Propontis) adı verilen Akdeniz'in bir bölümünü oluşturan çok büyük ve güzel bir kent olduğundan hayranlıkla söz etmektedir. Camilerin, kiliselerin ve sarayların boyu evleri aşmaktadır. Her evin içinde incir, nar, dut, portakal, zeytin ve çeşitli meyve ağaçlarının bulunması, dışarıdan bakan birine güzel bir bahçenin ortasında olmanın hissini vermektedir. Kentin çevresini dört Alman mili olduğunu tahmin eden Gerlach, onca imparator ve kralın Konstantinopolis'i ele geçirmek için olağanüstü çabalar sarfetmesinin hiç şaşkırtıcı olmadığını belirtmektedir. Kentin iç mahallelerindeki evlerini pek beğenmeyen Gerlach, paşaların konaklarının kendi

²²¹ Aliyazıcıoğlu-İnan, s. 239.

²²² Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü 1573- 1576**, Çev. Türkis Noyan, Edit. Kemal Beydilli, 1. Cilt, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 19.

binalarıyla kıyaslamakta ve söz konusu konakların, kendi binaları kadar yüksek ve sağlam olmasa da neredeyse birer saray gibi gösterişli olduğunun altını çizmektedir.²²³

Gayrimüslimlerin ibadetlerini rahatça yapabildiklerini de gözlemleyen Gerlach, kiliselerde her türlü ayinlerin gerçekleştiği gibi sokaklarda da ellerde İsa heykeli ile geçit alayının (Procession) ve dini kutlamaların yapıldığı günlerde de hiçbir şekilde gayrimüslimlerin engellenmediklerini vurgulamaktadır. Özellikle kilise çevresinde, kendi mahallelerinde, Galata ve Pera'da bu alayların çok daha rahat yapıldığının da altını çizmektedir.²²⁴

Camiiler özellikle de Ayasofya Camii Gerlach'ın ilgisini çekmektedir. Ocak 1574'te ilk defa şahit olduğu, padişahın görkemli bir şekilde camiye gidiş ve dönüşünün "cuma selamlığı" olarak adlandırılan resmi geçitini birçok defa yapıtında kaydetmiştir. Hemen her cuma bu olay gerçekleşmektedir. Padişah II. Selim'in kıyafeti, kıymetli taşlarla süslü altın koşum takımının ihtişamı aynı zamanda da gücünü simgelemektedir. Bu geçiti fırsat bilen Müslüman ve Müslüman olmayan tüm halkın, yol boyunca uzattıkları dilekçeleri solaklar tarafından toplanmakta ve ilgili kişilere iletilmektedir. Gerlach, bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır: "*Türk, Yahudi ve Hristiyan, her kim olursa olsun ve ne arz etmek istiyorsa, dileğini iletmek için işte bu Cuma selamlığını bir fırsat bilir*".²²⁵

Gerlach'a göre, İstanbul hayatının ayrı bir dönemini de Ramazan ve bayramlar oluşturmaktadır. Minarelerde yakılan kandillerle Ramazanın ilan edilmesi yeni bir uygulamadır. Düğünlerin haricinde ziyafet verme alışkanlığına sahip olmayan Türklerin, özellikle de devlet erkânının Ramazanın on beşinden sonra iftar sofraları düzenledikleri, Ramazanda konakların ve sarayların kapılarının herkese açık olması adetinden ötürü binlerce kişiye verilen bu yemeklerin devlet için ağır bir yük teşkil ettiği de Gerlach'ın kaydettikleri arasındadır. Yüzyıllarca süren bu adet, II. Abdülhamid döneminin sonlarına doğru dayanamayacak hal alınca bu uygulamaya bir son verilmiştir.²²⁶

²²³ Gerlach, s.78.

²²⁴ Gerlach, s.29.

²²⁵ Gerlach, s.30.

²²⁶ Gerlach, s.33.

Gerek evlilik gerek sünnet düğünleri, Muharrem-aşure-nevruz kutlamaları, Hidrellez, Amin Alayları, Gerlach'ın bu büyük şehirde gözlemlediği güncel olaylardır. Eyüp Sultan'ın her gün insanlarla dolup taşan mübarek bir yer olduğunu belirten Gerlach, Eyüp'te yaşlı kadınların gelip türbe basamaklarını öpüp, burada kurban kestiklerini gözlemlemiştir. Gerlach, oraya gömülme için en azından birkaç yüz duka altın harcamanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. *“Eyüp Sultan Türbesi var burda ve Müslümanlar için çok önemli bir yer ve akın akın insanın geldiği kutsal bir mekândır. Bu türbenin haziresinde gömülme isteyenler binlerce duka ödemek zorundalar. Zira talep fazla.”*²²⁷

İstanbul'da yiyeceklerin bolluğundan bahseden Gerlach, pazardaki çeşitliği, balıkhanedeki balıkların çokluğunu hayretle anlatmaktadır. Sahillerde sürüler halinde dolaşan yunus balıklarının insanlara huzur verdiğini belirten yazar, çeşmeler ve hamamların sayılarının fazla olmasını İstanbul halkının temizliğe olan düşkünlüğüne bağlamaktadır. Erkeklerin üç günde veya haftada bir saç sakal traşları olduklarından, şehirde gezgin berberlerin bulunduğu işaret etmektedir. Bunların aynı zamanda diş de çektiklerini söylemektedir. Berberleri beğenmeyen Gerlach, Osmanlı berberlerini kendi berberleri kadar bilgili ve deneyimli görmemektedir. Bütün kent berberlerinin toplansa kendi ülkesindeki adi makasçı kadar bilgisi ve becerisinin olmadığını söylemektedir. En önemli marifetlerinin saç kesmek ve diş çekmek olduğunu belirtmektedir.²²⁸

Şehirde ayrıca yabancılara hizmet veren bir eczane bulunmaktadır. Halkın rengarenk kıyafetler içinde dolaştıkları sokaklar, Gerlach'ta çiçek bahçesi izlenimini uyandırmakta ve kendi ülkesinin kıyafetleriyle kıyaslama yapmaktadır. Bu kıyafetler bol olduğundan insanların kusurlarını gizlemekte ve daha cüsseli göstermektedir. Ayrıca rahat ve gösterişlidir. Avrupa'da giyilen kıyafetler ise dar olduğundan bedeninin çirkinliklerini gözler önüne sermektedir. *“Çiçekler ne kadar çok renkli olurlarsa o kadar güzeldir. Doğadaki renk renk çiçekler gibidir İstanbul şehri! İşte, beyaz ve yeşil renkli sarıklarıyla Türkler ve Müslümanlar, beyaz-kırmızı, mavi ve sarı karışımı serpuşlarıyla Ermeniler, mavi renkleriyle*

²²⁷ Gerlach, s.35.

²²⁸ Gerlach, s.35.

Rumlar, sarı serpuşlarıyla Yahudiler ... Hepsi doğadaki çiçekler gibi bin bir renk!

...²²⁹

11 Kasım 1577’ de İstanbul halkı bir kuyruklu yıldız olayına şahit olmaktadır. Gerlach'ın anlattıklarına göre, bu yıldız dünyanın yaradılışından beri üçüncü defa görünmektedir. Gerlach, bu yıldızın geleceğini bir “Arap Müneccim”in önceden hesaplamış olduğunu ve padişaha bildirdiğini ifade eder. Söz konusu Arap Müneccim, ilk rasathanenin kurucusu Takiyüddin Efendi’den başkası değildir.²³⁰

Gerlach, Galata’ya gittiğini ve burada yedi bin Acemioğlanının içinde yaşadığı büyük güzel bina dediği Galatasaray’ı ve çevresindeki büyük bahçesini gördüğünü anlatmaktadır. Bu çocukların Bulgaristan, Yunanistan, Hırvatistan ve Macaristan gibi ülkelerden toplanıp getirildiğini, 1574 yılının Ocak ayında sekiz bin çocuk getirdiklerini anlatan Gerlach, acemioğlanlarının Türklerden de beter “hiçbir işe yaramayan serseri takımı” olduklarını belirtmektedir. Hıristiyanlara ve Yahudilere her türlü eziyeti yaptıklarından ve onların evlerine girip savaşta yağmacılar gibi davrandıklarından yakınmaktadır.²³¹

Gerlach'ın anlattıklarına göre, o dönem İstanbul halkında kedi köpek sevgisi doruk noktasındadır. Öyle ki, bu hayvanların beslenmesi kutsal bir görev, hatta ibadet olarak nitelendirilmektedir. Hz. Peygamberin, cepkeninin üzerinde uyuyan kediyi rahatsız etmemek için cepkeninin kolunu kesmesi, hayvanlara merhamet gösterilmesi konusunda örnek teşkil etmiş olmalı ki, halkın gönlünde kutsal bir hatıra olarak varlığını sürdürmektedir. Gerlach, O dönemde kuşları azat eden, balıkları tekrar denize atan, sokaktaki kedi ve köpekleri besleyen ve bu tür işler için vakıf bile kuran kişilerin varlığından söz etmektedir. Ancak tüm bu güzellikleri içinde barındıran insanların, sokaklardan geçirdikleri kadın-erkek, çoluk-çocuk, yaşlı-genç birçok esiri, köle olarak esir pazarlarında satmaya götürenlerin aynı insanlar olduğunu bir türlü anlayamamaktadır.²³²

*“Allah da Türk devletini sona erdirsin!”*²³³ sözleriyle seyahatnamesini sonlandıran Gerlach, görüldüğü üzere, Ramazan davetlerinden, cenaze

²²⁹ Gerlach, s.36.

²³⁰ Gerlach, s.40.

²³¹ Gerlach, s.100.

²³² Gerlach, s.40.

²³³ Gerlach, s.42.

alaylarından, düğünlerden, Muharrem-âşure-nevrûz kutlamalarından, Hidrellezden, Âmin alaylarından, bin bir çeşit mal satılan pazarlardan, halkın renk renk ve çeşit çeşit elbiseler içinde dolaştığından, söz etmektedir. Sadece Galata'daki ecnebi topluluklarda değil, Divan-ı hümâyûn kalemlerinde de her dilden yazıldığına ve konuşulduğuna şahit olduğunu belirtmektedir. Onun bu eserinin, 16. yüzyıl Osmanlı Türk dünyası için önemli bir kaynak kitap olduğunu söyleyebiliriz. Yapıt, Osmanlı-Türk dünyasına ilişkin önemli bilgiler vermekle beraber, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks ve Yahudi cemaatlerle ilgili de önemli bilgiler içermektedir. Osmanlı Devleti'nin Venedik, İspanya, Fransa ve özellikle Avusturya ile münasebetlerine eserde hayli fazla yer verilmiştir. Çağdaşları gibi o da Osmanlı şehir yapısı, mimarisi, Müslümanların inanç ve ibadetleri, Osmanlı toplumunun günlük yaşamı hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir.²³⁴

Stephan Gerlach'tan sonra karşımıza onun halefi, 16. yüzyılda yaşamış olan vaiz **Salomon Schweigger** (1551-1622), çıkmaktadır. Salomon Schweigger, 1551'de Haigerloch'da doğan Schwebenli bir Protestan papazıdır. 1572'den itibaren Tübingen Üniversitesi'nde teoloji ve klasik filoloji öğrenimi gören Schweigger, Yunan dili ve kültürüyle yakından ilgilenir hatta Yunan Türk ilişkilerinin tarihiyle ilgili kapsamlı bir eser ortaya koyar. 1576'da Graz'a giderek Protestan asilzade Joachim von Sinzendorff'un hizmetine girmiştir. İmparator II. Rudolf, Sinzendorff'u 1577'de İstanbul'a sefir tayin edince, Schweigger onun maiyetinde Osmanlı Devleti'nin başkentine hareket etmiştir. Estragon, Belgrad, Niş-Filibe ve Edirne yoluyla İstanbul'a gelen Schweigger yol boyu gördüklerini kaydetmeyi ihmal etmemiştir. İstanbul'da kaldığı üç yıl içindeki tespitlerini '*Zum Hofe des türkischen Sultans*' (Türk Sultanının Sarayında) topladığı bu yapıt, yazarın asıl yapıtının ilk iki bölümünü içermektedir. Üçüncü bölümü Kudüs gezisi oluşturmaktadır.

Salomon Schweigger'in, önce 1577-1581 yıllarında Osmanlı topraklarında bulunduğu sürede, orada gördüklerini, yaşadıklarını anlattığı eseri, "Ein neue Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem" (Almanya'dan İstanbul ve Kudüs'e Yeni Gezi Notları) ilk defa 1608 yılında Nürnberg'de yayınlanmıştır.

²³⁴ Aliyazıcıoğlu-İnan, s. 240.

Yapıtın, 1639 da dördüncü baskısının yapıldığını, 1644'te ve 1664 tarihli diğer iki baskısının da mevcut olduğu düşünüldüğünde, eserin oldukça rağbet gördüğü sonucu çıkartılabilir. Yapıt, Heidi Stein tarafından tekrar gözden geçirilerek, "Zum Hofe des türkischen Sultans" (Türk Sultanının Sarayında) adlı başlıkla 1986'da Leipzig'te tekrar yayınlanmıştır. Salomon Schweigger'in eseri Türkis Noyan'ın çevirisiyle "Sultanlar Kentine Yolculuk" 1578-1581 başlığıyla "Kitap yayınevi" tarafından yayınlanmıştır. Tercüme eser iki bölümden oluşmaktadır. Oysa eserin orijinali, yazarı tarafından üç kitap şeklinde düzenlenmiştir²³⁵

Yapıtın, 1-50. sayfaya kadar olan birinci kitabı, on beş bölüme ayrılmıştır. Schweigger'in, Tübingen'de tahsilini sonlandırmasıyla başlayarak Joachim von Sinzendorf ve Feureckli Gogitsch'in başkanlığındaki sefaret heyetine dahil oluncaya kadar başından geçenleri aktardıktan sonra, Viyana'dan İstanbul'a kadar olan yolculuğunu ayrıntılarıyla anlatır. Altmış beş bölüme ayrılan ikinci kitap, 50-230. sayfaları kapsamakta ve Schweigger'in İstanbul'da bulunduğu dönemin ve bu zamanda gerçekleşen olayların bazı önemli olayların anlatıldığı kısım seyahatnamesinin en önemli bölümüdür. Bu bölüm İstanbul hakkında ayrıntılı bilgilerin verildiği kitaplar arasında gösterilmesine vesile olmuştur. 231-354. sayfaları oluşturan ve kırk dört bölümden meydana gelmiş olan üçüncü kitapta Schweigger'in hacca gitmek amacıyla yaptığı müracattan başlayarak, hac seferi ve Almanya'ya dönüşü aktarılmaktadır. Schweigger'in seyahatnamesi, J. von Hammer, J. W. Zinkeisen gibi birçok tarihçinin yararlandığı eser olmuştur. Onun İstanbul'da bulunduğu sırada en önemli olay Osmanlıların İran'a açtığı savaş olmuştur. Bu nedenle Schweigger, seyahatnamesinde Osmanlı-İran ilişkilerine geniş yer vermektedir. Bunların dışında, Gürcü, İspanyol ve Fransa elçilerinin gelişleriyle, Michael Cantacuzen'in idamı ve Sokollu Mehmet Paşa'nın öldürülmesi de anlattığı olaylar arasında yer almaktadır.²³⁶ Tebly'e göre İstanbul'un mucizelerini tanımak için Lubenau ve Schweigger'in beyanları en güvenilir olanlardır. Busbecq, İstanbul'da sadece Boğaz'ın cazibesine kapılmışken, Schweigger ve Lubenau o dönemde İstanbul'da görülmeye değer ne varsa ziyaret etme gereği duymuştur. Schweigger'in

²³⁵ Onur Bilge Kula, **Alman Kültüründe Türk İmgesi III**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, ss.75-76.

²³⁶ Göyünç, ss.124-128.

seyahatnamesi Alman halkları arasında Türklere ilişkin oluşturulan olumsuz imgelerde önemli bir rol oynamıştır. Ona göre, “Türk” sözcüğü “yıkıcı” anlamına gelmektedir hatta “vahşi, yırtıcı ve acımasız” demektir. “Osmanlı’nın ayak bastığı yerde ot bitmez, fidan yeşermez” şeklinde bir atasözünün bulunduğu da söz eden Schweigger, Hıristiyanların içinde Türklerin saldırı korkusu olmasaydı, Hristiyan devletlerin kendilerini güvende hissedeceklerini, böylece hiçbir şeyden çekinmeyip birbirleriyle çatışıp kan dökeceklerini, böylece Türkler saldıkları bu korkuyla Hıristiyanlara iyi geçinmeyi öğrettiklerinin altını çizmektedir.

Schweigger, aslında bu sözleriyle Almanları, Türkler karşısında birlik olmaları konusunda uyarmaktadır.²³⁷

Seyahatnamesinden başka iki dini tercüme eseri daha bulunan Schweigger’in, ilk eseri, Württemberg Kontu Ludwig’in arzusu üzerine 1585’de Tübingen’de yayınlanmış olan “Il Catechismo” (İlmihal) dur. Bu eser, İstanbul’da bulunan Hristiyan esirlere dini telkinler yapmak amacıyla Luther’in kaleme aldığı “Catheschismus” (İlmihal) unun İtalyanca tercümesidir. O tarihlerde esirler arasındaki en yaygın dil İtalyanca olduğu için, eser bu dilde kaleme alınmıştır. Diğeri ise “Der Türken Alcoran, Religionon und Aberglauben” (Türklerin Kuran’ı, Dini ve Batıl İnançları) adıyla 1616 yılında yayınlamıştır. Söz konusu Kuran çevirisi, Andrea Arrivabene tarafından 1574 yılında yapılan İtalyanca Kur’an çevirisine dayanır. Ancak bu Almanca tercümede birçok yanlışların yanı sıra ve eksikler de tespit edilmiştir.²³⁸

1.1.4. Türkoloji Çalışmalarının Başlangıcı

Almanya’da Türkoloji üzerine çalışmaların XVI. yüzyıldan itibaren başladığını görmekteyiz. Almanların Doğu’yu tanınması bir yönden Osmanlı kroniklerinin ve tarihlerinin Avrupa dillerine tercüme edilmesiyle gerçekleşmiştir. Avrupa’da İncil üzerine yapılan çalışmalar sebebiyle birçok ilahiyatçı kutsal topraklara seyahat etmekteydi. Bu seyyahlardan biri de Avusturyalı Hieronymus Beck von Leopoldsdorf’tur. Leopoldsdorf, Osmanlı tarihçisi Muhittin Mehmet’in Türkçe el yazmasını da ülkesine dönerken beraberinde götürür ve Alman Kral I. Ferdinand’a hediye eder. -Franz Babinger’e göre, söz konusu bu el yazması, eski anonim “Tevarih-i Ali Osmani” adlı kronikler üzerinde çalışan Muhittin

²³⁷ Aliyazıcıoğlu-İnan, s.239.

²³⁸ Göyünç, ss.124-128; Aliyazıcıoğlu-İnan, ss. 239.

Mehmet'e aittir. 16. yüzyıl ortasına kadar çalışmalarını sürdüren Muhittin Mehmet'in 1490 sonrasındaki ve 1557 yılına kadar olan olayları kapsayan bu kronik çalışmasının. iki ayrı nüshası olduğu iddia edilmektedir.²³⁹ Kral tarafından Johannes Gaudier'e Almancaya tercüme ettirilen ancak önceleri dikkate alınmayan bu el yazması, nihayet otuz yedi yıl sonra, **Hans Leunclavius** ve Macar asıllı Istvan Stephanus tarafından, "Annales Sultanorum Othmanidarum" (Osmanlı Sultanları Döneminde Tarihsel Olaylar) adıyla Latince olarak Frankfurt'ta yayınlamasının ardından ilgi çekmeyi başarır. Osmanlı tarihini 1550'ye kadar anlatan bu tercüme eser, daha sonra Hans Leunclavius, İstanbul'daki seyahatine ait kaydettiği notlarını da dâhil ederek, 1588'e kadar olan tarihi olayları anlatmıştır. Leunclavius'un "Annales Sultanorum Othmanidarum" adlı eseri onun Osmanlı tarihine yönelik yayınlanan ilk eseridir.²⁴⁰

Türklerle ilgili İlk çalışmalar Heidelberg Üniversitesi'nde tarihçi Wilhelm Holzmann'ın öğrencisi Johannes Leunclavius (1541-1594) tarafından başlatıldığı bilinmektedir.²⁴¹ Leunclavius, 1572 ile 1576 yılları arasında Michael Glykas ve Konstantin Manasses'in kroniklerinin tercümesini yapmış ve Zosimos'un Roma Tarihi'ni de yayımlamıştır.²⁴² Bir diplomatik görev için 1584 yılında, diplomat Heinrich von Lichtenstein tarafından İstanbul'a davet edilen Alman tarihçi ve dilcisi Johannes Leunclavius, orada kralın elçisi Baron Paul Eizinger'in yanında

²³⁹ Franz Babinger, **Osmanlı Tarihi Yazarları**, (Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok), Ankara, 1992, ss. 81-82 "Bu kroniğin iki ayrı nüshası vardır ki, MOG, I, 68'de izah edilen sebeplere bakılarak her ikisinin de Muhyieddin'in eseri olduğuna hükmetmek icap eder. 'Veranzische Chronik' adıyla tanınmış olan (Piskopos Anton Wrancic'e de farkına vardığı gibi (bk., Der İslam X, (1920), 15f v.dd.) Muhyieddin'in eserinin tam bir nüshasıdır. Spiegel adı verilen Hans Caudir (Ölm. 30.YIII. 1579, Glatz) tarafından Almancaya tercüme edilen küçük bir nüshası 1567 yılında Frankfurt an der Oder'de Marcus Brosian tarafından 'Chronica oder Acta von der Turkischen Tyrannen Herkommen und geführten Kriegen, aus Turkischer Sprachen' adıyla yayınlanmıştır. Amelsburen'li Hans Lowenklaui'n Annales Sultanorum Othmanidarum (Francof., 1588)' daki latince tercüme ise Caudir-Spiegel'in Almanca tercümesine dayanmaktadır. 'Codex Yerantianus' adı verilen kronik de Hans Lowenklaui tarafından 'Historiae Musulmanae Turcorum de Monumeniis ipsorum exscriptae libri' XVIII (Francof.,1591, Andreas Wechei)'inde Latinceye ve tamamlanmamış olarak 'Newer Musulmanischer Histori Turkischer Nation' (Frankfurt am main. 1595)'unda Almancaya çevrilmiştir. Bu sorunla ilgili sorulara F. Giese'nin MOG, I. 49 v.dd.'deki makalesinden başka J. H. Mordtmann'm, Der İslam, XIII, 152 v.dd.'deki geniş araştırmasında karşılıklar bulunmaktadır"

²⁴⁰ İnan-Aliyazıcıoğlu, s.242.

²⁴¹ Franz Babinger, Herkunft und Jugend Hanssult Lewenklaui's~**Westfälische Zeitschrift 98/99**, 1949, ss.112-127 (Johann Löwenklaui, Lewenklaui, Leenklaui, Leonklaui, Leunclavius, Lewenklaui, Lunenklaui olarak da anılmaktadır. Franz Babinger, "Herkunft und Jugend Hans Lewenklaui's" (Hans Lewenklaui'in Gençliği ve Kökeni Hakkında) adlı çalışmasında yaptığı ayrıntılı araştırmada Johannes Leunclavius'un kendisini asil soylu gibi göstermek amacıyla soyadını farklı şekillerde kullandığının sonucuna vardığını belirtmektedir.)

²⁴² Bülent Gül, "Almanya'da Türkoloji Çalışmaları" **Türkbilg**, 2006/11, s.60

bir buçuk yıl çalışır. Bu süre içinde Türk dilini öğrenen, Osmanlının yapısını ve kültürünü yakından tanıma imkânı bulan Leunclavius, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Venedik'e gider. 1590'da daha önceden Latince olarak yayınladığı ve bu baskıda özellikle Aşıkpaşazade'nin tarihinden de yararlandığı Osmanlı tarihine eklemeler yaparak 1590 yılında "Neuwe Chronica tuerkischer Nation/Von Tuercken selbst beschrieben" (Türk Milleti Tarafından Yazılmış Yeni Kronik) adıyla Almancaya çevirir. Aynı yıl Latince "Historiae Muslumanae Turcorum de Monumentis ipsorum exciptae libri XVIII" (Müslüman Türklerin Tarih Kitabı XVIII.) adlı eseri de Avrupa literatüründe yerini alır. İstanbul'da bulunduğu dönemde Macar asıllı imparatorluk tercümanı -asıl ismi Balázs Somlyai olan- Murad Bey ile birlikte çalışan Leunclavius, Osmanlı tarihçisi Mehmed Neşri'nin, Murad Bey tarafından Latinceye çevrilen eserini esas alarak "Historiae Muslumanae Turcorum"u yazmıştır.²⁴³ Leunclavius'un, Almanya'da Türklerle ilgili yaptığı ilk çalışması olan ve 1588 yılında Latin dilinde kaleme aldığı "Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti" (Yazılı dilde Osmanlı Dönemi Sultanları) adlı yapıtının 2. baskısı 1596 Frankfurt'ta yayınlanır.²⁴⁴ Almanca konuşulan ülkelerde, Türkiye tarihi çalışmalarının kurucusu olan Leunclavius, yaptığı önemli çalışmalarla Avrupalıların, Osmanlıları objektif bir bakış açısıyla değerlendirmelerini sağlamıştır.²⁴⁵

1.2. 16-20. Yüzyıllar Arasında Avrupa ve Almanya'da Türkoloji

Çalışmaları

XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına dek, Avrupa ve özellikle Almanya'da folklor, tarih, dil veya edebiyat gibi alanlarda Türkolojiyi ilgilendiren birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaları yapanların bazıları, devlet görevlisi olarak bazıları ise tarih, dil veya edebiyat araştırmacısı olarak, Osmanlı Devleti'ne gelmiştir. Bu araştırmacılar içinde, ünlü Türkologların yanı sıra, farklı alanlarda çalışan isimler de vardır. Fakat tümünün ortak noktası, XVI. ve XX. yüzyıllar arasında Türkolojiyi ilgilendirebilecek kitaplar veya çalışmalar bırakmış olmasıdır.

Genel olarak bu araştırmacılar arasında şu isimler sayılabilir:

²⁴³ Aliyazıcıoğlu-İnan, s.242.

²⁴⁴ Gül, s. 60.

²⁴⁵ Aliyazıcıoğlu-İnan, s.242.

Johannes Hans Schiltberg, Gennodius Scholorios, (Macar) Georg, Filippo Argenti, Bartholomeus Georgievic, Ogier Chiselin Busbecq, Hans Dernschwam, Stephan Gerlach, Hans Leunclavius, Hieronymus Megiser, Philipp Johann von Strahlenberg, Johann Christian Clodius, Heinrich Julius von Klaproth, Leopold von Ranke, Helmuth von Moltke, Wilhelm Schott, Wilhelm Radloff, Julius Theodor Zenker, Otto von Böttlingk, Otto Herman Blau, Arthur Philip Heinrich Foy , Albert August von Le Coq, Peter Zieme, August Fischer, Ahmed Muhiddin Andreas Acoluthus, Johann David Schieferdecker, Heinrich Friedrich von Diez, .

1612 yılında Leipzig’de Türkolojiye kazandırılmış olan önemli bir çalışma, **Hieronymus Megiser** (1554-1616)²⁴⁶ tarafından yazılmış ilk gramer eseridir. Stuttgart’ta doğmuş olan Tarihçi Hieronymus Megiser, aynı zamanda arma sahibi bir asilzade ve Saksonya krallığı seçmeni (elektor) dir.²⁴⁷

İlk Alman Türkoloğu olarak bilinen Hieronymus Megiser tarafından yazılmış olan ‘*Institutionum linguae turcicae libri quator*’ (Das Buch der vier Agenturen der türkischen Sprache-Türk Dilindeki dört Kurumun Kitabı)²⁴⁸ *Quorum I. Continet Partem Isagoges Grammaticae Turcicae Priorem, de orthographia TurcArabica. II. Verò Isagoges Grammaticae Turcicae Partem Posterioem, de Etymologia Turcorum. III. Complectitur diversa linguae Turcicae Exercitia, et duas Proverbiorum Turcicorum Centurias. IV. Dictionarium est Latino-Turcicum et viciim Turcico-Latinum*”, adlı Latince yazılmış Almanya’daki Türkolojinin ilk grameridir. Megiser’in, Bartholomeus Georgeović’in (1544-48) sözcük derlemesi çalışmasından, Guillaume Postel’in (1575) “Instruction des mots de la langue turquesque les plus communs” adlı kitabından, Johannes Leunclavius’un (1591) tarih kitabındaki ve İtalyanca-Türkçe sözlükçesinde yer alan sözcük listelerinden yararlandığı bilinmektedir.²⁴⁹

²⁴⁶Gül, s.60. (Prof. Dr. Hasan Eren, Megiser’in doğum ve ölüm tarihleri için 1553-1618 tarihlerini vermektedir (bk. Eren, 1998: 31). Heidi Stein ise, “Zur Geschichte türkischer Studien in Leipzig (von 1612 bis ins 20. Jahrhundert)” adlı makalesinde-Germano Turcica, Bamberg, 1987, s. 41-Megiser’in yaklaşık 1554-1619 yılları arasında yaşadığını belirtmektedir. Megiser hakkında geniş bilgi için bu makaleye bakılabilir.

²⁴⁷ Dilaçar, s.200.

²⁴⁸“Google Translate” vasıtasıyla yapılan çeviri sonucu ‘Das Buch der vier Agenturen der türkischen Sprache’ dir

²⁴⁹Gül, s.60

Ancak “Institutionum linguae turcicae libri quator” adlı gramer çalışmasından önce Megiser, 1592 yılında Frankfurt’ta yayınladığı Rabbani duanın 40 dilde yazılı metinlerini içeren “Specimen XL diversarum linguarum” (Kırk Dilde Örnekler) adlı kitabını yayınlamıştır. Ertesi yıl bu sayıyı artırarak elli dilde başka dini metinleri vermiştir. 1603 yılında söz konusu eseri Almanca olarak da hazırlayan Megiser, yine aynı yıl kırk dilden derlediği ve birkaç yüz sözcükten ibaret küçük bir sözlük olan “Thesaurus Polyglottus” (Diller Hazinesi) adında bir çalışma ortaya koymuş ve Frankfurt’ta yayınlamıştır. Daha sonra bu sözcükleri, gramerinin dördüncü bölümünde yer alan sözlüğe ilave etmiştir. Megiser’in Alman Kayzeri Matthias’a, dört bölüme ayırarak sunduğu 328 sayfalık gramerinin 13 sayfasını oluşturan “Epistola dedicataria” (Sungu mektubu) bulunmaktadır. Megiser, bu bölümde Türklerle yapılan savaşlar hakkında bilgi vererek tarihlerini de gün ay ve yıl şeklinde belirtmiştir. Başka kitaplarda bulunmayan önemli tarihlerin yer aldığı bu yapıtta, Megiser’in her ne kadar Türkleri yüceltmemiş olsa da Türklerin Avrupa siyasetindeki yerine ve savaş meydanlarındaki gücüne de değindiği görülmektedir. Dilâçar, Kaşgarlı Mahmut, nasıl ki, Divan-ı Lügati’t Türk’le Araplara Türkçe öğrenmenin yolunu gösterdiyse, Megiser’in de Avrupalılara özellikle de Avusturya sınırlarına yakın olanlara 1612’de yazdığı bu eseriyle, aynı mesajı vermek istemiş olabileceği, çünkü elli dille uğraşan bir kişinin özellikle Türkçe gramer yazmasının başka bir açıklamasının olmadığı düşüncesindedir. Megiser’in “Institutionum linguae turcicae libri quator” adlı yapıtının 53 sayfalık fasıl kısmından sonraki kısım ise “Isagoges Grammaticae Turcicae Priorem” (Türk Gramerine Giriş)’in birinci bölümü “de orthographia Turc-Arabica” (Arap Harfleriyle Türk İmlası) dır. Altı alt bölümden oluşan bu bölümün, Breslau’da felsefe ve tıp doktoru olan Petrus Kristenius’un yardımıyla yazıldığı bilinmektedir.²⁵⁰ Bu kalıplar Almanya’daki ilk Arapça kalıplardır.²⁵¹ (Alt bölümler; Türkçenin Farsça ile Tatarcaya olan yakınlığı ve Arapçadan çok farklı olduğu belirtildikten sonra, Kur’an-ı Kerim metinlerinin Arap harfleriyle yazıldığı anlatıldığı birinci bölümden sonraki bölümde Türkçenin ses ve yazı bakımından ayrıldığı hususlar üzerinde durulduğu ikinci bölümdür. Üçüncü alt bölümde, Türkçedeki vokallerin “hareke” denilen işaretlerle gösterildiği anlatılmaktadır. Diğer bölüm, elif’ten ye’ye kadar tüm harflerin tek ve çift

²⁵⁰ Dilâçar, s.200.

²⁵¹ Gül, s.61.

harekelenmelerinin, tablo şeklinde gösterildiği, dördüncü alt bölümü oluştururken, beşinci alt bölümde, okuma alıştırmaya metni olarak Arapça dini bir metin ve ardından, Hristiyanlığa ait bir “Rabbani dua”nın Arapçası yer almaktadır. Yine okuma alıştırmalarının bulunduğu altıncı alt bölüme, Türkçe cümleler, harekeli Arap yazısı, Latin harfleriyle çeviri yazı ve Latince çeviri dahil edilmiştir. Gurbetle ilgili dini-ahlaki cümle örneklerinin verildiği sonraki sayfalarında da Türk atasözleri ve deyimlerinden örnekler bulunmaktadır.²⁵²

Megiser’in yapıtındaki ikinci bölüm olan “Verò Isagoges Grammaticae Turcicae Partem Posterioem, de Etymologia Turcorum” birinci bölüm “Isagoges Grammaticae Turcicae” başlığının son kısmını meydana getirmekte ve on dört bölümlük “Etimoloji” alt başlığı oluşmaktadır. Bu bölümde sırasıyla; 1. İsimlerin çekimi; 2. Sıfatların derecelendirilmeleri; 3. İsim türemesi; 4. Sayı adları; 5. Zamirler; 6. Fiil; 7. Fiillerin Çekimi; 8. Edilgen fiiller; 9. Fiil türemesi üzerine notlar; 10. Ortaçlar; 11. Zarflar; 12. Edat veya son takılar; 13. Bağlaçlar 14. Ünlemler, olarak ele alınmıştır.

Bu Türkçe gramer çalışmasının ilk defa Avrupa’nın klasik gramerler kalıplarına uygun düzenlendiği ve bol bol örneklerle zenginleştirildiği vurgulanmaktadır.

Türkçe gramerin üçüncü bölümü olan “Complectitur diversa linguae Turcicae Exercitia, et duas Proverbiorum Turcicorum Centurias” başlığı altında metin örneklerinin bulunmaktadır. Bu metinlerin ilk bölümünde Hristiyanlığa ait bazı dini metinlerin yer almaktadır. Bunlar sırasıyla; “Oratio Dominica” (Rabbani dua), “Symbolum Apostolicum” (Resullerin iman ikrarı), “Decalogus” (On emir), “Septem Opera Misericordiae” (Yedi hayır işi: açığı doyurmak, susamışığı kandırmak, çıplağı donatmak, hastaları göre varmak, tutsaklara teselli vermek, ölüleri gömmek, konukları konuklamak) son olarak da “51. Mezmur”²⁵³ dur. Metinlerin diğer bölümünü 220 Türkçe atasözü ve deyimini oluşturmaktadır.²⁵⁴ Megiser’in yapıtında yer alan atasözleri bölümünü “engin bir deniz” olarak tanımlayan Dilâçar, tam 220 atasözünün çevirisinin yazıyla birlikte verildiğini, bunların açıklamasının yapıldığını, Latince, İtalyanca ve Almancaya denk gelen

²⁵² Dilâçar, s.202.

²⁵³ Mezmur: isim, eskimiş, (mezmuru), Arapça mezmûr; Makamla okunan Zebur suresi. TDK.gov.tr.

²⁵⁴ Dilâçar, s.206

atasözleriyle karşılaştırıldığını ifade etmektedir. Diğer bölümlerde verilen atasözlerinin tekrarlanması sebebiyle bunların ve birkaç müstehcen olanının bu bölümde ele alınmadığını vurgulamaktadır.²⁵⁵ Ancak Heidi Stein, “Eine türkische Sprichwortsammlung des 17. Jahrhunderts” (17. Yüzyıla Ait Bir Türkçe Atasözü Derlemesi) adlı çalışmasında Megiser’in eseriyle ilgili yaptığı çalışmada, Dilâçar’ın da eserini incelediğini ve bazı tespitlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Buna göre Dilâçar’ın, toplamda 148 atasözünü, Türk atasözü olarak değerlendirdiğini ancak diğerlerinin Hristiyan kitaplardan, Kur’an-ı Kerim’den, Latin klasiklerden, Arap ve Fars atasözlerinden alınmış olduğunu kabul ettiğini vurgulayan Stein, kendisinin de, Dilâçar tarafından ele alınmamış olan atasözlerinin üzerinde araştırmalar yaptığını belirtmektedir. Stein, Dilâçar’ın, çalışmasında yer vermediği ancak bugün halen kullanılmakta olan atasözlerini tespit etmiş olduğunu -ki muhtemelen Dilâçar’ın yanlışlıkla bunları atlamış olabileceğini düşündüğünün- de altını çizmektedir Dil ve içerik bakımından, Dilâçar’ınkine göre daha farklı yorumlarda bulunduğunu da belirtmektedir.²⁵⁶

Megiser’in çalışmasının son bölümü olan “Dictionarium est Latino-Turcicum et vici im Turcico-Latinum’u, 111 sayfalık çift sütunlu, Latince-Türkçe ve Türkçe-Latince sözlük oluşturmaktadır. İlkinde 2460, diğerinde 2440 kelimenin bulunduğu görülmektedir. Burada toplanmış olan gereçlerin Türkçenin kelime hazinesinin her tabakasından alındığını belirten Dilâçar, çeşni bakımından (Örneğin *köpek* kelimesinin telaffuzunun yanında Rumeli ağzı, Yugoslav söylenişi *çupek* bulunması) Türkçeyi iyi temsil etmektedir. İmlanın tüm kitapta olduğu gibi bu bölümde de bozuk olduğunu, söyleyiş ve anlam yanlışlarının da bulunduğunu vurgulamaktadır.²⁵⁷

Megiser’den sonra Andreas Acoluthus ve Johann David Schieferdecker gibi isimlerle karşılaşmaktayız. Bunlardan Leipzig’de Doğu dilleri üzerine 1682 yılına kadar ders veren **Andreas Acoluthus** (1654-1704), çok sayıda Arapça Kur’an el yazmalarına sahip olan ve daha sonra eline birer Farsça ve Türkçe el yazması da geçince, Arapça, Farsça, Türkçe ve Latince olmak üzere dört dilde Kur’an kitabı yazmaya karar verir. Ancak sadece bir kitap yazabilmiş ve

²⁵⁵ Dilâçar, s.207

²⁵⁶ Heidi Stein, “Eine türkische Sprichwortsammlung des 17. Jahrhunderts”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, Vol. 38, No.1/2, 1984, s. 57

²⁵⁷ Dilâçar, s.208

yayınlamıştır. 1701 yılında “Specimen Alcorani quadrilinguis” (Arabici, Persici, Turcici, Latini), adlı eserinin Türkçe versiyonunu yapmıştır.²⁵⁸ 1690 yılından itibaren Leipzig Üniversitesi’nde İlahiyat ve Şarkiyatçılık okuyan ve **Johann David Schieferdecker**’in (1672-1721) 1698 yılına kadar Doğu dersleri verdiği ve 1695 yılında da bu derslere yönelik “Nucleus institutionum Arabicarum enucleatus. Grammatica Turcica” adlı Türkçe gramerini ortaya koyduğu bilinmektedir.²⁵⁹

Türkoloji tarihinde özel bir yer alan, 1709 yılında Poltava savaşında Ruslara esir düşen İsveçli bir subay ve araştırmacı olan **Philipp Johann von Strahlenberg** (1676-1747) dir. Baltık denizi kıyısında Pomeranya’da (Pomeranya Otuz yıl Savaşlarından sonra İsveç’e geçmiştir.) Philipp Johann Tabbert olarak doğmuş, 1707 yılında soyluluk kazandıktan sonra Strahlenberg soyadını almıştır. Öğrenimini bitirdikten sonra askerlik mesleğini seçen Strahlenberg, İsveç Kralı XII. Karl ile dostluk kurmuştur. 1709 yılında İsveç kralı XII. Karl’ın, Deli Petro’ya karşı yaptığı Poltava savaşında, İsveç ordusunun ağır yenilgiye uğraması sonucunda, Strahlenberg tutsak düşmüştür. 1711 yılında kendisiyle aynı kaderi paylaşan yaklaşık bin kişiyle birlikte Batı Sibirya’ya sürülen Strahlenberg, Tobolsk’ta kaldığı süre boyunca Rusya ve Sibirya’da yaşayan toplulukların hayatlarını incelemiş, özellikle de dillerini öğrenmiştir. Sibirya’da Alman doğa bilgini D. G. Messerschmidt ile birlikte çalışma olanağı bulan Strahlenberg’in, Messerschmidt’e yerli dillere ilişkin veri toplanmasında yardımcı olduğu bilinmektedir. Tobolsk’ta büyük bir Sibirya ve Orta Asya haritası hazırlayan Strahlenberg, haritanın yayımlanmasında zorluklarla karşılaşması üzerine o dönem (1728-1729) Stockholm’de sultanı temsilen bulunan Türk özel elçisi Mustafa Ağa’yı 30 Mart 1728’de ziyaret ettiği görülmektedir. Ziyarete İsveç kralı XII. Karl ve Osmanlı devletinde bulunan kardeşi Peter Sigfrid’in de katıldığı bilinmektedir. Ancak Mustafa Ağa’ya yapılan bu ziyaretin, haritanın yayımlanması konusunda olumlu bir sonuç verip vermediği konusunda bilgi bulunmamaktadır. Birtakım tersliklere uğraması hatta çalınması bile sözkonusu olan bu haritanın, Strahlenberg’in Stockholm’de ancak mali sıkıntılardan ötürü 1730 yılında yayımlayabildiği “*Das Nord und Ostliche Theil von Europa und*

²⁵⁸ Otto Stolberg-Wernigerode, **Neue deutsche Biographie**, Bd.: 1, Aachen-Behaim, Berlin, 1953, s.38.

²⁵⁹ Gül, s.61

Asia” (Avrupa ve Asya’nın Kuzey ve Doğu Kısmı) adlı eserinde çıkmış olduğu görülmektedir. Esere ek olarak düşünülen haritanın ayrı satıldığı da bilinmektedir. İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça gibi dillere de kısa sürede çevrilen eser, yabancı çevrelerde de büyük ilgi gördüğünün ispatıdır.²⁶⁰

Strahlenberg’in bu eseri, Rusya tarihi, hayat şartları, Rusya halkları ve bu halkların dilleri hakkında oldukça değerli bilgiler vermektedir. Kitabın 1-136 arasındaki sayfaları, *Einleitung* (Ön söz) ü oluştururken, 137-156 arasındaki sayfalarında Kalmukça-Almanca sözlüğün yer aldığı *Vocabularium Calmucko-Mungalicum* bölümü bulunmaktadır. Bu sözlükte yaklaşık 1500 kalmukça sözcük toplanmıştır. Strahlenberg’in 13 bölüme “Kapitel” eserinin, bu bölümlerin başlıkları içerikleriyle ilgilidir. Ek, dizin, düzeltme ve resimler bölümlerinden oluşan eserin özellikle 13. bölümün özel bir yeri bulunmaktadır.²⁶¹

Küçük bir ansiklopediye benzeyen bu bölümde, eski Türklerden kalma mezar taşlarından ve Runik harfli Türk yazıtlarından da söz edilmekte ve bu bölümü daha da değerli kılan, bu bölümde yazarın verdiği gravürler ve çizimlerin bulunmasıdır. Taşların daha sonra Türkoloji biliminde özel bir yer kazanacak olması Strahlenberg’in verdiği bilgiler sayesinde. Strahlenberg, bu bağlamda Türkoloji açısından yeni bir çağın başlangıcı olarak gösterilmektedir.²⁶²

Strahlenberg’in eserinin en önemli kısımlarından biri de, kitabın en sonuna eklenen Batı Avrupa ve Sibirya’da kullanılan 32 dilin kelimelerini belli bir tasnif çerçevesinde verdiği *Gentium Boreo-Orientalium Vulgo Tatarorum* bölümüdür. Daha sonra kendisine “Altay dillerinin kurucusu” unvanını alıracak olan bu bölümde, Strahlenberg, listedeki dillerin hepsine Tatar dilleri adını vermektedir. Diğer bölümleri takip eden *Harmonia Linguarum* adlı bölümde, dil grupları ve bu grupların ihtiva ettiği diller şu şekilde sıralanmaktadır:

I. Grup: Fin-Macar Dilleri

1. *Macar* 2. *Fin* 3. *Vogul* 4. *Mordvin* 5. *Çeremis* 6. *Perm* 7. *Votyak*
8. *Ostyakça* (Çonti şehri-İrtiş nehri civarı)

II. Grup: Türk Dilleri

²⁶⁰ Eren, ss.302-303

²⁶¹ Oğuzhan Durmuş, “Strahlenberg ve İlk Çuvaşça Kelime Listesi”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi** 1/5, Eylül 2009, s.504

²⁶² Eren, s.304

1. *Sibirya Tatar* 2. *Yakut* 3. *Çuvaş*

III. Grup: Samoyed Dilleri

1. *Samoyed* (Arhangelsk ve Pitziora nehri) 2. *Ostyak* (Narim şehri-Obi nehri civarı) 3. *Ostyak* (Tomsk şehri-Çulım nehri civarı) 4. *Samoyed-Tavgi* (Buz denizi ve Yenisey-Lena nehirleri civarı) 5. *Samoyed-Manzela* (Toro şehri-Buz denizi ve Yenisey Irmakları civarı) 6. *Kanskg*

IV. Grup: Moğol-Mançu Dilleri

1. *Kalmuk* 2. *Mançu* 3. *Tangut*

V. Grup: Tunguz Dilleri

1. *Kamasin* 2. *Arinti* 3. *Tunguz – Konni* (Nerçinskiy şehri) 4. *Tunguz – Oleni* (Tungus nehri civarı) 5. *Tunguz-Sabaşi* ya da *Lamut* 6. *Koryak* 7. *Kurili*

VI. Grup: Karadeniz, Hazar Çevresi Dilleri

1. *Avar* ya da *Akar* 2. *Kumuk* ya da *Kaytak* 3. *Kubaşin* 4. *Çerkes* 5. *Curali*

Strahlenberg, yukarıda sıralanan 32 dile ait 60 Almanca madde başı kelimeyi listede göstermeye çalışmıştır ancak madde başı kelimelerin anılan her dildeki karşılıkları tam olarak verilememiştir.²⁶³ Yazarın, 6 (classis) sınıf içinde topladığı, Kuzey Avrupa ve Sibirya’da konuşulan dilleri boreorientalis veya çağdaş termolojiye göre Tatar dilleri olarak adlandırmaktadır. Avrupa’nın kuzey ve doğu kısmı ile Asya’da varlık gösteren altı ana halkının hepsinin “Tatar” adı altında toplandığını vurgulamaktadır.

Strahlenberg, Hun veya yukarı Macar ve Fin dillerini 1. sınıfta toplamıştır.

Avrupa topraklarında Mordvin, Çeremis, Perm ve Votyak, Asya da ise Ostyaklar Finler, Laponyalılar gibi Macar ve Kurlandiya halkların başlangıçta oluşturduğu Hunlar adını alan Tatar olmayan halklardır.)

Strahlenberg, 2. sınıfta Türk Tatar dilleri olarak Sibirya Tatarcası, Yakutça ve Çuvaşçayı göstermiştir.

²⁶³ Durmuş, s.505.

Sibirya Tatarcası konuşanların Tobolski, Tumen ve Tara'da bulduklarını, Sibirya'da Buz denizine çok uzak olmayan bölge Lena nehrindekilerin Yakutça konuştuklarını, Çuvaşça konuşanların Kazan'da yaşadıklarını belirterek, bu üç halkla Türklerin, Kıyıların, Özbeklerin, Başkırların, Kırgızların ve Türk Tatarlarının hemen hemen aynı diyalekte sahip olduklarını tespit etmiştir.

III. sınıfta Samoyed dillerine yer verdiği görülen Strahlenberg, toplulukların yaşadıkları bölgelerin adlarını vermiştir. Buna göre; Samoyedlerin, Arhangelsk ve Pitziora nehri arasında; Ostyakların, Sibirya'da Narim şehrinde, Obi nehri civarında; diğer Ostyaklar, Tomsk şehrinde-Çulım nehri civarında; Samoyed-Tavgiler, Buz denizi ve Yenisey-Lena nehirleri civarında; Samoyed-Manzelalar Toro şehrinde ve Yenisey nehrinden, Buz denizine kadar olan bölgede, Kanskların ise Sibirya'da Kann nehri taraflarında bulunmaktadır.

Strahlenberg, IV. sınıfta Moğol-Mançu dillerini; V. sınıfta Tunguz dillerini ve VI. sınıfta Karadeniz-Hazar Denizi arasında yaşayan ulusların dillerini toplamıştır.²⁶⁴ Yazar, bu dil sınıfları arasındaki bağları ortaya koymak üzere kitabın sonunda karşılatırmalı bir çizelge vermiştir. Bu çizelgede Tatarca, Yakutça ve Çuvaşçada kullanılan sayı adları ve sözler karşılaştırılmıştır. Strahlenberg tarafından Harmonia Linguarum'da gösterilen Çuvaşça kelimelerden bazıları şunlardır:²⁶⁵

Ancak biz burada konuyu çok dağıtmamak adına sadece birkaç sayı ve söz örneği vermekle yetindik. Almanca sözcüklerin günümüzdeki kullanım şekilleri tırnak içinde verilmiştir. Örneğin Almancada bir sayısının karşılığı olan "eins" sözcüğü, Sibirya Tatarcasında "birr", Yakutçada "byrr" olarak gösterilmiştir. "Anne" sözcüğünün Almancası olan "Mutter" Sibirya Tatarcasında "Inä" Yakutçada "Ynegætæ" karşılığındadır. "Gott" olan Allah'ın Almancası Sibirya Tatarcasında "Chudai" Yakutçada "Tangara" şeklindedir. Almancada "Feuer" olan ateş, Sibirya Tatarcasında "Ott", Yakutçada "Oth" tur.

"Harmonia Lingarum" adlı bu listede Strahlenberg 60 kelimenin karşılaştırmasını yapmıştır. Bu sözler arasında sayı adları ve cins adları (tanrı, ateş, su, toprak, rüzgar, yıldız, yağmur, göz, dil, sakal, e ayak v.b) vardır. Listede

²⁶⁴ Eren, ss.302-307.

²⁶⁵ Durmuş, ss.513-514.

yer alan 60 sözün Macarca karşılıkları tam olarak verilmiştir. Fince karşılıklarında iki söz eksiktir. Sibiryaya Tatarcasına ilişkin üç söz (Wind, Pflitz-Bogen, Hütte) çevrilmemiştir. Yakutça sadece bir söz “Fuß” karşılıksız kalmıştır. Çuvaşça bölümünde ise ilk on sayının adı ve 28 cins adı sayılmıştır. Diğer bölümlerde de bunlara benzer eksiklikler bulunmaktadır.

Strahlenberg, sadece yerli dil ve diyalektleri örneklendirmekle kalmamış, bu diller arasında eski bir bağ bulunduğuna inandığını da vurgulamıştır. Bu nedenle onun yapmış olduğu sınıflandırma bir bakıma Ural-Altay dillerinin ilk sınıflandırma denemesi niteliğindedir.

Yakutça ve Çuvaşça, Türk diyalektleri arasındaki uzun bir süre Türkolojinin tartışma konusu olmuştur. Otto Böhltingk, “Über die Sprache der Jakuten” (St. Petersburg 1851) adlı eserinde Yakutçanın Türk diyalektleri arasındaki yerini netleştirmiş olsa da, ünlü türkolog Wladimir Radloff, Türk diyalektleri sözlüğünde Yakutça ve Çuvaşçaya yer vermemiştir.²⁶⁶

Avrupa’da çok ilgi gören Strahlenberg’in eserinin 1738 yılında Londra’da İngilizce, 1757’de Amsterdam’da Fransızca çevirileri yayımlanmıştır. 1780 yılında İspanyolcaya çevrilen eserin Rusça çevirisinin bulunmasına rağmen bu çeviri yayımlanmamıştır.²⁶⁷

1720’de Leipzig’de Arapça ve Türkçe dersleri veren Doğubilimci **Johann Christian Clodius** (1676-1745)’un 1730’da yayımladığı “Compendiosum Lexicon Latino-Turcico-Germanicum” (Latince-Türkçe-Almanca Sözlük) adlı önemli bir eseri bulunmaktadır.

Bunun dışında bazı Türkçe yazmaları Latinceye çevirmiştir: 1723’te Leipzig’te “Specimen ex historia literaria orientali de nonnullis historicis ac geographis Arabicis, Persicis, Turcicis” (Arap, Fars ve Türk Edebiyatı, Tarihi ve Coğrafyasından Örnekler); 1731’de yine Leipzig’te “Tabula imperatorum familiae Othomanicae...” (Osmanlı İmparatorluğu Aile Haritası) adlı çeviri eserleri yayımlanmıştır.

İstanbul’da 1729 yılında yayımlanan ilk eserlerden biri olan “Tarih-i seyyah hoc est; Chronicon peregrinantis seu historia ultimi belli ...” (Seyyah

²⁶⁶ Eren, ss.302-307.

²⁶⁷ Eren, s.28.

Tarihi: Hacının Kroniği veya Savaşların Tarihçesi...) adlı eser Clodius tarafından 1731 yılında tercüme edilmiştir.²⁶⁸

Gençlik yıllarında doğu bilimleriyle uğraşmaya başlamış olan Heinrich **Julius von Klaproth** (1783-1835), Almanya’da Türkolojinin kurucularındandır. Alman kökenli dil, tarih, coğrafya ve etnoğrafya uzmanı ve gezgindir. Mançu, Moğol, Türk, Çin, Gürcü ve Ermeni dilleri üzerinde çalışmalar yapan Klaproth, yedi yıl kaldığı Rusya’da Sibiry ve Kafkasya’da araştırma gezileri yapma imkanına sahip olmuştur. Çin’e gitmek üzere yola çıkan Klaproth, Urga’dan İrkutsk’a dönmek zorunda kaldığı dönüş yolunda Doğu ve Batı Sibiry’nın güney bölgelerinde 1805-1806 yıllarında etnoğrafya ve coğrafya araştırmaları yapmıştır.

Petersburg Bilimler Akademisinin yardımıyla yapmış olduğu Kafkasya gezisinde, 1807-1808 yıllarında Karaçayca ve Balkarca gibi Türk diyalektleri yanında birçok Kuzey Kafkasya ve Gürcistan dili üzerinde çalışmalar gerçekleştiren Klaproth, bu gezisinde edindiği bilgi ve gözlemlerini 1812-1814 yıllarında Berlin’de yayımladığı “Reise in den Kaukasus und nach Georgien in den Jahren 1807-1808 I-II” (1807-1808 yıllarında Kafkasya ve Gürcistan’a Seyahat I-II) adlı eserinde kayıt altına almıştır. Bu eser daha sonra 1932’de “Voyage au Caucase et en Géorgie” adı altında Fransızca yayımlanmıştır.

Klaproth’un Başkurt, Kazak, Kırgız, Yakut ve Tunguz dilleri üzerine yaptığı diğer bir çalışması, 1823’te yayımlanan ve 1831’de 2. basımı yapılan “Asia Polyglotta” (Asya Basını) adlı eseridir.

1810’da Rusya’da “Archiv für asiatische Literatur, Geschichte und Sprachkunde Bd.1” adlı doğu bilimleri dergisinin yayımlanması da Klaproth’un önemli çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir.

Klaproth’un, Çuvaşçanın bir Türk dili olduğunu ortaya koyduğu ve Çuvaşçayla ilgili ilk karşılaştırmalı çalışma olan 1828 yılında yayımlanan “Comparaison de la langue des Tschouvaches avec les idiomes turks” (Çuvaşça Dilinin Türk Deyimleriyle Karşılaştırılması) adlı yazısıdır.

1811’de Berlin’de yayımlanan “Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren”(Uygur Dili ve Yazısı Üzerine İnceleme) adlı çalışmasında Klaproth, Uygur dili ve yazısı üzerinde durmuştur.²⁶⁹

²⁶⁸ Gül, s.61.

Geçmişteki öz kültürümüzü günümüze yansıtan en önemli eserlerden biri “Dede Korkut Hikâyeleri” dir. 15. yüzyılın başında yazıya geçirildiği tahmin edilen ve “Kitab-ı Dedem Korkut alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan” adını taşıyan kitabın elimizde biri Ettore Rossi’nin Vatikan nüshası, diğeri ise **Heinrich Friedrich von Diez’in** (1751-1817) Dresden nüshası olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. H. O. Fleischer’in Dresden Kraliyet Kütüphanesinde söz konusu nüshayı tespit ettikten sonra ilk ayrıntılı çalışmayı yapan Diez, bu çalışmayı Berlin kütüphanesine koymuş ve Tepegözü Almancaya çevirmiştir. Diez, 1811 ve 1815 tarihlerinde “folio” adında iki kitap çıkarmıştır. 1811 yılında birinci bölüm olarak adlandırdığı “Denkwürdigkeiten von Asien-1 Erster Theil” (Asya’nın Unutulmaz Değerleri 1-Birinci Bölüm) yapıtı yayımlanmıştır. Eserin ikinci bölümü ise 1815 yılında yayımlanan “Denkwürdigkeiten von Asien-2 Zweiter Theil” (Asya’nın Unutulmaz Değerleri 2-İkinci Bölüm) dir.²⁷⁰ Dede Korkut üzerine ülkemizde de sayısız çalışmalar ortaya konmuştur.

Türkolog olmamasına rağmen, yaptığı Türk tarihine ilişkin çalışmalarla Türklük bilimine katkıda bulunan ve Almanlar tarafından “tarih yazımının Goethesi”²⁷¹ diye anılan diğeri bir isim de Alman tarih profesörü ve yazarı **Leopold von Ranke** (1795-1886)’dir.

Ranke’nin, Türk tarihine yönelik 1827-1877 yıllarında yayımladığı “Die Osmanen und die Spanische Monarchie im 16. und 17. Jahrhundert” (16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılar ve İspanyol Monarşisi) adlı eserinin yanı sıra 1879’da Leipzig’de ortaya koyduğu “Serbien und die Türkei im 19. Jahrhundert” (19. yüzyılda Sırbistan ve Türkiye) adlı yapıtı bulunmaktadır.²⁷²

1835-1839 yılları arasında yüzbaşı rütbesiyle Osmanlı topraklarında bulunan **Graf Helmuth von Moltke** (1800-1891), Anadolu’nun birçok yerini gezmiş ve Türkleri yakından tanıma imkânı bulmuştur. Türk ordusunun ıslahatını planlayan ve bu amaçla orduya yabancı öğretmenler almayı düşünen Padişah II. Mahmut’un, Moltke’nin Türk ordusunu ıslah edebileceği düşüncesiyle özellikle de Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bu dönemde herhangi bir husumet de

²⁶⁹ Eren, ss.190-191

²⁷⁰ Hasan Güneş, “Heinrich Friedrich von Diez’in Tepegöz Tercümesinde Yaptığı Yanlışlar”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 15/2, 2015, s. 172.

²⁷¹ Ernst Schulin, **Leopold von Ranke (1795-1886)**, Europa Historiker: Ein biographisches Handbuch, Yay. Heinz Duchardt, Göttingen, 2006, s.129

²⁷² Gül, s.62

olmadığından, Moltke'nin Türk ordusunun hizmetine girmesini istemiştir. Böylece Moltke üç haftalığına geldiği Türkiye'de dört yıl kalmıştır.²⁷³

Seyahat etmek üzere 1833 yılında yola çıkmış olan Moltke, 1835'te İstanbul'a gelmiş ve burada 1839 yılına kadar kalmıştır. 1835-1839 yılları arasında Türk ordusunda öğretmen, müşavir ve tahkimat işlerinde görev almış, 1840 yılında da Prusya'ya dönmüştür. Burada iken de Türk-Rus Harbi (1828-1829) hakkındaki eserini yazmıştır.²⁷⁴

1857-1870 yılları arasında Prusya Genelkurmay Başkanı olan Moltke, 1870-1888 yılları arasında da Almanya Genelkurmay Başkanlığı görevini yapmıştır. Moltke'nin Türkiye ile ilgili yazmış olduğu ve 1876 yılında Berlin'de mektupları çok önemlidir. 1876 yılında Berlin'de yayımladığı "Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839" (1835'ten 1839 Türkiye'nin Durumu ve Olayları hakkında Mektuplar) bu eserin birçok çevirisi yapılmıştır. Bunlar; 1960 yılında, Hayrullah Örs'ün tercüme ettiği "Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar" adıyla İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Varlık Yayınları, 1967'de İstanbul'da Kemal Vehbi Gül'ün tercümesiyle "Türkiye Mektupları" adıyla; 1969 'da İstanbul'da Remzi Yayınevi tarafından Hayrullah Örs'ün çevirdiği "Türkiye Mektupları" başlığıyla yayınlanmıştır.²⁷⁵

1935 yılı yazının sonuna doğru altı aylık izin alarak Berlin'den yola çıkıp Viyana, Atina, İstanbul güzergâhından Nepal'e gitme niyetinde olan Moltke bu gezisi süresince kendisine yarım maaş verilecekti. 23 Kasım 1935 yılında İstanbul'a ayak basan Moltke, hatıra defterine ilk izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

"İstanbul ilk bakışta Osmanlı İmparatorluğu'nun hala kuvvetli bir devlet ve siyasi varlık olduğu kanaatini uyandırıyor. Fakat İstanbul dışındaki yerler, bütün memleket ıssız ve bakımsız bir durumda. Bu manzara, İstanbul kapılarının önünde bile göze çarpıyor. Bütün ülke harap bir hale gelmiş. Ormanlar tahrip edilmiş. Tarlalar bakımsız kalmış. Halk gıdasızlık sebebiyle alabildiğine zayıflamış. Adeta bir deri bir kemik kalmışlar.

²⁷³ Helmuth von Moltke, **Türkiye Mektupları**, Çev. Kemal Vehbi Gül, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967, s.10

²⁷⁴ Şayan Ulusan, "Kazım Karabekir'in Eserlerinde Almanlar ve Almanya", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, Mart 2016, s.311

²⁷⁵ Gül, s.62

*Birkaç büyük şehre ya da sefalet yuvası halinde bulunan köylere sığınmış durumdadılar.*²⁷⁶

Olaylara sadece bir asker gözüyle değil, aynı zamanda olayları ve durumları bir sosyolog, araştırmacı ve yazar gözüyle de değerlendirebilen Moltke, Türkiye'yi ve insanlarını yakından tanımak arzusundaydı. Bu nedenle Prusya elçisinin aracılığıyla Osmanlı Devletinin ileri gelen devlet adamlarıyla tanışma imkânını buldu. Tanıştığı devlet adamlarının arasında Osmanlı ordusunun başkumandanı ve Harbiye Nazırı olan Mehmet Hüsrev Paşa da vardı. Moltke'yi yakından tanıyan beğenen Mehmet Hüsrev Paşa, Moltke'in İstanbul'da biraz daha kalabilmesi için Prusya elçiliğine ricada bulunur ve ricası kabul edilen Mehmet Hüsrev Paşa'nın arzusu üzerine Moltke, Türk Milli Kuvvetlerini kuracak ve Çanakkale Boğazında İstihkâm yapılacak yerleri tespit edecekti. Böylece Moltke'nin özel yolculuğu resmi bir geziye dönüşecekti. Bu arada Bab-ı Ali, Prusya'dan askeri öğretmen ve eğitimci subay göndermesini istemiş bulunuyordu. Prusya'nın Osmanlı Devleti'ne verdiği olumlu yanıt üzerine, Moltke, 1836 yılında Prusya Bakanlar Kurulunun aldığı kararla; Türk Ordusu'nun teşkilatını düzenlemek ve birliklerini yetiştirmek üzere komando subayı olarak Türkiye'de görevlendirilmiş oluyordu. Görevi esnasında Bulgaristan, Rumeli, Dobruca ve Anadolu'yu da dolaşan Moltke, Türk halkını yakından tanıdı, gördüklerini iyi ya da kötü hepsini kaydetmiştir. Moltke, asıl şöhretini Osmanlı Ordusuyla birlikte katıldığı askeri harekâtlar sayesinde hakkında verilmiş olan raporlarla sağlamıştır.²⁷⁷

Türk ordusunda “Prusya Zabiti Baron Bey” unvanıyla anılan Moltke, dört yıl kalmış olduğu Türkiye'deki izlenimlerini usta bir üslupla kaleme almıştır. Eserleri sadece askeri bilgiler veren teknik raporlar mahiyetinde olmayıp tarihi ve coğrafi konulara da değinen, doğa güzelliklerini dile getiren, toplumsal yaşayışları inceleyen canlı ve ilgi çekici bir üslupla kaleme alınmış eserlerdir. Doğu'daki anılarını ve izlenimlerini topladığı “Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839” adlı eserinin ön sözünü hocası meşhur Coğrafya Ordinaryus Profesörü Dr. Karl Ritter yazmıştır. Ritter, bu önsözünde Moltke'nin mektupları için şu cümleleri kurmuştur:

²⁷⁶ Moltke, s.10.

²⁷⁷ Moltke, s.16.

“Bunlar o memleketten ve halkından o derece yeni yaşantılar, o kadar taze tasvirler, o kadar meraklı ve o kadar sürükleyici olaylar yansıtıyor ki; yayınlanması pek sevindirici olmuştur. Bu mektuplar gerçi doğrudan doğruya kamuoyu için yazılmamıştır. Aksine, yazar bunları, kalbinin en mutena köşelerindeki çeşitli dostlarına yazmıştır. Bu mektuplar çok orijinal durumları ve garip olayları yansıtıyor. Öyle ki; bu mektupların girişken yazarı bile esere daha büyük bir değer kazandırmak için kâh canlı ve hareketli olaylar kâh derin ruhî tasvirler ekleyerek eserini süslemekten kendini alamamıştır.”²⁷⁸

Moltke, daha sonra derleyip düzenleyerek yayımlamış olduğu mektuplarını; annesine, yakın akrabalarına ve Türk hizmetinde bulunmuş Prusyalı dostları Yüzbaşı Vincke ve Fischer’e yazmıştır.²⁷⁹

1840 yılında Almanya’ya dönen Moltke, 1848 yılında çalışmaları ve başarısı sayesinde Genelkurmay Başkanı olur. 1888 yılında bu görevini bırakan Moltke, ölümüne kadar Genelkurmay Başkanlığı Savunma Komisyonu Başkanı olarak hizmetine devam etmiştir. Savaş tarihinin en yetenekli, en başarılı generallerinden biri olduğunu ispat eden Moltke, “Türkiye Mektupları” adlı eserinde kendi zekâsını, edebi ustalığını ve araştırma becerisini de kattığı için eseri, kişisel bir abideye dönüşmüştür.

1872 yılında “Lettres surl’Orient” adı ile Fransızcaya; 1877 yılında ise Lettres dall’Oriente” olarak İtalyancaya çevrilen eserin, 1877’de Türk-Rus Savaşının patlaması sırasında 2. ve 3. baskısı yapılmıştır.

Bu eser hakkında en değerli hükmü, Berlin İlimler Akademisi, bu eser vermiştir. Mareşal Helmut von Moltke’nin 70. hizmet yılı sebebiyle, 8 Mart 1889 tarihinde Berlin’de yapılan jübilesinde:

“İnsanoğlunun bütün gelişimini tam bir dikkat ve titizlikle izleyen gerçek bir aratırıcı olarak Moltke’nin eseri, Anadolu yarımadasının, bütün milletlerini içine alan geniş tarihine önemli ışık tutmuş, bugüne kadar bilgilerimize kapalı olan bu kapıları ardına kadar açmıştır. Moltke, her önemli yeri; canlı ve taze bir üslupla bize tanıtmaktadır. Özellikle Bizans ve Boğaziçi gibi... Gördüğü yerleri, usta bir ressam gibi yeni ve canlı tablolar halinde bize yansıtmıştır.” denmiştir.

²⁷⁸ Moltke, s.17.

²⁷⁹ Moltke, s.18.

Türkiye’de komando subayı ve askeri danışman olarak ifa ettiği değerli hizmetleri karşısında Moltke’ye Prusya Kralı, 29 Kasım 1839 tarihinde, duyduğu menuniyeti simgeleyen “pour le mérit” (Liyakat Nişanı) verir.

Moltke değerli hizmetlerinden ötürü padişah tarafından da “Şark Nişanı” ve “Şeref Kılıcı” ile taltif edilir.

Moltke, 24 Nisan 1891 yılında 91 yaşında Berlin’de vefat etmiştir.²⁸⁰

Türkolojinin kurucuları arasında bulunan **Wilhelm Schott** (1802-1889), Eski ve Yeni Türk dil ve diyalektleri üzerine araştırmalar yapmıştır. Çuvaşçanın bir Türk diyalekti olduğunu, 1841 yılında ortaya koyduğu “De Lingua Tschuwaschorum” (Çuvaşça Dili) adlı çalışmada ispat eden Scott’un, 1841 de yaptığı “Über die jakutische Sprache” Yakut Dili Üzerine) başlıklı çalışması Yakutçanın grameri üzerine yazılmış ilk denemedir.²⁸¹

Wilhelm Schott’un öğrencisi olan Alman kökenli büyük Türkolog Wilhelm Raddloff’un hayatının büyük bir bölümünü Rusya’da geçirdiği ve eserlerin de Rusça verdiği bilinmektedir. Prof. Dr. Ahmet Temir, Radloff ve çalışmaları hakkında bir “Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri, Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri” adlı kitabı yayımlamıştır. 1991 yılında, Ankara’da yayımlanan bu kitapta Temir şöyle demiştir: “*W. Radloff’un gerek yeni, gerek orta ve gerek eski Türkçe ile ilgili eserlerinde, yerine göre az veya çok hata ve eksikliklerin bulunduğu bilinmektedir. Fakat bütün bunlara karşı yöneltilen tenkitler, Türkoloji tarihinin aşağı yukarı 1860’tan 1918’lere kadar devam eden bölümüne „Radloff devri“ dememiz için bir engel teşkil etmeyecektir*”²⁸²

1837 yılında Berlin’de dünyaya gelen Friedrich Wilhelm Radloff, İlk ve orta öğreniminden sonra 1854 yılında Berlin Üniversitesi Felsefe bölümünde eğitim görmesine rağmen ilgi alanı filoloji olmuştur.

Döneminin önemli isimlerinden Alman dilbilimcisi Franz Bopp (1791-1867)’tan karşılaştırmalı dil bilgisi; dilci ve filozof Heimann Steinthal (1823-1899)’den de Çince üzerine eğitim alan Radloff, İbrânice, Arapça, Farsça, Türkçe, Mançuca gibi doğu dillerini de öğrenmiştir. Doğu dilleriyle uğraşan Radloff öğrencilik yıllarında Rusya’ya gitmiş ve orada Rusçayı öğrenmeye başlamıştır. O,

²⁸⁰ Moltke, s.21.

²⁸¹ Eren, s.53.

²⁸² Gül, s.64.

doğu dilleri uzmanı olarak yetişmesini hocası Wilhelm Schott'a borçludur. Bunların yanı sıra Alman tarihçi, felsefeci ve coğrafyacı olan Karl Ritter (1779-1859)'in coğrafya konferanslarına katılan Radloff, Halle Üniversitesinde dilbilimci August Pott (1802-1887)'un dil derslerini de takip etmiştir.²⁸³

1858 yılında Jena üniversitesinde doktorasını yapan Radloff, aynı yılın yazında Petersburg'a gitmiştir. Burada adının Vasiliy, Vasileviç Radlov şeklinde değiştirildiği de bilinen ünlü türkoloğun Rusya'da kaldığı bir yıl içerisinde Rusça bilgisini de geliştirmiş ve Petersburg Üniversitesinde sınava girerek lise öğretmenliği diploması almıştır. Bunun üzerine Batı Sibiry'a'da bulunan Barnaul şehrindeki yüksek madencilik mektebine Almanca ve Latince öğretmeni olarak atanan Radloff'a eşi Pauline Auguste Fromm'un Berlin'den ona bütün çalışmalarında destek olduğu bilinmektedir.²⁸⁴

Özel hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmayan Radloff'un 1858 yılında halk mektebi öğretmenlerinden birinin kızı olan Pauline-Auguste Fromm ile nişanlandığı bilinmektedir. Özel hayatı ile ilgili soruları cevapsız bıraktığı söylenen Radloff'un, 12 Mayıs 1918'de Petersburg'da ölümünden sonra karısının Berlin'e döndüğü ve birkaç yıl sonra aynı şehirde öldüğü ifade edilmektedir. Tek oğulları 1 Aleksander'ın ise 1930 sonlarında Paris'te mide kanserinden öldüğü bilinmektedir.²⁸⁵

Barnaul'a gittiğinde henüz yirmi iki yaşında olan Radloff'un ilmi faaliyetleri Sibiry'a'ya gittikten sonra başlamaktadır. Sibiry'a'da 1859-1871 yıllarında, on iki yıl kaldığı bilinen Radloff'un kışları öğretmenlik yapıp, yazları ise dil, etnografya ve tarih malzemesi toplamak üzere Sibiry ve Türkistan'da yaşayan türlü Türk boyları arasında seyahat etmiştir. Bu gezilerinde Türk boylarının dil ve halk edebiyatına, halk bilimi, arkeoloji, coğrafya, istatistik ve ekonomi alanına ait malzemeler topladığı kaydedilmiştir. 1860-1863 yılları yazında Altay, Soyon, Kazak, Kırgız ve Abakan Türklerini ziyaret edip onların dilleri üzerine bilgiler derleyen Radloff, 1871'de Barnaul'dan ayrılır ve yol

²⁸³ Erol Kuyma, **Wilhelm Radloff'un Sibiry'a'dan Adlı Eserinin Açıklamalı Kavram Dizini**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2006, s.1.

²⁸⁴ Eren, s.263.

²⁸⁵ G. Selcan Sağlık, "Wilhelm Radloff'un Hayatı ve Sibiry Türk Halklarının Kültür Dokusu Üzerine Görüşleri", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, 2009, s.474.

üzerinde Kazan'dan geçerken, Türk boyları arasında Hristiyanlığı yaymak için çalışmalar yapan Rus misyoneri, Nikolay İvanoviç İlminskiy'nin evinde misafir olur. O zamanki Kazan eğitim müdürü Şestakov, İlminskiy'nin evinde tanıştığı Radloff'a İdil boyu Müslüman mektepleri müfettişliğini teklif eder. Bu görevi dolayısıyla Kazan'da 1872'den 1884'e kadar on iki yıl kalan Radloff, muallim mektepleri açmakla işe başlar. 1876'da Kazan muallim mektebini açan Türkolog, Müslüman kızları için de bir ilk mektep açmak istese de hiçbir Müslüman kadın, böyle bir mektepte muallimlik yapmayı kabul etmez. Sonunda kızlar mektebi eğitimli bir kadının evinde açılırsa da, maalesef Rus Hükümeti tarafından talebe azlığını sebep göstererek kapatılır.

Hasan Eren, Wilhelm Radloff'un Rusya'daki yaşamı ve çalışmaları; Altay (1858-1871), Kazan (1871-1884), Petersburg-Petrograd (1884-1918) olmak üzere üç döneme ayırmaktadır. Buna göre; Altay döneminde Radloff, Altay ve Batı Sibiry Türkleri arasında dil, etnoğrafya ve folklor malzemeleri toplamıştır. Yerli diyalekt ve ağızları öğrenmiş, 1860 yılından başlayarak, 1862 de Altay'da, Doğu Kırgız stepinde; 1863'te Hakaslar arasında ve 1868-1869 yıllarında Yedisu'da çalışmıştır. Bu gezilerinde topladığı dil malzemelerini "Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens" (Güney Sibiry Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler)" adlı büyük bir dizide ortaya koymuştur. I. cildi 1866'da, II. cildi 1868'de; III. cildi 1870'te; IV. cildi 1872'de; V. cildi 1885'te; VI. cildi 1886'da ve VII. cildi de 1896 yılında yayımlanan "Proben" dizisinin toplamda 10 cildi çıkmıştır. 1899 yılında çıkan VIII. cilt Ignás Kúnos'a aittir; 1907 yılında çıkan IX. cilt, Nikolay Fyodoroviç. Katanov ve 1904'te çıkan X. cilt ise Valentin Moschkoff (?-?) tarafından derlenmiştir.²⁸⁶

Eserin I. cildi, "Kuzey ve Güney Altay ağızları, II. cildi, "Hakas ağızı", III. cildi, "Kazak ağızları", IV. cildi, "Barbara Batı Sibiry ağızları", V. cildi, "Kara Kırgız ağızları" VI. cildi, "Taranci, Kazan Tatarcası ağızları", VII. cildi, "Kırım ağızları", VIII. cildi "Osmanlı sahası", IX. cildi, "Abakan Tatarları ve Karagas ağızları", X. cildi de "Basarabya Gagauzları'nın ağızları" ile ilgili çalışmalarını ihtiva etmektedir.²⁸⁷

²⁸⁶ Eren, ss.263-264.

²⁸⁷ Naciye Yıldız, "Radloff, Friedrich Wilhelm", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2007, s.389 <https://islamansiklopedisi.org.tr/radloff-friedrich-wilhelm> (E.T: 12.08.2019).

Radloff, Kazan'da kaldığı dönemde pedagojik ve idari çalışmalarla uğraşmıştır. 1872 yılının sonunda Tatar, Başkurt ve Kırgız (Kazak) okullarının müfettişliğine atanan Türkolog, bu dönemin sonunda 1882 yılında “Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen” (Batı Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri) adlı eserinin birinci bölümü olan “Phonetik der Türksprachen” (Türk Dillerinin Fonetigi) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Diğer eseri “Aus Sibirien de bu döneme rastlamaktadır.²⁸⁸

Radloff, Kazan'da kaldığı süre içerisinde irili ufaklı 11 eser yayımlamıştır. 1884'te Kazan'daki vazifesinden ayrılır ve 47 yaşında iken yirmi beş yıllık bir çalışmasına istinaden Petersburg İlimler Akademisi'nin "Tarih ve eski eserler" bölümüne üye seçilir ve Petersburg'a yerleşir.²⁸⁹

1884'te yılında Kutadgu Bilig'in ilk nüshasını tetkik etmek için Viyana'ya, 1886'da ise Kırım'a seyahat eden Radloff, henüz okunmamış olan Orhon Yazıtlarını araştırmak amacıyla 1891' de Petersburg Akademisi tarafından gönderilen bir heyetin başında Orhon bölgesine gider. Aynı dönemde Yenisey ve Orhon yazıtları hakkındaki Fin neşriyatına ve Radloff tarafından yayınlanan atlasa dayanarak, Danimarkalı dilbilimci Wilhelm Thomsen de yazıtların alfabetini çözmek için çalışmaktadır. Thomsen 1893'te eski Türk yazıtlarında kullanılan alfabeti tamamıyla çözer ve araştırmalarının sonucunu bir mektupla Radloff'a bildirir. Thomsen'in bu keşifle ilgili çalışmalarını hazırlayıp Danimarka Akademisine sunduğu sıralarda, Radloff da 11 kadar işaret çözmüştür. Bütün metni ancak 1894'te Thomsen'in anahtarını kullanmak suretiyle okuyabilmiştir.²⁹⁰

Sibirya'ya da yapmış olduğu gezilerden derlediği materyalleri “Aus Sibirien” (Sibirya'dan) adlı eserinde okuyucuya sunan Radloff'un bu eseri ikinci bir alt başlıkla “Lose Blätter aus dem Tagebuche eines reisenden Linguisten” (Seyahat Eden Dilbilimcinin Günlüğünden Sayfalar) Leipzig'te 1884 yılında yayımlanmıştır. İkinci basımı 1893'te, yeni basımı ise 1968 yılında gerçekleşen eserin, 1989' da Rusça tercümesi de çıkmıştır.

Radloff'un 7 Kasım 1884 tarihinde Rus Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmesiyle başlayan Petersburg-Petrograd dönemi, en verimli dönemidir.

²⁸⁸ Eren, s. 264.

²⁸⁹ Sağlık, ss. 472-473.

²⁹⁰ Sağlık, ss.473-474.

Bundan önceki dönemde yaptığı çalışmaların meyvelerini toplamaya başlayan Radloff, büyük bir sözlük çalışması ortaya koyar. Türkoloji alanında dönemin en büyük eseri olarak kabul edilen Radloff'un "Versuch eines Wörterbuches der Türk Dialecte" (Türk Dialektleri Üzerine Bir Sözlük Denemesi) adındaki sözlüğüdür. 1859 yılında Barnaul'a yerleştiği zaman bu sözlük üzerinde çalışmalarına başlayan Radloff, bu çalışmasıyla Türkoloji alanında bir dönemin açılmasını sağlamıştır. Birinci fasikülü 1888'de çıkan eserin baskısı 1911'de gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar Türk dil ve dialektleri alanında bundan daha büyük bir sözlük yazılmadığı bilinen eserin, 1960 s'Gravenhage (Hollanda) ve 1963-1964 Moskova baskıları yapılmıştır. Radloff sözlüğünün Almanca dizini 1972 yılında Wiesbaden'de yayımlanmıştır. Annemarie von Gabain ve Wolfgang Veenker'in yönetiminde yapılan bu Almanca dizin "Radloff" olarak adlandırılmıştır.²⁹¹

Sözlük çalışmalarını yaptığı sırada, 1887 yılında Codex Cumanicus adlı yazmayı da Türk dili açısından değerlendirdiği, "Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus" (Codex Cumanicus'un Türk Dili Materyali) adlı çalışmasını ortaya koyan Radloff, Armin Vámbéry'in 1870 yılında Viyana yazmasına dayalı Kutadgu Bilig üzerine yapmış olduğu "Uigurische Sprachmonumente und das Kutatku Bilik" adlı çalışmasına yeni katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda 1890 yılında Viyana'da Almanca çevrisini yayımladığı "Kutatku Bilik. Facsimile der uigurischen Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien" (Kutatgu Bilig. Viyana K.K. Saray Kütüphanesi'nin Uygurca El Yazmasının Kopyası) adlı eseri bulunan Radloff'un yaptığı diğer çalışması, iki bölümden oluşan ve 1. bölümü 1891; 2. bölümü 1910'da yayımlanan "Das Kutatku Bilik des Jusuf Chass Hadschib aus Bâlasagun" (Balasagun'lu Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i) adlı çalışmasıdır. Vámbéry'nin karşılaştığı problemlerin tümünü çözemeyen Radloff'un çalışmalarındaki hatalar daha sonra Vilhelm Thomsen tarafından düzeltilmiştir.²⁹²

Türk dili ve Türk tarihi bakımından büyük önem arz eden Orhun yazıtlarını çözmek için girişimde bulunan Radloff, yazıtları Almancaya çevirerek 1894-1895 yıllarında yayımladığı, "Die alttürkischen Inschriften der Mongolei" (Moğolistan'ın Eski Türk Yazıtları) adlı çalışmasında yazıtların gittikçe gelişen

²⁹¹ Eren, s.265.

²⁹² Eren, s.265.

dört çevirisini verdikten sonra, yazıtları yeni bir dizide, 1897’de yayımladığı “Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Neue Folge” (Moğolistan’ın Eski Türk Yazıtları. Yeni Bölüm) de toplamıştır. Bu dizide yazıtların dili fonetik ve gramer bakımından değerlendirilerek, metinlerin transkripsyonu ve çevirisi verilmiş ve bir sözlük eklenmiştir. Bu eseri daha sonra 1899’da Tonyukuk yazıtını “Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Zweite Folge. Die Inschrift des Tonjukuk” (Moğolistan’ın Eski Türk Yazıtları. İkinci Bölüm. Tonyukuk Yazıtı) takip etmiştir.

Radloff’un bu eserinde, yazıtın transkripsyonu ve Almanca çevirisi yer almaktadır. Eski Türk yazıtları üzerine birçok çalışması daha bulunan Radloff bunun yanı sıra Uygur yazma eserleri üzerine çalışmalar yapmış ve bunları “Alttürkische Studien” (Eski Türk Çalışmaları) başlığı altında topladığı Uygur eserlerinin özellikleri üzerinde durduğu altı çalışmasını 1909-1912 yıllarında yayımlamıştır. 1910’da öğrencisi Sergey Efimoviç Malov (1880- 1957) ile “Altun Yaruk” adlı sutrayı yayımlayan Radloff, bu yazmanın bir bölümünü Almancaya çevirmiştir. Bu çeviriyi de 1930 yılında Malov yayımlamıştır. Radloff’un Uyguroloji alanında verdiği büyük eserini ölümünden sonra yine Malov, “Uigirische Sprachdenkmäler Materialien nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen” (Yazarın Ölümünden Sonra İlavelerle Uygurca Dil Anıtları Materyalleri) başlığıyla 1928’de yayımlamıştır. Eserin yeni basımı 1972’de yapılmıştır.²⁹³

Bu büyük eserlerinin dışında daha birçok çalışması bulunan Radloff, bilim kuruluşlarının yönetiminde de yer almıştır. 1885-1890 yıllarında Rus Bilimler Akademisinin Asya müzesinde müdürlük yapmış, daha sonra 1894-1918 yıllarında Antropoloji ve Etnoğrafya Müzesini yönetmiş ve Rus Coğrafya Kurumu ve Rus Arkeoloji Kurumunun bilimsel çalışmalarına da katılmıştır. Tanınmış Türkologlar da yetiştiren Radloff, sadece Rusya’da değil, Avrupa’da da Türkolojinin gelişiminde büyük rol oynamıştır.²⁹⁴

“Türkoloji’nin babası” unvanı ile anılan Wilhelm Radloff ’un şu sözlerinin oldukça ilgi çekici olduğunu düşünmekteyiz:

²⁹³ Eren, s.267.

²⁹⁴ Eren, s.268-269.

“Ben, uzun hayatımda yeni bir ilmin, Türkoloji'nin, kuruluş ve gelişmesini yaşadım ve gücümün yettiği kadar bu ilmin ilerlemesine hizmet ettim. Onun için benim bu çalışmalarım, başkalarının da yardımını gerektiren bu ilim dalının tamamlanması ve Türkoloji'nin devam etmesi için birer yapı taşı olmaktan başka bir şey ifade etmezler.”²⁹⁵

Türkolojiye büyük katkıları olan Macar ve Fin ekolleri ile Oryantalistik çalışmalarında eskiden beri önde olan İngiliz ve Fransız ekollerinin yanı sıra Almanya'da Türkoloji ile ilgili çalışmaların ancak 19. yüzyıl ortalarında artmaya başladığını ve 20. yüzyıl başlarında yoğunlaşarak sistemli bir hal aldığını görmekteyiz.²⁹⁶

Bu bağlamda, 20. yüzyılın ikinci yarısında **Julius Theodor Zenker** (1811-1884) karşımıza çıkmaktadır. Ehrenfriedersdorf'ta doğan Zenker, İlk eğitimini papaz olan babası Friedrich Christlieb Zenker'den aldıktan sonra Leipzig, Göttingen ve Berlin üniversitelerinde teoloji eğitimi alıp ve Doğu dillerini öğrenmiştir. 1837'de Göttingen'de doktorasını tamamlayan Zenker, araştırmalarını geliştirmek amacıyla Paris'e gitmiş ve orada Rus Dükü Wittgenstein'in konağında özel öğretmenlik yapmıştır. 1844'te Almanya'ya dönmüş olan Zenker, Rostock Üniversitesi'ne girmiş 1846'da ve doçentliğe yükselmiştir. 1846'da Leipzig'e gitmiş ve orada çalışmalarını serbest araştırmacı olarak sürdürmüştür. Zenker, 28 Haziran 1884'te Saksonya bölgesindeki Thum şehrinde vefat etmiştir.²⁹⁷

1866-1876 yıllarında Leipzig'de, “Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch I-II” (Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük I-II) adlı büyük sözlüğünü ilim dünyasına tanıtan Zenker'in bu yapıtı, Zenker sözlüğü olarak da bilinmektedir. Bu önemli yapıtın 1979'da yeni basımı yapılan bu sözlük. Doğu Türkçesi araştırmaları yapanlar için değerli bir yapıttır. Zenker, Mirza Kâzım Bey'in gramerini' (Grammatika turetsko-tatarskogo yazıka, Kazan 1839) 1846'de Almancaya çevirmiş ve “Allgemeine Grammatik der Türkisch-Tatarischen

²⁹⁵ Kuyma, s.VI.

²⁹⁶ Mustafa Öner, “Türk Dünyası ve Türkoloji, Türk Dünyası ve Türkoloji Selefler ve Helefler” I. Beynelhalg Simpoziyununun Materialları, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Bakı, 22-24 Oktyabr 2014, s.3.

²⁹⁷ Mustafa S. Kaçalin, “Zenker, Julius Theodor”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt. 44, İstanbul, 2013, ss.278-279.

Sprache von Mirza A. Kasem-Beg” (Mirza A. Kasım Bey’in Türk-Tatar Dillerinin Genel Grameri, Kazan 1839) adıyla Leipzig’de 1848’de yayımlamıştır.²⁹⁸

Alman kökenli Türkolog ve Hindolog olan **Otto von Bötthlingk** (1815-1904), Petersburg’da dünyaya gelmiştir. 1832’te Petersburg Üniversitesi’ne giren Bötthlingk, Józef Julian Sękowski (1913-1995) ve Mirza Cafer Topçubaşı (1784-1869) gibi kişilerden Arapça, Farsça ve Türkçe dersleri almıştır. 1835 yılında Berlin Üniversitesi’ne geçen, Bötthlingk, Bonn Üniversitesi’nde Sanskritçe öğrenmiştir. 1838’de doktor unvanı almış ve 1842 yılında Petersburg İlimler Akademisinde Sanskrit uzmanı olmuştur. 1868’de Petersburg’dan ayrılan Bötthlingk, önce Jena’ya daha sonra da Leipzig’e yerleşmiş ve ölümüne kadar burada yaşamıştır. Türkoloji tarihinde 1848-1851 yıllarında St. Petersburg’ta yayımladığı “Über die Sprachen der Jakuten. Grammatik, Text und Wörterbuch I-II” (Yakutların Dili Üzerine, Gramer, Metin ve Sözlük I-II) adlı eseri önemlidir ve kendisine büyük ün sağlamıştır. Yakutçayı bilimsel metodlarla ele almış olan bu eser, aynı zamanda Yakutçanın ilk bilimsel grameridir. Günümüze kadar değerini koruyan bu eserin 1964’te yeni baskısı çıkmış ve 1989’da eser Rusçaya çevrilmiştir. Bu değerli eserinin yanı sıra Bötthlingk’in Rudolph Roth (1821-1895) ile birlikte St Petersburg’ta 1855-1875 yıllarında Hindoloji alanında 7 cilt olarak yayımladığı “Sanskritwörterbuch, nebst allen Nachträgen” (Takviyelerle Birlikte Sanskritçe Sözlük) başlıklı Sanskrit sözlük çalışması bulunmaktadır.²⁹⁹

Bir dönem II. Wilhelm’in yanında Dışişleri bakanı göreviyle bulunan Otto Herman Blau (1828-1879), görevli olarak gittiği Yakın Doğu ülkelerinde (Mısır, Suriye Irak) Doğu Anadolu ve Rumeli gibi yerlerde Türkoloji ile ilgili araştırmaya olanağı bulmuştur. Halle ve Leipzig’de ilahiyat, felsefe ve şarkiyat okuyan Blau. 1852 yılında Prusya Dışişleri’nin hizmetine girdikten sonra İstanbul’a daha sonra İran ve Anadolu’da gönderilmiştir. 1858 yılında Trabzon’a konsolos tayin edilen Blau. 1861 yılında, ekonomik keşif yapmak için Hersek ve Karadağ’a görevlendirildikten sonra Blau’a, Bosna-Hersek’te yeni kurulan Prusya

²⁹⁸ Eren, ss.53-54.

²⁹⁹ Eren, s.120.

Konsolosluğu'nda konsolosluk görevi verilmiştir. 1878 yılında Odesa'da başkonsolos olarak görev yapmaya başladıktan bir yıl sonra intihar etmiştir.³⁰⁰

Görevi icabı, birçok ülkede bulunan Blau, görev aldığı ülkelerde, arkeoloji, yazı ve dil sorunlarıyla uğraşmış ve yazılarını, “Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft” (ZDGM) adlı dergide yayımlamıştır. 1866 yılında, “Turanische Wurzelforschungen” (ZDGM, XX, 1866, ss. 141-143); 1876' da “Über Volkstum und Sprache der Kumanen” (ZDGM, XXIX, 1876, ss. 556-587); 1874'te “Griechisch-türkische Sprachproben aus Mariupoler Handschriften” (ZDGM, XXVIII, 1876, ss. 576-583) ve 1877'de “Über Ni'metullah's persich-türkisches Wörterbuch” (ZDGM, XXXI, 1876, ss.484-494) yazıları bulunan Blau'un, yapıtlarının birçoğunun eskidiği bilinmektedir.

1868'de Leipzig'de, “Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, Band V. No. 2” adlı dergide yayımladığı, “Bosnisch-Türkische Sprachdenkmäler” adlı yazısı bugüne kadar değerini korumaktadır.³⁰¹

İlk Türk dili tarihçilerinden biri olan **Karl Arthur Philipp Heinrich Foy** (1856-1907), 1902-1903 yılları arasında Turfan'a yaptığı ilk geziyle, gelecekte Alman dilcilerinin önemli bir araştırma alanını oluşturacak olan Türk Turfan Metinleri Koleksiyonu'nun ve Turfan Araştırmalarının akademik altyapısını hazırlamıştır. Mecklenburg-Schwerin eyaletinin Ludwigslust kasabasında bir terzinin oğlu olarak dünyaya gelen Foy, erken yaşlardan beri Yunancaya ve Yunanlılara ilgi duymaktaydı.³⁰²

Leipzig Üniversitesinde Georg Curtius (1820-1885)'un yanında yetişen Foy, önceleri Yunan dili üzerinde çalışmış ve bu konuyla ilgili 1879 yılında Lautsystem der griechischen Vulgärsprache adlı eserini kaleme almıştır. İstanbul'da Türkçe ve Arnavutça öğrenmiştir. Arnavutluk'a seyahat eden Foy, Yanya'nın kuzeyinde dolamış ardından Yunanistan'ı ziyaret etmiş ve 1890 yılında Berlin'e dönmüştür. Berlin'de Doğu Dilleri Semineri (Seminar für Orientalische Sprachen) Türk dili okutmanlığına atanan Foy, August Fischer

³⁰⁰Christoph Herzog, “Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi Üzerine Notlar”, Çev. Faruk Yalçın, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 8, Sayı 15, 2010, s.86.

³⁰¹ Eren, s.116.

³⁰² Herzog, s.98.

(1865-1949) ile birlikte “Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen” dergisinin Westasiatische Studien bölümünü yönetmiştir.³⁰³

Daha çok çok fonetik problemleri üzerinde duran Foy, “Südtürkisch” (Güney Türkçesi) adını verdiği Osmanlı Türkçesiyle Azeri Türkçesinin, Anadolu ve Azeri ağızları üzerinde de çalışmalar yapmıştır. Ayrıca çalışmalarında Piri Reis’in “Bahriye”sini de kullanan Foy’un, “Der Purismus bei den Osmanen” (MSOSI. 1898, 20-55); “Karaimisch-türkische Sprachproben aus Kalić in Galizien” (MSOS I, 1898, 172-184); “Studien zur osmanischen Syntax” (MSOS II, 1899); “Türkische Vokalstudien, besonders das Köktürkische und Osmanische betreffend” (MSOS III, 1900, 180-215); “Das Aidinisch-Türkische” (Ksz I, 1900, 177-194, 286-307); “Die ältesten Transcriptionstexte in gothischen Lettern. Zugleich ein Beitrag zur altosmanischen Literatur” (MSOS IV, 1903, 126-193, VII, 1904, 197-265); “Die Sprache der türkischen Turfan-Fragmente in manichäischer Schrift I. Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften” 1904, (1389-1403) adlı yazı ve yayınlarıyla, “Lieder vom Goldenen Horn” (1888) adlı İstanbul ile ilgili şiirleri olan kitabı vardır.³⁰⁴

19. yüzyılın sonunda ile 20. yüzyılın başında, İngiliz, Rus, Fransız ve Japonların İç Asya’ya yaptığı bilimsel gezilere paralel olarak Almanlar da birtakım ilmi çalışmalar yapmışlardır. Diğer araştırma kurullarının aksine Almanlar bütün çalışmalarını Turfan vahasında gerçekleştirmişlerdir. İç Asya’ya dört araştırma kurulu gönderen Almanların, dördüncü kurulu Turfan’a uğramamış dahi olsa bu kurullar Turfan araştırma kurulları olarak anılmaktadır.³⁰⁵

Albert Grünwedel (1856-1935) ve Albert von Le Coq’un (1860-1930), öncülüğünü üstlendiği, bunlardan birincisi, 1902-1903 yılları arasında A. Grünwedel’in yönetiminde, ikincisi 1904-1907 yılları arasında A. von Le Coq’un yönetiminde, 1908-1912 yılları arasında A. Grünwedel’in ve son olarak da 1913-1914 yıllarında, yine A. von Le Coq’un yönetiminde yapılan dört arkeolojik Turfan keşfi sonucunda bulunan eserlerin büyük bir kısmı, Almanya’ya götürülmüştür.³⁰⁶ Berlin’e götürüldüğü bilinen muazzam bir arkeoloji hazinesinde, 8.000’i Türk dillerinde olmak üzere, yaklaşık 30.000 civarında

³⁰³ Eren, s.157.

³⁰⁴ Eren, s.158.

³⁰⁵ Eren, s.204.

³⁰⁶ Gül, s.65.

yazma ve 20 farklı dilde ahşap baskı (woodblock prints) ile tarihleri 1400'den 400'e kadar götürülebilen alfabeler de bulunmaktaydı.³⁰⁷

1902-1903 yılları arasında çalışan Birinci Alman Turfan Kurulunda, Buddhist sanat tarihçileri (Grünwedel), Tibet dil uzmanları (Huth) görev almıştı. İkinci Alman Turfan Kurulunda, Le Coq'un yönetiminde gerçekleşmiş olan çalışma, Turfan vahasından Hami'ye kadar olan alana yayılmıştır. İç Asya'da faaliyet gösteren, Üçüncü Alman Turfan Kurulu, Grünwedel tarafından yönetilmiş ancak Le Coq 1906'da çalışmalar esnasında rahatsızlanarak Almanya'ya dönmek zorunda kalmıştır. Dördüncü Alman Turfan Kurulunun yöneticiliğini üstlenen Le Coq, bu kurulun çalışmalarına ilişkin bilgilerini "Die vierte Deutsche Turfan Expedition" (Túrán 1918, 7-24) başlıklı yazısında kaydetmiştir.³⁰⁸

Bu çalışmalar sonucunda ele geçirilen buluntuların müzede sergilenmesi için büyük uğraşlar veren Le Coq, eski arkadaşı Friedrich W. K. Müller (1863-1930)'in, teşviki ve desteği ile daha çok eski Uygur ve Mani yazılı Türkçe eserler üzerinde çalışarak, Uygurolojinin kurucuları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Le Coq aynı zamanda İç Asya'da yaptığı gezilerde Türk diyalekt ve ağızlarına ilişkin değerli bilgiler de toplamıştır.³⁰⁹

Elde edilen bu malzemeler üzerinde çalışıp, İran ve Türk dilleri çalışmalarına önemli katkılarda bulunan, ilk nesil; Etnoloji müzesi müdürü Friedrich W. K. Müller (1863-1930), Albert von Le Coq, Karl Foy, Vilhelm Thomsen (1842-1927), Willy Bang-Kaup (1869-1934), Annemarie von Gabain (1901-1993) ve Reşid Rahmeti Arat (1900-1964)'tır. 1927 yılında Prusya Bilimler Akademisine taşınan Turfan metinleri üzerine yapılmakta olan sistematik araştırma, Weimar Cumhuriyetinin (1919-1933) yıllarında giriştiği başlıca Şarkiyat çalışmaları projesi olmuştur.³¹⁰

Yazmaların Türkçe olanları "Uigurica" (4 cilt), "Manichaica" (3 cilt) ve "Türkische Turfantexte" (10 cilt) başlıklarıyla seriler hâlinde yayımlanmaya başlanmıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın ikiye bölünmüş olması hem çalışmaların ara verilmesine hem de Turfan koleksiyonunun ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Almanya'ya getirilen bu eserlerin bir kısmı önce,

³⁰⁷ Herzog, s.99.

³⁰⁸ Eren, s.205.

³⁰⁹ Eren, s.205.

³¹⁰ Herzog, s.99.

Doğu Berlin'dekiler, Demokratik Alman Cumhuriyeti İlimler Akademisi Eski Tarih ve Arkeoloji Merkez Enstitüsü'nde; Batı Berlin'deki eserler de, Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek, Stiftung Preussischer Kulturbesitz) ile Hint Sanatı Müzesi'nde (Museum für indische Kunst) nde korunmaktaydı. İkinci Dünya savaşının çıkmasıyla birlikte, bu eserlerin bir kısmı Mainz İlimler Akademisi Kütüphanesi'ne taşınmıştır.

Doğu Berlin'de kalan eserlerin yeniden tasnifi **Peter Zieme** tarafından yapılırken, 1956 yılında Şinasi Tekin (1933-2004) de Mainz'a getirilen metinlerin 869 tanesinin tasnifini hazırlamıştır.

Berlin'de Alman Bilimler Akademisi Turfan koleksiyonlarındaki Uygur yazmalarının yayınlanması kurulunun başına getirilen **György Hazai** (1932-2016), 1971 yılından itibaren Berlin'de bulunan Turfan koleksiyonu "Berliner Turfantexte" başlığı ile Peter Zieme ile birlikte yayınlamaya başlamıştır. "Fragmente der uigurischen Version des 'Jingaggjing mit den Gathas des Meister Fu" adlı çalışma György Hazai ve Peter Zieme tarafından Berlin'de 1971'de yayımlanmıştır. Yine aynı yılda Berlin'de yayımlanan başka bir yapıt Klaus Röhrborn (Doğ. 1938)'a ait olan "Eine uigurische Totenmesse" dir. "Das uigurische Insadi-Sutra" adlı **Semih Tezcan** (1932-2017)'a ait çalışma 1974 yılında Berlin'de yayımlanmıştır. Ertesi yıl Peter Zieme "Manichaisch-türkische Texte" adlı çalışmasını çıkardıktan sonra Peter Zieme, Georg Kara ile birlikte Tantra Budizmi ile ilgili olarak "Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung" 1976 yılında "Die Uigurischen Übersetzungen des Guruyogas "Tiefer Weg" von Saskya Pandita und der Manjusrinamasamgiti" adlı eserleri ortaya koymuştur. Bunun dışında Şinasi Tekin'in 1980'de yayımladığı "Maitrisimit Nom Bitig" adlı çalışma bulunmaktadır. 1985 yılında Peter Zieme, "Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren"; 1996 da ise "Altun Yaruq Sudur. Vorworte und das erste Buch" adlı yapıtlarını yayımlamıştır. Bütün bu yapıtlar, "Berliner Turfantexte" başlığı altında yayımlanan Türkçe ile ilgili olan eserlerdir.

Turfanforschung (Turfan Araştırmaları) adı altında kütüphanelerde bulunan binlerce yazma ve parçanın hem tasnifleme hem de yayıma hazırlama çalışmaları Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften'de devam etmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda kırk bin civarında parçanın

bulunduğu tespit edilmiştir. Türkçe ile ilgili olanların Peter Zieme ve Ingrid Warnke tarafından araştırıldığı bilinmektedir. Bu koleksiyona ait parçaların Web sayfasında microfilmleri de bulunmaktadır.

1989 yılına kadar Deutsche Forschungsgemeinschaft (Alman Araştırma Kurumu)'ın finanse etmiş olduğu “Katolisierung der Orientalischen Handschriften (KOHD)” (Almanya’da Bulunan Doğu Yazmalarının Kataloglaması) adlı proje çalışması 1990’dan itibaren de tarafından Akademie der Wissenschaften zu Göttingen (Göttingen İlimler Akademisi) tarafından finanse edilmeye devam edilmiştir. Alman Devlet Kütüphanesi Doğu Bölümü işbirliği ile yürütülen bu projenin, Eski Türkçe yazmalarının hazırlanmasını Prof. Dr. Klaus Röhrborn, Eski Türkçe parçaların ise Dr. Simone-Christiane Raschmann ve Jens Wilkens üstlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar şunlardır: “Alttürkische Handschriften. Teil 1: Dokumente in Brahmi und tibetischer Schrift., Beschrieben und Herausgegeben von Dieter Maue, 1996”; “Alttürkische Handschriften. Teil 2: Das Goldglanz-Sutra und der buddhistische Legendenzyklus Dasakarmapathavadanamala, Depositum der Preussischen Akademie der Wissenschaften (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin). Beschrieben von Gerhard Ehlers, 1987”; “Alttürkische Handschriften. Teil 3: Maitrisimit. Beschrieben von Jens Peter Laut” “Alttürkische Handschriften. Teil 4: Maitrisimit. Beschrieben von Jens Peter Laut”; “Alttürkische Handschriften. Teil 5: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sutras. Teil 1: Vorworte und Erstes bis Drittes Buch., Beschrieben von Simone-Christiane Raschmann, 2000”; “Alttürkische Handschriften. Teil 6: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sutras. Teil 2: Beschrieben von Simone-Christiane Raschmann”; “Alttürkische Handschriften. Teil 7: Berliner Fragmente des Goldglanz-Sutras. Teil 3: Beschrieben von Simone-Christiane Raschmann”; “Alttürkische Handschriften. Teil 8: Manichaisch-türkische Texte der Berliner Turfansammlung, Beschrieben von Jens Wilkens, 2000”; “Alttürkische Handschriften. Teil 9: Buddhistische kultische Texte., Beschrieben von Jens Wilkens”.³¹¹

1898 yılında Leipzig’te “Chronologie der alttürkischen Inschriften” 1914’te Göttingen’de yayımladığı “Über das Volkstum der Komanen,

³¹¹ Gül, s.66.

Osttürkische Dialektstudien”,adlı eserleriyle bilinen bir başka isim de **Josef Marquart** (1864-1930) tır.³¹²

1896-1900 yıllarında Berlin’deki Şarkiyat Enstitüsü’nde Arapça hocalığı yapmış olan ve dönemin önemli Doğu Bilimcilerinden sayılan **August Fischer** (1865-1949) dir. Başta Arap lehçeleri olmak üzere bütün Sami dillerini araştıran Fischer, özellikle Osmanlı Türkçesiyle de ilgilenmiştir. Fischer 1900 yılında profesörlük unvanını alarak, hocası Fleischer’in uzun yıllar sürdürdüğü göreve, Leipzig Üniversitesi Doğu Dilleri Kürsüsü’nün başkanlığına getirilmiştir. Fischer Leipzig’te emekliye ayrıldığı 1939 yılına kadar araştırmalarına ve ders vermeye devam etmiştir.³¹³

1916 yılında **Ahmed Muhiddin** (1892-1923)’in Türkçe okutmanı olarak Leipzig Üniversitesinde göreve başlaması, Fischer ve Muhiddin’in ortak araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirmelerini sağlamıştır. Onların çalışmaları sonucunda Türkçe ile ilgili araştırmalar yoğunluk kazanmıştır. Yaptıkları çalışmalar arasında 1919 yılında Leipzig’te Verlag von B. G. Teubner, yayınevi tarafından basılan ve 37 modern Türk yazarın ve eserlerin hakkında bilgi verilen “Anthologie aus der neuzeitlichen türkischen Literatur mit einer literargeschichtlichen Einführung und einem Glossar aller ungewöhnlichen Wörter und Wendungen. I.Texte und literargeschichtliche Einführung” (Edebi-Tarihsel Bir Giriş ve Tüm Olağandışı Kelime ve Cümlelerin sözlüğü ile Modern Türk Edebiyatının Antolojisi) adlı çalışma bulunmaktadır. Bunun dışında Fischer’in, 1921 yılında, Türk şirini ve şairlerini tanıtmış olduğu ve Leipzig’te yayımladığı, “Übersetzungen und Texte aus der neusosmanischen Literatur. I. Dichtungen Mehmed Emin, Morgenländische Texte und Forschungen, Bd. I, 3”; 1931’de “Drei Gedichte von Tevfik Fikret und zwei von Mehmed ‘Âkif”, Islamica, Bd. IV, 2, s. 183-199” ve 1943’te “Vier der schönsten Gedichte ‘Abdülhaqq Hâmid’s Türkisch und deutsch”, ZDMG, 97 Bd., 2. Heft, s. 166-207” adlı çalışmaları bulunmaktadır. Muhiddin, 1916’da “Türkische Schönschreibhefte” ve 1918 yılında “Türkischer Sprachführer adlı çalışmalarını ortaya koyan Muhiddin, 1921 yılında “Die Kulturbewegung im modernen

³¹² Gül, s.67

³¹³ Kanar, Mehmet, “August Fischer”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 13. cilt, 1996, ss.146-148.

Türkentum” adlı doktora tezini verdikten sonra Türkiye’deki siyasi gelişmeler sebebiyle ülkesine geri dönmüştür.³¹⁴

İslâm kültürü tarihinde uzman olan ve o dönemlerde yeni kurulmuş olan “Südosteuropa- und Islam Instituts” (Güneydoğu Avrupa ve İslâm Enstitüsü) da göreve başlayan **Richard Hartmann** (1881-1965), İslam Kültür tarihinde Türkçenin önemli bir yer teşkil ettiği düşüncesiyle Leipzig’deki derslerini Türkçe üzerinde yoğunlaştırmaktadır. İslam Türk tarihinin yanı sıra coğrafya alanında da eserler veren Hartmann’ın, Türkoloji alanında yaptığı önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar; 1914’te Berlin’de yayımladığı “Al-Kuschairîs Darstellung des Sûfitums”, Türkische Bibliothek 18, adlı çalışması ve “Zu Ewlija Tschelibi’s Reisen im oberen Euphrat- und Tigris-Gebiet”, Der Islam, IX, 1919, s. 184-244; “Zija Gök Alp’s Grundlagen des türkischen Nationalismus”, Olz, Nr. 9/10, 1925, s. 579-610; “Qatyrdschy Oğhlu, Ein Sittenbild aus der osmanischen Geschichte des 17. Jahrhunderts”, Islamica, Bd. II, 1926, s. 237-270; “Zur Wiedergabe Türkischer Namen und Wörter in den Byzantinischen Quellen” Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst, Jahrgang 1952, Nr. 6, Berlin, 1952 eserleridir.

Ünlü doğubilimci Nöldeke’nin öğrencisi olan **Georg Jacob** (1867-1937)’un çalıştığı alanlar Türk dili ve Türk halk edebiyatıdır. ”Zur Grammatik des Vulgär-Türkischen”, ZDMG, 52, 1898, s. 695-729; “Der Divan Sultan Mehmeds des Zweiten, des Eroberers von Konstantinopel”, Berlin, 1904; “Hilfsbuch für Vorlesungen über das Osmanisch-Türkische”, 1. Teil, Berlin, 1911 adlı eserleri Türkçe üzerine yapılmış olan çalışmaların ürünleridir. Ancak Jacob’un büyük önem arz eden çalışması “Türkische Bibliothek” adlı dizidir. 26 ciltten meydana gelmiş olan bu esere Tschudi ve Menzel de katkı sağlamıştır. “Karagöz-Komödien, 1. Heft, Scheytan dolaby Berlin, 1899”, “2. Heft, Kajyk ojunu, Berlin, 1899”, “3. Heft, Die Akserai-Schule. Fünf Karagözstücke, Berlin, 1899”; “Bekri Mustafa. Ein türk. Hajâlspiel aus Brussa”, ZDMG, 53, 1899, s.621-632”; “Quellen und Parallelen zu einigen Stoffen der türkischen Volksliteratur”, “Keleti Szemle I, 1900, s.322-331”; “Vorträge türkischer Meddâh’s, Türkische Bibliothek I, Berlin, 1904”; “Xoros Kardasch (Bruder Hahn). Ein orientalisches Märchen-

³¹⁴ Gül, s.68

und Novellenbuch, Türkische Bibliothek V, Berlin, 1906” Türk Halk edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmalardır.

Almanya’da Türk halk edebiyatının tanıtılmasında önemli bir rol oynayan **Theodor Menzel** (1878-1939), Georg Jacob’un Türkische Bibliothek’i kurması üzerine Menzel de çalışmalarını bu yönde ağırlık vermiştir ve 1905 yılında tamladığı “Mehmet Tefîq: ein Jahr in Konstantinopel” başlıklı teziyle doktor unvanını elde etmiştir. İstanbul’daki kış eğlenceleri ve toplantılarının anlatıldığı, helva sohbetleri yapıldığı ve mahalle kahvelerindeki çeşitli tiplerin ve simaların tanıtıldığı söz konusu çalışması, folklorik açıdan çok önemlidir. 1909’da Georg Jacob’la birlikte çıktığı Türkiye seyahatine çıkan Menzel’in Bektaşılık, İstanbul ve Batı Anadolu’daki Bektaşî tekkeleri üzerine araştırmaları mevcuttur. Jacob’un hazırladığı “Türkische Bibliothek” adlı serinin (Berlin 1914-1929) XXIV. cildinde Menzel’in imzası bulunmaktadır. Bunun yanı sıra birçok çalışma yapmış olan Menzel’in, “Ein Jahr in Konstantinopel Erster Monat: Tandyr baschy (der Wärmekasten), Berlin 1905”, “Ein Jahr in Konstantinopel Zweiter Monat: Helva Sohbeti (Die Helva-Abendgesellschaft), Berlin 1905, 1906”, “Ein Jahr in Konstantinopel Dritter Monat: Kjatxane Berlin, 1906”, “Ein Jahr in Konstantinopel Vierter Monat: Die Ramazan-Nächte Berlin, 1906)”, “Ein Jahr in Konstantinopel Fünfter Monat: Die Schenke oder die Gewohnheitstrinker von Konstantinopel Berlin, 1909”, Çaylak Tefvik’in İstanbul’da Bir Sene adlı eserinin Almanca’ya tercümesidir), “Türkische Märchen, I. Billur Köşk (Der Kristall Kiosk) Hannover 1923”, “Türkische Märchen II: Der Zauberspiegel, Hannover 1924”, “Zwölf Vorlesungen über die Geschichte der Türken Mittelasiens, (W. Barthold’dan çeviri, Berlin 1935”, “Meddâh, Schattentheater und Orta Ojunu: eine kritische Übersicht über die Ergebnisse der jüngeren Forschung nebst neuen Beiträgen, Prag 1941, “Çihānnumā: die altosmanische Chronik des Mevlānā Mehemmed Neschrī , I-II, Leipzig 1951-1955” adlı eserler yaptığı çalışmalardan bazılarıdır. Bunların yanında Menzel’in makalelerinden de örnekler vermek yerinde olur. Bunlar; “Russische Arbeiten über türkische Literatur und Folkloristik” (Isl., IV [1913], s. 123-142, 443); “Das höchste Gericht. Zwei jungtürkische Traumgesichte” (Isl., V/1 [1914], s. 1-40); “Albert Wesselski: Der Hodscha Nasreddin, Türkische, arabische, berberische, maltesische, sizilianische, kalabrische, kroatische, serbische und griechische Märlein und Schwänke”,

Weimar 1911” (Isl., V/2-3 [1914], s. 212-226); “Das Bektāsī-Kloster Sejjid-i Ghāzi” (MSOS, XXVIII [1925], s. 92-125); “Die ältesten türkischen Mystiker” (ZDMG, LXXIX [1925], s. 269-289); “Die Ergebnisse des 1. Turkologen-Kongresses in Baku” (KCs.A, II [1926], s. 143-162); “Der 1. Turkologische Kongreß in Baku 26 II. Bis 6. III. 1926” (Isl., XVI [1927], s. 1-76, 169-228); “Das heutige Rußland und die Orientalistik I-II” (Isl., XVI [1927], s. 129-151; XVII [1928], s. 59-96); “Köprülüzade Mehmed Fuad’s Werk über die ersten Mystiker in der türkischen Literatur” (KCs.A, II [1927], s. 281-310, 345-357, 406-422); “Beiträge zur Kenntnis des Derwisch-tāg” (Festschrift für Georg Jacob, Leipzig 1932, s. 174-199).

Arap edebiyatı alanında çalışmalarıyla tanınan **Carl Brockelmann** (1868-1956), Arap edebiyatı tarihi açısından önemli olan “Geschichte der arabischen Literatur, I-II, Weimar-Berlin, 1898-1902” daha sonra bu eserin ekleri ciltleri de 1937-1942 yıllarında yayımlanmıştır. Bunun dışında “Geschichte der islamischen Völker und Staaten, München, 1939” adlı çalışması da Müslüman toplulukların ve devletlerin tarihi hakkında yazılmış önemli bir eserdir. Türk dili alanında araştırmalar yapan Brockelmann’ın eserlerinden Türk dili açısından çok önemli eserler meydana getirmiştir: “Ali’s Qissa’i Jusuf. Der älteste Vorläufer der osmanischen literatur (Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften 1916, Berlin, 1917”; “Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen”, ZDMG, LXX, 1916, s. 185-215. “Mahmud al-Kaschgaris Darstellung des türkischen Verbalbaus”, Ksz, XVIII, 1919, s. 29-49; “Mahmud al-Kasghari über die Sprachen und die Stämme der Türken im 11. Jahrhundert”, KCsA, I, 1921, s. 26-40; “Alturkestanische Volkspoesie”, AM, Proband, I, 1923, s. 3-24; II, 1924, s. 22-24; “Naturlaute im Mitteltürkischen”, UAJb, VIII, 1928, s. 256-265.

Günümüzde alanında uzman kişiler tarafından yararlanılan Brockelmann’ın eserleri şunlardır: “Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmud al-Kasgaris Divan Lugat at-Turk”, Budapest-Leipzig, 1928; “Osttürkische Grammatik der islamischen Literatursprachen Mittelasiens”, Leiden, 1954, VIII+429 s.

Karl Foy’dan sonra Almanya’nın ikinci Türkoloji profesörü olarak bu alanda Avrupa’nın en önde gelen ilim adamlarından biri olan **Willy Bang-Kaup**

(1869-1934) Daha lise yıllarında İran dillerine olan merakı onun ailesinden habersiz ünlü Doğu bilimci Fleischer ile bağlantı kurmasına neden olmuştur. Liseyi bitirdikten sonra Fleischer'in tavsiyesi üzerine Belçika'nın Louvain Üniversitesi'nde Doğu dilleri profesörü olan Charles de Harlez'in yanında çivi yazılı Pers ile Avesta dili üzerinde çalıştı. Bunun dışında Fransa, İngiltere ve Polonya'da eğitim gören Bang'ın çalışmalarında başta İngilizce olmak üzere Germen dilleri önemli bir yer teşkil ettiği bilinmektedir.

Bang yirmi yaşındayken kaleme aldığı ilk bilimsel yazısı "Beiträge zur Erklärung der Achämenideninschriften" (ZDMG, XLII [1899], s. 525-534) adlı araştırmasıdır. Daha sonra Ural-Altay sahasında Moğol ve Mançu dilleri üzerine de çalışan 1893 yılında Vilhelm Thomsen'in Göktürk alfabesini çözmesi üzerine Wilhelm Radloff ile birlikte yaptığı çalışmalar Türkoloji alanında karar kılmaya sebep olmuştur. 1896-1909 yılları arasında Göktürk metinleri üzerinde yoğun bir çalışma gerçekleştiren Bang-Kaup bu alanda birçok makale yayımlamıştır. 1892'den itibaren Louvain Üniversitesi'ne bağlı Yaşayan Doğu Dilleri Okulu'nun (Ecole des Langues Orientales Vivantes) akademik idareciliğini üstlenen Kaup, aynı üniversitede 1895-1914 yılları arasında İngiliz filolojisi profesörü olarak görev yapmıştır. Bu zaman zarfında İngiliz, Alman, Fars ve Türk dilleri üzerine yaptığı araştırmaları yayımlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Almanya'ya dönen Kaup, 1917'de Frankfurt Üniversitesinde, daha 1920 yılında Berlin Üniversitesi Türkoloji profesörlüğü yaptı. Bu görevine ölümüne kadar devam etmiştir. Bang-Kaup'un, Codex Cumanicus üzerine de çalışmaları da bulunmaktadır. Ayrıca Orta Asya'da yapılan araştırmalar sonucunda bulunan yazılı belgelerin Berlin'e getirildikten sonra ilk incelemesini yapan Friedrich Wilhelm Karl Müller ve Albert August von Le Coq'un çalışmalarına da dahil olmuştur. "Turkische Turfantexte" serilerini Bang-Kaup başlatmıştır. Bu çalışmalara "Studien zur vergleichenden Grammatik der Türkischen vom Köktürkischen zum Osmanischen", "Türkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut I-VIII" dahil edilebilir. Karşılaştırmalı Türk dili araştırmaları ekolünün kurucusu olan Bang'ın çalışmalarını öğrencileri von Gabain Almanya'da, Reşit Rahmeti Arat ise Türkiye'de sürdürmüştür.

Bang'ın çalışmalarına değinecek olursak, toplamda 113 parçadan oluşan tahmini 2000 sayfalık ilmî çalışmaları bulunmaktadır. J. Marquart ile birlikte

hazırladığı “Osttürkische Dialektstudien, Berlin, 1914”; “Studien zur vergleichenden Grammatik der Türk Sprachen, I-II, 1916-17”; “Vom Köktürkischen zum Osmanischen. Vorbereiten zu einer vergleichenden Grammatik des türkischen, I-VI, 1923”: “Über die köktürkischen Inschrift aus der Südseite des Kültägin Denkmals, Leipzig, 1896”; “Zu den köktürkischen Inschriften der Mongolei, T’oung-Pao, 1886, s.325-348”; “Köktürkisches”, WZKM, 1897, s. 198-200”; “Zu den Köktürkischen Inschriften, T’oung-Pao, 1898, s. 117-141” adlı eserler çalışmalarından bazılarıdır.

Pek çok varyanta sahip, dünyanın en uzun manzum eserlerinden Kırgızlara ait olan “Manas Destanı” üzerine de başta Kırgız ve Rus olmak üzere birçok âlim tarafından çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Muhtemelen XI. ve XII. yüzyılda teşekkül ettiği düşünülen, Türk boyları destanları ve mitolojisinin izlerine rastlandığı bu destan, bilim dünyasında “troloji” olarak adlandırılmaktadır. “Manas Destanı”; Manas, oğlu Semetey, torunu Seytek kısımlarından oluşmaktadır. Mehmet Fuad Köprülü (1890-1966), “Manas Destanı’nı, Müslüman ile kâfirlerin; göçebe ile medeni hayatın mücadelesini gözler önüne seren bir eser olarak görmekte ve “*destan her ne kadar bugün sadece Kırgızlarda korunmuşsa da o, tüm Orta Asır Türklerinin müşterek eseri olabilir*” dediği destanın konusu itibariyle, XI-XII. yüzyıllardaki çok zengin bir Türk destanı olabileceğini iddia etmektedir.³¹⁵

Kırgız ve Rus bilim adamları başta olmak üzere Çokan Velihanov (1847–1853) ile Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918), “Manas Destanı’nı ilk tespit edip araştıran bilim adamlarıdır. Ülkemizde bu bilim adamlarının öncülüğünde, başta Mehmet Fuad Köprülü ve Abdülkadir İnan (1889-1976) olmak üzere Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975), Pertev Naili Boratav (1907-1998), Bahaeddin Ögel (1923-1989) gibi birçok kişinin “Manas Destanı” üzerine çalışmaları bulunmaktadır.³¹⁶

Wilhelm Radloff’un Türk boylarının sözlü edebiyat örneklerini dev boyutlu bir derlemede topladığı “Proben” adlı değerli yapıtını bilim dünyasına kazandırmıştır. 1860-1870 yılları arasında yaptığı gezilerde derlediği dil malzemelerini, 1866-1907 yılları arasında 18 cilt halinde yayımladığı çalışmanın

³¹⁵ Abdulselam Arvas, “Manas Destanı Üzerine Araştırma Yapan Türkiyeli İlk Bilim Adamları”, dergipark.gov.tr 2017, s. 140

³¹⁶ Arvas, s. 139-145

ciltlerinin başlıkları şöyledir: “Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens (I-III. cilt)”; “Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Stämme (V-VII.cilt); “Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme (VIII-X.cilt). Almanca çeviriler I-IV. ciltte yer alırken, IX-X. ciltler de Rusça çevirilere ayrılmıştır. VII-VIII. ciltlerinin tercümesi çıkmamıştır Radloff’un “Proben” adlı yapıtının 5. cildini Kırgızca derlemeler oluşturmaktadır.³¹⁷

İlahiyat ve doğu filolojisi üzerine öğrenim gören **Wilhelm Friedrich Carl Giese** (1870-1944), 1899 yılında İstanbul’da öğretmenlik yapmıştır. daha sonra Berlin Doğu Dilleri Semineri’nde çalışmıştır. Theodor Nöldeke’nin teşvikiyle çalışmalarını Türk dili alanında yapan Giese’nin *Materialien zur Kenntnis des anatolischen Türkisch, Erzählungen und Lieder aus dem Vilajet Qonjah*, Halle-New York, 1907, 126 s”; “Bemerkungen zum heutigen Osmanisch-Türkischen im Anschluß an Dr. Gotthold Weil’s Grammatik der osmanisch-türkischen Sprache”, “Der Islam, 9, 1919, s. 254-263” gibi çalışmalarıyla Türkolojiye büyük katkılar sağlamıştır. Giese’nin Türk edebiyatı alanında da “Neues von Mehmed Emin Bej”, ZDMG, 58, 1904, s. 117-146”; “Der Entwicklungsgang der modernen osmanischen Literatur. Greifswalder Probevorlesung”, “Rudolf Haupt’s Katalog 13: Ost- und Westtürkisch, Halle, 1906, s. V-XVI”; “Türkische Märchen, Jena, 1925, 307 s”. gibi yaptığı çevirilerle ve yayınları bulunmaktadır. Ayrıca “Die altosmanischen anonymen Chroniken Tewarih-i al-i Osman, Brealau, 1922”; “Die altosmanische Chronik des ’Asiqpasazade, Leipzig, 1929”; “Das Problem der Entstehung des osmanischen Reiches”,adlı yapıtlarıyla da Osmanlı tarihi üzerinde çalışmıştır.

1900-1905 yılları arasında Berlin Üniversitesi’nde Eduard Sachau ve Josef Horovitz’in öğrencisi öğrencisi olan **Gotthold (Eljakim) Weil** (1882-1960)’in de Türkoloji alanında sayabileceğimiz önemli iki çalışması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “Grammatik der Osmanisch-türkischen Sprache, Sammlung türkischer Lehrbücher für den Gebrauch im Seminar für orientalische Sprachen zu Berlin, Band 1, Georg Reimer Verlag, Berlin, 1917, 258 s” diğeri ise, tutsak Tatarlardan derlenmiş olan dil malzemesinin incelendiği, “Tatarische Texte nach den in der Lautabteilung der Staatsbibliothek befindlichen Originalplatten, Hrsg., übersetz und erklärt von Gotthold Weil, De Gruyter, Berlin,1930, VI+185 s., adlı

³¹⁷ Wilhelm Radloff, “Manas Destanı” (Yayına Haz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali, 1995, s. 10

yapıtıdır. Arabistik alanında da çalışmalar yapan Weil, Türkoloji üzerine şu çalışmaları yapmıştır: “‘Arûd’”, *Enzyklopädie des Islams*, I, 1918, s. 481a-489b.; “Ein türkischer Fliegerzettel der Engländer”, *Korrespondenzblatt der Nachrichtenstelle für den Orient*, III, 1916-1917, s. 268-269.; “Die Tataren”, *Unter fremden Völkern*, Hrsg. von W. Doegen, Berlin, O. Stolberg Verlag, 1925, s. 177-190.; “Uighuren”, *Encyclopaedia Hebraica*, I, 1949, s. 808-809.; “Ein unbekannter türkischer Transkriptionstext aus dem Jahre 1489”, *Oriens*, VI, 1953, s. 239-265.

Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Stuttgart’ta dünyaya gelen Oskar Rescher (1884-1972) nam-ı diğer (Osman Reşer), 1909 yılında doktora tezini Arap dil bilimi âlimi İbn Cinnî üzerine yapmıştır. 1925’te profesör olan Rescher, 1928 yılında İstanbul’a gelip yerleşmiş ve 1937’de Türk vatandaşlığını alarak adını Osman Reşer olarak değiştirmiştir. Müslümanlığı kabul etmesinde, 25 yıl boyunca derslerini aldığı İsmail Saib Sencer’in etkili söylenmektedir. Telifleri, neşirleri ve tercümeleleri bulunan Rescher’in eserlerinden bazıları şunlardır: Telifleri: 1. *Studien über Ibn Ğinnî und sein Verhältnis zu den Theorien der Basrî und Bağdādî. İbn Cinnî’nin Basra ve Bağdat dil mektepleriyle ilgisi üzerine yaptığı doktora tezidir* (ZA, XXIII [1909], s. 1-54). 2. *Studien über den Inhalt von 1001 Nacht. Binbir gece masallarına dair çalışmasıdır* (Isl., IX [1919], s. 1-94). 3. *Abriss der arabischen Literaturgeschichte* (I-II, Stuttgart 1925-1933). 4. *Reimversuche* (I-IV, İstanbul - Stuttgart 1958-1971). Neşirleri: “‘Ebû Bekir İbnü’l-Enbârî, Şerhu’l-Ķaşâ’idi’s-seb’i’t-tıvâli’l-Câhiliyyât: Şerhu Mu‘allaqati ‘Antere (RSO, IV/4 [1911-1912], s. 301-331; V/5 [1914], s. 317-352; VI/6 [1915], s. 931-959)”; “‘Şerhu Mu‘allaqati Tarafe (İstanbul 1329/1911); Şerhu Mu‘allaqati Züheyr (MO, VII, Paris 1913, s. 137-195)”; “‘İbn Cinnî, el-Müzekker ve’l-mü’ennes (MO, VIII/3 [1914], s. 193-202)” ve çok sayıda eseri Almancaya çevirdiği bilinen Rescher’in tercümelerinden bazıları da şunlardır.: “‘Bedüzzaman el-Hemedânî, MaĶâmât (Beiträge zur MaĶâmen Litteratur, V, Leonberg 1913)”; “‘Zemahşerî, MaĶâmât (Beiträge zur MaĶâmen Litteratur, VI, Greifswald 1913)”; “‘Abdülmü’min b. Hibetullah el-İsfahânî, Aţbâku’z-zeheb (Beiträge zur MaĶâmen Litteratur, VII, Greifswald 1914)”; “‘İbnü’l-Mukaffa’, el-Edebü’ş-şagîr (Stuttgart 1915) ve el-Edebü’l-kebîr (Berlin 1917);

1.3. Günümüzde Almanya’da Türkoloji Çalışmaları

Taeschner, Brockelmann ve Giese’nin yaynında yetişen **Hans Joachim Kissling** (1912-1985), Türk dili ve Osmanlı tarihi üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. 1935’de “Die Sprache desÂşıqpaşazâde. Eine Studie zur osmanisch-türkischen Sprachgeschichte, Breslauer Doktorschrift, Breslau, 1936, XI+79 s” adlı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Türk dili alanındaki en önemli eseri “Osmanisch-türkische Grammatik, Wiesbaden, 1960, XIV+245 s” adlı yapıttır. Türk dili alanında başka çalışmaları da bulunan Kissling’in yapıtlarını şu şekilde sıralayabiliriz: “Über einige Bildungssuffixe im Osmanischen”, ZDMG, 91, 1937, s. 699-710; “Die türkische Sprachreform”, Leipziger Vierteljahrsschrift für Südosteuropa, 1, 1937, s. 69-81; “Mazii naklî. Zum Gebrauch der -miş-Vergangenheit im Osmanisch-Türkischen”, ZDMG, 109, 1959, s. 286-302; “Versuch eines Beitrages zum Verständnis der türkischen Sprachreform”, Mitteilungen der Südosteuropa-Gesellschaft, 8. Jg., Nr. 3-4, 1968, s. 80-84; “Bemerkungen zu einigen türkischen Transkriptionstexten”, Zeitschrift für Balkanologie, 6/2, 1968, s. 119-127.

“Eine bektâşitische Version der Legende von den zwei Erzsündern”, ZDMG, 99, 1945-49, s. 181-201; “Das Menâqybnâme Scheich Bedr ed-Dîn’s, des Sohnes des Richters von Samâwnâ”, ZDMG, 100, 1950, s. 112-176; “Aq Şems ed-Dîn. Ein türkischer Heiliger aus der Endzeit von Byzanz”, Byzantinische Zeitschrift, 44, 1951, s. 322-333; Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jahrhundert, Wiesbaden, 1956; “Das Osmanische Reich bis 1774”, Handbuch der Orientalistik, Bd. 6, Leiden-Köln, 1959, s. 1-46; ‘Usâqîzâde’s Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrter und Gottesmänner des Osmanischen Reiches im 17. Jahrhundert (Zeyl-i Şaqâ’iq), Wiesbaden, 1965; “Die istrische Küste im See-Atlas des Pîrî-Re’îs”, Studia Slovenica Monacensia in honorem Antonii Slodnjak septuagenarii, München, 1969, s. 43-52 adlı yapıtlar da Kissling’in, Osmanlı tarihi ve kültürü alanında yaptığı çalışmaları ihtiva etmektedir.

Kissling’in başka araştırmaları da bulunmaktadır. Bunlar, II. Beyazid ile ilgili yapılan çalışmalar olup Osmanlı tarihi açısından önem teşkil etmektedir: “Sultan Bâjezîd’s II. Beziehungen zu Markgraf Francesco II. von Gonzaga,

München, 1965, 121 s.; “Eine anonyme altosmanische Chronik über Sultan Bâjezîd II”, Der Orient in der Forschung. Festschrift für Otto Spies, Wiesbaden, 1967, s. 409-433; “Francesco II Gonzaga ed il Sultano Bâjezîd II”, Archivio Storico Italiano, 1967, s. 34-68: “İkinci Sultan Bayezid’in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler”, Türk Kültürü, 84, 1968, s. 894-906; “II. Francesko Gonzaga ve Sultan II. Bâyezîd”, Türkiyat Mecmuası, 15, 1968, s. 47-73; “Betrachtungen zur Flottenpolitik Sultan Bâjezîd’s II.”, Saeculum, 20-1, 1969, s. 35-43. adlı yapıtlar bunlardan bazılarıdır.

Özellikle Çuvaşçayla yakından ilgilenen ve çalışmalarını Türkistan ve Volga bölgesinin dil ve kültürü üzerine yoğunlaştıran bir diğer Türkolog da **Johannes Benzing** (1913-2001)dir. Doktorasını, “Über die Verbformen im Türkmenischen, MSOS, 42, 1939, II, s. 1-56 adlı teziyle tamamladıktan sonra ağırlıklı olarak Çuvaşçaya eğilen Benzing, “Tschuwaschische Forschungen I. Das Possessivsuffix der dritten Person”, ZDMG, 94, 1940, s. 251-267; “Tschuwaschische Forschungen II. Tschuwaschisch r //alttürkisch ê”, ZDMG, 94, 1940, s. 391-398; “Tschuwaschische Forschungen III. Das Nomen Futuri”, ZDMG, 95, 1941, s. 46-58; “Tschuwaschische Forschungen IV. Die Kasus (Habilitationsschrift)”, ZDMG, 96, 1942, s. 421-470; Turkestan. Die Bücherei des Ostraumes. Sonderveröffentlichung, Berlin, 1943, 57 s.; Kleine Einführung in die tschuwaschische Sprache, Berlin, 1943, 137 s.; “Altay Filolojisi ve Türkoloji Etütlerine Kılavuz”, TDAY-B, 1957, s. 131-177; II, 1958, s. 215-278; Lamutische Grammatik. Mit Bibliographie, Sprachproben und Glossar, Wiesbaden, 1955, 254 s.; Die tungusischen Sprachen. Versuch einer vergleichenden Grammatik, Wiesbaden, 1956, 151 s.; Das chwaresmische Sprachmaterial einer Handschrift der “Muqaddimat al-Adab” von Zamaxşari, I, Text, Wiesbaden, 1968, 403 s.; Kalmükische Grammatik zum Nachschlagen, Turcologica I, Wiesbaden 1985, XII+195 s. gibi eserleri ortaya koymuştur.

Türkolojinin her alanında değerli çalışmalarıyla karşımıza çıkan bir başka Türkolog ise **Gerhard Doerfer** (1920-2004) dir. Türkçe ve Moğolcannın Yeni Farsça üzerindeki etkisini araştırdığı eseri Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit, Band 1-4, Wiesbaden, 1975-1983 dir. Halaçlar ve Halaçça üzerinde de çok çalışmış olan

Doerfer, Halaçlardan derlemiş olduğu folklorik materyalleri, “Das Chaladsch - eine archaische Türksprache in Zentralpersien, ZDMG, 118, 1968”, s. 79-112; “Khalaj Materials, Bloomington, 1971;“Altertümliche türkische Wörter im Chladsch”, I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler 1972, Ankara, 1975, s. 255-260; “Khalaj and ist Relations to the Other Turkic Languages”, TDAY-B, 1977, s. 127-204; “Der Aoristvokal im Chaladsch”, ZDMG, 130, 1980, s. 51-61; Semih Tezcan ile birlikte hazırladığı Wörterbuch des Chaladsch. Dialekt von Charrâb, Budapest, 1980, 231 s.; “Chaladsch, Alttürkisch, Urtürkisch”, Sprachen des Buddhismus in Zentralasien, Wiesbaden, 1983, s. 11-16; “Halacca h-'nin Diğer Türk Dillerindeki Karşılığı Üzerine”, Türk Dilleri Araştırmaları 3, 1993, s. 285-288 bu eserler üzerinde ortaya koymuştur.

Doerfer, yayımladığı bu eserlerde “Proto-Turkic: Reconstruction Problems”, TDAY-B, 1975-1976, s. 1-59; “Materialien zu türk. h-”, UAJb, NF 1, 1981, s. 93-141; II., s. 138-168; “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”, TDAY-B, 1980-1981, s. 87-99; “The problem of rhotacism/zetacism”, CAJ, 28, 1984, s. 36-42; “Zetacism/Sigmatism plays no role”, CAJ, 32, 1987, s. 61-63, Türk-Moğol dil ilişkileri ve Türkçedeki fonetik problemleri üzerinde çalışmıştır.

1996 yılında “Formen der alteren türkischen Lyrik”, Studia Uralo-Altaica 37, Szeged, adlı eseri, eski Türk şiirinin yapısal özellikleri ile ilgili Doerfer'in çok önemli bir çalışmasıdır. Doerfer'in bunlardan başka, Kök Türk yazıtlarının transkripsiyonu konusunda yazdığı “Bemerkungen zur Transkription des Runentürkischen”, JT 1,1993: 7-22. adlı makalesi bulunmaktadır.

Osmanlı tarihi, diplomasisi, ekonomik ve sosyal tarihi üzerine çalışmış önemli bir isim. **Josef Matuz** (1925-1992) dur. “Zur osmanischen Diplomatik”, Orientalistische Literaturzeitung, 70, 1975, s. 117-130; “Osmanistische Archivreisen im Irak und Syrien”, ZDMG, 129, 1979, s. 1-7; Krimtatarische Urkunden im Reichsarchiv zu Kopenhagen, mit historisch-diplomatischen und sprachlichen Untersuchungen, Schwarz, Freiburg, 1976, XXIX+348 s.; “Die Lateiner Palästinas im Spiegel der osmanischen Urkunden aus dem 16. Jahrhundert”, Materialia Turcica, 9, 1983, s. 22-31; “The Nature and Stages of Ottoman Feudalism”, Asien and African Studies Journal of the Israel Oriental Society, Haifa, 16, 1982, s. 281-292; “Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner

Geschichte”, Darmstadt, 1985, XII+354 s. adlı yapıtlar Matuz’un yaptığı çalışmalardır.

Türkiye Türkçesi’nin grameri ve Türkçenin öğretilmesi konusunda çalışmalar yapmış ve Türk yazmalarının kataloglama çalışmalarında emeği geçmiş olan Türkologlardan biri de **Manfred Götz** (Doğ. 1932), tür. Bu alanda gerçekleştirdiği çalışmalardan bazıları şunlardır: “Der Charakter der Prosabelege bei Sîbawaih, Bewertung und Gruppierung, München, 1956”; “Die Funktionen der Tempora im Türkeitürkischen, Köln, 1971”.; “Türkische Handschriften, Steiner, Wiesbaden, 1979, XIX+601 s”.; “Relevanzakzentuierung als ein funktionsspezifisches Phänomen im Türkei-Türkischen”, “Türkische Sprachen und Literaturen. Materialien der ersten deutschen Turkologen-Konferenz, Bamberg, 3.-6. Juli 1987, Hrsg. Ingeborg Baldauf, Klaus Kreiser und Semih Tezcan, Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s. 143-179”; “Gesetz (qânûn nâme) in der Form eines Erlasses (fermân) Sultan Mustafâs II. (1695-1703) an die sanğaqbegs und kadis des Vilajets Anatolien”, Festschrift für Abdoldjavad Falaturi, Köln, 1991, s. 575-640.; Expresskurs Türkisch, München, 1992”; “Bemerkungen zur Funktion des Genitivs (ilgi hali/-in hali) im Türkeitürkischen”, “Turkologie heute -Traditionen und Perspektive, Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz Leipzig, 4.-7. Oktober 1994, Hrsg. Nurettin Demir-Erika Taube, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998, s. 69”.

Altay halkları, kültürleri ve dilleri, Tuvaların dili, efsaneleri, şiirleri üzerine çalışmalar yapan Erika Taube (doğ. 1933) nin bu alanlarla ilgili ortaya koyduğu birçok eser karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Über das Sammeln von Volksdichtung unter den Tuwinern des Cengelsum im Bajan-Ölgij-Aimak der MVR”, Abhandlungen und berichte des Staatlichen Museums für Völkerkunde Dresden, 37, 1979, s. 201-222; “Notizen zum Schamanismus bei den Tuwinern des Cengel-Sum (West-Mongolei)”, Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig, 33, 1981, s. 43-69; “Die tuwinischen Personennamen unter historisch-vergleichenden Aspekt”, Beiträge zur Onomastik, 2, 1985, s. 375-383; “Die alttuwanische Version des Er-Töştük-Stoffes im Verhältnis zu den Versionen anderer Türkvölker”, Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz Rauschholzhausen, 13.-16. Juli 1990, Hrsg. J. P. Laut und K. Röhrborn,

Wiesbaden, 1993, s. 193-211; “Tuwinische Lieder. Volksdichtung aus der Mongolei, Leipzig, 1980, 168 s”.

İslâm tarihi ve Türk edebiyatı üzerine çalışmaları bulunan bir başka Türkolog Erika Glassen (Doğ. 1934)’ dir. Onun çalışmaları arasında “Die frühen Safawiden nach Qâzı Ahmad Qumı, Freiburg, 1970”.; “Krisenbewußtsein und Heilserwartung in der islamischer Welt zu Beginn der Neuzeit”, Die islamische Welt zwischen Mittelalter und Neuzeit. Festschrift für Hans Robert Roemer zum 65. Geburtstag, Beirut, 1979, s. 169-179.; “Religiöse Bewegungen in der islamischen Geschichte Irans (ca. 1000-1501)”, Geschichte und Politik religiöser Bewegungen in Iran=Mardom nameh-Jahrbuch zur Geschichte und Gesellschaft des mittleren Orients, Frankfurt/Main, 1981, s. 58-77; “Huzur, Trägheit, Seelenruhe, soziale Harmonie. Zur osmanischen Mentalitätsgeschichte”, Türkische Miscellen. Robert Anhegger-Festschrift-Armağanı-Mélanges. Varia Turcica IX, Istanbul, 1987, s. 145-166.; “Die Josephsgeschichte im Koran und in der persischen und türkischen Literatur. In: Paradigmata. Literarische Typologie des Alten Testaments. Erster Teil”, Von den Anfängen bis zum 19. Jahrhundert, Berlin, 1989, s. 169-179.; “Das türkische Gefängnis als Schule des literarischen Realismus (Nazim Hikmets Weg nach Anatolien)”, Türkische Sprachen und Literaturen. Materialien der ersten deutschen Turkologen-Konferenz, Bamberg, 3.-6. Juli 1987, Hrsg. Ingeborg Baldauf, Klaus Kreiser und Semih Tezcan, Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s. 129-141.adlı eserler bulunmaktadır.

Türkoloji alanında önemli bir yere sahip olan “Materialia Turcica” dergisini yöneten, Almanya’da başarılı çalışmalar ortaya koyan Milan Adamović (Doğ. 1939)’in “Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache, Leiden, 1985, 337 s. adlı eseri çok çok önemlidir. Adamović’in 2001 yılında yayımladığı Floransalı Flippo Argenti’nin Avrupa’da yayımlanan ilk Türkçe Grameri olan eseri ile ilgili yaptığı “Das türkische des 16. Jahrhunderts, Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533), Göttingen, 2001 adlı çalışmanın yanı sıra “Vocabulario nuovo mit seinem türkischen Teil”, Rocznik Orientalistyczny, 38, 1976, s. 43-69”; “Das osmanisch-türkische Sprachgut bei R. Lubenau, München, 1977, 65 s”.; “Das Tekke von Sarı Saltıq in Eskibaba”, Materialia Turcica, 5, 1979, s. 15-24; “Die alten Oghusen”, Materialia Turcica, 7-8, 1981-82, s. 26-50; “Tonyuquq und sein Umkreis”, Materialia Turcica, 14, 1988,

s. 1-22; “Die Rechtslehre des Imâm an-Nasafî in türkischer Bearbeitung vom Jahre 1332, Wiesbaden, 1990 vb.eserleri bulunmaktadır.

Çuvaşça ile ilgili çalışmaları da bulunan Adamović’in şu eserlerinin de ayrı bir önemi vardır. “Der tschuwaschische Plural -sem”, *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*, 7, 1983, s. 21-27”; “Der Wandel von o und va im Tschuwaschischen”, *ZDMG*, 135, 1985, s. 60-67; “Deiktika im Tschuwaschischen”, *CAJ*, 28, 1984, s. 1-9; “Das Tschuwaschische im Lichte der Substrattheorie”, *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, 185, 1983, s. 9-24; “Fragen der tschuwaschischen Lautgeschichte”, *CAJ*, 33, 1989, s. 161-192.

Lars Johanson (Doğ. 1936), Yaptığı değerli çalışmalarının yanında yönettiği *Turcologica* yayın dizisi ve *Turkic Languages* adlı dergi ile Türkoloji alanında çok emek sarf etmiş önemli Türkologlardan biridir. Johanson’un çalışmalarından “Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems, (*Studia Turcica Upsaliensia*, 1), Uppsala, 1971”. adlı çalışması önemlidir. Türkçenin dilbilimsel sorunlarını irdelediği çalışmalar arasında *Studien zur reichstürkischen Verbalsyntax*, Universität Uppsala, 1966.; “Zur Syntax der alttürkischen Kausativa”, *ZDMG*, II, 1974, s. 529-540”.; “Sprachbau und Inhaltssyntax am Beispiel des Türkischen”, *OS*, 22, 1973 (1974), s. 82-106.; “Das tschuwaschische Aoristthema”, *OS*, 23-24, 1974-1975, (1976), s. 106-158.; “Zum Präsens der nordwestlichen und mittelasiatischen Türksprachen”, *AO*, 37, 1976, s. 57-74.; “Bestimmtheit und Mitteilungsperspektive im türkischen Satz”, *ZDMG*, Suppl. III, 2, 1977, s. 1186-1203.; “Türkçede Önceden Kestirilemez Nitelikteki Alomorflar”, *TDAY-B* 1977 (1978), s. 121-126.; “Die Ersetzung der türkischen -t- Kausativa”, *OS*, 25/26, 1976-1977 (1978), s. 106-133.; “Alttürkisch als dissimilierende Sprache”, *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur*, Mainz, Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse, 1979:3, Wiesbaden, 1979.; “Die westoghusische Labialharmonie”, *OS*, 27-28, 1978-1979 (1979), s. 63- 107.; “Pluralsuffixe im Südwesttürkischen, *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur*, Mainz, Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse, 1981:9, Wiesbaden, 1981”.; “Zum Suffixvokalismus in zwei mittelosmanischen Transkriptionstexten”, *WZKM*, 76, 1986, s. 163-169.; “Zur Konsonantenstärke im Türkischen”, *OS*, 33-35, 1984-1986, s. 195-209.; “Grenzen der Turcia. Verbindendes und Trennendes in der

Entwicklung der Türkvölker”, *Turcica et Orientalia. Studies in honour of Gunnar Jarring on his eightieth birthday 12 th October 1987*, Stockholm, 1988, s. 51-61.; “Zur Entwicklung türkeitürkischer Varietäten in Nordwesteuropa”, *Turkish in North-West Europe Newsletter*, 1, 1988, s. 3-8.; “Aorist and present tense in West Oghuz Turkic”, *Journal of Turkish Studies*, 13, 1989, s. 99-105.; “Zur Postterminalität türkischer syndetischer Gerundien”, *UAJb, NF*, 9, 1990, s. 137-151.; “Zur Typologie türkischer Gerundialsätze”, *TDA*, 1, 1991, s. 98-110.; “Zur Geltung türkischer Schriftsprachen und Schriftsysteme”, *TKA*, 30, 1992, s. 165-178.; “Code-copying in immigrant Turkish”, G. Extra-L. Verhoeven (Habl.): *Inmigrant languages in Europe*, Clevedon, Philadelphia, Adelaide, 1993, s. 197-221.; “Türkeitürkische Aspekttempora”, Thieroff, R. - Ballweg, J. (Yay.), *Tense systems in European languages*, Niemeyer, Tübingen, 1994, s. 247-265.; “The dynamics of code-copying in language encounters”, Brendemoen, B., Lanza, E. - Ryen, E. (Habl.), *Language encounters across time and space*, Novus Press, Oslo, 1998, s. 37-62.; “Probleme des Vergleichs Türkeitürkisch-Deutsch”, (Vorwort), *Türkisch und Deutsch im Vergleich*, L. Johanson - Jochen Rehbein (Habl.), *Turcologica* 39, Harrassowitz Verlag, 1999, s. VII-XX adlı eserleri sayabiliriz.

Hans Georg Majer (Doğ. 1937), Hans Joachim Kissling’in öğrencisidir. Emekliğe ayrılmadan önce Münih Üniversitesi Yakın Doğu Kültürü, Tarihi ve Türkoloji Enstitüsü’nde bölüm başkanı olan Majer, Osmanlı tarihinde uzmandır. Osmanlı Devleti tarihi ve kültürü ile ilgili olan önemli çalışmalarından bazıları şunlardır: “Ein Nişân des Osmanenprinzen Ahmed, des Statthalters von Amasya, für die Zâviye des Schejch Bahâ’ed-Dîn vom Jahre 906/1501”, *Südost-Forschungen*, 31, 1972, s. 319-331; “Zur Kapitulation des osmanischen Gran (Estergom) im Jahre 1683”, *Südosteuropa unter dem Halmond (Festschrift Stadtmüller)*, München, 1975, s. 189-204; “Die Türken - Gegner des Westens am Ende des 17. Jahrhunderts”, “Ein osmanisches Budget aus der Zeit Mehmeds des Eroberes”, *Der Islam*, 59, 1982, s. 40-63; *Das Osmanische ‘Registerbuch der Beschwerden’ (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675*, Österreichische Nationalbibliothek Cod. mixt. 683, Hrsg., eingeleitet und mit 17 Fachkollegen gemeinsam übersetzt Bd. 1: Einleitung und Reproduktion des Textes, Geographische Indices, Wien, 1984; “Fatih Sultan Mehmet Zamanında bir Osmanlı Bütçesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 3, 1987, s. 115-140; “Ein Defter

des Divan-i hümayun in Wien”, IX. Tarih Kongresi, Ankara, 21.-25. Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler, II. c, Ankara, 1988, s. 757 -763.

“Vorstudien zur Geschichte der İlmiye im Osmanischen Reich. 1. Zu Uşakîzade, seiner Familie und seinem Zeyl-i Şakayik, Trofenik, München, 1978, 347 s.; “Sozialgeschichtliche Probleme um Ulema und Derwisch im Osmanischen Reich”, I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Istanbul 15.-20. 10. 973, Tebliğler 1. Türk Tarihi, Istanbul, 1979, s. 218-233; “Ulema und ‘kleinere Religionsdiener’ in einem Defter der Jahre vor 1683”, Osmanistische Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte. In memoriam Vanko Boškov, Hrsg. H. G. Majer, Wiesbaden, 1986, s. 104-119 vb. Osmanlı Devleti ilmiye teşkilatı üzerine yazdığı eserlerdir.

“Arbeitsschwerpunkte der deutschen Osmanistik”, Südosteuropa und Südosteuropa-Forschung. Zur Entwicklung und Problematik der Südosteuropa-Forschung. Symposium des Südosteuropa-Arbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft in West-Berlin 17.-19. Oktober 1975, Hrsg. K.- D. Grothusen, Hamburg, 1976, s. 207-232; “Das Münchner Institut: Tradition und Perspektiven”, Turkologie heute- Tradition und Perspektive/Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz, Leipzig, 4.-7. Oktober 1994, Herausgegeben von Nurettin Demir und Erika Taube, Harrassowitz, Wiesbaden, 1998, s. 195-203.adlı çalışmalar Almanya Türkolojisi üzerine yazılmış eserlerdir.

Esin İleri (Doğ. 1937), Hamburg Üniversitesi’nde Türkiye Türkçesi üzerine çalışan Türkologlardandır. Türkçe-Almanca karşılaştırmalı çalışmaları da bulunan İleri’nin eserlerinden bazıları şunlardır: Goethes ‘West-östlicher Divan’ als imaginäre Orientreise. Sinn und Funktion, Frankfurt-Main, Bern, 1982, 479 s.; Türkisch in Deutschland. Diskussion um eine Schulfach aus Anlaß einer Tagung, Universität Hamburg, Germanisches Seminar/DAF, 1986, 52 s.; “Einige typische Fehler deutscher Muttersprachler beim Erlernen des Türkei-Türkischen”, Materialia Turcica, 15, 1989, s. 24-54.; “Die Frage der Redundanz im Türkei-Türkischen”, XXIV. Deutscher Orientalistentag vom 26.-30. September 1988 in Köln, Stuttgart, 1990, s. 335-350.; “Turkologie in der Bundesrepublik Deutschland-Argumente für einen Strukturwandel”, Türkische Sprachen und Literaturen. Materialien der ersten deutschen Turkologen-Konferenz, Bamberg, 3.-6. Juli 1987, Hrsg. Ingeborg Baldauf, Klaus Kreiser und Semih Tezcan, Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s. 181-197.;

Eski Türkçe alanında çok önemli çalışmaların bulunan ve Göttingen Üniversitesi'nde görev yapan bilim adamı **Klaus Röhrborn** (doğ. 1938) Uygurca alanında en önemli isim olan Röhrborn'un eserlerinden bazıları şunlardır: Eine uigurische Totenmesse. Text, Übersetzung, Kommentar, Berliner Turfantexte 2, Berlin, 1971.; "Fragmente der uigurischen Version des 'Dhâranî-Sûtras der großen Barmherzigkeit'", ZDMG, 126, 1976, s. 118-139; Uigurisches Wörterbuch, Lieferung 1, Wiesbaden, 1977 (Bugüne kadar bu sözlüğün 6. bölümü yayımlanmıştır); "Die alttürkische Inschrift am Tor-Stûpa von Chü-yung-kuan", ZDMG, 129, 1979, s. 304-339.

Eski Anadolu Türkçesi, Özbek Türkçesi ile Kazak, Kırgız ve Türkiye edebiyatları alanlarında çalışmalar yapan bir başka Türkolog da **Sigrîd Kleinmichel'dir.** (Doğ. 1938) Onun eserleri arasında "Untersuchungen zu phonologischen morphologischen und morphologischen Problemen in Marzuban-name, Berlin, 1971.; "Die Handschrift Marzubân-nâme der Berliner Staatsbibliothek", Bilimsel Bildiriler 1972, Ankara, 1975, s. 105-111.; "Glagoly govorenija v Marzuban-name i u Jakaba Nad' De Harsanja", Sovetskaja Tjurkologija, 1976, s. 93-95.; "Mughtar Auezows 'Freund Bedel' Diskussion über Geschichtsverständnis in einem Theaterstück", Erbe und Erben, Berlin, 1982, s. 248-273.; "Der Tag zieht den Jahrhundertweg' von Tschingis Aitmatow. Für und Wider", Weimarer Beiträge, 11, 1982, s. 101-104.; "Yasar Kemal, Das Lied der tausend Stiere", Weimarer Beiträge, 1, 1985, (Tanıtma-Eleştiri).; "Annäherung an das Wesen der heutigen Welt. Aitmatovs Roman 'Die Richtstatt'", Weimarer Beiträge, 4, 1988, s. 615-625.; Aufbruch aus orientalischen Dichtungstraditionen. Studien zur usbekischen Dramatik und Prosa zwischen 1910 und 1934, Turcologica. 8, Harrassowitz, Wiesbaden, 1993, 279 s.; Übungsbuch Usbekisch: Lexik und Grammatik, Turkologie und Türkeikunde 3, Harrassowitz, Wiesbaden, 1995, 246 s.; "Mîr 'Alîşêr Navâ'î und Ahmed Paşa", Archivum Ottomanicum, 17, 1999, s. 77. bulunmaktadır.

Machiel Kiel (Doğ.1938) de Almanya'da Osmanistik ve Osmanlı-Balkan ilişkileri üzerine çalışmış bir Türkologdur. Uygur Budist metinleri üzerine çalışmalar yapan bir diğer isim Ingrid Warnke (doğ. 1941),dir. Türk, Moğol ve Arap tarihi üzerine araştırmalar yapmış bir tarihçi **Ulrich Haarman** (1942-1999) dır.

Klaus Peter Schwarz (1943-1989), 1965 ile 1970 yılları arasında Freiburg Üniversitesi'nde İslâm bilimleri, Arap, Fars, Türk dilleri ve tarih alanlarında eğitim görmüştür.

Barbara Flemming'in Osmanlı Türkçesi ve şiiri konularında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Barbara Kellner-Heinkele, Osmanlı tarihi ve Türkoloji konularında çalışmalar ortaya koymuştur.,

Bitki adları üzerine çalışmalarını sürdüren Frankfurt Türkoloji Enstitüsü'nde görev yapan Prof. Dr. Ingeborg Hauenschild onomastik alanında araştırmalar yapmıştır.

Türk kültür ve siyaset tarihçisi olan **Udo Seinbach** (Doğ.1943), Hamburg Deutsches Orient-Institut'ta çalışmaktadır.

Prof. Dr. Semih Tezcan, (1943-2017), Bamberg Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde çalışmıştır. Türk dillerinin leksikolojisi, etimolojisi; Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Orta Türkçe ve Türkçenin problemleri üzerine önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Petra K. Kappert (Doğ. 1945)'in Osmanlı Devleti tarihi, Türkiye kültürü tarihi ve Türk edebiyatı üzerine çalıştığı bilinmektedir.

Heilderberg Ruprecht-Karl Üniversitesi'nde çalışan Türkolog **Michael Ursinus** (Doğ. 1950), Osmanistik alanında araştırmalar yapmaktadır.

Anadolu Türklerinin, Sibiryaya ve Orta Asya Türk halklarının etnolojisi üzerine çalışmalar gerçekleştiren bir başka isim olarak karşımıza Prof. Dr. Ulla Johansen çıkmaktadır. Prof. Dr. Burchard Bentjes, Orta Asya kültür tarihi ve sanatını incelemektedir.

Freiburg Üniversitesi Doğubilim Enstitüsü'nde görev yapan Johann Strauss (Doğ.1952), Osmanistik alanında çalışmaktadır. Türkolog Dr. Armin Bassarak (Doğ. 1952), Türkçenin grameri üzerine yoğunlaşmıştır.

Türk şiiri üzerine çalışmaları bulunan **Tatjana Möckel** (doğ. 1953), Berlin Humboldt Üniversitesi Önyasya Enstitüsü'nde çalışan bir Türkologdur.

Tarih-karşılaştırmalı Türkoloji, Kuzeydoğu ve Sibiryaya Türk dilleri üzerine çalışan bir diğer isim **Claus Schönig** (1955-2019)'dir.

Münih Üniversitesi'nde çalışan Dr. Özgür Savaşçı (Doğ. 1955)'nin sözlük çalışmaları bulunmaktadır.

Özbek edebiyatı ve halk edebiyatı üzerine çalışmalar yapan başka bir Türkolog Ingeborg Baldauf (doğ. 1956) tur.

Eski Türkçe üzerine **Simone-Christiane Raschmann**'ın (doğ. 1958), çalışmaları bulunmaktadır.

Kazak Türkçesi, Kazak edebiyatı, atasözleri ve modern Türk edebiyatı üzerine araştırmalar yapan **Mark Kirchner** (Doğ. 1960), Frankfurt Türkoloji Enstitüsü'nde çalışmaktadır.

Christoph Konstantin Neumann (Doğ. 1962) Osmanistik alanında araştırmalar yapan ve Orient Enstitüsü'nde çalışan bir Türkologdur.

Almanya'da Türkoloji ile ilgili dergiler de yayımlanmaktadır. **ZDMG, Der Islam, Südost-Forschungen, Ural-Altische Jahrbücher** gibi sürekli yayımlanan dergiler, Türkoloji açısından çok önemlidir. Almanya'da Julius Klaproth'un çıkardığı, 1802 yılında, yayımlanan **Asiatische Magazin** ilk dergilerdendir.

“Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)” adlı dergi de doğu bilim açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. 1847'de Alman Doğu Kurumunun (Deutsche Morgenländische Gesellschaft) yayımlamaya başladığı bu derginin, 2000 yılında 150. cildi yayımlanmıştır.

“Orientalische Literaturzeitung (OLz)” Doğu bilim alanında yapılan araştırmaları tanıtmak üzere kurumuş ve 1898'de Berlin'de yayımlanmaya başlanmıştır. “Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes” Göttingen'de 1837'de yayımlanmaya başlasa da çok uzun ömürlü olmamıştır.

Bunların yanı sıra Berlin Üniversitesi Doğu Dilleri Semineri'nin 1898 yılında yayımladığı **“Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen”** adlı dergi bulunmaktadır.

1.4. Almanya'da Belli Başlı Türkoloji Kurumları

Günümüzde Almanya'nın Bamberg, Essen, Freiburg, Giessen, Hamburg, Heidelberg, Karlsruhe, Münih, Göttingen, Mainz, Saarbrücken, Berlin ve

Tübingen gibi şehirlerinde Türk Dili Öğretimi ve Türkoloji çalışmalarının gerçekleştirildiği birçok kurum bulunmaktadır

Bamberg Üniversitesi, Berlin-Brandenburg Üniversitesi, Berlin Özgür Üniversitesi (Freie Universität), Duisburg Essen Üniversitesi (Universität Duisburg-Essen), Frankfurt Üniversitesi (Universität Frankfurt), Freiburg Üniversitesi (Universität Freiburg), Johannes Gutenberg Üniversitesi (Johannes Gutenberg Universität), Mainz, Geiben Üniversitesi, Georg-August Göttingen Üniversitesi (Georg-August-Universität Göttingen), Giessen Üniversitesi, Justus-Liebig Üniversitesi, Hamburg Üniversitesi, Heidelberg Üniversitesi (Universität Heilderberg), Humboldt Üniversitesi (Universität Humboldt), Kiel Üniversitesi (Universität Kiel), Münih Üniversitesi (Universität München), Tübingen Üniversitesi, Berlin Yunus Emre Enstitüsü ve Köln Yunus Emre Enstitüsü' dür.

Çalışma alanlarına göre, Bamberg ve Münih'teki üniversitelerinde daha çok Türk dili, tarihi ve kültürü üzerinde çalışılmaktadır.

Berlin, Frankfurt, Göttingen ve Mainz üniversitelerinde ise ağırlıklı çalışma alanı Türk ve Türk toplulukların dilleridir.

Hamburg Üniversitesi'nde Türk dili ve edebiyatı üzerine çalışmalar yürütülmektedir.

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften/Berlin Brandenburg Bilimsel Akademisi (BBAW)'da eski Türk dilleri üzerine çalışmalar ve Turfan araştırmaları sümektedir.

Heidelberg Üniversitesi de İslam araştırmaları çerçevesinde Türkoloji üzerine de çalışmalar yapmaktadır.

1972 yılında kurulan ve Bayern eyaletinin en köklü üniversitelerinden biri (**Otto-Friedrich Universität Bamberg**) dir. Türkolojinin, ağırlıklı çalışma alanının olduğu Bamberg Üniversitesinde, Prof. Dr. Christoph Herzog, Dr. Ellinor Morock, Dr. Yaşar Yüksekaya, Dr. Barbara Henning çalışmalarını aktif olarak sürdürmektedir.³¹⁸

Türkoloji Enstitüsü bulunan Berlin Üniversitesinde (**Berlin Freie Universität**) Türkoloji alanında çalışmalar yapan Prof. Dr. Elisabetta Ragagnin,

³¹⁸ <https://www.uni-bamberg.de/orientalistik/turkologie/> (E.T. 09.09.2019)

Prof. Dr. Hülya Adak, okutman Ayşe Tetik, öğretim görevlileri Dr. Michael Balk ve Dr. Cem Keskin'dir. Emekli olan Prof. Dr. Barbara Kellner-Heinkele ve vefat eden Prof. Dr. Claus Schönig'in Berlin Üniversitesi'nde önemli çalışmaları bulunmaktadır.³¹⁹

Geçmiş 1972 yılına kadar gitse de resmi olarak 2003 yılında kurulan (**Universität Duisburg-Essen**), Duisburg-Essen Üniversitesi, öğrenci sayısı açısından Almanya'nın en büyük on üniversite arasındadır.

Türk dili ve edebiyatı, Türk tarihi ve kültürü üzerine Duisburg-Essen Üniversitesinde çalışmalar yapan, -Prof. Dr. Sevgi Çıkrıkçı, Prof. Dr. Kader Konuk, Prof. Dr. Berna Pekesen, Prof. Dr. Hacı-Halil Uslucan'dır.

Bilimsel alanda araştırmalardan sorumlular ise Sinan Akın, Nur Akkuş, David İçyer, Nurten Kum, Ayhan Özgül, Dr. Pınar Oğuzkan, Dr. Hilmi Tezgör, Zeynep Tüfekçioğlu, Dr. Ahmet Ünalın, Dr. Işıl Uluçam-Wegmann, İnci Öykü Yener-Roderburg, Davut Yeşilmen'dir

Üniversite öğretim görevlisi olarak çalışanlar arasında Prof. Dr. Burak Çopur, Dr. Sharo İbrahim Garip, Dr. Nazan Üstündağ, Berin Uyar ve Dr. Deniz Güneş Yardımcı yer almaktadır.³²⁰

1477 yılında kurulan **Johannes Gutenberg Universität Mainz (JGU)** Almanya'nın en büyük üniversitelerinden biridir. Renanya-Palatina'da bulunan geniş kapsamlı bir üniversite olan "JGU" nun, Türkoloji alanında önemli çalışmalar yapılmaktadır. Prof. Dr. Julian Rentzsch önderliğinde bilimsel alanda; Özlem Deniz Ahlers, Zeynep Arıkan, Pascal Frankenberger, Merlin Kräker, Dr. phil. Mohammed Rashed çalışmaktadır. Bunun dışında Dr. Nuh Doğan, okutman Dr. phil. Keyvan Dehghan ve Dr. phil. Mehmet Akif Duman da öğretim görevlisi olarak ders vermektedir.³²¹

Değerli çalışmalarıyla bilinen Prof. Dr. Hendrik Boeschoten ve Prof. Dr. Lars Johanson da bu üniversiteden emekli olmuş kişilerdir.

³¹⁹ <https://www.geschkult.fu-berlin.de/e/turkologie/> (E. T. 09.09.2019)

³²⁰ <https://www.uni-due.de/turkistik/> (E.T. 09.09.2019)

³²¹ <https://www.turkologie.uni-mainz.de/personen/> (E.T.09.09.2019)

Yunus Emre Vakfı; Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek amacıyla, 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır. 2009 yılında faaliyete geçen Yunus Emre Enstitüsünün yurt dışında 58 kültür merkezi bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Almanya’nın Köln ve Berlin şehirlerindedir.³²²

Dünyadaki Türkoloji araştırmaları bakımından en önemli ülkelerden biri Almanya’dır. 19. yüzyılda henüz Osmanlı İmparatorluğu’nda bu anlamda bir kurum ya da enstitü bulunmazken, Almanya’da Türkoloji artık bir bilim dalı olarak gelişme göstermiş ve bu bilim dalı üzerine yapılan çalışmalar atarak yeni kurumların açılmasını sağlamıştır.

1.5. Almanya’daki Türk Edebiyatı Matbuat Faaliyetleri Hakkında Bilgiler

1.5.1. Çevirmenler

2. Adatepe, Sabine

Sabine Adatepe, 1963 yılında doğdu. Hamburg’ta Türkoloji, İran Dili ve Edebiyatı, Alman Dili ve Edebiyatı okudu,

1999 yılından bu yana serbest çevirmen ve basın sözcüsü olarak İstanbul’ da yaşıyor. (1996 yılına kadar Atasoy soyadını kullandı.)

Fakir Baykurt, Suzan Samancı, Gülsüm Cengiz, Gönül Şen-Menzel, Mustafa Cebe, Şevket Rona, Behiç Ak, Mustafa Cebe, İbrahim Çayır, Nazan Erkmen ve Nur İçöz gibi isimlerin eserlerini Almancaya çevirmiştir.

3. Anstock, Heinz

1933 yılında öğrenci olarak Köln’den İstanbul’a sürgüne gitti. Savaş sonrasında öğretim görevlisi olarak Türkiye’de kaldı ve 1961 yılında İstanbul Alman okulunda idareci olarak çalıştı. Roman dili ve edebiyatı eğitimini Türkiye’de tamamladı.

³²² <https://berlin.yee.org.tr/> (E.T. 09.09.2019)

Deutsch für Türken (1939) (Türkler için Almanca) ve Sechs Nachtwächter auf einem Karussell (1969) (Atlıkarıncada Altı Gece Bekçisi) adlı eserleri yazdı.

4. **Bauer, Antje**

1954'te Gießen, Roma ve Berlin'de politika, Latin kökenli diller, Arap dili ve kültürü ve İslam bilimleri. Serbest gazeteci olarak çalışan Bauer, Berlin ve İstanbul arasında gidip gelmektedir. Antje Bauer, Türkiye, Yakın Doğu ve Afganistan hakkında haber yapmaktadır.

5. **Birgi-Knellesen, Ute**

1938 yılında doğan çevirmen, uzun yıllar yaşadığı İstanbul'da mütercim-tercümanlık yaptı. 1980 yılında İsviçre'ye, gitti. Bern'de İslam bilimleri ve arkeoloji okudu. Şu anda serbest çevirmen olarak çalışmaktadır.

6. **Bischoff, Cornelius**

Cornelius Bischoff 1928 de Hamburg'da doğdu. 1934-1939 yıllarında Hamburg'da ilkokulu okudu. 1939 da -Yahudi olmasından dolayı- ailesiyle birlikte Türkiye'ye sığındı ve Sankt Georg Avusturya Lisesi'ne 1944 yılına kadar devam etti. Bir yıl Çorum'da yatılı okulda okuyan Bischoff, 1945'te İstanbul'a döndü ve 1949 yılına kadar eğitimine St. Michel Fransız Lisesi'nde devam etti. 1948 yılında İstanbul'da başladığı hukuk eğitimini ertesi yıl Hamburg'ta sürdürdü ve 1954 yılında mezun oldu. 1954-1956 yıllarında Hamburg yüksek mahkemesinde hakimlik yaparken sosyoloji okudu.

Cornelius Bischoff, 1978 den beri Türkçeden çeviri yapmaktadır. Çevirilerindeki başarılarından dolayı çeşitli ödüller aldı.³²³

Yaşar Kemal, Necati Cumalı, Haldun Taner, Mahir Adıbeş, Nevin Ulkay Boğ, Aslı Erdoğan, Hidayet Karakuş, Çetin Öner, Aras Ören, Aysel

³²³ Übersetzer-Workshop. 22-24. November 1988 im Deutschen Kulturinstitut Ankara, Ankara, Mai 1989, ss. 150.

Özakın, Zerrin Polat ve Hasan Latif Sarıyüce eserlerini Almancaya çevirdiği isimler arasındadır.

7. Brands, Horst Wilfried

Horst Wilfried Brands 1922'de Bad Oeynhausen'de doğdu. Hayatı ve eğitimi hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz ancak 1961 yılında Frankfurt Şehir ve Üniversite kütüphanesinin idarecisi ve 1965 yılında Gießen Üniversitesi'nin Türkoloji kürsüsünde öğretim görevlisi olması sebebiyle Brand'ın Şarkiyat ve Kütüphanecilik eğitimi aldığı tahmin edilmektedir. 1970'te Mainz Üniversitesi'nde doçentlik ve aynı zamanda Frankfurt'ta akademik direktörlük görevini yürüttü. 1971'de Frankfurt'ta profesör olan çevirmen, Türkoloji, İslam bilimleri ve Orta Asya bilimleri üzerine çalıştı. 1998 yılında Fulda şehrinde öldü.³²⁴

Horst Wilfried Brands, Sait Faik Abasıyanık, Necati Cumalı, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Haldun Taner, İlhan Tarus, Oktay Akbal, Fakir Baykurt, Faik Baysal, Kemal Bilbaşar, Muzaffer Buyrukçu, Fahri Celalettin (Fahri Celal Göktulga), Samim Kocagöz, Bekir Sıtkı Kuşç, Nezihe Meriç, Umran Nazif, Demir Özlü, Mehmet Seyda, Nevzat Üstün ve Tahsin Yücel'in eserlerini Alman diline kazandırmıştır.

8. Bostroem, Annemari

1922'de Leipzig'de doğdu. Leipzig'de Berlin'de ve Viyana'da Tiyatro bilimleri ve germanistik okudu. 1944 yılından bu yana Berlin'de yaşıyor. Şiirler ve tiyatro eserleri yazan Bostroem, Nazım Hikmet'in şiirlerini çevirdi.

9. Caner, Beatrix

Macar asıllı Türkolog, 1954 yılında Siebenbürgen'de doğdu. Frankfurt/Main'de eşi Mesut Caner ile Literaturca-Verlag für türkische

³²⁴ Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender 1996: Bio-bibliographisches Verzeichnis deutschsprachiger Wissenschaftler der Gegenwart: Geistes- und Sozialwissenschaften. Berlin; New York, 1996, ss. 154.

Literatur (Literaturca-Türk edebiyatı yayınevi)'ni kurdu. Türk edebiyatı ile ilgili çok önemli çalışmaları olan Caner'in yaptığı çeviriler arasında Ömer Seyfeddin'in Efruz Bey'i, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı eserinin çevirisi ve incelemesi, Ahmet Haşim'in Frankfurt Seyahatnamesi sayılabilir.

10. **Carbe, Monika**

Yazar, eleştirmen ve çevirmen olan Carbe, 1945 yılında Meiningen/Thüringen'de doğdu. Marburg'ta 1965'ten 1971 yılına kadar germanistik, hindoloji ve felsefe okudu. 1971 den beri Frankfurt'ta yaşayan yazar 1985 yılında ilk defa Türkiye'ye gitti ve üç yıl sonra Türkçe öğrenmeye başladı çünkü Carbe'nin hedefi Türk edebiyatı üzerine yoğunlaşmaktı. 1990 yılından itibaren basın sözcülüğü, Türk edebiyatı çevirmenliği ve dünya edebiyatı eleştirmenliğinin yanısıra Almanca dil kursları veriyor. Çevirileri arasında *Die Mühen des Lebens Meşakk-ı hayat* (Ahmet Râsim), *Vatan yahut Silistre* (N. Kemal), *Der Mathematiker Bir Bilim Adamının Romanı* (Oğuz Atay), *Der Samowar Semaver; Ein Lastkahn namens Leben Medan mâişet motoru; Verschollene gesucht Kayıp Aranyor* (Sait Faik Abasıyanık) adlı eserler yer almaktadır.

11. **Çorlu, Sabine**

1977 yılında doğan Çorlu, Hamburg, Salerno ve Düsseldorf 'ta Romanistik ve çeviri bilimleri eğitimini tamamladı. 2007'den bu yana eşi Vedat Çorlu ile birlikte Türk edebiyatından çeviri yapıyor.

12. **Çorlu, Vedat**

1964 yılında doğan Çorlu, 1988 de İstanbul'da Ara Yayıncılık kurdu ve Yapı Kredi Yayınları, Kabalcı Yayınevi ve İthaki Yayınları gibi çeşitli yayım evlerinde baş editörlük görevlerini üstlendi. 1994'ten beri Almandan Türkçeye çeviri yaptı. 2007 de eşi Sabine Çorlu ile Türk edebiyatından çevirilere başladı. Kardeşi Şükrü Çorlu ile Franz Kafka'nın eserlerini Türkçeye çeviren Çorlu, ÇEVBİR' in (Çevirmenler Meslek Birliği) üyesidir.

13. **Cumart, Nevfal**

1964 doğumlu Nevfal Cumart, on iki kitapta topladığı şiirlerinden dolayı, yeni neslin en üretken lirik şairi sayılır. Türkoloji, Arap dili ve edebiyatı ile İslam bilimleri okudu ve 1993'ten beri Bamberg'te serbest yazar, çevirmen ve gazeteci olarak çalışıyor. Yaşar Kemal, Aziz Nesin, İnci Aral ve Fazıl Hüsni Dağlarca'nın eserlerini çeviren Cumart'ın çağdaş Türk edebiyatı ile ilgili çeşitli çalışmaları mevcuttur.

14. **Dağyeli, Yıldırım**

Yaşar Kemal'in eserlerini Almancaya kazandırmasıyla tanınmış olan Dağyeli, Frankfurt/Main'da yıllarca Dağyeli Yayınevi'ni (Dağyeli-Verlag) işletmiş olup çok sayıda Türk yazar yetiştirmiştir.

15. **Dağyeli-Bohne, Helga**

1940 yılında Nürnberg'de doğan Helga Bohne, lise eğitiminden sonra Münih'te üniversiteye devam etti. Türkoloji, İngiliz ve Alman Dili ve Edebiyatı bölümlerini bitirdi. 1967 yılından bu yana eğitim alanında görevlidir. Evli ve iki çocuk sahibi olan Helga Bohne-Dağyeli, eşi editör Yıldırım Dağyeli ile birlikte 1968 den bu yana Türk edebiyatından eserleri Almancaya çevirmektedir.³²⁵ Eserlerini çevirdiği isimler arasında Sait Faik Abasıyanık, Yaşar Kemal, Nazım Hikmet, Fakir Baykurt, Can Göknil, Aras Ören, Demir Özlü ve Fethi Savaşçı bulunmaktadır.

16. **Demirel, Monika**

1960 yılında Wiesbaden'de doğan Monika Demirel, Heidelberg'te mütercim-tercümanlık eğitimini tamamladıktan sonra öğretmenlik yaptı. 1993 yılından bu yana Türkiye'de yaşamaktadır.

Alper Canıgüz, Yazgülü Aldoğan, Oya Baydar, Pınar Selek, Okşan Svastics, Gülten Dayıoğlu ve Kemal Özer gibi yazarların eserlerini Türkçeye çevirmiştir.

³²⁵ Übersetzer - Workshop. 22-24. November 1988 im Deutschen Kulturinstitut Ankara, Ankara, Mai 1989, s. 151.

17. Doğan, Ahmet

1970'li yılların sonunda Stuttgart'ta kurduğu ve 1980 yılında Berlin'e taşıdığı Ararat Yayınevi'ni (Ararat Verlag), 1985 yılına kadar işleyen Ahmet Doğan, Vasıf Öngören' in eserlerini çevirdi.

18. Donn, Heinrich

Donn, 1924 yılında edebiyatımızın en önemli eserlerinden biri olan Ateşten Gömlek'i çevirerek Almancaya kazandırmıştır.

19. Duda, Herbert. W.

Avusturyalı Türkoloji ve İslami İlimler Ord. Profesörü H. Duda, 1900 yılında Linz'de doğdu, 1975'de Viyana'da öldü. 1923 Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikayelerini Almancaya çeviren, Türk Dili ve Edebiyatına çok önemli katkıları bulunmaktadır.

20. Dufft, Catharina

1973'te Hamburg doğan Dufft, Berlin ve İstanbul'da edebiyat bilimleri ve Türkoloji eğitimi aldı. Orhan Pamuk'un İstanbul adlı eseri üzerine çalışması bulunmaktadır.

21. Duru, Sezer

Demir Özlü ile Tezer Özlü'nün kardeşi, Orhan Duru'nun eşi olan 1942 doğumlu çevirmen ve yazar Sezer Duru, Alman Dili ve Edebiyatı, Latince, Yunan ve Roma Edebiyatı bölümlerinde okudu. İstanbul'da Goethe Enstitüsü'nde çalıştı. Alman televizyon kanallarında uzun yıllar muhabirlik yaptı.

Türk yazar ve ozanların eserlerini *Akzente* ve *Orte* gibi dergilerde yayımlanmak üzere Almanca'ya çevirdi. Max Frisch, Heinrich Böll, Siegfried Lenz, Jerzy Stefan Stawinkley, Hans Magnus Enzensberger, Bertolt Brecht, Thomas Bernhard, Gustav Meyrink eserlerini Almanca'dan

Türkçeye; Ferit Edgü, Demir Özlü ve Başar Sabuncu'nun eserlerini Türkçeden Almanca'ya çevirdiği yazarlar arasındadır.

22. **Törehan, Habib Edib**

1890'da Bursa'da doğdu, 1968 yılında öldü. Siyaset okudu. 1914'de Almanya'ya gittikten sonra uzun yıllar gazetecilik yapan Törehan, Türk edebiyatından eserleri Almancaya çevirdi ve Türkçe dil dersi kitaplarını yayına hazırladı. Türkiye'ye döndükten sonra 1949 yılında 1961 yılına kadar devam ettireceği "Yeni İstanbul" gazetesini basmaya başladı.

23. **Egghardt, Hanne**

1948 Mariazell/Avusturya doğumlu Egghardt, Graz ve İstanbul'da Alman ve Türk Dili ve Edebiyatları bölümlerini bitirdi. 1970 yılından beri çevirmen, yazar ve gazeteci olarak Viyana'da yaşamaktadır. Nazım Hikmet, Aysel Özakın, Nazlı Eray ve Yusuf Atılgan'ın eserlerini Alman diline kazandırmıştır.

24. **Ener, Mehmet Cemal**

1959 yılında Adana'da doğan Ener, 1970-1978 yıllarında İstanbul'da St. Georges Lisesi'ni bitirdikten sonra Viyana'da Basın Yayın ve Felsefe eğitimine devam etti. 1986 yılında İstanbul'a döndü. 1991 yılından beri çevirmenlik yapmaktadır. Robert Walser ve Katja Lange-Müller gibi yazarların eserlerini Almancadan Türkçeye çevirmiştir.

25. **Erol, Neşet**

Pedagoji eğitimi almış, Almanya'da çocuk ve genç edebiyatı yazarıdır. Eserlerini iki dilde yayınlamıştır. Ayrıca çevirileri arasında Fakir Baykurt'un eserleri de bulunmaktadır.

26. **Frank, Carl**

1881'de Nürnberg'de doğdu. Münih, Leipzig ve Berlin'de okudu. 1905'te Leipzig Üniversitesi'nde Doğu Dilleri ve Tarihi alanında doktorasını yaptı. 1910 yılında Straßburg Üniversitesi'nde doktora sonrası Asurbilim ve Şarkiyat üzerine çalıştı.

1917 yılında Berlin Tercüman okulunda kumandan olarak görevine devam eden Frank, daha sonra Berlin'de "Şark" alanında genelkurmay olarak görevlendirildi.

1916 yılında Straßburg Üniversitesi'nde Profesörlük unvanını aldı. 1918'de Elsaß-Lothringen'den kovulan Frank'a Berlin'de Üniversitede ve SOS de hocalık görevi verildi. 1937 yılında Ordinarius Profesör oldu ve Şarkiyat ve Hint-Avrupa dilleri seminerleri müdürlüğünü üstlendi. Carl Frank 1945'te Marburg'da öldü.

27. Frank, Rudolf

1886 yılında köklü bir alman-yahudi ailenin çocuğu olarak Mainz'da dünyaya geldi ve orada büyüdü. 1936 yılında Avusturya'ya ve 1938'de İsviçre'ye göç eder. Frank, çeşitli sanatsal alanlarda etkindi. Oyunculuk, yönetmenlik de yapan Frank roman ve piyes yazarlığı da yapmıştır. Rudolf Frank hem tiyatro eleştirmeni hem köşe yazarı hem de tercümandır. 1979 yılında in Basel'de vefat etmiştir.

28. Frischmuth, Barbara

29. Giese, Friedrich

30. Gillitz-Acar, Angelika

1958 yılında doğdu. Önce Sosyal-Pedagoji okudu daha sonra Doğu Tarihi-Kültürü, Türkoloji, Coğrafya ve Pedagoji eğitimlerine devam etti.

Münih'te yaşayan çevirmen, Ayşe Kulin, Leyla Erbil, Sevim Ak, Aslı Erdoğan ve Miyase Sertbarut gibi yazarların eserlerini Almancaya çevirmiştir.

31. **Glassen, Erika**

1934 yılında Malchow/Mecklenburg'da doğan Erika Glassen, önce sanat tarihi, sonra Freiburg, Breisgau ve Basel'de İslam bilimleri, Arapça, Farsça ve Türkçe eğitimi gördü. 1968 yılında Fars İslam tarihi üzerine doktora yaptı ve Freiburg'da Albert-Ludwigs-Universitesi'nde Oryantalist Araştırmalar Merkezi'nde Abbasiler Döneminde din ve din politikası üzerine ders vermiştir. 1981–1983 yıllarında Beyrut Lübnan'da (Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft) Alman Doğu Ülkeleri topluluğu enstitüsü sözcüsü olarak görevine devam etmiştir.

1989-1994 yıllarında enstitünün müdürlüğünü yapan Glassen, o süre zarfında İstanbul'da şube açar ve bu sayede Türk edebiyatını yakından tanır ve sever.

İstanbul'da bulunduğu sürece, yapacağı çalışmalarda faydalanabileceği zengin bir Türk edebiyatı kütüphanesi oluşturmuştur kendine. Erika Glassen Prof. Dr. Jens Peter Laut ile birlikte *Türkische Bibliothek*'in (Türk Kütüphanesi) yayımlığını yapmıştır.

32. **Göktürk, Deniz**

1963 yılında İstanbul'da doğdu. 1980 yılında İstanbul Alman Lisesi'ndeki eğitiminden sonra Almanya ve İngiltere'de Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Şu anda Kaliforniya Üniversitesi'nde profesör olan Göktürk'ün çalışma alanları göç, kültürlerarası edebiyat ve film tarihidir.

Almanca çevirilerinin arasında Bilge Karasu ve Aras Ören'in eserleri bulunmaktadır.

33. **Greber, Erika**

Erlangen-Nürnberg Üniversitesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı profesörü olan Greber, fizikçi eşi Armağan Ok ile Türkçe kitapları Alman diline çevirmektedir.

34. **Güney, Ümit**

1954 yılında Sinop'ta doğan Güney, Hamburg Üniversitesi'nde Tarih bölümünü bitirdi. Nazım Hikmet ve Yılmaz Güney'in eserlerini Almancaya çevirdi.

35. Hallaç, Recai

1962 İstanbul' da doğdu. Çeşitli Alman televizyon kanallarında spiker ve oyuncu olarak görev almıştır. Asıl mesleğinin yanı sıra çevirmenlik de yapan Recai Hallaç, Gaye Boralıoğlu, Ahmet Ümit, Oğuz Atay, Aslı Erdoğan, Nigar Rona, Habib Bektaş ve Perihan Mağden gibi yazarların eserlerini Alman diline kazandırmıştır.

36. Hermlin, Stephan

1915'de Chemnitz/Almanya'da doğdu, 1997'de Berlin'de öldü. Doğu Almanya'nın en önemli ve takdir edilen yazarı kabul edilen Hermlin'in çevirileri arasında Nazım Hikmet'in eserleri bulunmaktadır.

37. Hoch, Angelika

1969 doğumlu Hoch, 1990-1997 yılları arasında önce Sanat Tarihi sonra da Türkoloji eğitimini tamamlamıştır. Ayşe Kulin, Sevim Ak, Aslı Erdoğan, Miyase Sertbarut ve Leylâ Erbil'in eserlerini Almancaya çevirmiştir. Şu anda Münih'te yaşamaktadır.

38. Hund, Eva

Yabancı dil olarak Almanca ve Türkoloji okuyan Hund, *Sirene* dergisinin editörü ve Babel Yayınevinin kurucularındandır. Berlin'de bilim kolejinde yabancı dil öğretmenliği yapmaktadır.

39. İren, Ingrid

1930 yılında Berlin'de doğdu. 1963 yılında Türkiye'ye gitti ve mühendis olan Reha İren ile evlendi. 1970'te önce İstanbul, sonra Ankara'da Arkeoloji eğitimini tamamladı. 1977-1995 yıllarında İstanbul

Goethe-Institut'ta çevirmen olarak görev aldı.Kısa hikayeler, denemeler ve film senaryolarının yanı sıra Orhan Pamuk'un dört romanı Almancaya çevirdiği onun yapıtları arasında bulunmaktadır.

40. **Jacob, Georg**

1862 yılında doğdu, 1937 yılında öldü. İslam bilimci, oryantalist ve Almanya'daki modern Türkoloji'nin kurucusudur. Kendisinin, Türk edebiyatını Alman okuyucusuna tanıtan ilk çevirmeni olması sebebiyle biz adının burada verilmesinin uygun olduğunu düşündük. Jacob ile ilgili ayrıntı bilgi Türkologlar bölümünde yer almaktadır.

41. **Kappert, Petra**

Hamburg Üniversitesi'nde Türkoloji profesörü olan Kappert, 1945 yılında Berlin'de doğdu ve 2003 yılında öldü.

Modern Türk Edebiyatı alanında önemli çalışmaları ve Alman diline çevirdiği eserleri bulunmaktadır. Kappert'in eserlerini Almancaya çevirdiği isimler arasında Aras Ören ve Fakir Baykurt yer almaktadır.

42. **Karacak, Nurhan**

1979 yılında İstanbul'da Alman Okulu'nu bitirdi. Şu anda Almanya'nın Aachen kentinde dil akademisinin yöneticiliğini yürütmektedir. Adalet Ağaoğlu'nun Oh, du heiliges Licht (Sen Ey Kutsal Işık) adlı eserini Almancaya çevirmiştir.

43. **Kissling, Hans Joachim**

1912 Münih doğumlu oryantalist ve Türkolog olan Kissling, 1985 yılında Gauting'de öldü. Çevirileri arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Peyami Safa'nın eserleri bulunmaktadır.

44. **Kleinmichel, Sigrid**

1949 yılında doğdu, 2013 yılında öldü. Berlin Üniversitesi'nde Türkoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Kleinmichel'in çalışmaları ağırlıklı olarak Özbek Dili ve Edebiyatı üzerindedir.

45. Koss, Carl

1950 yılında Hamburg'ta doğdu. 2008 yılında öldü. Türkoloji eğitimi aldı. Eşi Slavica Lukic-Koß ile birlikte Türkçe, Sırpça, Hırvatça, Flemenkçe ve İngilizce dillerinde çevirmenlik yaptılar.

1970'li yılların sonlarına doğru Türk-Alman Edebiyatı alanında aktif bir rol oynadı ve Orhan Kemal, Esmahan Aykol, Güney Dal, Aysel Özakın, Yusuf Ziya Bahadınlı gibi birçok Türk yazarının eserlerini Almancaya çeviren. Koss, son olarak ölümünden hemen önce Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları* (Herr Ayaşlı und seine Mieter) adlı eserini Almancaya kazandırmıştır.

46. Kraft, Gisela

1936'da Berlin'de doğdu, 2010 yılında Weimar'da ölen Kraft, tiyatro eğitiminden sonra İslam bilimleri ve felsefe okudu. 2006 yılında Türkçeden yaptığı çeviriler için Weimar ödülüne layık görüldü.

Aras Ören, Aziz Nesin, Bekir Yıldız, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nazım Hikmet, Pir Sultan Abdal, Vasıf Öngören, Yunus Emre gibi şahsiyetlerin eserlerini Almancaya çevirmiştir.

47. Lenz-Aktaş, Ingrid

1961 yılında doğdu. Münih, Bamberg ve Ankara'da Siyaset, Amerikan Kültürü ve Türkoloji bölümlerini bitirdi. Ders kitapları ve sözlük çalışmalarının yanı sıra Vedat Dalokay'a ait bir çocuk kitabı çevirisi bulunmaktadır.

48. Liebe-Harkort, Klaus

Türkoloji ile Alman Dili ve Edebiyatı eğitimi aldı. 1979 yılında Bremen Üniversitesi'nde profesör oldu. Ağırlıklı dil dersi kitapları üzerine

çalıştı. Zülfü Livaneli'nin eserini Almancaya çevirmiştir. Şu anda emekli olup Nesin Vakfı'nda aktif olarak görev yapmaktadır.

Aziz Nesin ile Klaus Hartkort Liebe'nin otuz yıllık dostluklarının ikilinin mektuplarından derlenerek hazırlanan “Aziz Nesin-Klaus Liebe Harkort Mektuplaşmaları-Gâvur Dostum” adlı kitabın ön sözünde, Hartkort-Liebe “*Mektuplaşmamızın başında ben 29 yaşındaydım, o 53 yaşında; ben Alman'dım, o Türk'tü; ben akademisyen olacaktım (öyle umuyordum), o yazardı; o çoktan birkaç yıllık cezaevi deneyimini arkasında bırakmıştı, ben hiç mahpus düşmemiştim; o ünlüydü, ben öğrenciydim; onun daha o zamanlar çok sayıda eseri yayımlanmıştı, ben daha yeni yeni bu yola adım atıyordum. Yaşadığım sürece bu mektupları koruyacağım.*”³²⁶ diye ifade etmiştir.

49. **Mau, Hartwig**

1944 yılında Hamburg'da doğdu. 1966-1970 yıllarında Tübingen Üniversitesi'nde Teoloji bölümünü bitirdikten sonra Berlin'de Fizik ve Ekonomi eğitimi aldı. Yirmi yıl Essen eyaletinin okullarında öğretmenlik yaptı. Devlet onaylı çevirmen olan Mau aynı zamanda (BDÜ) *Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer* (Federal Mütercim ve Tercümanlar Birliği) üyesidir. Kemal Yalçın, Fakir Baykurt, Bahattin Gemici ve Adnan Binyazar'ın eserlerini Almancaya çevirmiştir.

50. **Meier, Gerhard**

1957 yılında doğan Meier, Münih ve Germersheim'de Fransızca ve İtalyanca bölümlerini bitirdi. 1986 yılından bu yana Lyon yakınlarında yaşayan Meier. Fransızca ve Türkçeden çeviriler yapmaktadır. Orhan Pamuk, Zülfü Livaneli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Murathan Mungan, Hasan Ali Toptaş, Murat Uyrkulak, gibi isimlerin eserlerini Alman diline kazandırmıştır.

51. **Melzig, Herbert**

⁴ Aziz Nesin - Klaus Liebe Harkort Mektuplaşmaları - Gâvur Dostum, Yayına. Harlayan: Esin Pervane-Salih Bora, İstanbul: Nesin Yayınevi 2017, s.5

Türkçe konuşan ve 1937-1947 yılları arasında Türkiye'de yaşamış olan tarihçi Melzig'in Nazım Hikmet, Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin eserlerinden çevirileri bulunmaktadır.

52. Neumann, Christoph K.

1962 yılında doğdu. Osmanlı tarihçisi olan Neumann, Prag ve İstanbul'da Osmanlı kültürü ve tarihi üzerinde araştırmalar yapmıştır. 2002 yılında Bilgi Üniversitesi'nde profesör olarak görev aldığı bilinmektedir.

Neumann, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Pamuk ve Şebnem İşigüzel'in eserlerini Almancaya çevirmiştir.

53. Neuner, Johannes

1975 doğumlu Neuner, diplomalı Türkçe-Fransızca tercümanıdır. Freiburg Üniversitesi'nde Türkçe dersleri vermektedir.

Tahsin Nâhid, Emrah Serbes, Muallim Nâci ve Perihan Mağden'in eserlerini Almancaya kazandırmıştır.

54. Ney, Norbert

1951 Eutin/Almanya'da doğdu. Gazete, radyo ve yayın evleri için çalışmaktadır. Ney şu anda Hamburg'da yaşamakta ve çalışmaktadır. Nazım Hikmet ve Yılmaz Güney'in eserlerini çevirmiştir.

55. Offen-Eren, Heike

Kültür bilimci. 2006 yılından bu yana İstanbul'da Avusturya Enstitüsü'nde Almanca ve Müzik dersleri vermektedir. Talat S. Halman ve Nur İçöz'ün eserleri çevirileri arasındadır.

56. Ok, Armağan

Fizikçi olan Ok, eşi Erika Greber ile Türkçe eserleri Almancaya çevirmektedir.

57. Pamuk, Ertuğrul

1974'de doğdu. Stuttgart'ta Siyaset ve Sosyoloji eğitimini tamamladı. Pamuk, daha çok Almandan Türkçeye çevirdiği şiirlerle tanınmaktadır.

58. Pazarkaya, Yüksel

1940 yılında İzmir'de doğdu. 1966'da Stuttgart Üniversitesi'nde Kimya bölümünü bitirdikten hemen sonra Alman Dili ve Edebiyatı ile Felsefe eğitimini tamamladı.

1986-2002 yıllarında Köln'de bulunan Alman radyosu WDR'de redaktör olarak çalışmaya başladı.

Birçok şiir, makale, roman ve çeviri yazıları yayınlayan Pazarkaya, Orhan Veli, Nazım Hikmet ve Aziz Nesin'in kitaplarını Almandan Türkçeye çevirdi. Birçok ödül aldı.

59. Riemann, Wolfgang

1944'de doğdu. Frankfurt/Main'de ve İstanbul'da Türkoloji ile İslam Bilimleri bölümlerini bitirdi. Modern Türk Edebiyatı ve Almanya'da yaşayan Türklerin edebiyatı üzerinde çalışmaktadır. Edebiyatımızın tanınmış yazarlarının eserlerini Almandan Türkçeye çevirmiştir. Ahmed Haşim, Ömer Seyfettin, Halid Ziya Uşaklıgil, Ahmed Rasim, Zülfü Livaneli, Namık Kemal, Tezer Kırıl ve Habib Bektaş, Riemann tarafından eserlerinin Alman diline kazandırılmış yazarlardır.

60. Ritter, Hellmut

1892 yılında Hessisch Lichtenau, Almanya'da doğmuştur. 1910'da liseyi Kassel'de bitirdikten sonra 1913 de Halle Üniversitesi'ne girmiştir. Ünlü şarkiyatçılar Carl Brockelmann ve Paul Kahle'den ders alma imkanı bulmuştur.

Strassburg'ta Theodor Nöldeke'nin yanına giderek ilahiyat, Latin ve Yunan dillerini öğrendi. 1913 yılında Hamburg Ortadoğu Tarih ve Uygarlık

Araştırmaları Merkezi'nde çalışmaya başlayan Ritter, 1927'de Alman Ortadoğu Araştırmaları Kurulu'nun başkanı oldu.

1938 de İstanbul Üniversitesi'nde Arapça ve Farsça kürsüsünde professor unvanıyla çalıştı. 1947 yılına kadar Türkiye'de kalan Ritter,

1953'te Frankfurt Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nde görev aldı. 1959-1969 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde ders verdi ve Şarkiyat Enstitüsü'nün kurulmasına katkı sağladı. 1969 yılında tekrar Almanya'ya dönen Ritter, 1971 yılında Almanya'nın Oberursel kasabasında öldü.

61. Rosen, Georg

Tanınmış bir Alman Türkolog, İran dili ve Edebiyatçısı olmakla birlikte diplomat olarak da görev yapmıştır. Celalettin Rumi'nin mesnevisinin büyük bir bölümünü Almancaya aktarmıştır.

Rosen, 1821 yılında Detmold/Almanya'da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1844 yılında İstanbul'da Prusya Büyükelçiliğinde başladığı tercümanlığa 1853'te İsrail'de Prusya Konsolosluğunda devam etmiştir. Bu dönemde çok sayıda eserleri ortaya çıkmıştır.

1867 yılından itibaren konsolosluk görevini üstlenir ve 1875 yılında görevi bittikten sonra Almanya'ya döner.

Daha sonraki Almanya dışişleri bakanı Friedrich Rosen'in (1856-1935) amcasıdır. Georg Rosen, 1891'de Detmold'de ölmüş ve geride çok geniş kapsamlı çalışmalar bırakmıştır.

62. Sagaster, Börte

1962 doğumlu Börte Sagaster, İslam bilimleri, Türkoloji ve Germanistk eğitimi gördü. Berlin'de, *Zentrum Moderner Orient*'te (Modern Doğu Bilimleri Merkezi) çalıştıktan sonra terfi ederek İstanbul'da *Orient-Institut*'ta (Doğu Bilimleri Enstitüsü) görevine devam etmiştir Şu anda Gießen Üniversitesi'nde görevlidir.

63. Scharlipp, Wolfgang

1947'de doğdu. Türkoloji, Hindoloji, Çin-Tibet dillerini okudu. Çeşitli üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Türk topluluklarının

dilleri üzerinde yaptığı çalışmaların yanında Modern Türk edebiyatının yazarları Erdal Öz ve Adalet Ağaoğlu'nun eserlerinin çevirileri de bulunmaktadır. 1997 yılından beri İsveç'te yaşayan Scharlipp'in, Kırgızistan'da yayınlanan *Journal of Turkish Civilization Studies* adlı derginin editörlerinden biri olduğu bilinmektedir.

64. Schimmel, Annemarie

1922 yılında Erfurt'ta doğan Schimmel, 1939'da Berlin Friedrich-Wilhelms-Universitesi'nde (şimdiki Humboldt-Universitesi) Kimya ve fizik eğitimini tamamlar.

1941 yılında doktorasını İslam bilimleri alanında yaptıktan sonra dört yıl Dışişleri başkanlığında çalıştıktan sonra 1946 yılında Marburg Üniversitesinde görev yapmaya başlar. Daha sonra Ankara'da İlahiyat Fakültesinde, Bonn, Cambridge ve Harvard Üniversitelerinde dersler verir.

1979'da Tahran Üniversitesi, Londra ve Edinburg'da okutmanlık görevi üstlenir.

Annemarie Schimmel'in 100'ün üzerinde kitapları, makaleleri ve bilimsel yayınları bulunmaktadır.

1995 yılında kendisine Alman yayıncılar birliği barış ödülü verilir.

O hayatının büyük bölümünü Batı'da İslamiyet'in daha iyi anlaşılması ve Müslüman ile gayri Müslimlerin birlikte barış içinde yaşamaları uğruna adadı. 2003'te Bonn'da öldü.

65. Schrader, Friedrich

1865'te in Wolmirstedt'te doğdu. Halle Üniversitesi'nde Filoloji, Sanat Tarihi ve Şarkiyat alanlarında eğitim görür. Hindoloji üzerine doktora yapar. 1891 yılında İstanbul'un ünlü özel okullarında öğretim etkinliklerine katılmayı kabul eder.

1908-1918 yıllarında Almanca ve Fransızca olarak günlük İstanbul'da çıkan *Osmanischer Lloyd* (Osmanlı Loyd) gazetesinin kurucularından olan Schrader, editör baş yardımcısı olarak çalışır.

Schrader Türkiye'de bulunduğu sürece Osmanlı edebiyatını, Ahmet Hikmet ve Halide Edip Adivar'ın romanlarını Almancaya çevirdiği gibi, güncel Türk edebiyatı hakkında *Das literarische Echo* (Edebi Yankı) adlı dergide ve *Frankfurter Allgemeine* gibi bilindik günlük gazetelerde köşe yazıları yazmıştır.

1917 yılında kendini İstanbul'daki anıtların bakımı ve korunmasına adan Schrader, bu amaçlar doğrultusunda çalışmalar yapan şehir komisyonuna üye olmuştur. Birkaç yıl sonra Berlin'e geri dönmüştür ve orada 1922 yılında vefat etmiştir.

66. Schreiber-Grabitz, Brigitte

Aziz Nesin ve Güney Dal gibi Türk edebiyatının tanınan yazarlarının eserlerini Almancaya çevirmiştir.

67. Schweißgut, Karin

1964'de doğdu. İslam Bilimleri, Arap Dili ve Edebiyatı ile Siyaset okudu. Türkoloji üzerine doktorasını yaptı. Berlin Üniversitesi'nde Türkoloji Enstitüsü'nde Modern Türk Edebiyatı alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

68. Şenocak, Zafer

Almanya'da yaşayan Türk asıllı yazar Zafer Şenocak, 25 Mayıs 1961'de Ankara'da doğmuştur. Annesi öğretmen, babası gazeteci olan Zafer Şenocak, ilk yıllarını Ankara ve İstanbul'da geçirdikten sonra 1970 yılında ailesiyle birlikte Münih'e göçmüştür. Orada 1981'de liseyi bitirdikten sonra Germanistik, felsefe ve siyaset bilimi okumuştur. 1990 yılından beri Berlin'de yaşayan Şenocak sık sık Fransa, Kanada ve Amerika gibi çeşitli ülkelerin üniversitelerinde görev yapmıştır.

Zafer Şenocak 70'li yıllarda kendi şiirleriyle şiir gecelerinde halk önüne çıkar. 80'li yıllarda Türkçe eserleri Almancaya çevirmeye başlar ve aynı zamanda da çoğunlukla “iki dünyada yaşamak” temalı kendi yazdığı şiirlerini yayımlar. Elizabeth Oehlkers Wright onun şiirlerini İngilizceye, Tereza Brdečková da Çekoslavakçaya çevirmiştir. Hatta bir şiirine de Friedemann Schmidt-Mechau tarafından beste yapılmıştır. 80'li yıllarda Türk yazarların eserlerini Almancaya çeviren yazar 1988 yılından itibaren *Sirene* adlı edebiyat dergisinin yayımcıları arasında yer alır ve bu sayede 90'lı yıllarda Türk-Alman edebiyatına katkıları olmuştur.

Şenocak 1984 yılından bu yana Verband Deutscher Schriftsteller (Alman yazarlar derneği) üyesidir.

69. Seyppel, Tatjana

1944 doğumlu Seyppel, kütüphanecilik ve ekonomi alanlarında eğitim gördükten sonra Doğu Almanya'da serbest yazar olarak çalıştı. 1979 yılında Hamburg'a göç edip orada Türkoloji okudu. Doğu Almanya'nın vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayan Müslüman azınlıklar hakkında bilimsel araştırmalar yaptı ve Kırgızistan'da gazeteci olarak çalıştı. 1996-2002 yıllarında Kırgızistan ve Makedonya' da OSZE'de (*Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa* (Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı; AGİT) elçisi olarak görev aldı. Şu anda Drispeth/Almanya'da seslendirme ve çeviri yapmaktadır.

70. Sindlinger, Peter

1957'de doğdu. Yayınevi sahibi olan Sindlinger, Sabahattin Ali'nin eserini Almancaya çevirmiştir.

71. Spies, Otto

1901'de Bad Kreuznach'da doğan Spies, Bonn'da Tübingen'de 1901 yılında şarkiyat ve hukuk eğitimi almıştır. 1924 yılında hukuk doktorasını tamamlar ve 1927'de Doğu dilleri ile İslam bilimleri öğretim görevlisi

unvanını kazanır. Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde öğretim üyeliği yapar.

1932-1938 yıllarında Aligarh/Hindistan' da (Muslim University) Müslüman Üniversitesi'nde Arap ve İslam Bilimleri Profesörü (Professor of Arabic and Islamic Studies) unvanıyla görevini sürdürmüştür.

Spies, 1939'da askerliğini tamamladıktan sonra 1968 yılına kadar Bonn Üniversitesi'nde Oryantalist Araştırmalar Merkezi'nde Şarkiyat kürsüsü başkanlığını yaptı. Arapça, Farsça Türkçe ve Afrika-Asya dillerini bilmesi onun İslam hakları, tasavvuf, edebiyat tarihi, sözcükbilimi ve Arap tıp tarihi alanlarındaki zengin bir yelpazeye sahip yayınlarının temellerini oluşturmuştur.

Otto Spies 1981 yılında Bonn'da vefat etmiştir.-Drei Biographische Werke Über Sufis, Le Monde Oriental, 1930, ss.31-55. -Sûfiler Üzerine Üç Biyografik Eser'

72. Tietze, Andreas

Andreas Tietze; 1914'te Viyana'da doğan Avusturyalı Türkolog. Viyana ve Paris'te Balkan dilleri ve tarihi eğitimi gördü. 1937 de İstanbul'a göç eder ve İstanbul Üniversitesinde Almanca ve İngilizce dersleri verir. 1958'de ailesiyle birlikte Los Angeles'e yerleşir ve Kalifornia Üniversitesi'nde Türkoloji profesörü olarak görev yapar. 1973 yılına kadar devam eden çalışma hayatı süresince Türkçe dersleriyle ilgili çeşitli eserler yayımlar. Emekliliğinden sonra 1984'te eski görev yeri Viyana üniversitesi'nde ders vermeye devam eder.

Tietze, iki cilt halinde yayımlamak istediği eseri için 1955 yılına kadar yaptığı araştırmalarından çeşitli notlar toplar ancak bugüne kadar sadece bir cilt yayımlanır. 2003 yılında Viyana'da ölür.

1.5.2. Almanya'da Yayınevleri

1.5.2.1. 1970 Yılından Önce Kurulan Yayınevleri

1. Mayer & Müller

Bu yayınevi hakkında ayrıntılı bilgi bulunamamıştır. Ancak Georg Jacob'un bu yayınevi üzerinden "Türkische Bibliothek" (Türk kütüphanesi) adı altında Türk literatürüne ilişkin oryantalistik kitap dizini yayımladığı bilinmektedir. Toplamda 26 ciltten meydana gelmiş olan bu serinin ilk cilti 1904'te son cilti ise 1929 yılında yayımlanmıştır. Bazı eserlerin birden fazla cilde yayıldığı bilinmektedir. Buna Mehmet Tevfik (1843–1893)'in İstanbul'da Bir Yıl" (Ein Jahr in Konstantinopel) adlı çalışması gösterilebilir. Georg Jacob (1862-1937)'un yaptığı çalışmaya daha sonra öğrencisi, Doğu bilimleri profesörü olan Rudolf Tschudi (1884 1960) ve konusunda uzman başka isimlerin de destek verdiği bilinmektedir. Bazı eserlerin tek bir ciltte kalmayıp birkaç ciltte devam ettiği görülmektedir. Bu çalışmalar arasında şunlar gösterilebilir:

- Georg Jacob: (İlk defa 1904'te Almancaya çevrilmiş ve Georg Jacob tarafından basılmış "Meddah Gösterileri") Vorträge türkischer Meddâh's (mimischer Erzählungskünstler): zum ersten Male ins Deutsche übertragen und mit Textprobe und Einleitungen herausgegeben von Dr. Georg Jacob (1904)
- Çaylak Tevfik: ("İstanbul'da Bir Yıl- 1. Ay; Tandır Başı" adlı eser 1905'te ilk defa Theodor Menzel tarafından, -İstanbul 1299 hicri takvim yılı basımına göre- Almancaya çevrilerek ve dip notlarla açıklanarak basılmıştır.) Ein Jahr in Konstantinopel. Erster Monat: Tandyr baschy (der Wärmekasten). Nach dem Stambuler Druck von 1299 h. zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Theodor Menzel (1905)
- Çaylak Tevfik: ("İstanbul'da Bir Yıl- 4. Ay; Ramazan Geceleri" adlı eser, -İstanbul, 1299 hicri takvim yılı basımına göre- Theodor Menzel tarafından ilk defa Almancaya çevrilerek ve dip notlarla açıklanarak 1905 yılında yayımlanmıştır.) Ein Jahr in Konstantinopel. Vierter Monat: Die Ramazan-Nächte. Nach dem Stambuler Druck von 1299 h. zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Theodor Menzel (1905)
- Çaylak Tevfik: ("İstanbul'da Bir Yıl- 2. Ay; Helva Sohbeti" adlı eser 1906'da ilk defa -İstanbul, 1299 hicri takvim yılı basımına göre- Theodor Menzel tarafından Almancaya çevrilerek, dip notlarla

açıklanarak basılmıştır.) Ein Jahr in Konstantinopel. Zweiter Monat: Helva-sohbeti (die Helva-Abendgesellschaft). Nach dem Stambuler Druck von 1299 h. zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Theodor Menzel (1906)

- Georg Jacob: (Bir Doğu Masal Kitabı-Horoz Kardeş adlı eser, 1906'da ilk defa Dr. Georg Jacob tarafından ilk defa Almancaya çevrilerek basılmıştır. Xoros kardasch (Bruder Hahn) : ein orientalisches Märchen- und Novellenbuch / aus dem Türkischen zum ersten Mal ins Deutsche übertragen von Dr. Georg Jacob (1906)
- Çaylak Tevfik: ("İstanbul'da Bir Yıl- 3. Ay; Avrupa'nın Tatlı Suları" adlı eser 1906'da ilk defa -İstanbul, 1299 hicri takvim yılı basımına göre- Theodor Menzel tarafından Almancaya çevrilerek dip notlarla açıklanarak basılmıştır.) Ein Jahr in Konstantinopel. Dritter Monat: Kjatxane (die süßen Wasser von Europa). Nach dem Stambuler Druck von 1299 h. zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Theodor Menzel (1906),.
- Ahmed Hikmet: ("Türk Kadınları Haristan ve Gülistan'ın 1317 hicri tavim yılı İstanbul basımına göre 1907 yılında ilk defa Almancaya çevrilerek dipnotlarla açıklanmış ve Dr. Friedrich Schrader'e ait bir giriş yazısı ilave edilerek basılmıştır.) Türkische Frauen. Nach dem Stambuler Druck Xaristan u-gülistan von 1317 h zum ersten Male ins Deutsche übertragen und mit Fussnoten und einer Einleitung versehen von Dr. Friedrich Schrader (1907)
- Friedrich Giese: ("İşgüzar Nedim Hoca: Bir Meddah Vodvili" Almanca ve Türkçe açıklamalı olan eser 1907'de Dr. Friedrich Giese tarafından yayımlanmıştır. Der übereifrige Xodscha Nedim: eine Meddâh-Burleske/Türkisch und deutsch mit Erläuterungen zum ersten Male herausgegeben von Dr. Friedrich Giese (1907)
- Georg Jacob: ("Baktaşî Dervişleri Tarikatı Hakkında Bilgi" Christiaan Snouck Hurgronje' ye ait eklemelerin de yer aldığı bu eser 1908 yılında yayımlanmıştır.) Beiträge zur Kenntnis des Derwisch-Ordens der Bektaschis. Mit e. Anh. von Christiaan Snouck Hurgronje (1908)

- Çaylak Tevfik: Ein Jahr in Konstantinopel. Fünfter Monat: Die Schenke oder die Gewohnheitstrinker von Konstantinopel. Nach dem Stambuler Druck von 1300 h. zum ersten Mal ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Theodor Menzel (1909) Arnold Nöldeke: Das Heiligtum al-Husains zu Kerbela : mit einem Anhang von Grafen Eberhard von Mülinen (1909)
- Rudolf Tschudi: (Viyana, Dresden ve İstanbul elyazmalarına göre Lutfî Paşa'nın Asafnâme'si 1910) Das Asafnâme des Lutfî Pascha: nach den Handschriften zu Wien, Dresden und Konstantinopel (1910)
- Mehmed Tevfîq: (Mehmet Tevfik'in "Buadem" anekdotlarından "Buadem'in Serüveni" 1302 hicri yılı İstanbul basımına göre ilk defa Dr. Theodor Menzel 1911 yılında dip notlarla açıklama yapılarak Almancaya çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Das Abenteuer Buadem's: Aus Mehmed Tevfîq's Anekdoten-Sammlung "Buadem" nach dem Stambuler Druck von 1302 h zum ersten Male ins Deutsche übertragen und durch Fussnoten erläutert von Dr. Theodor Menzel (1911)
- Rudolf Frank: Scheich Adî, der grosse Heilige der Jezîdis (1911) (Şeyh Adî-Yezidilerin Büyük Kutsal Şeyhi/1911),
- Ahmed Midhat: (Ahmet Midhat'ın "Eyvah" adlı Türkçe Dramı 1913 yılında ilk defa Doris Reeck tarafından Almancaya çevrilmiştir.) O weh!/Türkisches Drama von Ahmed Midhat. Zum ersten Mal ins Deutsche übertragen von Doris Reeck (1913)
- Rudolf Tschudi: (Hacım Sultan Velayetnamesi Dr. Rudolf Tschudi tarafından ilk defa 1914'te Almancaya çevrilmiş ve yayımlanmıştır.) Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan: eine türkische Heiligenlegende/zum ersten Male herausgegeben und ins Deutsche übertragen von Dr. Rudolf Tschudi (1914)
- Otto Müller-Kolshorn: (Azmi Efendi'nin Prusya Sefaretnamesi 1918) Azmi Efendis Gesandtschaftsreise an den preussischen Hof: ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen Preussens zur Hohen Pforte unter Friedrich Wilhelm II. (1918)

- Paul Klappstein: (“Dört Kutsal Türkistanlı” İslam Mistisizmi Hakkında Bilgilendirme 1919) Vier turkestanische Heilige, ein Beitrag zum Verständnis der islamischen Mystik (1919)
- Ludwig Forrer: (Rüstem Paşa’nın Osmanlı Kroniği 1923) Die Osmanische Chronik des Rustem Pasha.(1923)
- Franz Gustav Taeschner: (Romanya Kaynaklarına Göre Anadolu Yolları Ağı 1924-1926) Das anatolische Wegenetz nach romanischen Quellen (1924–1926)
- Erich Groß: (Hacı Bektaş Veli’nin Velayetnamesi 1927) Das Vilâjet-nâme des Hâğğî Bektasch: ein türkisches Derwischevangelium (1927)
- Hans-August Fischer: Şah İsmail ile Gülüzar: Bir Türk Halk Hikayesi 1929) Schah Ismajil und Gülüzar: ein Türkischer Volks-Roman (1929)³²⁷

2. Der Neue Orient

“Der Neue Orient” 1917-1943 yılları arasında iki haftada bir yayınlanan Doğu Bilimleri dergisidir. Tüm Doğu’nun siyasi, ekonomik ve manevi hayatının ele alındığı bu yayın organının çalışmaları Eugen Mittwoch ve Max von Oppenheim tarafından yürütülmekteydi İkinci Dünya Savaşından hazin sonucuyla birlikte dergiye olan ilginin azalması sonucunda dergi çöküntüye uğramıştır.³²⁸

3. Ernst-Engel-Presse

Ernst-Engel-Presse, bir alman Grafiker olan Ernst Hermann Karl Engel (1879-1967) tarafından 1919 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Arkadaşları ve öğrencilerinin yardımıyla işlettiği yayınevinin yönetimini daha sonra öğrencisi Walter Stähle üstlenerek 1952-1995 yılları arasında yayınevinin çalışmalarını sürdürmüştür.

4. Societäts-Verlag

1856yılında Leopold Sonnemann tarafından Frankfurter Societäts-Druckerei aı altında kurulan yayınevi daha sonra torunu Heinrich Simon, 1921 yılında Societäts-Verlag olarak yayınevini adını değiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Werner Wirthle yayınevini tekrar hayata geçirmiştir. 1970’te

³²⁷[https://de.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkische_Bibliothek_\(Mayer_%26_M%C3%BCller,_Berlin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkische_Bibliothek_(Mayer_%26_M%C3%BCller,_Berlin))

³²⁸https://de.wikipedia.org/wiki/Der_Neue_Orient

Heinrich Scheffler tarafından yönetilen yayınevi en son 2011 yılından bu yana René Heinen yayınevinin yönetimini üstlenmiştir.³²⁹

5. Büchergilde Gutenberg

1924 yılında Bruno Dreßler'in başkanlığında Leipzig'te kurulan Büchergilde Gutenberg Yayınevi, kısa zamanda bütün yayınevlerinin üye olduğu büyük bir ortaklığa dönüşür. Bu ortaklığa Berlin, Leipzig, Hamburg, Viyana Zürich ve Prag'taki bütün yayınevleri dahil olur.

1928'de sayısı 17 olan işletmelerin sayısı 1931'de toplamda 27 yi bulur. 1926 yayınevi diğer kuruluşlarla birlikte Leipzig'ten yeni mekanına, Berlin'e taşınır. Ancak yayınevi 1933 yılında SA (Sturmabteilung) Taaruz bölümü askerleri tarafından işgal edilir ve kurucusu silah altında "vatan hainliği zihniyeti" suçlamasıyla tutuklanır. Yerine geçirilen Otto Jamrowski, "bir yayınevi yöneticisinin SA yöneticisi olması gerekir sözüyle işe başlar". Daha önceleri 149 adet çeşitli konularda ve çeşitli ülkelerin yazarlarına ait kitapları basan yayınevi yeni yasal düzenlemelerle artık Alman kültürünü yansıtan, yücelten yazarların kitaplarının basımı yapılacaktı. Büchergilde'nin İsviçre ayağı daha sonra ayrılır. 1945 yılında bombalanana kadar yayınevi Berlin'de bulunmaktaydı. Savaş sonrasında Bruno Dreßler, oğlu Helmut ile birlikte uzun uğraşlardan sonra Büchergilde'yi Frankfurt'ta 1947,tekrar kurmayı başarır. Yayınevi, günümüzde birçok şehirde şubeleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir.³³⁰

6. Verlag. Volk u. Welt

Verlag. Volk u. Welt, 1947 yılında Michael Tschesno-Hell ve Wilhelm Beier anonim şirket olarak der Sovyet hakimiyeti altında olan Doğu Almanya (DDR)'da Sovyet literatüründen çeviriler ve antifaşist Alman literatüründen kitaplar yayınlamak amacıyla kurulmuştur. Daha sonra uluslararası güncel edebiyat eserlerini yayınlamıştır.

1951'de "Rütten & Loening" adlı yayıneviyle ortaklığa girişmiş ancak 1964'te tekrar ortaklığı fesh etmiştir. Onun yerine Alman-Sovyet Dostluğu Topluluğuna ait -Sovyet eserlerinin çevirileri alanında faaliyet gösteren yayınevi olan- "Verlag Kultur und Fortschritt"e odaklanmıştır. "Volk & Welt" in (ortalama 100 adet) kitap yayınlarının yanı sıra dört ayda bir "der Bücherkarren"adlı dergiyi

³²⁹ <https://societaets-verlag.de/wer-wir-sind/>

³³⁰ <https://www.buechergilde.de/geschichte.html>

de çıkarmıştır. Daha sonra iki kere satılan, “Volk & Welt” sonradan 2000 yılında “Luchterhand Literaturverlag” ile ortak olmuş ve 2001 yılında kendine ait kitaplarını son defa satmıştır. Günümüzde isim hakkını, yayınevleri topluluğu olan “Verlagsgruppe Random House” almıştır.³³¹

7. Suhrkamp Verlag

“Suhrkamp Verlag AG” 1950 yılında Peter Suhrkamp tarafından Berlin’de kurulan bir yayınevidir. Yayınevinin kökü aslında 1930’lu yıllarda faaliyet gösteren “S. Fischer Verlag” a dayanmaktadır. Bugün bu şirketin bünyesinde, “Suhrkamp”ın yanı sıra “Insel Verlag”, “Deutsche Klassiker Verlag”, “Jüdische Verlag”, “Verlag der Weltreligionen Verlagsgruppe” gibi yayınevleri bulunmaktadır. 2011 yılında söz konusu yayınevlerinin sayısı 136 olmuştur. Yayınevinin çalışma programında Alman ve uluslararası edebiyat segmentinin yanında büyük ölçüde bilimsel yayınlar da mevcuttur.³³²

8. Eulenspiegel-Verlag

954 yılında Berlin’de kurulan “Eulenspiegel-Verlag”, 1972 yılına kadar “Eulenspiegel” adlı hiciv dergisinin yayımcılığını yapmıştır. Doğu Almanya (DDR) devletine ait önemli bir yayınevi durumunda olan Eulenspiegel-Verlag 1993 yılında Berlin duvarının yıkılmasından sonra Matthias Oehme ve Jacqueline Kühne “Eulenspiegel Verlagsgruppe” adını verdikleri yayınevini yeniden kurmuşlardır. Yayınevinde, Doğu Almanya’nın kültürel mirasını korumayı görev edinmiş olup, görüşleri bu doğrultuda olan şairlerin eserlerini yayınlamışlardır.³³³

9. Rütten & Loening

Rütten & Loening 1844 yılında Frankfurtlu iş adamı Joseph Rütten ve Zacharias Loewenthal (sonradan adı “Carl Friedrich Loening”e dönüştürülmüştür.) tarafından kurulmuştur. Uzun bir geçmişe sahip olan ve Nazi döneminde sıkıntılar yaşayan yayınevi günümüzde “Aufbau-Verlag GmbH & Co KG” şirketinin bir bölümünü oluşturmaktadır. “Rütten & Loening” adı daha çok eğlence literatürünü temsil etmektedir.

9. Stuttgart: Klett/Cotta,

³³¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Verlag_Volk_und_Welt

³³² https://de.wikipedia.org/wiki/Suhrkamp_Verlag (ET. 17.07.2019)

³³³ <https://de.wikipedia.org/wiki/Eulenspiegel-Verlag> (ET. 17.07.2019)

1659 yılında “Cotta-Verlag” olarak kurulmuş olan yayinevi daha sonra 1977 yılında “Ernst Klett Verlag” tarafından satın alınmış ve “Klett-Cotta Verlag” adını almıştır.³³⁴

1.5.2.2. Yakın Dönemde Kurulan Yayınevleri

10. Buntbuch-Verlag

Peter Lohmann ve Ümit Güney’in 1980 yılında Hamburg’da kurduğu yayinevi malesef 1987 yılına kadar yayın hayatını sürdürebilmiştir. 1985 yılında Peter Lohmann ayrılmak zorunda kalmıştır. Yayınevinin dikkat çekici başarılarına rağmen maddi zorluklar sebebiyle 80’lerin sonunda Buntbuch-Verlag, iflasın eşiğine gelmiş ve 1987 yılında kapatılmıştır.³³⁵

11. Ararat-Verlag

70’li yılların sonunda Stuttgart’da Ahmet Doğan tarafından kurulan “Ararat-Verlag” 1985 yılına kadar yayınlarını sürdürmüştür. Ararat Verlag, Almanya’da özellikle Göçmen işçilerin çocuklarının entegrasyonuna yardımcı olmayı hedefleyen ilk kamu yayıncısıdır. Söz konusu yayinevi 1978 yılında Türk Literatürünü Almancaya çevirmeye başlayan küçük yayınevlerinden biridir. Hem geleneksel hem de Güncel Türk edebiyatı Almanca ya da Almanca-Türkçe olmak üzere iki dili yayınların gerçekleştiği “Ararat Verlag’da çalışmaların ağırlık noktası çocuk ve genç edebiyatı olmuştur. Daha sonra yabancılarla ilgili konfreans dökümanların yayınlayan yayinevi, Bu bağlamda 1983 yılında Günter Grass’ın da bir bildirisi yayınlanmış ve Günter Grass, Türkiye kökenli birçok sanatçıya da bu anlamda öncülük yapmıştır. Hatta Zülfü Livaneli’nin de yayınlanmış küçük bir nota kitapçığı bulunmaktadır. Ararat Verlag’da eserlerini ilk defa yayımlama olanağını bulan Almanya’da yaşayan yazarların arasında Yüksel Pazarkaya (aynı zamanda çevirmen olan) Aras Ören ve Fakir Baykurt yer almaktadır. Bunlar arasında Münihli şair ve yazar Habib Bektaş’ın 1981’de iki dille ilk defa yayımladığı şiirleri, Adalet Ağaoğlu’nun eserleri ve Nazım

³³⁴ https://de.wikipedia.org/wiki/Klett-Cotta_Verlag (ET. 17.07.2019)

³³⁵ <https://de.wikipedia.org/wiki/Buntbuch-Verlag>

Hikmet'in eserlerinin dizisinin yanı sıra 1982'de Yaşar Kemal'in "Sarı Sıcak" adlı eseri de ilk defa Almanca olarak Ararat tarafından yayınlanmıştır.³³⁶

12. Unionsverlag

Unionsverlag, 1975 yılında kurulmuş olan bir İsviçre yayınevidir. Kuruluşundan bu yana 280 den fazla Avrupa, Aysa ve Afrikalı yazarların eserlerini yayınlamıştır. Eserleri yayınlananlar arasında Cengiz Aytmatov, Fazıl Hüsni Dağlarca, Ferit Edgü, Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal, Murat Uyrkulak ve Halid Ziya Uşaklıgil bulunmaktadır.³³⁷

13. Dağyeli Verlag

Gazeteci ve Edebiyat çevirmeni olan Yıldırım Dağyeli 1980'li yılların başlarında Frankfurt am Main."Dağyeli Verlag" adlı yayınevini kurmuştur. Yayın hayatına ilk defa Münihli yazarı Ali Fethi Savaş ile başlayan Dağyeli Verlag, 1984-1988 yılları arasında tanınmış alman yazarların da eserlerini yayınlamıştır. 2008 de Dağyeli Verlag'a katılan Recai Hallaç'ın hedefi günümüzde isim yapmış Türk yazarlarının eserlerini Almancaya kazandırmaktır. Bu zamana kadar Aslı Erdoğan, Ahmet Ümit ve Emrah Serbes'in eserleri yayınlanmıştır. Dağyeli Verlag'ın amacı "Kasachische Bibliothek" (Kazak Kütüphanesi) adlı Kazakistan edebiyatına ait kitaplar serisinin Almancaya çevrilmesi projesini hayata geçirmektir. "J&D Dağyeli Verlag" yayınevinin şu anki sahibi Yıldırım Dağyeli'nin kızı Jeanine Elif Dağyeli'dir. Şu anda yayınevi Berlin-Neukölln'de olup, özellikle Türk toplulukların edebiyatı üzerine bir yayın programı izlemektedir.³³⁸

14. Literaturca Verlag

Frankfurt am Main'de bulunan Literaturca Verlag'ın başlıca çalışma programı Türk Literatürünü Almancaya aktarmaktır. Yayınevi Macaristan doğumlu Beatrix Caner ve İstanbul doğumlu Mesut Caner tarafından 2001 yılında kurulmuştur. Hedeflerinin Türkiye'nin en iyi yazarlarını Almancaya kazandırmak olduğunu açıklamışlardır. Türkolog olan Beatrix Caner yayınevini kurmadan önce Türk literatürüyle uzun yıllar yakından ilgilenmiş olup birçok Literaturca'da yayınlanmış olan birçok Türkçe eserini Almancaya kendisi çevirmiştir. 2001

³³⁶ <https://de.wikipedia.org/wiki/Ararat-Verlag>

³³⁷ <https://de.wikipedia.org/wiki/Unionsverlag>

³³⁸ https://de.wikipedia.org/wiki/Da%C4%9Fyeli_Verlag

yılından bu yana Nermin Abadan-Unat, Erendiz Atasü, Murat Gülsoy, Feyzâ Hepçilingirler, Bilge Karasu, Cemil Kavukcu, Pınar Kür, Ayşe Kulin, Ayla Kutlu, Nezihe Meriç, Çetin Öner, Demir Özlü, Rita Rosen, Elif Şafak, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tomris Uyar ve Sadık Yalsızuçanlar gibi yazarların eserleri Almanca olarak yayınlanmıştır.³³⁹

15. Binooki Verlag

Binooki Verlag, Berlin’de 2011 yılında Inci Bürhaniye ve Selma (Bürhaniye) Wels adlı iki Türk kardeşin kurmuş olduğu bir yayınevidir. Adını, logosunda da görsel olarak ön plana çıkarması düşüncesiyle Azeri Türkçesi “binokl” (iki teleskopun ya da iki gözlük şeklinde iki camın burun üstüne sıkıştırılması) den esinlendiği bilinmektedir. İngilizcedeki “book” kelimesindeki iki o harfinin eklenmesiyle kitabı çağrıştıracak şekilde düşünerek bir “o” ilavesi yapılmıştır. Yayınevinin ağırlık noktası Türk edebiyatının örneğin Emrah Serbes, Alper Canıgüz, Zerrin Soysal und Gaye Boralıoğlu gibi genç yazarlarının eserleri ile Oğuz Atay ve Metin Eloğlu gibi klasik veya modern edebiyatın temsilcilerin yapıtları üzerindedir.³⁴⁰

16. Hitit Verlag

“Hitit Verlag” Berlin’de 1983-2007 yıllarında varlığını sürdürmüş kendini “Kültürler arasındaki köprü” olarak tanımlayan bir yayınevidir

³³⁹ https://de.wikipedia.org/wiki/Literaturca_Verlag

³⁴⁰ https://de.wikipedia.org/wiki/Binooki_Verlag (ET. 17.07.2019)

II. BÖLÜM

2.1. ALMANYA'DA YAPILAN TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ BİBLİYOGRAFYASI

2.1.1. Türkiye Sahası Türk Edebiyatı Çevirileri

2.1.1.1. Kitaplar (Roman ve Hikaye Çevirileri)

1907

1. Gürpınar, Hüseyin Rahmi. **Die Erzieherin** (*Mürebbiye*). [Türkçeden Çeviren: Imhoff Pascha]. O. O., 1907,
2. Gürpınar, Hüseyin Rahmi. **Die Geschiedene** (*Mutallaka-Evlat Hatırı*) [Türkçeden Çeviren: Imhoff Pascha]. Constantinopel: 1907
3. Müftüoğlu, Ahmet Hikmet. **Dornenhag und Rosenhain** (*Haristan ve Gülistan-Kısa Hikâyeler*). [Türkçeden Çeviren: Friedrich Schrader]. Mayer & Müller, 1907, 64 s.

1913

4. Ahmet, Mithat. **O Weh!** (*Eyvah*), [Türkçeden Çeviren: Doris von Reeck], Berlin: Mayer und Müller, 1913, 88 s.
5. Müftüoğlu, Ahmet Hikmet. **Schönheit und Liebe** (*Aşk ve Güzellik*), [Türkçeden Çeviren: Ludwig Szamatolski]. Berlin: 1913,

1916

6. Adıvar, Halide Edip. **Das neue Turan ein türkisches Frauenschicksal** (*Yeni Turan*) [Türkçeden Çeviren: Friedrich Schrader], Weimar: Kiepenheuer, 1916, 94 s.

1917

7. Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Der liebeskranke Bey** (*Şipsevdi*) [Türkçeden

Çeviren: Muhsine Hanım] Berlin: 1917

1918

8. Uşaklıgil, Halid Ziya. **Tagebuch eines Toten** (*Bir Ölünin Defteri*) [Türkçeden Çeviren: Habib Edib (eserde bir son söz bulunmaktadır.)], Berlin: Der neue Orient, 1918, 150 s.

1923

9. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Eine Weibergeschichte** (*Bir Kadın Meselesi*) [Türkçeden Çeviren: H. W. Duda]. Leipzig: Hans Lohmann Verlag, 1923

1924

10. Adıvar, Halide Edip, **Das Flammenhemd** (*Ateşten Gömlek*) [Türkçeden Çeviren: Heinrich Donn] Interterrit. 2. Baskı. Wien: Verlag Renaissance, 1924, 258 s.

1934

11. Tek, Müfide Ferit. **Die unverzeihliche Sünde** (*Affolunmayan Günah*) [Türkçeden Çeviren: Otto Spies], Krefeld: Gustav Hohns Verlag, 1934, 170 s.

1939

12. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Der Fremdling** (*Yaban*) [Türkçeden Çeviren: Max Schultz-Berlin.] Leipzig, A. H. Payne Verlag, 1939.

1941

13. Tarhan, Abdülhak Hamit **Geister** (*Ruhlar*) [Türkçeden Çeviren: August Fischer]. Deutsche Morgenländische Gesellschaft, Leipzig, 1941; Kraus Reprint, Nendeln-Lichtenstein, 1966, 140 s.

1942

14. Guntekin, Reşat Nuri. **Der Zaunkönig** (*Çalikuşu*) [Türkçeden Çeviren: Max Schultz] A. H. Payne Verlag, Leipzig, 1942, 440 s.

1943

15. Safa, Peyami. **Zwischen Ost und West** (*Fatih-Harbiye*), [Türkçeden Çeviren: Otto Baxa], Leipzig: Payne 1943, 187 s.

1947

16. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Flamme und Falter** (*Erenlerin Bağından*) [Türkçeden Çeviren: Annemarie Schimmel]. Gummersbach: Florestan, 1947, 214 s.

17. Safa, Peyami. **Neunte Station für äussere Krankheiten** (*Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*), [Türkçeden Çeviren: Peter, Merete], Tübingen: o. O., 1947, 108 s.

18. Safa, Peyami. **Saal 9 für äußere Krankheiten** (*Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*), [Türkçeden Çeviren: Hans Joachim Kissling], Gummersbach: Florestan, 1947, 136 s.

1953

19. Sabahattin, Ali. **Anatolische Geschichten** (*Anadolu Hikayeleri*) [Türkçeden Çeviren: Herbert Melzig]. DDR, Berlin: 1953, 227 s.

1954

20. Hisar, Abdülhak Şinasi. **Unser guter Fahim Bey** (*Fahim Bey ve Biz*) [Türkçeden Çeviren: Friedrich von Rummel]. 3. Baskı. Den Haag: Mouton, 1954, 175 s.

1957

21. Cumalı, Necati. **Karakolda** (*Karakolda*) [Türkçeden Çeviren: Mustafa Aslier]. Stuttgart-Weilimdorf: Ernst-Engel-Press, 1957,

1958

22. Karaosmanoglu, Yakup Kadri. **Madur** (*Madur*) [Türkçeden Çeviren: Hans Joachim Kissling]. Bonn: Europäische Bücherei, 1958, 167 s.

1960

23. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed I*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Frankfurt/Main: Scheffler, 1960, 374 s.

1962

24. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Frankfurt am Main: Scheffler, 1962, 122 s.

25. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed I*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands)], Kısaltılmamış Baskı. Frankfurt/Main: Büchergilde Gutenberg, 1962, 367 s.

26. Kemal, Yaşar. **İnce Memed** (*İnce Memed I*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Berlin: Verl. Volk u. Welt, 1962, 350 s.

1964

27. Baykurt, Fakir. **Die Rache der Schlangen** (*Yılanların Öcü*) [Türkçeden Çeviren ve Son Söz Ekleyen: Horst Wilfried Brands] Herrenalb/Schwarzwald: Erdmann, Verl. für Internationalen Kulturaustausch, 1964, 397 s.

28. Kemal, Yaşar. **Rot sind Allahs Berge** (*Allah'ın Dağları Kızıldır-İnce Memed I*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Wien: Buchgemeinschaft Donauland, 1964, 387 s.

1965

29. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed I*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Kısaltılmamış Baskı. Reinbek b. Hamburg: Rowohlt, 1965, 310 s.

1966

30. Baykurt, Fakir. **Die Rache der Schlangen** (*Yılanların Öcü*) [Türkçeden Çeviren ve Son Söz Ekleyen: Horst Wilfried Brands] Stuttgart; Zürich; Salzburg; Berlin: Europäischer Buchklub, 1966, 375 s.

1968

31. Nesin, Aziz. **Der Fußballkönig** (*Gol Kralı*) [Türkçeden Çeviren: Berlin/DDR: Eulenspiegel Verlag, 1968]

1979

32. Aġaoġlu, Adalet. **Die zarte Rose meiner Sehnsucht** (*Fikrimin İnce Güli*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Scharlipp], Stuttgart: Ararat, 1979, 267 s.

33. Orhan Kemal. **Murtaza** (*Murtaza*) [Türkçeden Çeviren: Carl Koss ve Kemal Kozanoġlu], Stuttgart: Ararat-Verlag, 1979, 174 s.

34. Kanık, Orhan Veli. **Das Wort des Esels** (*EŖeġin Sözü*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya] Stuttgart : Ararat-Verlag, 1979, 54 s.

35. Kemal, YaŖar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], 2. Baskı. Frankfurt am Main: Societäts-Verl., 1979, 122 s.

36. Kemal, YaŖar. **Das Lied der tausend Stiere** (Bin Boġalar Efsanesi) [Türkçeden Çeviren: Helga Daġyeli-Bohne ve Yıldırım Daġyeli], Zürich: Unionsverl., 1979, 300 s.

37. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Berlin: Verlag Neues Leben, 1979, 375 s.

1981

38. Baykurt, Fakir. **Mutter Irazca und ihre Kinder** (*Irazcanın Dirliġi*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands] Berlin: Ararat-Verlag, 1981, 181 s.

39. Baykurt, Fakir. **Die Rache der Schlangen** (*Yılanların Öcü*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands] Berlin: Ararat-Verlag, 1981, 221 s.

40. Kanık, Orhan Veli. **Das Wort des Esels** (*EŖeġin Sözü*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya] 2. Baskı. Berlin: Ararat Verlag, 1981, 54 s.

41. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Berlin; Darmstadt: Dt. Buch-Gemeinschaft, 1981, 337 s.

42. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Wien: Buch- u. Schallplattenfreunde, 1981, 337 s.

43. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Zug/Schweiz: Buchgemeinschaft, 1981, 337 s.

44. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Wien; Europ. Bildungsgemeinschaft, 1981, 337 s.

45. Kemal, YaŖar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren:

Horst Wilfried Brands], Wien; Europ. Bildungsgemeinschaft, 1981, 337 s.

46. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Stuttgart; Bertelsmann-Club, 1981, 337 s.

47. Nesin, Aziz. **Der einzige Weg** (*Tek Yol*) [Türkçeden Çeviren: Brigitte Schreiber-Grabitz], Berlin: ikoo, 1981, 432 s.

1982

48. Kanık, Orhan Veli. **Das Wort des Esels** (*Eşeğin Sözü*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya] 3. Baskı. Berlin: Ararat Verlag, 1982, 54 s.

1983

49. Kemal, Yaşar. **Das Lied der tausend Stiere** (*Bin Boğalar Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], 1. Baskı. Berlin: Rütten und Loening, 1983, 394 s.

50. Livaneli, Zülfü, **Ein Kind im Fegefeuer** (*Arafatta Bir Çocuk*) [Türkçeden Çeviren: Klaus Liebe-Harkort], Berlin: Ararat-Verlag, 1983, 205 s.

51. Nazım Hikmet. **Leben! Einzeln und frei wie ein Baum und brüderlich wie ein Wald** (*Yaşamak Bir Ağaç Gibi Tek ve Hür ve Bir Orman Gibi Kardeşesine*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney], 1.Baskı. Hamburg: Buntbuch-Verlag, 1983, 79 s.

1984

52. Kemal, Yaşar. **Auch die Vögel sind fort** (Kuşlar da Gitti) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1984, 123 s.

1985

53. Atılgan, Yusuf, **Hotel Heimat** (*Anayurt Oteli*) [Türkçeden Çeviren: Hanne Egghardt] Verlag am Galgenberg, Hamburg, 1985, 167 s.

54. Kemal, Yaşar. **Die Ararat-Legende** (*Ağrı Dağı Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli -Bohne ve Yıldırım Dağyeli)], 1.Baskı. Berlin; Weimar: Aufbau-Verl., 1985, 143 s.

55. Kemal, Yaşar. **Das Lied der tausend Stiere** (*Bin Boğalar Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Kısaltılmamış

Baskı München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1985, 310 s.

56. Kemal, Yaşar. **Anatolische Trilogie I., Der Wind aus der Ebene** (*Dağın Öte Yüzü*) [Türkçeden Çeviren: Helga Bohne-Dağyeli, Yıldırım Dağyeli] Zürich: Unionsverlag, 1985, 372 s.

57. Kemal, Yaşar. **Der Wind aus der Ebene** (*Ortadirek*) [Türkçeden Çeviren: Helga Bohne-Dağyeli, Yıldırım Dağyeli ve Margarete Bormann], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1985, 370 s.

1986

58. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Flamme und Falter** (*Erenlerin Bağından*) [Türkçeden Çeviren: Annemarie Schimmel], 1.Baskı. Köln: Diederichs, 1986, 206 s.

59. Kemal, Yaşar. **Anatolische Trilogie II., Eisenerde, Kupferhimmel** (*Yer Demir Gök Bakır*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Zürich, Unionsverlag, 1986, 468 s.

60. Kemal, Yaşar. **Anatolische Trilogie III., Das Unsterblichkeitskraut** (*Ölmez Otu*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Zürich, Unionsverlag, 1986, 440 s.

61. Kemal, Yaşar. **Das Unsterblichkeitskraut** (*Ölmez Otu*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1986, 446 s.

62. Kemal, Yaşar. **Eisenerde, Kupferhimmel** (*Yer Demir, Gök Bakır*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1986, 468 s.

1987

63. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1987, 111 s.

64. Kemal, Yaşar. **Das Lied der tausend Stiere** (*Bin Boğalar Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Kısaltılmamış 2.Baskı München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1987, 310 s.

65. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** [İnce Memed] (Türkçeden Çeviren:

Horst Wilfried Brands, Yapılan çeviri Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli tarafından orjinaline göre düzenlenerek tamamlanmıştır), 5. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1987, 337 s.

66. Nazım Hikmet. **Die Liebe ein Märchen** (*Aşk Bir Masal*) Üç perdelik oyun [Türkçeden Çeviren: Gisela Kraft], Berlin: Henschelverl. Kunst u. Gesellschaft, 1987, 81 s.

1988

67. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Kısaltılmamış 2.Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1988, 111 s.;

68. Kemal, Yaşar. **Gelbe Hitze** (*Sarı Sıcak*) [Türkçeden Çeviren: Margarete I. Ersen-Rasch ve Wanda Schmidt], Kısaltılmamış Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1988, 179 s.

69. Kemal, Yaşar. **Töte die Schlange** (*Yılanı Öldürseler*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1988, 111 s.

1989

70. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Der Fremdling** (*Yaban*) [Türkçeden Çeviren: Max Schultz-Berlin.(Kitapta Erhard Stölting'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] 1. Baskı. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989, 246 s.

71. Kemal, Yaşar. **Das Lied der tausend Stiere** (*Bin Boğalar Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Kısaltılmamış 3. Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1989, 310 s.

72. Kemal, Yaşar. **Gelbe Hitze** (*Sarı Sıcak*) [Türkçeden Çeviren: Margarete I. Ersen-Rasch ve Wanda Schmidt], Kısaltılmamış 2. Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1989, 179 s.

73. Kemal, Yaşar. **Töte die Schlange** (*Yılanı Öldürseler*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Frankfurt/Main: Büchergilde Gutenberg, 1989, 121 s.

74. Kemal, Yaşar. **Auch die Vögel sind fort** (*Kuşlar da Gitti*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1989, 127 s.

1990

75. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Kısaltılmamış 3.Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1990, 111 s.
76. Kemal, Yaşar. **Die Ararat-Legende** (*Ağrı Dağı Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Kısaltılmamış 2.Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1990, 129 s.
77. Kemal, Yaşar. **Eisenerde, Kupferhimmel** (*Yer Demir, Gök Bakır*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Frankfurt am Main; Wien: Büchergilde Gutenberg, 1990, 468 s.
78. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands, (Yapılan çeviri Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli tarafından orjinaline göre düzenlenerek tamamlanmıştır.)], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1990, 337 s.
79. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 1** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], 1.Baskı. Unionsverl., Zürich, 1990, 337. S,
80. Kemal, Yaşar. **Das Unsterblichkeitskraut** (*Ölmez Otu*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Frankfurt am Main; Wien: Büchergilde Gutenberg, 1990, 446 s.

1991

81. Abasıyanık, Sait Faik. **Ein Lastkahn namens Leben** (*Medar-ı Maişet Motoru*), [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Enis Gülegen] Frankfurt am Main: dipa-Verl., 1991, 186 s.
82. Abasıyanık, Sait Faik. **Ein Punkt auf der Landkarte** [Haritada bir nokta] (Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Enis Gülegen) Dağyeli, Frankfurt am Main, 1991, 101 s. 1.baskı
83. Pamuk, Orhan, **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], 1.Baskı. Frankfurt am Main; Insel-Verl., 1990, 212 s., Leipzig,
84. Ali, Sabahattin. **Der Ochsenkarren** (*Kağnı*) [Türkçeden Çeviren: Peter Sindlinger ve Hülya Wicher] Nürtingen: Sindlinger-Burchartz 1991, 106 s.
85. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 1** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne und Yıldırım Dağyeli], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1991,

393 s.

86. Kemal, Yaşar. **Der Wind aus der Ebene** (*Ortadirek*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne, Yıldırım Dağyeli ve Margarete Bormann], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1991, 370 s.

87. Pamuk, Orhan, **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], 2.Baskı. Leipzig: Insel-Verl., 1991, 212 s.,

1992

88. Asena, Duygu. **Die Frau hat keinen Namen** (*Kadının Adı Yok*) [Türkçeden Çeviren: Barbara Yurttaş] 3. Baskı. Piper Verlag, München, 1992, 174 s.

89. Kemal, Yaşar. **Eisenerde, Kupferhimmel** (*Yer Demir, Gök Bakır*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl.; 1992, 468 s.

90. Pamuk, Orhan, **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], Görme Engelliler İçin Özel Baskı.1.Bölüm. Marburg: Dt. Blindenstudienanst, 1992, 125 s.

91. Pamuk, Orhan, **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], Görme engelliler için özel baskı.2.Bölüm. Marburg: Dt. Blindenstudienanst, 1992, 118 s.

1993

92. Abasıyanık, Sait Faik, **Verschollene gesucht** (*Kayıp Aranıyor*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Enis Gülegen] Frankfurt am Main: dipa-Verl., 1993, 223 s.

93. Kemal, Yaşar. **Das Unsterblichkeitskraut** (*Ölmez Otu*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1993, 446 s.

94. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands, (en son Türkçe baskıya göre uyarlama Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli tarafından yapılmıştır)], Gütersloh: Bertelsmann-Club; Wien; Buchgemeinschaft Donauland Kremayr und Scheriau; Stuttgart: Dt. Bücherbund, 1993, 395 s.

95. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 3** (*İnce Memed*), [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff] Zürich: Unionsverl., 1993, 693 s.

1994

96. Asena, Duygu. **Meine Liebe, Deine Liebe** (*Aslında Aşk da Yok*) [Türkçeden Çeviren: Barbara ve Ali Yurttaş] München: Piper Verlag, 1994, 240 s.
97. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Kısaltılmamış 4.Baskı. München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1994, 114 s.
98. Kemal, Yaşar. **Auch die Vögel sind fort** (*Kuşlar da Gitti*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 1994, 127 s.
99. Külebi, Cahit. **Turkis** (*Türk Mavisı*) [Türkçeden Çeviren: Klaus-Detlev Wannig (Kitapta Nuran Tecan'a ait bir son söz bulunmaktadır.)], Berlin, Hitit Verlag, 1994, 207 s.

1995

100. Kemal, Yaşar. **Töte die Schlange** (*Yılanı Öldürseler*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1995, 111 s.
101. Pamuk, Orhan. **Das schwarze Buch** (*Kara Kitap*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], München; Wien; Hanser, 1995, 507 s.

1996

102. Abasıyanık, Sait Faik. **Ein Lastkahn namens Leben** (*Medar-ı Maişet Motoru*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Enis Gülegen.] 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1996, 218 s.
103. Abasıyanık, Sait Faik, **Der Samowar** (*Semaver*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Enis Gülegen] Frankfurt am Main: dipa, 1996, 254 s.
104. Kemal, Yaşar. **Zorn des Meeres** (*Deniz Küstü*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1996, 490 s.
105. Tanpınar, Ahmet Hamdi. **Fünf Städte** (*Beş Şehir*) [Türkçeden Çeviren: Walter Mwnzler], Ankara: Türkische Republik Ministerium Für Kultur, 1996, 325 s.

1997

106. Kemal, Yaşar. **Anatolischer Reis** (*Teneke*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], 3. Baskı. Frankfurt am Main: Societäts-Verl., 1997, 126 s.
107. Kemal, Yaşar. **Das Lied der tausend Stiere** (*Bin Boğalar Efsanesi*)

[Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Zürich: Unionsverl., 1997, 383 s.

108. Kemal, Yaşar. **Die Ararat-Legende** (*Ağrı Dağı Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1997, 139 s.

109. Kemal, Yaşar. **Gelbe Hitze** (*Sarı Sıcak*) [Türkçeden Çeviren: Margarete I. Ersen-Rasch ve Wanda Schmidt], Kısaltılmamış 3.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1997, 179 s.

110. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands (En son Türkçe baskıya göre uyarlama Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli tarafından yapılmıştır)], Wien; Frankfurt am Main: Büchergilde Gutenberg, 1997, 382 s.

111. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 3** (*İnce Memed*), [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff] 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 1997, 717 s.

112. Pamuk, Orhan, **Das schwarze Buch** (*Kara Kitap*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 1997, 507 s.

1998

113. Arif, Ahmet, **Vor Sehnsucht nach dir habe ich Sträflingsketten abgetragen: Gedichte türkisch - deutsch** (*Hasretinden Prangalar Eskittim*) [Türkçeden Çeviren: Karen Steinle], Nürnberg: Libresso-Verl., 1998, 125 s.

114. Kemal, Yaşar. **Zorn des Meeres** (*Deniz Küstü*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1998, 490 s.

115. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands, (en son Türkçe baskıya göre uyarlama Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli tarafından yapılmıştır)], Stuttgart: Dt. Bücherbund, 1998, 339 s.

116. Nazım, Hikmet. **Auf dem Schiff zum Mars** (*Marsa Giden Gemide*) [Türkçeden Çeviren: Berkan Karpat ve Zafer Şenocak], München: Babel-Verl., 1998, 35 s.

117. Pamuk, Orhan. **Das neue Leben** (*Yeni Hayat*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid

Iren], München; Wien: Hanser, 1998, 347 s.

1999

118. Kemal, Yaşar. **Salman** (*Yağmurcuk Kuşu*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 1999, 493 s.

2000

119. Livaneli, Zülfü, **Der Eunuch von Konstantinopel** (Engereğin Gözündeki Kamaşma) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Zürich: Unionsverl., 2000, 189 s.

2001

120. Kemal, Yaşar. **Die Ameiseninsel** (*Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2001, 361 s.

121. Pamuk, Orhan. **Das neue Leben** (*Yeni Hayat*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren ve Gerhard Meier], Frankfurt: M,Fischer-Taschenbuch-Verl., 2001, 346 s.,

122. Pamuk, Orhan. **Rot ist mein Name** (*Benim Adım Kırmızı*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], München; Wien: Hanser, 2001, 556 s.

123. Tanpınar, Ahmet Hamdi. **Sommerregen** (*Yaz Yağmuru*) [Türkçeden Çeviren: Beatrix Caner] 1. Baskı. Frankfurt am Main: Verl. Literaturca, 2001, 185 s.

2002

124. Altan, Ahmet. **Der Duft des Paradieses** (*Kılıç Yarası Gibi*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birgi-Knellessen] Berlin: Krüger Verlag, 2002, 416 s.

125. Kemal, Yaşar. **Der Granatapfelbaum** (*Höyükteki Nar Ağacı*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 2002, 126 s.

126. Kemal, Yaşar. **Gut geflunkert, Zilo!** (*Allahın Askerleri*) [Türkçeden Çeviren: Nevfel Cumart. (Nevfel Cumart esere bir son söz eklemiştir.)], 1.Baskı. Zürich: Atlantis, Verl. Pro Juventute, 2002, 112 s.

127. Livaneli, Zülfü, **Der Eunuch von Konstantinopel** (*Engereğin Gözündeki*

Kamaşma) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Zürich: Unionsverl., 2002, 158 s.

128. Nesin, Aziz. **Der einzige Weg** (*Tek Yol*) [Türkçeden Çeviren: Brigitte Schreiber-Grabitz], 2. Baskı. Zürich, Unionsverlag, 2002, 375 s.

2003

129. Altan, Ahmet. **Der Duft des Paradieses** (*Kılıç Yarası Gibi*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birgi-Knellessen] Berlin: Fischer Verlag, 2003, 415 s.

130. Kemal, Yaşar. **Auch die Vögel sind fort** (*Kuşlar da Gitti*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2003, 568 s.

131. Kemal, Yaşar. **Die Ameiseninsel** (*Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 2003, 383 s.

132. Kemal, Yaşar. **Salman** (*Yağmurcuk Kuşu*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2003, 421 s.

2004

133. Altan, Ahmet. **Der Duft des Paradieses** (*Kılıç Yarası Gibi*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birgi-Knellessen] Berlin: Fischer-Taschenbuch Verlag, 2004, 414 s.

134. Kemal, Yaşar. **Der Granatapfelbaum** (*Höyükteki Nar Ağacı*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2004, 126 s.

135. Kemal, Yaşar. **Töte die Schlange** (*Yılanı Öldürseler*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2004, 111 s.

136. Şafak, Elif. **Spiegel der Stadt: Roman** (*Şehrin Aynaları*) [Türkçeden Çeviren: Beatrix Caner], 1.Baskı. Frankfurt am Main: Literaturca-Verl., 2004, 365 s.

2005

137. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 1** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2005, 380 s.

138. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 4** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], 9. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2005, 668 s.

139. Livaneli, Zülfü. **Katze, Mann und Tod** (*Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Zürich: Unionsverl., 2005, 190 s.

140. Pamuk, Orhan. **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], München: Hanser, 2005, 217 s.

141. Pamuk, Orhan. **Schnee** (*Kar*) [Türkçeden Çeviren: Christoph K. Neumann] Bonn: Hanser, bpb, 2005, 513 s.

142. Şafak, Elif. **Die Heilige des nahenden Irrsinns: Roman** (*Araf*) [İngilizceden Çeviren: Margarete Längsfeld], Frankfurt, M.: Eichborn, 2005, 411 s.

143. Ümit, Ahmet. **Nacht und Nebel** (*Sis ve Gece*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Scharlipp. (Kitapta Wolfgang Scharlipp'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] 1. Baskı. Zürich: Unionsverlag, 2005, 368 s.

2006

144. Kemal, Yaşar. **Der Sturm der Gazellen** (*Karınca'nın Su İçtiği*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2006, 397 s.

145. Pamuk, Orhan. **Blick aus meinem Fenster** (*Pencereden Bakmak*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], München; Wien: Hanser, 2006, 255 s.

146. Pamuk, Orhan. **Istanbul** (*İstanbul*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], München: Hanser, 2006, 431 s.

147. Pamuk, Orhan. **Schnee** (*Kar*) [Türkçeden Çeviren: Christoph K. Neumann] Sınırlı Özel Baskı. München; Wien: Hanser, 2006, 517 s.

148. Toptaş, Hasan Ali. **Die Schattenlosen** (*Gölgesizler*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], 1.Baskı. Zürich: Unionsverlag, 2006, 256 s.

2007

149. Ali, Sabahattin. **Der Dämon in uns** (*İçimizdeki Şeytan*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birgi Knellessen (Kitapta Erika Glassen'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] Zürich: Unionsverlag, 2007, 352 s.

150. Atılğan, Yusuf. **Der Müßiggänger** (*Aylak Adam*) [Türkçeden Çeviren: Antje Bauer (Kitapta Yüksel Pazarkaya'ya ait bir son söz bulunmaktadır.)], Zürich: Unionsverlag, 2007, 256 s.

151. Ilgaz, Rıfat. **Der Dreikäsehoch auf der Polizeiwache** (*Bacaksız Karakolda*), [Türkçeden Çeviren: Tülay Sözbir-Seidel], Berlin: Edition Orient, 2007, 158 s.

152. Ilgaz, Rıfat. **Der Dreikäsehoch und die Riesenmelone** (*Bacaksız ve*

Kocaman Karpuz), [Türkçeden Çeviren: Tülay Sözbir-Seidel], Berlin: Edition Orient, 2007, 158 s.

153. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 3** (*İnce Memed*), [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff] Zürich: Unionsverl., 2007, 717 s.

154. Kulin, Ayşe. Rosen Rita. **Steinmauer und offene Fenster** (*Taş Duvar Açık Pencere*) [Türkçeden Çeviren: Angelika Gillitz-Acar ve Angelika Hoch. (Kitapta Jens Peter Laut'a ait bir son söz bulunmaktadır.)], Frankfurt a. M.: Literaturca-Verlag, 2007, 120 s.

155. Pamuk, Orhan. **Das schwarze Buch** (*Kara Kitap*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren; Reji: Gabriele Kreis; Seslendiren: Heikko Deutschmann], Sınırlı Sayıda Baskı. Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2007; 862 s.

156. Pamuk, Orhan. **Istanbul** (*İstanbul*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Rheda-Wiedenbrück; Gütersloh: RM-Buch-und-Medien-Vertrieb, 2007, 731 s.

157. Pamuk, Orhan. **Rot ist mein Name** (*Benim Adım Kırmızı*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], München: Süddt. Zeitung GmbH, 2007, 583 s.

158. Pamuk, Orhan, **Schnee** (*Kar*) [Türkçeden Çeviren: Christoph K. Neumann], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2007, 513 s.

159. Şafak, Elif. **Der Bastard von Istanbul: Roman** (*Baba ve Piç*) [İngilizceden Çeviren: Juliane Gräbener-Müller], Frankfurt, M.: Eichborn, 2007, 458 s.

160. Uşaklıgil, Halid Ziya, **Verbotene Lieben** (*Aşk-ı Memnu*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann (Kitapta Wolfgang Riemann'a ait bir ön söz bulunmaktadır.)], Zürich: Unionsverl., 2007, 474 s.

2008

161. Adivar, Halide Edip, **Die Tochter des Schattenspielers** (*Sinekli Bakkal*) [İngilizceden Çeviren: Renate Orth-Guttmann (Sara Heigl'e ait eserin orijinali hakkında yorum ve son söz bulunmaktadır.)] 2. Baskı. Zürich: Manesse-Verl., 2008, 588 s.

162. Ağaoğlu, Adalet, **Sich hinlegen und sterben** (*Ölmeye Yatmak*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid, Iren (Kitapta Erika Glassen'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] 1. Baskı. Zürich: Unionsverlag, 2008, 512 s.

163. Ali, Sabahattin. **Die Madonna im Pelzmantel** (*Kürk Mantolu Madonna*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birgi-Knellessen (Kitapta Erika Glassen'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] Zürich: Dörlemann, 2008, 251 s.

164. Haşim, Ahmet. **Frankfurter Reisebericht** (*Frankfurt Seyahatnamesi*) [Türkçeden Çeviren: Beatrix Caner (Kitapta Beatrix Caner'e ait bir son söz bulunmaktadır.)], 1. Baskı. Frankfurt am Main: Literaturca, 2008, 105 s.
165. İzgü, Muzaffer. **Das tägliche Brot** (*Günlük Ekmek*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya ve Mustafa Delioglu] Köln: Önel, 2008, 128 s.
166. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Der Fremdling** (*Yaban*) [Türkçeden Çeviren: Max Schultz-Berlin. (Kitapta Erhard Stölting' e ait bir son söz bulunmaktadır.)], 2. Baskı. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008, 246 S
167. Kemal, Yaşar. **Der Sturm der Gazellen** (*Karıncanın Su İçtiği*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2008, 445 s.
168. Kemal, Yaşar. **Die Hähne des Morgenrots** (*Tanyeri Horozları*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2008, 348 s.
169. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Rheda-Wiedenbrück; Gütersloh: RM-Buch-und-Medien-Vertrieb, 2008, 380 s.
170. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke 2** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne und Yıldırım Dağyeli], 9. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2008, 393 s.
171. Livaneli, Zülfü, **Glückseligkeit** (*Mutluluk*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Frankfurt, M.; Wien; Zürich: Büchergilde Gutenberg, 2008, 313 s.
172. Livaneli, Zülfü, **Glückseligkeit** (*Mutluluk*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Stuttgart: Klett-Cotta, 2008, 313 s.
173. Mungan, Murathan. **Tschador: Roman** (*Çador*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], 1. Baskı. Berlin: Blumenbar-Verl., 2008, 126 s.
174. Nazım Hikmet. **Die Namen der Sehnsucht** (*Hasretlerin Adı*) [Türkçeden Çeviren: Gisela Kraft], Frankfurt am Main: Fischer S, 2008, 360 s.
175. Nazım Hikmet. **Die Romantiker** (*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*) [Türkçeden Çeviren: Hanne Egghardt], 1.Baskı. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008, 264 s.
176. Ömer Seyfeddin. **Ausgewählte Geschichten** (*Seçme Hikayeler*) [Türkçeden

Çeviren: Dilruba Leyla Açba ve Demet Küçük], 1.Baskı. İstanbul, Profil: 2008, 48 s.

177. Ömer Seyfeddin. **Primo, der türkische Junge** (*Primo Türk Çocuğu*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe], 1.Baskı. Darmstadt: Manzara-Verl., 2008, 126 s.

178. Pamuk, Orhan. **Blick aus meinem Fenster** (*Pencereden Bakmak*) [Türkçeden Çeviren: Cornelius Bischoff], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2008, 255 s.

179. Pamuk, Orhan. **Das Museum der Unschuld** (*Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Frankfurt, M.; Wien; Zürich: Büchergilde Gutenberg, 2008, 571 s.

180. Pamuk, Orhan. **Das neue Leben** (*Yeni Hayat*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren ve Gerhard Meier], Sınırlı Özel Baskı. Frankfurt: M, Fischer-Taschenbuch-Verl., 2008, 471 s.

181. Pamuk, Orhan. **Die Unschuld der Dinge: das Museum der Unschuld in Istanbul** (*Nesnelerin Masumiyeti: Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], München, Hanser, 2008, 571 s.

182. Pamuk, Orhan. **Die weiße Festung** (*Beyaz Kale*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2008, 217 s.

183. Pamuk, Orhan. **Istanbul** (*İstanbul*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2008, 431 s.

184. Şafak, Elif. **Der Bonbonpalast: Roman** (*Bit Palas*) [Türkçeden Çeviren: Eric Czotscher], Frankfurt, M.: Eichborn, 2008, 470 s.

185. Tanpınar, Ahmet Hamdi. **Das Uhrenstellinstitut** (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier] München: Hanser, 2008, 426 s.

186. Tanpınar, Ahmet Hamdi. **Seelenruhe** (*Huzur*) [Türkçeden Çeviren: Christoph Neumann (Kitapta Wolfgang Günter Lerch'e ait bir son söz bulunmaktadır.)] Zürich: Unionsverlag, 2008, 576 s.

187. Toptaş, Hasan Ali. **Die Schattenlosen** (*Gölgesizler*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier] Zürich, Unionsverlag, 2008, 256 s.

188. Ümit, Ahmet. **Nacht und Nebel** (*Sis ve Gece*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Scharlipp. (Kitapta Wolfgang Scharlipp'e ait bir son söz

bulunmaktadır.]) 1. Baskı. Zürich: Unionsverlag, 2008, 368 s.

2009

189. Atay, Oğuz. **Roman eines Wissenschaftlers** (*Bir Bilim Adamının Romanı*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe (Kitapta Gürsel Aytaç'a ait bir son söz bulunmaktadır.]) Zürich: Unionsverlag, 2009, 320 s.

190. Esendal, Memduh Şevket. **Herr Ayaşlı und seine Mieter** (*Ayaşlı ve Kiracıları*) [Türkçeden Çeviren: Carl Koss, (Kitapta Monika Carbe'ye ait bir son söz bulunmaktadır.]) Zürich: Unionsverlag 2009, 224 s.

191. Kemal, Orhan. **Murtaza oder das Pflichtbewusstsein des kleinen Mannes** (*Murtaza*) [Türkçeden Çeviren: Carl Koß, (Kitapta Demir Özlü'nün Orhan Kemal hakkında bir makalesi bulunmaktadır.]) Engelschoff: Verl. auf dem Ruffel, 2009, 206 s.

192. Pamuk, Orhan. **Das Museum der Unschuld** (*Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Rheda-Wiedenbrück; Gütersloh: RM-Buch-und-Medien-Vertrieb, 2009, 571 s.

193. Pamuk, Orhan. **Das stille Haus** (*Sessiz Ev*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], München: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2009, 367 s.

194. Pamuk, Orhan, **Schnee** (*Kar*) [Türkçeden Çeviren: Christoph K. Neumann], Sınırlı Sayıda Özel Baskı. Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2009, 810 s.

2010

195. Adivar, Halide Edip. **Mein Weg durchs Feuer** (*Ateşten Gömlek*) [Türkçeden Çeviren: Ute Birge Knellessen (Kitapta Erika Glassen'e ait bir son söz bulunmaktadır.]) Zürich: Unionsverlag, 2010, 600 s.

196. Kemal, Orhan. **Die 72. Zelle** (*72. Koğuş*) [Türkçeden Çeviren: Achim Martin Wensien (Kitabın üzerinde çalışan: Uli Rothfuss)], 1.Baskı. Ludwigsburg: Pop, 2010, 152 s.

197. Kemal, Yaşar. **Die Hähne des Morgenrots** (*Tanyeri Horozları*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], Zürich: Unionsverl., 2010, 412 s.

198. Livaneli, Zülfü, **Glückseligkeit** (*Mutluluk*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Reinbek bei Hamburg: Rowohlt-Taschenbuch-Verl., 2010, 363 s.

199. Mungan, Murathan. **Städte aus Frauen** (*Doğu Sarayı*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier] 1. Baskı. Berlin: Blumenbar-Verl., 2010, 349 s.

200. Namık, Kemal. **Vaterland oder Silistria!** (*Vatan Yahut Silistre*) [Türkçeden Çeviren: Monika Carbe ve Wolfgang Riemann], 1. Baskı. Darmstadt: Manzara-Verl., 2010, 130 s.
201. Ömer Seyfeddin, **Der einsame Rebell** (*Yalnız Efe*) [Türkçeden Çeviren: Christel Schütte], 1. Baskı. Darmstadt, Manzara-Verl., 2010, 97 s.,
202. Pamuk, Orhan, **Das Museum der Unschuld** (*Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2010, 577 s.
203. Şafak, Elif. **Als Mutter bin ich nicht genug** (*Siyah Süt*) [Türkçeden Çeviren: Antje Göring] Köln: vgs Egmont, 2010, 343 s.
204. Şafak, Elif. **Der Bonbonpalast: Roman** (*Bit Palas*) [Türkçeden Çeviren: Eric Czotscher], München: Süddt. Zeitung GmbH, 2010, 431 s.
205. Pamuk, Orhan, **Der Koffer meines Vaters: Aus dem Leben eines Schriftstellers** (*Babamın Bavulu: Bir Yazarın Hayatından*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren ve Gerhard Meier], München: Hanser, 2010, 338 s.
206. Pamuk, Orhan, **Istanbul** (*İstanbul*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren ve Gerhard Meier], Frankfurt, M.: Fischer-Taschenbuch-Verl, 2010, 637 s.

2011

207. Kemal, Yaşar. **Der Granatapfelbaum** (*Höyükteki Nar Ağacı*) [Türkçeden Çeviren: Cormelius Bischoff], 1.Baskı. Zürich: Unionsverl., 2011, 123 s.
208. Kemal, Yaşar. **Memed mein Falke** (*İnce Memed*) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Zürich: Unionsverl., 2011, 393 s.
209. Livaneli, Zülfü, **Roman meines Lebens** (*Sevdaım Hayat*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Stuttgart: Klett-Cotta, 2011, 364 s.
210. Ömer Seyfeddin. **Efruz Bey** (*Efruz Bey*) [Türkçeden Çeviren: Beatrix Caner], 1.Baskı. Frankfurt, M.: Literaturca-Verl., 2011, 201 s.
211. Pamuk, Orhan, **Cevdet und seine Söhne** (*Cevdet Bey ve Oğulları*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Sınırlı Sayıda Özel Baskı. München: Hanser, 2011, 664 s.
212. Pamuk, Orhan, **Das stille Haus** (*Sessiz Ev*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2011, 367 s. 2012, 568 s.

213. Pamuk, Orhan. **Die Unschuld der Dinge: das Museum der Unschuld in Istanbul** (*Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Sınırlı Sayıda Özel Baskı. Frankfurt, M: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2011, 988 s.

2012

214. Abasıyanık, Sait Faik. **Geschichten aus Istanbul** (*İstanbul'dan Hikayeler*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier. Kitapta Gerhard Meier'e ait sonsöz bulunmaktadır.] Zürich: Manesse-Verl, 2012, 379 s.

215. Ahmet Rasim, Die schöne Eleni [Güzel Eleni] (Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann), Manzara-Verl. Pfungstadt, 2012,1. Baskı, 64 s

216. Kemal, Yaşar. **Salih der Träumer** (*Al Gözüüm Seyreyle Salih*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], 1. Baskı. Zürich: Unionsverl., 2012, 412 s.

217. Kulin, Ayşe. **Der schmale Pfad** (*Bir Gün*) [Türkçeden Çeviren: Angelika Gillitz-Acar ve Angelika Hoch. (Kitapta Jens Peter Laut'a ait bir son söz bulunmaktadır.)], Zürich, Unionsverl., 2012, 412 s.

218. Kulin, Ayşe; Rosen Rita. **Steinmauer und offene Fenster** (*Taş Duvar Açık Pencere*) [Türkçeden Çeviren: Angelika Gillitz-Acar ve Angelika Hoch. (Kitapta Jens Peter Laut'a ait bir son söz bulunmaktadır.)], Zürich: Unionsverl., 2012, 412 s.

219. Ömer Seyfeddin. **Die hohen Absätze** (*Yüksek Ökçeler*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann], Pfungstadt: Manzara-Verl., 2012, 79 s.

220. Ömer Seyfeddin. **Die Prügelstrafe** (*Falaka*) [Türkçeden Çeviren: Patrick Bartsch], 1.Baskı. Manzara-Verl., Pfungstadt, 2012, 72 s.

221. Pamuk, Orhan. **Das stille Haus** (*Sessiz Ev*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2012, 568 s.

222. Pamuk, Orhan. **Der naive und der sentimentalische Romancier** (Saf ve Düşünceli Romancı) [İngilizeden Çeviren: Gerhard Meier], Hanser, München, 2012, 172 s.

223. Pamuk, Orhan. **Die Unschuld der Dinge: das Museum der Unschuld in Istanbul** (*Nesnelerin Masumiyeti: Masumiyet Müzesi*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], München, Hanser, 2012, 263 s.

224. Uşaklıgil, Halid Ziya, **Verbotene Lieben** (*Aşk-ı Memnu*) [Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann (Kitapta Wolfgang Riemann'a ait bir ön söz bulunmaktadır.)], Zürich: Unionsverl., 2012, 480 s.

2013

225. Livaneli, Zülfü, **Serenade für Nadja** (*Serenad*) [Türkçeden Çeviren: Gerhard Meier], 1.Baskı. Stuttgart: Klett-Cotta, 2013, 336 s.

226. Pamuk, Orhan, **Der Koffer meines Vaters** (*Babamın Bavulu*) [Türkçeden Çeviren: Ingrid Iren; Gerhard Meier], 1.Yeni Baskı. Frankfurt am Main: S. Fischer, 2013, 288 s.

227. Şafak, Elif. **Die vierzig Geheimnisse der Liebe: Roman** (*Aşkın Kırk Sırrı*) [İngilizceden Çeviren: Michaela Grabinger] Almanca İlk Basım. Zürich: Kein & Aber, 2013, 503 s.

228. Ümit, Ahmet. **Mord am Euphrat** (*Patasana*) [Türkçeden Çeviren: Recai Hallaç] 1. Baskı. Zürich: Unionsverlag, 2013, 416 s.

2014

229. Ahmet, Mithat. **Felâtn Bey und Rakım Efendi** (*Felâtn Bey ile Râkım Efendi*) [Türkçeden Çeviren: Beatrix Caner (Kitapta Beatrix Caner'e ait bir ön söz bulunmaktadır.)], 1. Baskı. Frankfurt, M.: Literaturca-Verl., 2014, 201 s.

2015

230. Kemal, Yaşar. **Das Lied der Tausend Stiere** (*Bin Bogalar Efsanesi*) [Türkçeden Çeviren: Helga Bohne-Dağyeli ve Yıldırım Dağyeli], 1. Baskı. Unionsverlag, Zürich, 2015, 384 s.

2.1.1.2.Şiir Kitapları

1963

231. Nazım Hikmet. **In jenem Jahr 1941** (Şu 1941 Yılında) [Türkçeden Çeviren: Horst Wilfried Brands], Berlin, Luchterhand, Neuwied am Rhein: 1963, 129 s.

1966

232.Kanık, Orhan Veli. **Poesie** (*Şiirler*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya ve

Helmut Mader], Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1966, 114 s.

1967

233. Nazım Hikmet. **Die verliebte Wolke** (*Sevdalı Bulut*) [Ruşçadan Çeviren: Günter Löffler, Elke Rößler-Bullert], 2. Baskı. Berlin: Kinderbuchverl., 1967, 124 s.

1971

234. Nazım Hikmet. **Und im Licht mein Herz** (*ve Aydınlıkta Kalbim*) [Türkçeden Çeviren: Annemarie Bostroem ve Paul Wiens], 1.Baskı. Berlin: Rütten und Loening, 1971, 242 s.

1972

235. Necatigil, Behçet, **Gedichte: Texte in zwei Sprachen türkisch-deutsch** (*Şiirler: İki Dilde Almanca-Türkçe Metinler*), [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], Stuttgart, 1972, 134 s.

1973

236. Nazım Hikmet. **Die verliebte Wolke** (*Sevdalı Bulut*) [Ruşçadan Çeviren: Günter Löffler, Elke Rößler-Bullert], 2. Baskı. Berlin: Kinderbuchverl., 1973, 124 s.

1978

237. Ecevit, Bülent. **Ich meißelte Licht aus Stein** (*Işığı Taştan Oyдум*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya] Stuttgart: Klett/Cotta, 1978, 126 s.

238. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino'ya ait bir ön söz bulunmaktadır], 1. Baskı, 1. Kitap Hamburg: Buntbuch-Verl., 1978, 120 s.

239. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino'ya ait bir ön söz bulunmaktadır], 1. Baskı, 2. Kitap Hamburg: Buntbuch-Verl., 1978, 183 s.

1980

240. Nazım Hikmet. **Allem kallem** (*Allem Kallem*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], Stuttgart: Ararat-Verlag, 1980, 47 s.

241. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino' ya ait bir ön söz bulunmaktadır], 1. Baskı, 3. Kitap Hamburg: Buntbuch-Verl., 1980, 135 s.

242. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino' ya ait bir ön söz bulunmaktadır.], 1. Baskı, 4. Kitap Hamburg: Buntbuch-Verl., 1980, 104 s.

243. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino' ya ait bir ön söz bulunmaktadır], 1.Baskı, 5. Kitap Hamburg: Buntbuch-Verl., 1980, 93 s.

1981

244. Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Komm endlich her nach Anatolien** (*Artık Anadolu'ya Gel*) [Türkçeden Çeviren: Gisela Kraft ve sonsözü bulunan] 1.Baskı Berlin: Harran-Verlag, 1981, 73 s.

245. Livaneli, Zülfü, **Lieder zwischen vorgestern und übermorgen** (*Geçmişten Geleceğe Türküler*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], Berlin: Ararat-Verlag, 1981, 69 s.

246. Nazım Hikmet. **Allem Kallem** (*Allem Kallem*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], 2.Baskı Stuttgart: Ararat-Verlag, 1981, 47 s.

247. Nazım Hikmet. **Menschenlandschaften** (*İnsan Manzaraları*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Norbert Ney ve Abidin Dino' ya ait bir ön söz bulunmaktadır.], 2.Baskı, Hamburg: Buntbuch-Verl., 1981, 93 s.

1983

248. Nazım Hikmet. **Allem Kallem** (*Allem Kallem*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], 3. Baskı Berlin: Ararat-Verlag, 1983, 47 s.

1984

249. Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Brot und Taube** (*Ekmek ve Güvercin*) [Türkçeden Çeviren: Gisela Kraft (Gisela Kraft'ın kitapta son sözü bulunmaktadır.)] 1.Baskı. Berlin: Verlag Volk u. Welt, 1984, 160 s.

250. Nazım Hikmet. **Die Romantiker** (*Yaşamak güzel şey be kardeşim*) [Türkçeden Çeviren: Hanne Egghardt. Abidin Dino'ya ait bir önsöz bulunmaktadır.], 1.Baskı. Hamburg: Buntbuch-Verlag, 1984, 242 s.

251. Nazım Hikmet. **Die verliebte Wolke** (*Sevdalı Bulut*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney. Düzenleyen: Selçuk Demirel], 1.Baskı. Hamburg: Buntbuch-Verlag,, 1984, 30 s.

1985

252. Kanık, Orhan Veli, **Fremdartig** (*Garip*) [Türkçeden Çeviren ve Yayımlayan: Yüksel Pazarkaya, esere son söz eklenmiştir], 1.Baskı. Frankfurt (Main): Dağyeli, 1985, 244 s.

253. Nazım Hikmet. **Nachtgedichte an meine Liebste** (*Sevdiğime Gece Şiirleri*) [Türkçeden Çeviren: Ümit Güney ve Abidin Dino], Hamburg: Buntbuch-Verl., 1985, 63 s.

1988

254. Nazım Hikmet. **Die Romantiker** (*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*) [Türkçeden Çeviren: Hanne Egghardt (Eserde Peter Bichsel'e ait bir son söz bulunmaktadır.)], Darmstadt: Literaturverl., Luchterhand, 1988, 229 s.

255. Necatigil, Behçet. **Eine verwelkte Rose beim Berühren** (*Solgun Bir Gül Dokununca*) [Türkçeden Çeviren: Yüksel Pazarkaya], Frankfurt a. M.: Dağyeli Verlag, 1988, 295 s.

256. Nazım Hikmet. **Die Luft ist schwer wie Blei: Gedichte** (*Hava Kurşun Gibi Ağır*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli. Yıldırım Dağyeli'ne ait sonsöz bulunmaktadır.], 1.Baskı. Frankfurt am Main, Dağyeli: 1988, 264 s.

1989

257. Nazım Hikmet. **Das schönste Meer ist das noch nicht befahrene: Liebesgedichte** (*En Güzel Deniz Henüz Gidilmemiş Olanıdır*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], 1. Baskı. Frankfurt (Main): Dağyeli, 1989, 243 s.

258. Nazım Hikmet. **Eine Reise ohne Rückkehr: Gedichte und Poeme**

(Dönüşü Olmayan Yolculuk) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], 1. Baskı. Frankfurt am Main, Dağyeli, 1989, 280 s.

1992

259. Hikmet, Nazım. **Eine Reise ohne Rückkehr: Gedichte und Poeme** (*Dönüşü Olmayan Yolculuk: Şiirler ve Poemler*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1992, 148 s.

1993

260. Hikmet, Nazım. **Eine Reise ohne Rückkehr: Gedichte und Poeme** (*Dönüşü Olmayan Yolculuk: Şiirler ve Poemler*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1993, 161 s.

1994

261. Nazım, Hikmet. **Das schönste Meer ist das noch nicht befahrene: Liebesgedichte** (*En Güzel Deniz Henüz Gidilmemiş Olanıdır*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], München: Dt. Taschenbuch-Verl., 1994, 101 s.

1999

262. Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Steintaube** (*Taş Güvercin*) [Türkçeden Çeviren: Nevfel Cumart] Zürich: Unionsverlag, 1999, 137 s.

2000

263. Nazım Hikmet. **Die Luft ist schwer wie Blei: Gedichte** (*Hava Kurşun Gibi Ağır*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli. Yıldırım Dağyeli'ne ait sonsöz bulunmaktadır.], 3.Baskı. Berlin: Dağyeli: 2000, 264 s.

2001

264. Nazım Hikmet. **Das schönste Meer ist das noch nicht befahrene: Liebesgedichte** (*En Güzel Deniz Henüz Gidilmemiş Olanıdır*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Berlin: Dağyeli, 2001, 243 s.

265. Nazım Hikmet. **Eine Reise ohne Rückkehr: Gedichte und Poeme**

(*Dönüşü olmayan yolculuk*) [Türkçeden çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], 2. Baskı. Berlin: Dağyeli, 2001, 280 s.

2010

266. Arif, Ahmet, **Vor Sehnsucht nach dir habe ich Sträflingsketten abgetragen: Gedichte türkisch - deutsch** (*Hasretinden Prangalar Eskittim*) [Türkçeden Çeviren: Helga Dağyeli-Bohne ve Yıldırım Dağyeli], Frankfurt (Main): Dayyeli Verlag, 2010, 125 s.

2.1.1.3.Hikayeler

1906

1. Gürpınar, Hüseyin Rahmi. "Volkszenen aus H. Rahmis Roman Iffet" (H. Rahmi'nin "İffet" Romanından Alıntılar)." Orientalische Studien, Theodor Nöldke zum 70. Geburtstag. Sayı: 2, (Gießen, 1906), ss.1081-?.

1916

2. Gökalp, Ziya. "Der rote Apfel (*Kızıl Elma*)." Österreichische Rundschau, Sayı: 46/1916, Defter: 6, (Wien, 1916), ss. 284-297.

1917

3. Adıvar, Halide Edip. "Handan (*Handan*)." Türkische Geschichten, (Weimar, 1917), ss. 99-147.

4. Fikret, Tevfik. "Fischer (*Balıkçılar*)." Türkische Geschichten, (Weimar, 1917), ss. 71-74.

5. Rauf, Mehmet. "Ein Held (*Bir Kahraman*)." Türkische Geschichten, (Weimar, 1917), ss. 62-70.

6. Uşaklıgil, Halit Ziya. "Alis Wagen (*Ali'nin Arabası*)." Türkische Geschichten, (Weimar, 1917), ss. 74-98.

1921

7. Karay, Refik Halid. "Die Pfirsichgärten (*Şeftali Bahçeleri*)."
Der neue Orient, Cilt: IX, (Berlin, 1921).

1929

8. Karay, Refik Halid. "Die Pfirsichgärten (*Şeftali Bahçeleri*)."
Türkische Post, (İstanbul, 19.-21.3.1929).

1940

9. Karakurt, Esat Mahmut. "Im Geheimdienst-Eine Probe aus dem Roman
"Allaha Ismarladık" (*Gizli Görevde-"Allaha Ismarladık" Romanundan Bir Deneme*)."
Türkische Post, (İstanbul, 28.7.-2.8.1940).

1942

10. Güntekin, Reşat Nuri. "Ein Operntheater, Eine Geschichte, Eine traurige Feier,
Erloschene Sterne und Der Kuß der Schatten (*Bir Opera Konusu, Bir Hikaye, Bir Sonbahar Eğlencesi, Sönmüş Yıldızlar, Gölgelelerin Busesi*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942), ss. 104-133.

11. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Eine Taubenjagd und Das Mädchen, das eine
Stimme hörte (*Güvercin Avı ve Ses Duyan Kız*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942), ss. 86-95.

12. Karay, Refik Halid. "Nachbarsehre und Der Zweifel des Herrn Vehbi (*Komşu Namusu ve Vehbi Bey'in Kuşkusu*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942), ss. 50-70.

13. Nayır, Yaşar Nabi. "Die göttliche Glückseligkeit (*Tanrısal Mutluluk*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942), ss. 177-182.

14. Safa, Peyami. "Nerimans Heimkehr und Wände (*Neriman'ın Dönüşü ve Duvarlar*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942) ss. 150-162.

15. Tek, Müfide Ferit. "Ankara und der Ghazi kommt (*Ankara ve Gazi Geliyor*)."
Das Blutgeld und andere türkische Novellen, (Leipzig, 1942), ss.134-142.

1948

16. Ali, Sabahattin. "Fünf türkische Novellen (Beş Türk Novella)." Stimme der Völker, (München, 1948), ss.?.

1949

17. Adivar, Halide Edip. "Kinder, die ich kannte und Der Kürbiskernverkäufer (*Tanıdığım Çocuklar ve Çekirdek Satıcısı*)." Das Geisterhaus, (Kevelaer, 1949), ss. 150-157.

18. Ali, Sabahattin. "Der Ochsenkarren (*Kağnı*)." Das Geisterhaus, (Kevelaer, 1949).

19. Güntekin, Reşat Nuri. "Ein Schluck Wasser, Eine Heiratsgeschichte und Prozeß um eine Fälschung (*Bir Yudum Su, Bir Evlilik Hikayesi, Sahtekarlık Süreci*)." Das Geisterhaus, (Kevelaer, 1949), ss. 68-92.

20. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Aus dem Garten der Weisen (Erenlerin Bağından)." Das Geisterhaus, (Kevelaer, 1949), ss. 163-?

21. Karay, Refik Halid. "Der graue Esel, Gelber Honig und Das Heiligengrab (*Boz Eşek, Sarı Bal, Türk Mezarı*)." Das Geisterhaus, (Kevelaer, 1949), ss. 93-124.

1969

22. Abasıyanık, Sait Faik. "Das verschwundene Bündel (*Bulamayan*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 358-361.

23. Abasıyanık, Sait Faik. "Das Veilchental (*Menekşeli Vadi*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 185-189.

24. Abasıyanık, Sait Faik. "Der Strick (*İp Meselesi*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 73-79.

25. Abasıyanık, Sait Faik. "Papaz Efendi (*Papaz Efendi*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 227-231.

26. Ali, Sabahattin. "Die alte Mauer (*Duvar*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 258-266.
27. Ali, Sabahattin. "Hasan und Emine (*Hasan ve Emine*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 200-208.
28. Buğra, Tarık. "Melahat (*Melahat*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 233-242.
29. Buğra, Tarık. "Melahat (*Melahat*)." Die Türkei erzählt, (Tübingen, 1969), ss. 75-84.
30. Cumalı, Necati. "Ich denke an Selim (*Selim'i Anarım*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 179-184.
31. Cumalı, Necati. "Istanbul (*İstanbul*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 147-155.
32. Esendal, Mahmut Şevket. "Zwanzig Kuruş (*Yirmi Kuruş*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 284-289.
33. Eyüboğlu, Bedri Rahmi. "Der Duft der Salweide (*Keçiyi Yardan Uçuran...*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 319-324.
34. Kabağaçlı, Cevat Şakir. "Dschura (*Cura*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 335-340.
35. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Ein Mann von vierzehn Jahren (*On dört Yaşında Bir Adam*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 204-208.
36. Kemal, Orhan. "Die Geburt auf dem Felde (*Doğum*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 80-84.
37. Kemal, Orhan. "Schlaf (*Uyku*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 291-302.
38. Kemal, Orhan. "Traum und Erwachen des alten Wärters (*Bekçi Murtaza*)." Die Pforte des Glücks, " (Tübingen, 1969), ss. 269-274.

39. Kemal, Orhan. "Um das tägliche Brot (*Ekmek Kavgası*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 328-331.

40. Kemal, Yaşar. "Der stumme Süllü (*Sağır Süllü*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 149-173.

41. Kemal, Yaşar. "Der stumme Süllü (*Sağır Süllü*)." Sechs Nachtwächter auf einem Karussell, (Berlin, 1969), ss. 72-81.

42. Kemal, Yaşar. "Gelbe Hitze (*Sarı Sıcak*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 375-382.

43. Tahir, Kemal. "Der Wagenlenker (*Arabacı*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 23-46.

44. Tarus, İlhan. "Geschichte einer Ohrfeige (*Bir Tokat Hikayesi*)." Die Pforte des Glücks, (Tübingen, 1969), ss. 362-366.

1980

45. Abasıyanık, Sait Faik. "Brief an die Geliebte (*Sevgiliye Mektup*)." Akzente Heft: 6, (Berlin, 1980), ss. 493-495.

46. Abasıyanık, Sait Faik. "Die letzten Vögel (*Son Kuşlar*)." Akzente Heft: 6, (Berlin, 1980), ss. 488-493.

47. Nesin, Aziz. "Der Polizist, der nicht zum vierten Mal auferstehen wollte (*Dördüncü Kere Tekrar Dirilmek İstemeyen Polis*)." Akzente, Defter: 6 (München, 1980), ss. 530-538.

1982

48. Abasıyanık, Sait Faik. "Der Samowar (*Semaver*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 38-42.

49. Abasıyanık, Sait Faik. "Die Schlange auf dem Alemdag (*Alemdağ'da Var Bir Yılan*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 75-78.

50. Abasıyanık, Sait Faik. "Kalinichta (*Kalinikhta*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 87-89.

51. Abasıyanık, Sait Faik. "Meister Janis (*Yani Usta*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 83-86.
52. Abasıyanık, Sait Faik. "Pancos Traum (*Panço'nun Rüyası*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 79-82.
53. Ali, Sabahattin. "Die Grammophonfrau (*Gramofon Avrat*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 5-9.
54. Ali, Sabahattin. "Die Niere (*Böbrek*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 10-31.
55. Kemal, Orhan. "Traum und Erwachen des alten Wärters (*Bekçi Murtaza*)." Erkundungen, (Berlin, 1982), ss. 32-37.

1990

56. Abasıyanık, Sait Faik. "Ein paar Leute (*Birtakım İnsanlar*)." Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 20-231.
57. Ali, Sabahattin. "Die Grammophonfrau (*Gramofon Avrat*)." Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 15-19.
58. Ali, Sabahattin. "Stimme (*Ses*)." Geschichten aus der Geschichte der Türkei, (Frankfurt a. M., Luchterhand, 1990), ss. 52-65.
59. Buğra, Tark. "Unser Sohn (*Oğlumuz*)." Geschichten aus der Geschichte der Türkei, (Frankfurt a. M., Luchterhand, 1990), ss. 102-106
60. Esendal, Mahmut Şevket. "Das Kino (*Sinema*)." Geschichten aus der Geschichte der Türkei, (Frankfurt a. M., Luchterhand, 1990), ss. 44-52.
61. Kabağaçlı, Cevat Şakir. "Dschura (*Cura*)." Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss.?
62. Kemal, Orhan. "Der Welpen (*Köpek Yavrusu*)." Geschichten aus der Geschichte der Türkei, (Frankfurt a. M., Luchterhand, 1990), ss. 79-82.
63. Kemal, Orhan. "Traum und Erwachen des alten Wärters (*Bekçi Murtaza*)." Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 10-31.

Die Türkei erzählt, " (Frankfurt am Main, 1990), ss. 24-30.

64. Kemal, Yaşar. "Ein Bett (*Yatak*)."
Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 66-74.

65. Mungan, Murathan. "Ökkes und Cengaver (*Ökkeş ve Cengaver*)."
Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 176-198.

66. Nesin, Aziz. "Es lebe der Staat. (*Vatan Sağolsun*)."
Die Türkei erzählt, (Frankfurt am Main, 1990), ss. 93-101.

1991

67. Mungan, Murathan. "Veronica Voss der Sehnsucht (*Tutkunun Veronica Voss'u*)."
Jedem Wort gehört ein Himmel, (Berlin, 1991), ss. 114-130.

1992

68. Ali, Sabahattin. "Der Ochsenkarren (*Kağrı*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992) ss. 32-37.

69. Kemal, Orhan. "Hühnerfleisch (*Tavuk Eti*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992), ss. 37-42.

70. Kemal, Yaşar. "Der Besen (*Süpürge*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992), ss. 54-60.

71. Nesin, Aziz. "Eine Liebe zu Tülsü (*Tülsü'yü Sevmek*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992), ss. 42-54.

72. Pamuk, Orhan. "Das Gesicht und sein Henker (*Gizli Yüz*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992), ss. 267-277.

73. Tanpınar, Ahmet Hamdi. "Kapitulation (*Kapitülasyon*)."
Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts, (Leipzig, 1992), ss. 9-27.

1994

74. Abasıyanık, Sait Faik. "Menschen am Strand (*Plaj İnsanları*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 44-60.

75. Ali, Sabahattin. "Der Mörder Osman (*Katil Osman*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 6-25.

76. Esenal, Mahmut Şevket. "Hanife (*Hanife*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 82-103.

77. Kabağaçlı, Cevat Şakir. "Reise in die Ferne (*Açıklar Yolcusu*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 34-43.

78. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Das verlassene Dorf und das stumme Mädchen (*İssız Köy ve Dilsiz Kız*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994) ss. 60-71.

79. Kemal, Orhan. "Streptomycine (*Streptomycin*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 72-81.

80. Nesin, Aziz. "Eine sehr spaßige Geschichte (*Çok Gülinç Bir Hikaye*)."
Moderne Türkische Klassiker, (München, 1994), ss. 118-131.

2004

81. Nesin, Aziz. "Finanzjongleure (*Sihirbaz Maliyeciler*)."
Moderne türkische Erzählungen, (München, 2004), ss. 150-164.

2005

82. Abasıyanık, Sait Faik. "Die Überschwemmung (*Su Basması*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 74-80.

83. Kabağaçlı, Cevat Şakir. "Kancay (*Kancay*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 114-122.

84. Kemal, Yaşar. "Schreibstifte (*Kalemler*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 15-25.

85. Nesin, Aziz. "Die Märchenfee (*Masal Perisi*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 50-64.

86. Saba, Ziya Osman. "Fotostudio Glück (*Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005) ss. 7-14.

87. Tamer, Ülkü. "Asim, der Bonbonmacher (*Şekerci Asım*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 50-64.

88. Ümit, Ahmet. "Der Spielkamerad (*Oyun Arkadaşı*)."
Von Istanbul nach Hakkari, (Zürich, 2005), ss. 237-262.

2.1.1.4.Şiirler

1. Başaran, Mehmet, **Der Imam unseres Dorfes** [Bizim Köyün İmamı]
(Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

2. Beyatlı, Yahya Kemal, **Das schweigende Schiff** [Sessiz Gemi] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

3. Beyatlı, Yahya Kemal, **Der Tod der Berauschten** [Rindlerin Ölümü]
(Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

4. Beyatlı, Yahya Kemal, **Fern von den Gärten** [Bahçelerden Uzak]
(Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

5. Beyatlı, Yahya Kemal, **Lied ohne Worte** [Güftesiz Beste] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

6. Beyatlı, Yahya Kemal, **Mehlika Sultan** [Mehlika Sultan] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

7. Beyatlı, Yahya Kemal, **Spanischer Tanz** [Endülüs Raksı] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

8. Beyatlı, Yahya Kemal, **Mohacz** [Mohaç Türküsü] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

9. Batu, Selahattin, **Du** [Sen] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

10. Batu, Selahattin, **Die Toten lächeln** [Ölüler Gülümsüyor] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

11. Batu, Selahattin, **Schneeweiß** [Karbeyaz] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

12. Birsal, Salah, **Hacivats Frau** [Hacivat'ın Karısı] (Türkçeden çeviren:

Annemarie Schimmel),

13. Bölükbaşı, Rıza Tevfik, **An Fikrets Grab** [Fikret'in Mezarında] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

14. Çelebi, Asaf Halet, **Der Dieb** [Hırsız] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

15. Çelebi, Asaf Halet, **HE** [HE] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

16. Çelebi, Asaf Halet, **Maria** (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

17. Çelebi, Asaf Halet, **Mansur** (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

18. Çelebi, Asaf Halet, **Mystischer Reigen** [Mistik Yağmur] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

19. Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Ameise aus Sivas** [Sivaslı Karınca] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

20. Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Über die Welt** [Dünyaca] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

21. Demiraslan, İlhan, **Gedichte über das Thema "Nacht"** ["Gece" Temalı Şiirler] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

22. Ersoy, Mehmet Akif, **Der Gefallene von den Dardanellen** [Çanakkale Şehitlerine] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

23. Ersoy, Mehmet Akif, **Uralter Dampfer** [Köhne Vapur] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

24. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Der Vogel** [Kuş] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

25. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Es war ein Schiff** (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

26. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Meine Augen** [Gözlerim] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

27. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Wie ich meinem Sohn Mehmet unsere Häuser vorstelle** [Evlerimizi Takdim Ederim] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

28. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Von Trauer** (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
29. Eyüboğlu, Bedri Rahmi, **Zweites Gesuch** (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
30. Haşım, Ahmet, **Die Nelke** [Karanfil] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
31. Haşım, Ahmet, **Die Treppe** [Merdiven] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
32. Haşım, Ahmet, **Der Becher** [Mukaddime] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
33. Kamu, Kemalettin, **Farben in der Fremde** [] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
34. Külebi, Cahit, **Auf den Wegen von Sivas** [Sivas Yollarında] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
35. Külebi, Cahit, **Wind** [Rüzgar] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
36. Necatigil, Behçet, **Liebe** [Sevgileri Yarınlara Biraktınız] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
37. Necatigil, Behçet, **Heimliche Liebe** [Gizli Sevda] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
38. Necatigil, Behçet, **Nebel** [Sis] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
39. Ozansoy, Munis Faik, **Der Regen weint umsonst** [] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
40. Rıfat, Oktay, **Das Brot und die Sterne** [Ekmek ve Yıldızlar] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
41. Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Zeit in Bursa** [Bursa'da Zaman] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
42. Tarancı, Cahit Sıtkı, **Ich würde sagen** [Desem ki Vakitlerden Bir Nisan Akşamıdır] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),
43. Tarancı, Cahit Sıtkı, **Der verwüstete Tisch** [Perişan Sofra] (Türkçeden

çeviren: Annemarie Schimmel),

44. Tarancı, Cahit Sıtkı, **Nach dem Tod** [Ölümden Sonra] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

45. Tarhan, Abdülhak Hamit, **Wien** [Şairi-i Azam] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

46. Tevfik, Fikret, **Das Kätzchen Goldfaden** [Zerrişte] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

47. Veli, Orhan, **Die Nixe** [] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

48. Veli, Orhan, **Für das Vaterland** [Vatan İçin] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

49. Veli, Orhan, **Für die, die sich nach dem Meer sehnen** [Denizi Özleyenler İçin] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

50. Veli, Orhan, **Galata-Brücke** [Galata Köprüsü] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

51. Veli, Orhan, **Getreide** [Buğday] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

52. Veli, Orhan, **Grabschrift** [Kitabe-i Seng-i Mezar] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

53. Veli, Orhan, **Ich hör Istanbul** [İstanbul'u Dinliyorum] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

54. Veli, Orhan, **Lied** [Şarkı] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

55. Veli, Orhan, **Reise** [Yolculuk] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

56. Yurdakul, Mehmet Emin, **Wach auf mein Volk** [Uyan Ey Türk] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

57. Ziya Paşa, **O trau nicht seiner Farbe** [Terkib-i Bend'den] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

58. Ziya Paşa, **Aus dem Terdschi-i Bend** [Terci-i Bend'den] (Türkçeden çeviren: Annemarie Schimmel),

2.1.2. Türk Dünyası Edebiyatları

2.1.2.1.Çeviri Eserler

2.1.2.1.1. Azerbaycan Edebiyatı

1930

1. Kurban, Said/Essad Bey. **Öl und Blut im Orient** (*Doğu'da Petrol ve Kan*) (Önsöz: Werner Schendell), Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart: 1930, 304 s.
2. Kurban, Said/Essad Bey. **Zwölf Geheimnisse im Kaukasus** (*Kafkasya'da On İki Sır*) Deutsch-schweizer. Verlagsanstalt, Berlin; Zürich: 1930, 271 s.

1932

3. Kurban, Said/Esad Bey. **Mohammed: Eine Biographie** (*Muhammed: Bir Biyografi*) Kiepenheuer, Berlin; Zürich: 1932, 428 s.

1933

4. Kurban, Said/Esad Bey. **Flüssiges Gold: Ein Kampf um die Macht** (*Sıvı Altın: İktidar İçin Mücadele*) Etthofen, Berlin; Zürich: 1933, 429 s.

1935

5. Kurban, Said/Esad Bey. **Flüssiges Gold: Ein Kampf um die Macht** (*Sıvı Altın: Güç İçin Mücadele*) Deutsch-schweizer. Verlagsanstalt, Berlin; Zürich: 1935, 429 s.

1937

6. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Tal, Wien; Leipzig: 1937, 288 s.
7. Kurban, Said/Esad Bey. **Flüssiges Gold: Ein Kampf um die Ölquellen** (*Sıvı Altın: Petrol Kaynakları İçin Mücadele*) Rascher, Zürich; Leipzig: 1937, 429 s.

1938

8. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*) Zinnen-Verl., Wien; Leipzig: 1938, 321 s.

1973

9. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Scherz, Bern; München; Wien: 1973, 258 s.
10. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*) Desch, München, Wien, Basel: 1973, 263 s.

1974

11. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Bertelsmann, Gütersloh; Europäische Bildungsgemeinschaft, Stuttgart: 1974, 238 s.

1975

12. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Goldmann, München: 1975, 216 s.
13. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Heyne, München: 1975, 216 s.
14. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Neue Schweizer Bibliothek, Zürich: 1975, 259 s.
15. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*), Fischer-Taschenbuch-Verlag, Frankfurt am Main: 1975, 188 s.
16. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*), Neue Schweizer Bibliothek, Zürich: 1975, 287 s.

1977

17. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Goldmann, München: 1977, 216 s. 2. Baskı.

1981

18. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*)
Fischer-Taschenbuch-Verlag, Frankfurt am Main: 1981, 204 s.

1982

19. Rzayev, Anar. **Der Lift fährt vorbei** (*Asansör Gitti-Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi*), (Ruşadan Çeviren: Kristiane Lichtenfeld), Verlag Volk u. Welt, Berlin: 1982, 242 s. 1.Baskı.

1983

20. Süleymanlı, Şemsi. **Die Gedichte von Mirza Schaffi Waseh** (*Mirza Şefi Vazeh'in Şiirleri*) [Çeviren: F. Bodenstedt], Düsseldorf: 1983, 150 s.

1988

21. Efendiyev, Eltschin. (Elçin). **Mahmud und Marjam-Eine Orientalische Liebeslegende** (*Mahmut ve Meryem-Bir Doğu Aşk Efsanesi*) [Çeviren: I.Tschörtner. Volk und Welt Verlag, Berlin: 1988, 257 s.

1989

22. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*)
Scherz, Bern; München; Wien: 1989, 258 s.

23. Rzayev, Anar. **Der sechste Stock eines fünfstöckigen Hauses** (*Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi*) (Azeri Türkçesinden çeviren: Alpaslan ve Gökalp Bayramlı), Dağyeli., Frankfurt am Main: 1989, 228 s. 1. Baskı

1991

24. Kurban, Said/Esad Bey. **Mohammed: Eine Biographie** (*Muhammed: Bir Biyografi*) Kiepenheuer, Leipzig; Weimar: 1991, 439 s. 2. Baskı.

1992

25. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*)
Goldmann, München: 1992, 258 s.

26. Eltschin. (Elçin) (Efendiyev). **Das weisse Kamel** (*Ak Deve*) [Çeviren: Alpaslan, G. Bayramlı], Unionsverlag, Zürich: 1992, 237 s.

27. Rzayev, Anar. **Der sechste Stock eines fünfstöckigen Hauses** (*Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi*) (Azeri Türkçesinden çeviren: Alpaslan ve Gökalp Bayramlı), Unionsverl., Zürich: 1992, 253 s.

1993

28. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Goldmann, München: 1993, 342 s. Kısaltılmamış baskı.
29. Kurban, Said/Esad Bey. **Mohammed: Eine Biographie** (*Muhammed: Bir Biyografi*) Dt. Taschenbuch-Verl., München: 1993, 444 s. 2. Baskı.
30. Kurban, Said/Esad Bey, **Öl und Blut im Orient** (*Doğu'da Petrol ve Kan*), Kiepenheuer, Leipzig: 1993, 314 s. 1. Baskı.

1994

31. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Goldmann, München: 1994, 253 s. Yeni baskı.

1998

32. Nizāmī Ganğawī, Ilyās Ibn-Yūsuf (Nizami Gencevi-İlyas İbn Yusuf). **Ausgewählte, 4sprachig übersetzte Gedichte aus Aseriwerk** (*Azeri Edebiyatından 4 Dile Çevrilmiş Şiirler Seçkisi*), [Farsçadan çeviren: Esmail Mietag], Mietag, Berlin: 1998, 162 s.

1999

33. Tahersade Ali Akbar Sabir. **Hop Hop nameh** (*Hophopnâme*) [Farsçadan çeviren: Esmail Mietag], Mietag, Berlin: 1999, 184 s.

2000

34. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*) Ullstein, Berlin: 2000, 271 s. Yeni baskı.

2001

35. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*), (Kitapta yazarın biyografisi ve Radhia Shukrullah'a ait sonsöz bulunmaktadır) Matthes und Seitz, München: 2001, 255 s.
36. Nizāmī Ganğawī, Ilyās Ibn-Yūsuf (Nizami Gencevi-İlyas İbn Yusuf). **Die Geschichte der Liebe von Leila und Madschnun** (*Leyla ile Mecnun'un Aşının Hikayesi*), [Farsçadan çeviren: Rudolf Gelpke], Unionsverl., Zürich: 2001, 217 s.

2002

37. Kurban, Said/Esad Bey. **Mohammed: Eine Biographie** (*Muhammed: Bir Biyografi*), (Barbara Frischmuth'a ait önsöz bulunmaktadır.), Aufbau-Taschenbuch-Verl., Berlin: 2002, 435 s. 1. Baskı.

2003

38. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*), List, München, 2003, 287 s.

2007

39. Nourida, Ateschi. (Nuride Ateşi) **Geheimnisse des Jahrhunderts. Essad Bey-das Opfer der Zeit und des Übels** (*Yüz Yılın Sırları. Esad Bey-Devrin ve Şer'in Kurbanı*), [Azeri Türk.: "Yüz ilin sırları. Əsəd Bəy-dövrün və şərin qurbanı", Almancaya Y.A tarafından serbest çeviri yapılmıştır.], Nurlan, Bakü: 2007.

2008

40. Kurban, Said/Esad Bey, **Öl und Blut im Orient** (*Doğu'da Petrol ve Kan*), (Hans-Jürgen Maurer tarafından yeniden düzenlenmiş ve Tom Reiss'e ile Ralf Marschalleck'e ait bir makale ilave edilmiştir) Maurer, Freiburg, Br.: 2008, 270 s. 1. Baskı.
41. Kurban, Said/Esad Bey. **Zwölf Geheimnisse im Kaukasus** (*Kafkasya'da On İki Sır*), (1930 yılının baskısı Hans-Jürgen Maurer tarafından yeniden düzenlenmiş ve Tom Reiss'e ait bir sonsöz ilave edilmiştir.) Maurer, Freiburg: 2008, 263 s.

2009

42. Kurban, Said/Esad Bey. **Das Mädchen vom Goldenen Horn: Roman** (*Altın Boynuzdan Olan Kız: Roman*), (Radhia Shukrullah'a ait sonsöz bulunmaktadır) Maurer, Frankfurt, M.: 2009, 270 s.
43. Nizāmī Gangāwī, Ilyās Ibn-Yūsuf (Nizami Gencevi-İlyas İbn Yusuf). **Chosrou und Schirin** (*Hüsrev ve Şirin*), [Farsçadan çeviren: Johann Christoph Bürgel], Manesse-Verl., Zürich: 2009, 508 s.

2010

44. Kurban, Said/Esad Bey. **Ali und Nino: Roman** (*Ali ve Nino: Roman*)
Gruner+Jahr, Hamburg: 2010, 315 s.

2013

45. Dschavid, Hussein. Schejda: **Ein Theaterstück in fünf Akten** (*Beş Perdelik Tiyatro*) [Çeviren: T.Kasymov], Progres, Baku: 2013, 55 s.

2.1.2.1.2. Kazak Edebiyatı

1953

1. Äuezov, Mühtar, **Abaj** (*Abay*), [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Verl. für Fremdsprachige Literatur, Moskau, 1953, 565 s. 1. Kitap
2. Äuezov, Mühtar, **Abaj** (*Abay*), [Rusçadan çeviren: Hilde Angarow] Verl. für Fremdsprachige Literatur, Moskau, 1953, 574 s. 2. Kitap

1958

3. Äuezov, Mühtar, **Vor Tau und Tag** (*Gün Ağarmadan-Abay*), [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 1958; 1961, 903 s.

1960

4. Achtaov, Tachavi, **...denn hinter uns liegt Moskau** (*...çünkü arkamızda Moskova*), [Rusçadan Çeviren: Lieselotte Remané], Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin; Weimar, 1960, 393 s.

1964

5. Äuezov, Mühtar, **Der Schuss auf dem Gebirgspass** (*Dağdaki Vuruş*), [Rusçadan çeviren: Ruprecht Willnow] VEB Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 1964, 102 s.

1971

6. Nurpeissow, Abdishamil, **Morgendämmerung: Roman** (*Şafak Sökerken*), [Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar, 1971, 322 s., 1. Baskı.

1972

7. Nurpeissow, Abdishamil, **Irrwege**: Roman (*Çıkılmaz Sokaklar*), [Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar, 1972, 341 s.

1974

8. Äuezov, Mühtar, **Aufbruch der Sanftmütigen** (*Mülayimlerin İsyanı*), [Rusçadan Çeviren: Eckhard Thiele], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1974, 199 s. 1. Baskı
9. Nurpeissow, Abdishamil, **Untergang**: Roman (*Çöküş*), [Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar, 1974, 483 s. 1. Baskı.

1975

10. Achtaov, Tachavi, **Beichte der Steppe** (*Bozkırın İtirafı-Boran*), [Rusçadan Çeviren: Arno Specht], Aufbau-Verl., Berlin; Weimar, 1968, 146 s., 1. Baskı; 1975, 136 s. 1. Baskı

1976

11. Simaschko, Moris, **Mazdak**: histor. Roman (*Mazdek: Tarihi roman*), [Rusçadan Çeviren: Ruprecht Willnow], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1976, 299 s., 1. Baskı.

1978

12. Sulejmenow, Olshas, **Kürbiskern-Zeit-Gedichte** (*Kabak çekirdeği Zaman-Şiirler*), [drl.: Leonhard Kossuth. Rusçadan Çeviren: Heinz Kahlau], Damnitz, München, 1978, 31 s.
13. Sulejmenow, Olshas, **Kürbiskern-Zeit-Gedichte** (*Kabak çekirdeği Zaman-Şiirler*), [drl.: Leonhard Kossuth. Rusçadan Çeviren: Heinz Kahlau], Verlag Neues Leben, München, 1978, 30 s.

1981

14. Kekilbajew, Abisch, **Das Minarett oder das Ende einer Legende** (*Minare veya Efsanenin Sonu-Anyzdyn akry: Tarihi roman*), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld], Buchclub 65, Berlin, 1981, 369 s.,
15. Kekilbajew, Abisch, **Das Minarett oder das Ende einer Legende**: historischer Roman (*Minare veya Efsanenin Sonu-Anyzdyn akry: Tarihi*

roman), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1981; 1983, 369 s. 2. Baskı

16. Simaschko, Moris, **Die Sühne des Dabirs**: histor. Roman (*Dabirin cezası: Tarihi roman*), (Rusçadan Çeviren: Ruprecht Willnow), Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1981, 254 s., 1. Baskı.

17. Sulejmenow, Olshas, **Im Azimut der Nomaden**: Poeme und Gedichte (*Göçebelerin Azimutunda: Poem ve şiiler*), [Rusçadan Çeviren: Waldemar Dege], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1981, 210 s., 1. Baskı, Almanca–Rusçadır.

1982

18. Kekilbajew, Abisch, **Der Steppenbrunnen**: histor. Novellen (*Bozkır Kuyusu- Dala balladaları: Tar. Hikayeler*), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1982, 334 s. 1. Baskı.

1983

19. Simaschko, Moris, **Bitteres Gras**: histor. Erzählungen (*Acı Çim: tarihi hikayeler*), [Rusçadan Çeviren: Leonore Weist ve Roswitha Buschmann), Reclam, Leipzig, 1983, 195 s., 1. Baskı.

1987

20. Kekilbajew, Abisch, **Märzschnee**: Erzählungen (*Mart Karı: Hikayeler*), [Rusçadan Çeviren: Irene Strobel], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1987, 423 s. 1. Baskı.

21. Kekilbajew, Abisch, **Kasachstan (Kazakistan)**, [Rusçadan çeviren: Vera Grigorjewa], APN-Verlag, Moskau, 1987, 103 s.

1988

22. Nurpeissow, Abdishamil, **Der sterbende See**: Roman (*Ölen Deniz*), [Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar, 1988, 389 s. 1. Baskı.

1989

23. Nurpeissow, Abdishamil, **Der sterbende See**: Roman (*Ölen Deniz*), (Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer), Bertelsmann, München, 1989, 389 s. 1. Baskı.

1990

24. Achtaanov, Tachavi, **Fernes Licht der Steppe** (*Bozkırın Uzaktaki Işığı-Şyra'gyn sönbesin*), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verl., Berlin; Weimar, 1990, 372 s., 1. Baskı

1993

25. Kirchner, Mark, **Sprichwörter der Kasachen** (*Kazakların Atasözleri*), (Kazak Türkçesinden Çeviren: Mark Kirchner), Harrassowitz, Wiesbaden, 1993, XIX, 196 s.

1997

26. Nazarbaev, Nursultan A., **An der Schwelle zum 21. Jahrhundert** (*21. Yüzyılın Eşiğinde*), [Rusçadan Çeviren: Gertraud Rieger und M. David Dreves], Übersee-Post-Organisation Harnisch, Nürnberg, 1997, 260 s.

1999

27. Schachanow, Muchtar, **Irrweg der Zivilisation**: ein Gesang aus Kasachstan (*Sivilizasyonun Karmaşası*), [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Pendo, München; Zürich, 1999, 252 s. 1. Baskı.

2001

28. Kunanbajuly, Abaj Ibrahim, **Buch der Worte** (*Sözlerin Kitabı*), [Kazak Türkçesinden Çeviren: Larissa Sacharowa], Ministerstvo Kul'tury, Informacii i Obščestvennogo Soglasija RK, Almaty, 2001, 165 s.

2003

29. Nazarbaev, Nursultan A., **Das kritische Jahrzehnt** (*Kritik On Yıl*), [Rusçadan Çeviren: Diethard Michel], Harnisch, Nürnberg, 2003, 246 s.

2006

30. Nazarbaev, Nursultan A., **Im Herzen Eurasiens**: Astana 2005 (*Avrasya'nın Kalbinde: Astana 2005*), [Rusçadan Çeviren: Walerija Weiser], Dağyeli, Berlin, 2006, 183 s.
31. Nurpeissow, Abdishamil, **Der sterbende See**: Roman (*Ölen Deniz*), [Rusçadan Çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Dağyeli, Berlin, 2006, 520 s. 1. Baskı.

2007

32. Kunanbajuly, Abaj Ibrahim, **Zwanzig Gedichte** (*Yirmi Şiir*), [Kazak Türkçesinden Çeviren: Leonhard Kossuth], Önel, Köln, 2007, 136 s.

2008

33. Nazarbaev, Nursultan A., **Kasachstans Weg** (*Kazakistan'ın Yolu*), [Rusçadan Çeviren: Sorjana Semenjuk, Christiane Srna, Johannes Müller, Nadine Reiners], Schiler, Berlin, 2008, 268 s.

2009

34. Äuezov, Mühtar, **Aufstand der Sanftmütigen** (*Mülayimlerin İsyanı*), [Rusçadan çeviren: Eckhard Thiele], Dağyeli, Berlin, 2009, 199 s. 1. Baskı
35. Nazarbaev, Nursultan A., **Epizentrum des Friedens** (*Barişın Merkezi*), [Rusçadan Çeviren: Sorjana Semenjuk, Nadine Reiners, Johannes Müller, Stephanie Billeter], Schiler, Berlin, 2009, 246 s.
36. Nazarbaev, Nursultan A., **Kasachstans Weg** (*Kazakistan'ın Yolu*), [Rusçadan Çeviren: Sorjana Semenjuk, Christiane Sirna, Johannes Müller, Nadine Reiners], Novum Pro, Neckenmarkt, 2009, 268 s.
37. Sulejmenow, Olshas, **Eine Minute Schweigen am Rande der Welt:** Gedichte zweisprachig (*Dünyanın Kenarında bir dakika Sükûnet: İki dilde şiirler*), [Rusçadan Çeviren: Walerija Weiser], Dağyeli, Berlin, 2009, 172 s., 1. Baskı.

2010

38. Äuezov, Mühtar, **Abai: Vor Tau und Tag** (*Gün Ağarmadan-Abay*), [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Schiler, Berlin; Tübingen, 2010, 886 s.

2011

39. Esenberlin, Iljas, **Nomaden:** Buch 1. Fluch des Schwertes (*Göçebeler: 1. Kitap: Kılıcın Laneti*), [Rusçadan Çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin, 2011, 317 s. 1. Baskı.

40. Esenberlin, Iljas, **Nomaden:** Buch 2. Die letzte Stunde (*Göçebeler: 2. Kitap: Son Saat*), [Rusçadan Çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin, 2011, 322 s. 1. Baskı

2012

41. Esenberlin, Iljas, **Nomaden:** Buch 3. Die Rückkehr des Khans (*Göçebeler: 3. Kitap Kağanın Dönüşü*), [Rusçadan Çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin, 2012, 339 s. 1. Baskı.

2.1.2.1.3. Kırgız Edebiyatı

1960

1. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], VEB Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 1960, 78 s.

1962

2. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan çeviren: Gisela Drohla], Insel-Verl., Frankfurt am Main, 1962, 65 s.

1964

3. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Verl. Progress, Moskau, 1964, 86 s.

1965

4. Aitmatov, Tschingis. **Der erste Lehrer** (*İlk Öğretmenim*) [Rusçadan Çeviren: Leoni Labas, Çizimler: Jutta Hellgrewe] Kunstmann, München, 1965, 87 s.

1970

5. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth, Esere “Deve Gözü“ adlı hikaye eklenmiştir. Hikayeyi Rusçadan Çeviren: Halina Wieggershausen], Verlag der Nation, Berlin, 1970, 127 s,

1971

6. Aitmatov, Tschingis. **Der weiÙe Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht; Kitapta Ralf Schröder'e ait bir sonsöz bulunmaktadır.], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1971, 146 s. 1. Baskı.
7. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1971, 47 s.

1972

8. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972, 123 s., 1.Baskı
9. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972, 162 s., 1.Baskı
10. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth, Esere "Deve Gözü" adlı hikaye eklenmiştir. Hikayeyi Rusçadan Çeviren: Halina Wieggershausen], Verlag der Nation, Berlin, 1972, 128 s,
11. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1972, 47 s. 2. Okul baskısı.

1973

12. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1973, 46 s. 3. Baskı.

1974

13. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Insel-Verlag, Leipzig, 1974, 67 s. 1. Baskı.
14. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1974, 556 s., 1.Baskı.

1975

15. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Volk und Wissen, Berlin, 1975, 46 s. 2. Baskı.
16. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Volk und Wissen, Berlin, 1975, 46 s. Okul baskısı.

17. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1975, 556 s., 2.Baskı.

1976

18. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1976, 138 s. 1. Baskı.
19. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1976, 556 s., 3.Baskı.

1977

20. Aitmatov, Tschingis. **Am Fluß Baidamtal** (*Baidamtal Nehri'nde*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Jutta de Maizere] Verlag Neues Leben, Berlin, 1977, 30 s.
21. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Bertelsmann, München, 1977, 159 s.
22. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), (Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht) Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1977, 189 s. 2. Baskı.
23. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1977, 157 s. 2. Baskı.
24. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Heidrun Hegewald], Kinderbuchverlag, Berlin, 1977, 127 s. 1. Baskı.
25. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Deutsche. Zentralbücherei für Blinde, Leipzig, 1977, 267 s., kısıltılmış baskı.

1978

26. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Bertelsmann, Gütersloh, 1978, 159 s.
27. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1978, 138 s. 2. Baskı.
28. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1978, 556 s., 4.Baskı.

1979

29. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht; Kitaba “İlk Öğretmenim“ adlı eser ilave edilmiştir. Çeviren: Leoni Kasper], Verlag der Nation, Berlin, 1979, 253 s. 1. Baskı.
30. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1979, 335 s. 3. Baskı.
31. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Volk und Wissen, Berlin, 1979, 46 s. 4. Baskı.

1980

32. Aitmatov, Tschingis. **Der erste Lehrer** (*İlk Öğretmenim*) [Rusçadan Çeviren: Leoni Labas] Weismann, München, 1980, 93 s. 1. Baskı
33. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Heidrun Hegewald], Kinderbuchverlag, Berlin, 1980, 127 s. 2. Baskı.
34. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1980, 190 s.
35. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1980, 556 s., 5.baskı.
36. Aitmatov, Tschingis. **Scheckiger Hund, der am Meer entlangläuft** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Erken Gelen Turnalar. 2 hikaye ilave

edilmiştir. Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Aufbau-Verlag, Weimar, Berlin, 1980, 206 s. 1. Baskı

1981

37. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Insel-Verlag, Leipzig, 1981, 75 s. 3. Baskı.
38. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Bertelsmann, München, 1981, 399 s.

1982

39. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1982, 162 s. 6. Baskı
40. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Buchclub 65, Berlin, 1982, 391 s.
41. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt, Berlin, 1982, 391 s., 1. Baskı
42. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt, Berlin, 1982, 391 s. kısmen değiştirilmiş 2. Baskı
43. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt, Berlin, 1982, 391 s., 1. Baskı
44. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Volk und Wissen, Berlin, 1982, 46 s. 5. Baskı.

1983

45. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1983, 92 s.

46. Aitmatov, Tschingis **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt, Berlin, 1983, 433 s. 3. Baskı
47. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1983, 345 s. kısaltılmamış baskı
48. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1983, 162 s. 7. Baskı
49. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1983, 123 s.
50. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Bertelsmann-Club, Gütersloh, 1983, 158 s.
51. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Thomas Reschke. Kitapta Aytmatov'un diğer eserlerinden ilaveler ve Ralf Schröder'e ait bir yazı bulunmaktadır.], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1983, 475 s. 1. Baskı.
52. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1983, 125 s. Kısaltılmamış baskı.

1984

53. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** [Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek] (Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth), Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1984, 92 s.
54. Aitmatov, Tschingis **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Wjatscheslaw Spessiwezew tarafından uyarlanmış tiyatro oyunudur.], Henschel-Verlag, Kunst u. Gesellschaft, Berlin, 1984, 83 s.
55. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Önsözü Fransızcadan çeviren: König, Traugott, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1984, 123 s.

56. Aitmatov, Tschingis **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt , Berlin, 1984, 391 s., 4. Baskı
57. Aitmatov, Tschingis **Der Tag zieht den Jahrhundertweg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk u. Welt , Berlin, 1984, 365 s., 5. Baskı
58. Aitmatov, Tschingis **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1984, 345 s. kısaltılmamış baskı
59. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer Verl., Frankfurt am Main, 1984, 125 s. Kısaltılmamış baskı.
60. Aitmatov, Tschingis. **Novellen, Erzählungen, Autobiographie** (*Hikayeler, Anlatılar, Otobiyografi*) [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin] Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1984, 554 s.

1985

61. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1985, 92 s.
62. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1985, 162 s. 8. Baskı
63. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1985, 107 s.
64. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1985, 122 s.
65. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Volk und Wissen, Berlin, 1985, 46 s. 6. Baskı.
66. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1985, 345 s. kısaltılmamış baskı

67. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Thomas Reschke. Kitapta Aytmatov'un diğer eserlerinden ilaveler ve Ralf Schröder'e ait bir yazı bulunmaktadır.], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 1985, 475 s. 2. Baskı.
68. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Heidrun Hegewald], Kinderbuchverlag, Berlin, 1985, 125 s.3. Baskı.

1986

69. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1986, 92 s.
70. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Reclam, Leipzig, 1986, 372 s., 1. Baskı
71. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) (Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth), Verl. Volk u. Welt , Berlin, 1986, 391 s., 6. Baskı
72. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Wjatscheslaw Spessiwzew tarafından uyarlanmış tiyatro oyunudur.], Henschel-Verlag Kunst u. Gesellschaft, Berlin, 1986, 51 s.
73. Aitmatov, Tschingis. **Der Tag zieht den Jahrhundert weg** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Ulrich Plenzdorf, tarafından uyarlanmış tiyatro oyunudur.], Henschel-Verlag Kunst u. Gesellschaft, Berlin, 1986, 51 s.
74. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986, 162 s. 9. Baskı
75. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Büchergilde Gutenberg, Frankfurt am Main, 1985, 102 s.
76. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986, 122 s.

77. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Insel-Verlag, Leipzig, 1986, 75 s. 3. Baskı.
78. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1986, 345 s.

1987

79. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1987, 92 s.
80. Aitmatov, Tschingis. **Der Richtplatz** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüiyaları*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 1987, 466 s. 2. Baskı.
81. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1987, 162 s. 10. Baskı
82. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüiyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1987, 361 s. 1. Baskı.
83. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1987, 122 s.
84. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1987, 345 s. kısaltılmamış baskı
85. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Frankfurt am Main, Olten; Büchergilde Gutenberg, Wien, 1987, 381 s
86. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Heidrun Hegewald], Fischer Verl., Frankfurt am Main, 1987, 125 s. Kısaltılmamış baskı.
87. Aitmatov, Tschingis. **Weisser Regen** (*Beyaz Yağmur*), [Rusçadan Çeviren: Juri Elperin], Öyküler, Reclam, Leipzig, 1987, 365 s. 3. Baskı.

1988

88. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1988, 92 s.
89. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Reclam, Leipzig, 1988, 379 s. 1. Baskı.
90. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) (Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth), Verl. Volk und Welt, Berlin, 1988, 343 s. 2. Baskı.
91. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1988, 361 s. 3. Baskı.
92. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı*) [Spessiwwzew, Wjatscheslaw'ın aynı adlı-Placha-adlı eserinden uyarlanan 2 perdelik oyun. Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Henschel, Berlin, 1988, 105 s.
93. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, 122 s., 1. Baskı
94. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, 122 s., 2. Baskı
95. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, 122 s., 3. Baskı
96. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, 122 s., 4. Baskı
97. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, 122 s., 5. Baskı
98. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverl., Zürich, 1988, 95 s. Yazarın yetki verdiği tek Almanca baskıdır.

99. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth. Eserde “Elveda Gülsarı“ ve yazarın diğer eserleri bulunmaktadır.], Weimar: Aufbau-Verl., Berlin, 1988, 352 s. 1. Baskı
100. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1988, 345 s. kısaltılmamış baskı
101. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** [Gün Uzar Yüzyıl Olur] (Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth), Beck, München, 1988, 403 s.
102. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth; Heidrun Hegewald], Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main, 1988, 125 s.

1989

103. Aitmatov, Tschingis. **Aug in Auge** (*Yüzyüze*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverl., Zürich, 1989, 112 s. 1. Baskı.
104. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1989, 159 s. 3. Baskı.
105. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1989, 361 s. 1. Baskı.
106. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1989, 343 s. 5. Baskı.
107. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1989, 361 s. 6. Baskı.
108. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1989, 162 s. 13. Baskı
109. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon’un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 122 s., 6. Baskı

110. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 122 s., 7. Baskı
111. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 122 s., 8. Baskı
112. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 122 s., 28. Baskı
113. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverlag, Zürich, 1989, 95 s. 2. Baskı
114. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Bertelsmann, München, 1989, 158 s. Yeni baskı

1990

115. Aitmatov, Tschingis. **Der erste Lehrer** (*İlk Öğretmenim*) [Rusçadan Çeviren: Leoni Labas] Kunstmann, München, 1990, 95 s.
116. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1990, 159 s. 3. Baskı.
117. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1990, 162 s. 14. Baskı
118. Aitmatov, Tschingis. **Die Klage des Zugvogels** (*Göçmen Kuşların Şikayeti/Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth, Halina Wiegerhausen], Unionsverl., Zürich, 1990, 234 s.
119. Aitmatov, Tschingis. **Die Richtstatt** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyaları*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Verl. Volk und Welt, Berlin, 1990, 361 s. 6. Baskı.
120. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Insel-Verl., Frankfurt, Main, 1990, 138 s., 2. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü ve Hans G. Schellenberger'e ait çizimler mevcuttur.

121. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1990, 122 s., 9. Baskı
122. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1990, 122 s., 10. Baskı
123. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1990, 95 s. 1. Baskı- yazarın yetki verdiği tek baskıdır.
124. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1990, 95 s. 4. Baskı yazarın yetki verdiği tek baskıdır.

1991

125. Aitmatov, Tschingis. **Der Richtplatz** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyalari*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 1991, 460 s. 1. Baskı.
126. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Hans-Joachim Lambrecht], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1991, 162 s. 15. Baskı
127. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991, 122 s., 11. Baskı
128. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991, 122 s., 12. Baskı
129. Aitmatov, Tschingis **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl., Zürich, 1991, 498 s. genişletilmiş baskı
130. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Kurtların Zamanı-Esere, Ulrich Plenzdorf tarafından Aytmatov'un romanlarından iki parça ilave edilmiştir.], Unionsverl., Zürich, 1991, 142 s. genişletilmiş baskı

1992

131. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1992, 159 s. 1. Baskı kısaltılmamış, büyük harflerle basılmış.
132. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1992, 159 s. 8. Baskı.
133. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl., Zürich, 1992, 158 s.
134. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1992, 122 s., 29. Baskı
135. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Insel-Verl., Frankfurt, Main, 1992, 138 s., 2. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü ve Hans G. Schellenberger'e ait çizimler mevcuttur.
136. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1992, 158 s. Kısaltılmamış 1. Baskı

1993

137. Aitmatov, Tschingis. **Aug in Auge** (*Yüzyüze*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverl., Zürich, 1993, 108 s. 1. Baskı.
138. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1993, 159 s.
139. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*), [Rusçadan Çeviren: Uwe Groth. Kitaptaki Cengiz Aytmatov'un önsözünü çeviren Angela Martini-Wonde], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1993, 232 s. Bu çevirinin 1.Baskısı.
140. Aitmatov, Tschingis. **Die Klage des Zugvogels** (*Göçmen Kuşların Şikayeti/Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth, Halina Wiegerhausen], Unionsverl., Zürich, 1993, 234 s.
141. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, 122 s., 1.Baskı

142. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*) [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, 122 s., 13.Baskı

143. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, 122 s., 14.baskı

1994

144. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1994, 122 s., 3.Baskı

145. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1994, 122 s., 15. Baskı

1995

146. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*) [Rusçadan Çeviren: Uwe. Groth. Cengiz Aytmatov'a ait bir önsözle], Suhrkamp, Frankfurt, M., 1995, 232 s. Yetkili dağıtım 1.Baskı.

147. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt, Main, 1995, 122 s.,1.Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü mevcuttur.

148. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt, Main, 1995, 122 s., 2. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü mevcuttur.

149. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Insel-Verl., Frankfurt, Main, 1995, 138 s., 3. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü ve Hans G. Schellenberger'e ait çizimler mevcuttur.

150. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt, Main, 1995, 122 s., 16. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü mevcuttur.

151. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt, Main, 1995, 122 s., 30. Baskı. Kitapta Louis Aragon'un önsözü mevcuttur.

1997

152. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], 20 orijinal renkli ahşap gravürü, Hanfried Wenland tarafından hazırlanmış. H.Wendland, Berlin, 1997, 138 s.
153. Aitmatov, Tschingis. **Das Kassandramal** (*Kassandra Damgası*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer] Unionsverl, Zürich, 1997, 349 s. 1. Baskı

1998

154. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1998, 122 s.
155. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Unionsverl., Zürich, 1998, 287 s.
156. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Bertelsmann-Club, Rheda-Wiedenbrück, 1998, 287 s.
157. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Bertelsmann-Medien, Zug/Schweiz, 1998, 287 s.
158. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Buchgemeinschaft Donauland Kremayr und Scheriau, Wien/Österreich, 1998, 287 s.

1999

159. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 1999, 155 s.

2000

160. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Unionsverl., Zürich, 2000, 255 s. Özel basım 1.Baskı

2001

161. Aitmatov, Tschingis. **Der erste Lehrer** (*İlk Öğretmenim*) Konuşan kitap şeklinde [Seslendirme: Harald Eggbrecht], Kunstmann, München, 2001, 2 CD
162. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Goldmann, München, 2001, 152 s.

2002

163. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2002, 122 s.
164. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Unionsverl., Zürich, 2002, 255 s. özel baskı

2003

165. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl., Zürich, 2003, 505 s. genişletilmiş baskı

2004

166. Aitmatov, Tschingis. **Das Kassandramal** (*Kassandra Damgası*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer] Unionsverl, Zürich, 2004, 349 s.
167. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*) [Rusçadan Çeviren: Uwe Groth, Cengiz Aytmatov'a ait bir önsözle], Suhrkamp, Frankfurt, M., 2004, 232 s. 1.Baskı
168. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2004, 126 s.
169. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverl. Zürich, 2004, 126 s.

2006

170. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2006, 122 s. Roman. 1.Baskı.

171. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl. Zürich, 2006, 141 s.
172. Aitmatov, Tschingis. **Liebesgeschichten** (*Aşk Hikayeleri*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth ve Juri Elperin], Unionsverl., Zürich, 2006, 255 s.

2007

173. Aitmatov, Tschingis. **Der weiße Dampfer** (*Beyaz Gemi*) Sesli kitap, [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth. Cengiz Aytmatov'a ait sonsözün Rusçadan çevirisi Friedrich Hitzer'e aittir], Özet ve reji: Franziska Paesch, seslendirme: Dieter Wien Jumbo, Neue Medien & Verl., Hamburg, DA Music, Diepholz, 2007, 4 CD ve kitapçık 8 s..
174. Aitmatov, Tschingis. **Der Richtplatz** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyalari*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 2007, 460 s.
175. Aitmatov, Tschingis. **Der Schneeleopard** (*Dağlar Devrildiğinde*) Sesli kitap şeklinde [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Özet ve reji: Franziska Paesch, seslendirme: Dieter Wien, Jumbo, Neue Medien & Verl., Hamburg, DA Music, Diepholz, 2007, 6 CD ve kitapçık 36 s.

2008

176. Aitmatov, Tschingis. **Aug in Auge** (*Yüzyüze*) [Rusçadan Çeviren: Hartmut Herboth], Unionsverl., Zürich, 2008, 108 s. 1. Baskı.
177. Aitmatov, Tschingis. **Ein Tag länger als ein Leben** (*Gün Uzar Yüzyıl Olur*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl., Zürich, 2008, 469 s. (C.1)
178. Aitmatov, Tschingis. **Der Schneeleopard** (*Dağlar Devrildiğinde*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 2008, 316 s. 1. Baskı.
179. Aitmatov, Tschingis. **Das Kassandramal** (*Kassandra Damgası*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer] Unionsverl, Zürich, 2008, 574 s.
180. Aitmatov, Tschingis. **Der Richtplatz** (*Darağacı-Dişi Kurdun Rüyalari*) [Rusçadan Çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 2008, 382 s.

2009

181. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Suhrkamp, Frankfurt, M., 2009, 134 s. Kitapta Louis Aragon'un önsözü mevcuttur.

182. Aitmatov, Tschingis. **Der Junge und das Meer** (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl. Zürich, 2009, 154 s. 1. Baskı.

2010

183. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren Hartmut Herboth], Unionsverl. Zürich, 2010, 124 s.

184. Aitmatov, Tschingis. **Kindheit in Kirgisien** (*Çocukluğum Otobiyografi 1928-1947*) [Rusçadan Çeviren ve Yayımlayan: Friedrich Hitzer], Unionsverl. Zürich, 2010, 154 s.

2011

185. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Insel-Verl.. Berlin, 2011, 122 s. Kitapta Louis Aragon'un bir önsözü bulunmaktadır.

186. Aitmatov, Tschingis. **Frühe Kraniche** (*Erken Gelen Turnalar*) [Rusçadan Çeviren: Charlotte Kossuth], Unionsverl. Zürich, 2011, 154 s.

2012

187. Aitmatov, Tschingis. **Dshamilja** (*Cemile*), [Rusçadan Çeviren: Gisela Drohla], Unionsverl. Zürich, 2012, 150 s. Kitapta Cengiz Aytmatov'un, öykünün ortaya çıkışı ile ilgili anısını anlattığı önsöz ve Louis Aragon'a ait bir sonsöz mevcuttur.

2.1.2.1.4. Özbek Edebiyatı

1961

1. Kachar, Abdulla, **Sekretär Saida** (*Sekreter Saide*), (Özbek Türkçesinden Çeviren: Edeltraud Brümmer), VEB Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 1961, 251 s.

1962

2. Kachar, Abdulla, **Sekretär Saida** (*Sekreter Saide*), [Özbek Türkçesinden Çeviren: Edeltraud Brümmer], Roman-Zeitung³⁴¹ Nr. 153 1962, Nr.3.

1968

3. Kodiri, Abdulla, **Die Liebenden von Taschkent:** Histor. Roman (*Taşkent'in Aşıkları/ Utgan Kunlar*), [Rusçadan Çeviren: Arno Specht, Nyota Thun'a ait bir sonsöz bulunmaktadır], VEB Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 1968, 361 s.

1984

4. Cirtautas-Laude, Ilse. **Märchen der Usbeken: Samarkand, Buchara, Taschkent** (*Özbeklerin Masalları: Semerkant, Buhara, Taşkent*), Diederichs, Köln, 1984; 1986, 276 s.

2002

5. Nazarov, Uchgun, **Das Jahr des Skorpions** (*Akreplerin Yılı*), [Özbek Türkçesinden Çeviren: Ingeborg Baldauf], Dağyeli, Berlin, 2002, 290 s.

2013

6. Ro'zimuhammad, Bahrom. (Bahram Rozimuhammed), Ich habe mein Selbst vergessen (*Kendimi Unuttum*), [Özbekçeden Çeviren: Jacob Taube], 1. Baskı. Leipzig: Leipziger Literaturverl., 2013, 50 s.

2.1.2.2.Kitaplar

2.1.2.2.1. Azerbaycan Edebiyatı

1930

1. Djaferoglu, Ahmed. **Azərbaycanische Lieder "Bajaty"** in der Mundart von Gängä nebst einen sprachlichen Einleitung, Berlin: 1930, 129 S.

1958

³⁴¹ Roman Zeitung (*Roman Gazetesi*) Doğu Almanya'daki yayınevi (DDR) "Volk und Welt Verlag" ın yayınladığı aylık dergi dizisidir. 1949 yılından önce "Verlag Tägliche Rundschau" yayınevi tarafından yayınlanmaya başlayan dergi, güncel olaylarla birlikte Sovyet edebiyatının popülaritesinin artırılmasına için hizmet etmekteydi. 1952 yılının ortalarında, 36. Sayıdan itibaren Roman Zeitung "Volk und Welt Verlag"a devredildikten sonra dergi alanını genişleterek başka ülkelerin edebiyatlarına ve yazarlarına yer vermeye başlamıştır. 1990 yılına kadar sayfa sayısı 100 ile 200 arasında değişen, çeşitli romanların tanıtıldığı 487 sayı ve birkaç özel sayı yayınlanmıştır.

2. Brands, Horst Wilfried. **Azerbaidchanisches Volksleben und modernistische Tendenz in den Schauspielen Mirza Feth-Ali Ahundzade`s (1812-1878)** (*Mirza Fethali Ahundzade`nin (1812-1878) Tiyatro Oyunlarındaki Azerbaycan Halkının Hayatı ve Modernist Eğilimi*) Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden: 1958, 81 s.

1963

3. Nizami. **Leila und Madschnun** (*Leyla ile Mecnun*) Der berühmteste Liebesroman des Morgenlandes /Nizami; R.Gelpke; Zeipzig: Manesse Verlag, 1963, 340 s.

1970

4. Sarmadi Dariusch Bayat. **Erziehung und Bildung im Schahname von Firdousi**-Eine Studie zur Geschichte der Erziehung im alten Iran/D.B.Sarmadi-Freiburg: Klaus Schwarz Verlag, 1970, 240 s

1971

5. Mundhenk Johannes. Friedrich Bodenstedt und Mirza Schaffy in der Aserbaidchanischen Literaturwissenschaft Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1971, 108 s.

1972

6. Aschug Alesker, (Aşık Alesker), **Gedichte** (*Şiirler*) Aserbaidchanischer Staatsverlag, Baku: 1972, 30 S.

1977

7. Hüsejnow, Tschingis. **Der unheilige Mohammed** (*Dine Aykırı Muhammed*) Volk und Welt Verlag, Berlin: 1977, 289 S.

1981

8. W. Ehlert, L. Engel, A. Hoenack, **Der Granatapfelbaum moderne aserbaidchanische Erzählungen** (*Nar Ağacı-Modern Azerbaycan Hikayeleri*) Volk und Welt Verlag, Berlin: 1981, 425 s.

1986

9. Hüsejnow Tschingis. **Fatali oder Die betrogenen Sterne** historischer roman [Rusçadan Çeviren: L.Remane; Hans-Ullrich Ihm.], Volk und Welt Verlag, Berlin: 1986, 369 s.

1990

10. Schmiede Achmed. **Ali Aziz Efendi aus Kreta intuitionene des Herzens** Tasavvuf der innere Weg des Islam, Istanbul: Türk dünyası araştırmaları Vakfı, 1990, 78 s

1995

11. Atəři, Nuridə. **Ich lebe ohne dich, obwohl du da bist** (*Sənsiz yaşayıram sən ola-ola-Sen Varken Sensiz Yaşıyorum*), Kitab Palatası, Baku: 1995.
12. Atəři, Nuridə. **Was würdest du mit mir tun?** (*Benimle Ne Yapardın? Neylərsən mənə görən*), Hitit, Berlin: 1995.
13. -----**Ausgewählte übersetzte Gedichte von Schahriar** (*Şehriyar'ın Beğenilen Şiirlerinden Tercümeler*) Ute Mietag Verlag, Berlin: 1995, 177 S.

1996

14. Atəři, Nuridə. **Unser Karabach, unser Schmerz** (*Karabağımız, Acımız Qarabagımız–Qarabagımız*), Hitit, Berlin: 1996.

1997

15. Allahverdi, İbragimov Nazim. **Heimat in der Fremde: Der deutsche Einfluß auf die Entwicklung Aserbaidshans** im Verlag Aserbaidshans, Baku:1997.- 203 s.

1998

16. -----**Ausgewählte, in 4 Sprachen, übersetzte Gedichte von Ilias Nizami (Gentschai)**, (*Nizami Gencevi'nin Dört Dile Tercüme Edilmiş Şiir Seçkisi*) Ute Mietag Verlag, Berlin: 1998, 162 s.
17. **Meine Fahrt durch (Sud) Aserbaidshans 1907** [Çeviren: E.Mietag], Berlin: Ute Mietag, 1998, 200 s.

2002

18. Ateschi, Nourida. **Jäger auf der Flucht vor seiner Beute** (*Avından Kaçan Avcı*) Wagemann, Berlin: 2002.

2003

19. Ateschi, Nourida. **Nicht erlebte Weiblichkeit** (*Yaşanmamış Kadınlık-Yaşanmamış qadınlıq*), Təhsil, Baku: 2003.

2004

20. Ateschi, Nourida. **Jetzt bin ich da** (*Şimdi Buradayım!...İndi mən varam!*), Hitit, Berlin: 2004.

2005

21. -----**Einzelkämpferin**, (*Yalnız Savaşçı-Tənha savaşı*), *Nuride Ateşi'nin Almanya'daki 20 yıllık edebi ve 10 yıllık sanat hayatının etkileri üzerine*) Aus dem Leben von Nourida Ateschi, anlässlich des 20-jährigen literarischen Wirkens und des 10-jährigen künstlerischen Engagements in Deutschland von Nourida Ateschi Hitit-Verlag Berlin 2005, 51 s.

22. Würsch, Renate. **Nizāmīs Schatzkammer der Geheimnisse: eine Untersuchung zu Maḥzan ul-asrār**, Reichert, (*Nizami'nin Sırlarının Hazinesi-“Mahzenü'l Esrar”Üzerine Bir İnceleme*) Wiesbaden: 2005, 419 s.

2006

23. Ateschi, Nourida. **Komm, lass uns sündigen** (*Gəl Günaha GirelimGəl günaha bataq*), Nurlan, Baku: 2006.

24. Ateschi, Nourida. **Schreie Erstickter Gefühle**, (*Bastırılmış Duyguların Çığlıkları*) Hitit, Berlin: 2006.

2007

25. Aslanov, Vougar. **Auf den Baumwollfeldern: Erzählungen aus Aserbaidshan** (*Pamuk Tarlalarında: Azerbaycan'dan Hikayeler*)[Rusçadan Çeviren: Valentina Dwinskaja] Wostok-Verl., Berlin: 2007, 127 s

26. Ateschi, Nourida. **Mohammed Essad Bey-Die Geheimnisse der letzten Einhundert Jahre** (*Muhammed Esad Bey-Yüz Yılın Sırları Yüz ilin sırları*) Nurlan, Baku: 2007, 551 s.
27. -----**Jahrbuch für Aserbaidshanchenforschung** (Azerbaycan Araştırması Dergisi) Beiträge aus Politik, Wirtschaft, Geschichte und Literatur Köster, Berlin: 2007-2014
28. M. Aghayev; R. Suleymanova, Jahrbuch Aserbaidshanchenforschung: **Beiträge aus Politik, Wirtschaft, Geschichte und Literatur**. Verlag Dr. Koster, Berlin: 2007, 268 s.
29. Jahrbuch Aserbaidshanchenforschung **Beiträge aus Politik, Wirtschaft, Geschichte und Literatur**. hr. M.Aghayev, R.Suleymanova-Berlin: Verlag Dr. Koster, 2007. 268 s

2008

30. Ateschi, Nourida; Weinert, Jan. „Falter & Flamme“ Ein Jahrtausend aserbaidshanchische Libeslyrik Mattes & Seitz, Berlin: 2008, 207 s.
31. Fuhrmann, Wilfried. **Ist Kurban Said der Mann, der von der Liebe nichts verstand?** (*Kurban Said, Aşktan Anlamayan Bir Adam mıydı?*). W. Fuhrmann, Potsdam, 2008, 61 s.
32. Reiss, Tom. **Der Orientalist-Auf den Spuren von Essad Bey** (*Doğu Bilimci-Esad Bey'in İzinde*), Osburg Verlag, Berlin: 2008, 470 s.

2009

33. Celal, Mir. **Kurzgeschichten aus Aserbaidshanch** (*Azerbaycan'dan Kısa Hikayeler*) Amalthea Signum, Wien: 2009, 108 s.
34. -----**Die Kultur Aserbaidshanchs** (*Azerbaycan'ın Kültürü*), Heydar Alyev Stiftung, Baku: 2009, 47 s.
35. Isgenderzade, Elçin. **Länder... Menschen...Leidenschaften...** Gedichte Würzburg: 2009, 189 s.
36. Iskenderzade, Elçin. **Länder... Menschen... Leidenschaften...** Gedichte [Text] München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2009, 169 s.

2012

37. Nesimi Imadeddin. **Ausgewählte Gedichte** Ins Absolute schwand ich hin, mit Gott bin ich zu Gott, Baku: Sharq-Qarb Verlag, 2012, 390 s.

2013

38. Aschug Alasgar, (Aşık Alesker), **Gedichte (Şiirler)** Tschaschioglu, Baku: 2013, 29 s.
39. -----**Die Gedichte von Mirza Schaffi Waseh (Mirza Sefi Vazeh'in Şiirleri)** Tschaschioglu, Baku: 2013, 105 s.
40. Schmiede, H.A. **Das Buch des Dede-Gorgut, (Dede Korkut Kitabı)**, Tschaschioglu, Baku: 2013, 224 s.

2014

41. -----**Deutsche Spuren in Aserbaidshan Forschungsreisende, (Azerbaycan'da Alman İzleri)** Kolonisten und Unternehmer zwischen Großem Kaukasus und Kaspischem Meer. Mega Basim, Baku: 2014, 169 s
42. -----**Die versteinerte Stadt Aserbaidshanische Marchen (Taşlaşmış Şehir-Azerbaycan Masalları)** [Çeviren: H.A.Schmiede], Baku: Tschaschioglu, 2014, 201 s
43. -----**Gesammelte Werke von Dshalil Mammadguluzade** [Çeviren: D. Dshafarow; A. Alijewa], Tschaschioglu, Baku: 2014, 85 s.

2016

44. Aslanov, Vougar, **Die unglaubliche Geschichte von Malik Mammad und andere Aserbaidshanische Märchen, (Malik Mehmed'in İnanılmaz Hikayesi ve Başka Azerbaycan Masalları)**, Grossen Wahn Verlag, Frankfurt: 2016, 177 s.
45. Babayev, Agshin. **Die schiefe Brille und andere Erzählungen (Eğrilmiş Gözlük ve Başka Hikayeler)**, Winterwork Verlag Borsdorf: 2016, 115 s.
46. Xälilov, Sälähäddin. (Salahaddin Halilov). **Die Welt der Weisheit des Abu Turkhan** [Azericeden Çeviren: Hermann Kiel ve Orhan Aras; Haz.: Salahaddin Khalilov; ve Uli Rothfuss'un önsözüyle, Pop Verlag Ludwigsburg: 2016, 175 s.

2017

47. Efendiyev, Eltschin. **Der Kopf (Kafa)**, Ed. Winterwork, Borsdorf: 2017, 294 s

48. Hartmann, Sieglinde; Hacıyev, Vilayət. **Das Geheimnis: Geschichten und Erzählungen aus Aserbajdschan** (*Sır-Azerbaycan'dan Hikayeler ve Anlatılar*) Hans-Jürgen Maurer Verlag, Frankfurt am Main: 2018, 387 s.

2.1.2.2.2. Kırgız Edebiyatı

1. Aitmatov, Tschingis. **Ferne Heimat Kirgisien** (*Uzak Vatan Kırgızistan*) Fotoğraf: Kürzinger, Georg, orijinal baskı, Knesebeck, München, 1999, 141 s.
2. Aitmatov, Tschingis. **Liebeserklärung an den blauen Planeten** (*Mavi Gezegen İlan-ı Aşk.-makaleler, sohbetler*), [Rusçadan çeviren: Susanne Heinke] Horizonte, Stuttgart, 1993, 143 s., 1. Baskı.
3. Aitmatov, Tschingis. **Werk und Wirkung** (*Eser ve Etkisi*) [29. 11. 1972 Erfurt 7. Edebiyat Konferansı], Erfurt, 1973, 75 s.
4. Aitmatov, Tschingis; Grass, Günter. **Alptraum und Hoffnung** (*Kabus ve Umut*) 1. Baskı, Steidl, Göttingen, 1989, 73 s.
5. Aitmatov, Tschingis; Ikeda, Daisaku. **Begegnung am Fudschijama** (*Fuji-Yama'da Buluşma-Cengiz Aytmatov ve Daisaku İkada arasında geçen diyalog*), [Rusçadan çeviren: Friedrich Hitzer], Unionsverl., Zürich, 1992, 392 s.
6. **Dem Schöpfertum ein weites Feld eröffnen** (*Yaratıcılığa Geniş Alan Açmak*) [Tarihçiler Georgi Smirnow, Pawel Wolobujew, Juri Poljakow, Oleg Rsheschewski; oyun yazarı Michail Schatrow; yazar Tschingis Aitmatow ve rejisör Oleg Jefremow gazetecilerin sorularını yanıtlıyor.] APN-Verl., Moskau, 1988, 45 s.
7. **Dem Schöpfertum ein weites Feld eröffnen** (*Yaratıcılığa Geniş Alan Açmak*) (Tarihçiler Georgi Smirnow, Pawel Wolobujew, Juri Poljakow, Oleg Rsheschewski; oyun yazarı Michail Schatrow; yazar Tschingis Aitmatow ve rejisör Oleg Jefremow gazetecilerin sorularını yanıtlıyor.) APN-Verl., Moskau, 1988, 45 s.

8. Falke, Bärbel, **Zu Erzählweisen in der sowjetischen kleinen Prosa (Povest) über den Grossen Vaterländischen Krieg im Zeitraum der siebziger Jahre, untersucht am Beispiel ausgewählter Werke von Daniil Granin, Čingis Ajtmatov und Vasil' (Daniil Granin, Čingis Ajtmatov und Vasil' in 70'li Yillarda Vatan Uğruna Gerçekleşen Büyük Savaşı Konu Alan Provest Örneklerindeki, Anlatım Biçimlerinin İncelenmesi)**, Bykov Pädag. Hochsch., Dresden, 1984, 185 s.
9. Gutschke, Irmtraud. **Menschheitsfragen, Märchen, Mythen (İnsanlık Meselesi, Masallar, Mitler)**, (Cengiz Aytmatov'un çalışmaları üzerine.), Mitteldeutscher Verlag, Halle, Leipzig, 1988, 131 s., 2. Baskı.
10. Gutschke, Irmtraud. **Menschheitsfragen, Märchen, Mythen (İnsanlık Meselesi, Masallar, Mitler)**, [Cengiz Aytmatov'un çalışmaları üzerine], Mitteldeutscher Verlag, Halle, Leipzig, 1986, 129 s.
11. **Künstlerischer Wettbewerb zu Tschingis Aitmatow Der Tag zieht den Jahrhundertweg: Grafik, Malerei, Plastik, Fotogr.** (Cengiz Aytmatov'un Gün Uzar Yüzyıl Olur adlı eseri ile ilgili grafik, boya, plastik, fotoğraf yarışması) Karl-Marx-Univ., Leipzig, 1987, 32 s.
12. Latchinian, Adelheid. **Die Schaffensevolution Čingiz Ajtmatovs: (Cengiz Aytmatov'un Çalışma Evrimi)** (İnsan kavramı, miras ilişkileri ve estetik gerçeklik üzerine bir inceleme) Univ., Sekt. Germanistik/Literaturwiss., Leipzig, 1985, 430 s.
13. **Mein Lebensziel ist das Schaffen (Başarı Hayatımın Amacıdır)** (Martens Michael' in Cengiz Aytmatov ile yaptığı röportaj). Winsen, Luhe ; Weimar: Boldt, 1998, 47 s.
14. Nickel, Johannes, **Die Kunst will erzählen! (Söz Sanatı)**(şairane metal grafikleri ve fotoğraflar, metinler: Aytmatov, Cengiz), Bücher und Nachrichten, Bad Homburg, 1998, 160 s.
15. Schwenke, Olaf. **Richtplatz Literatur: Tschingis Aitmatow in Loccum (Darağacı Yazını: Cengiz Aytmatov Loccum'da)** (5-7 Mayıs 1988 tarihlerinde Evangelische Akademie Loccum'da yapılan kongrenin dokümantasyonu). Evangelische. Akademie. Loccum, Protokollstelle, Rehburg-Loccum, 1989, 203 s. 1. Baskı.
16. Uhlig, Heike. **Zur Funktion und ästhetischen Realisierung der Gestalten von Kindern und Jugendlichen im künstlerischen Schaffen**

Čingiz Ajtmatovs (*Cengiz Aytmatov'un Sanat Yapıtlarında Çocuk ve Genç Tiplerinin Estetik Açısından İşlevi*), Pädag. Hochsch., Potsdam, 1988, 320 s.

17. Weltwirtschaft und Gesellschaft: Aspekte u. Perspektiven d. internat.

Zusammenarbeit/Fonds für Internat. Beziehungen Wiens (*Dünya Ekonomisi ve Toplum: Uluslararası İşbirliğinin Görünüm ve Perspektifleri/Viyana'nın Uluslararası İlişkilerinin Temeli*) [Cengiz Aytmatov'a ait bir makale bulunmaktadır.], Europa-Verl., Wien, 1988, 87 s.

2.1.2.3.Makaleler

1. Fuhrmann, Wilfried. **Wirre Phantasien eines Orientalisten: Essad Bey=Kurban Said** (*Bir Doğu Bilimcinin Çılgın hayalleri: Essad Bey=Kurban Said*), W. Fuhrmann, Potsdam, Der Mann, der nichts von Liebe verstand; H. 6, 2009, 64 S.
2. Fuhrmann, Wilfried. **Gesellschaftliche, ökonomische und politische Aspekte im Werk von Essad-Bey** (*Esad Bey'in Eserinde Toplumsal, Ekonomik ve Politik Yönler*) Potsdam 2008, Kapitel: Ein Weg zum Herzen einer Frau? Oder: Kurban Said-der Mann, der nichts von der Liebe verstand. Eine erste Dokumentation
3. Fuhrmann, Wilfried. **“Leo Essad-Bey und die Diktatur einer Partei** (*Leo Esad Bey ve Bir Partinin Diktatörlüğü*)” Jahrbuch für Aserbaidchanforschung, Sayı: 3, (Berlin 2010), ss. 171-204.
4. **“Essad Bey: Die Geschichte meines Lebens.** (*Esad Bey: Benim Hayat Hikayem*)” Die Literarische Welt (DLW), Sayı: 7, 5.Kitapçık (Berlin 1931), ss. 3-4.
5. Chotiwari-Jünger, Steffi. **“Aserbaidchanische Literatur”** (*Azerbaycan Edebiyatı*) Die Literaturen der Völker Kaukasiens: neue Übersetzungen und deutschsprachige Bibliographie, Reichert, Wiesbaden: 2003, ss.169-180.

2.2. ALMANYA'DA YAPILAN TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI

2.2.1. Kitaplar

PURGSTALL–HAMMER von, Joseph, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit** (*Günümüze Kadar Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*)
Conrad Adolph Hartlebens Verlag, Pesth: 1836, Cilt. 1, 327 S.

PURGSTALL–HAMMER von, Joseph, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit** (*Günümüze Kadar Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*)
Conrad Adolph Hartlebens Verlag, Pesth: 1837, Cilt. 2, 577 S.

PURGSTALL–HAMMER von, Joseph, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit** (*Günümüze Kadar Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*)
Conrad Adolph Hartlebens Verlag, Pesth: 1837, Cilt.3, 632 S.

PURGSTALL–HAMMER von, Joseph, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit** (*Günümüze Kadar Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*)
Conrad Adolph Hartlebens Verlag, Pesth: 1838, Cilt.4, 633 S.

Bu eser, iki bin iki yüz şairin şiirlerini içeren dört ciltlik bir çalışma olup ilk cildi Sultan Osman döneminden Kanuni Sultan Süleyman'a (1300-1521), ikinci cilt Kanuni Sultan Süleyman'dan Sultan III. Murad'a (1521-1574), üçüncü cilt Sultan III. Murad'dan Sultan IV. Muhammed'e (1574-1687) dördüncü cilt ise Sultan II. Süleyman'dan günümüze kadar (1687-1838) olan dönemin şairlerini ele almaktadır.

Joseph von Hammer-Purgstall, 1300-1838 yıllarında yaşamış olan Türk kadın ve erkek şairlerin şiirlerini derleyerek Almancaya çevirmiştir.

Bu eser, şairlerin biyografileri, şiirleri, alimlerin biyografileri ve Osmanlı Devleti'nden hikayeler olmak üzere dört bölümden oluşmuştur. Şairler, -kiminin doğum yılı bilinmemekle birlikte- yaşadıkları dönemlere göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

HORN, Paul, **Geschichte der türkischen Moderne** (*Çağdaş Türk Edebiyatı Tarihi*) C. F. Amelangs Verlag, Leipzig: 1902, Cilt.4, 74 S.; 1909, Cilt.4, 74 S. 2.baskı; 2012, 76 S.

Die Literaturen des Ostens (Doğu Edebiyatları) adlı altı ciltlik çalışmanın dördüncü cildinde Paul Horn'un **Geschichte der türkischen Moderne** (Çağdaş Türk Edebiyatı Tarihi) adlı eser yer almaktadır.

Kitabın Bölümleri:

İçindekiler

Giriş

1. İbrahim Şinasi
2. Ahmet Mithat
3. Namık Kemal
4. Abdülhak Hamit
5. Mahmut Ekrem
6. Şems Sami (Şemseddin Sami)
7. Mehmed Tevfik
8. Muallim Naci
9. Sezai (Samipaşazade Sezai)
10. Uşakizade Halid Ziya
11. Ahmed Rasim ve Mehmed Münecci (Mehmed Münici)
12. Hüseyin Rahmi
13. Vecihi
14. Diğer Yazarlar
15. Tiyatro
16. En son lirik
17. Çağdaş Türk Edebiyatının Kadın yazarları

Sonsöz

İndeks

Horn, kitabın giriş bölümünde, Avrupa'nın Türk edebiyatı ile ilgili bilgileri sadece belli makale ve dergilerden edindiğinden ve bu konuda ayrıntılı bir çalışmanın

yapılmamış olmasından söz etmektedir. Ancak doğu edebiyatlarının kapsamında Türk edebiyatının da ele alınmasının bir görev olduğunun altını çizmektedir.

Yazar, genel bir Türk edebiyatının Arap ve İran edebiyatının anlatıldığı söz konusu yapıtın altıncı cildinde bulunmasının uygun olacağını ama Çağdaş Türk edebiyatı denilince “Asya” (Doğu) değil de “Avrupa” (Batı) edebiyatına yaklaştığı için dördüncü ciltte yer aldığını ifade etmektedir.

Horn, bu taslağını uzun zaman zarfında tamamlamayı düşündüğünü ama dördüncü cildin tasarlanan tarihten önce basılacak olması sebebiyle isteksiz de olsa kısa sürede bitirmek zorunda kaldığını açıklar.

Çalışmasını sürdürürken kaynakların temininde yaşadığı zorluklardan söz eden yazar, ortaya çıkan sonucun bütün sıkıntıları unutturduğunu belirtir.

Türk edebiyatı yönünü Batı’ya çevirdiğine göre, -oryantalist özellikleri göz önünde bulundurmak suretiyle- eserleri de Batı edebiyatının ölçütlerini esas alarak adil bir değerlendirme yapmaya çalıştığının altını çizer.

Kelimelerin telaffuzu ve yazımında kullanılan harflerle ilgili kısa bir açıklama yaptıktan sonra Çağdaş Türk edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmaların kaynakçasını verir.

Horn, v. Hammers’in dört ciltlik **Geschichte der osmanischen Dichtkunst** (Osmanlı Şiiri Tarihi)³⁴² ve Gibb’in *History of Ottoman Poetry*³⁴³(Osmanlı Şiiri Tarihi) adlı değerli yapıtlarında incelenen edebi eserlerin hiçbirini kitabına dahil etmediğini ifade eder ve bu çalışmanın sadece çağdaş Türk edebiyatını ele almasını sebep olarak gösterir. Ayrıca okuyucunun altıncı ciltte eski Türk edebiyatıyla tanıştığını ve bunun fazlasıyla yeterli olduğunu sözlerine ilave eder. Çünkü Horn, eski Türk edebiyatını Fars edebiyatının taklidi olarak görür. Türklerin çok büyük bir imparatorluk kurabilmiş olduklarını ama hemen ardından Fars edebiyatının yüzyıllar sürecektir olan ”köle” taklitçileri haline geldiklerinin altını çizer.

Edebiyatın diline Arapça ve Farsça kelimelerin neredeyse tamamının yerleştiğini, kendi doğasının yerini, yapayın ve sahteliğin aldığını eleştirir. Baki, Necati, Nef’i’ ve diğerlerinin en büyük Türk şairleri olarak gösterilmesine karşı çıkar, şairlerinin şekil, muhteva ve hissiyat bakımından Türk değil Fars şairleri

³⁴² Yazarın sözünü ettiği yapıt, Joseph v. Hammer-Purgstall, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst-bis auf unsere Zeit** [Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi-Günümüze Kadar] Conrad Adolph Hartlebens Verlag, Pesth, 1836–1838, C. 1, 327 s.; C. 2, 577 s.; C. 3, 632 s.; C. 4, 633 s.,

³⁴³

olduğunu söyler. Halkın büyük çoğunluğunun divan şairlerini anlamadığını belirtir. Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte bu “edebi stil”in de kötülediğini anlatan yazar, edebiyatın -kendi tabiriyle-“mürekkep Türkçesine“ Genç Türkler'in karşı çıktığını, Türk edebiyatına yön verdiklerini açıklar. Artık Batı edebiyatının da etkisiyle Türk edebiyatının aslında var olan doğasının yeniden bulunduğunu belirtir. Türk halkına tercüme yoluyla edebî eserlerin tanıtıldığını, Fénelon, La Fontaine, Duma'lar, Voltaire, Paul de Coq, Eug. Sue, V. Hugo, Xavier de Montépin ve Molière, Jules Verne, Chateaubriand ve diğer sanatçıların, iyi ve kötülere, yenileri ve eskileri karmakarışık bir halde tercüme edildiğini, modern Türklerin klasisizm, romantizm, realizm ve son dönemde de sembolizmle tanıştıklarını anlatır. Horn, Sultan II. Abdülhamit'in yeni edebiyatı desteklediğini belirtir. Başka ülkelerde örneğin Ahmed Midhat ve Abdülhak Hamid gibi yıldız nişanlarıyla donatılmış edebiyatçılara kolay rastlanamayacağını ve Genç Türk yazarları arasında “mükemmel” lerin az sayıda olmadığını söyler.

SPIES, Otto, Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart (Çağdaş Türk Nesri), O. Harrassowitz, Leipzig: 1943, 120 S.

Kitapta önsöz, kaynakça ve girişten sonra iki ayrı bölüm bulunmaktadır. Önsözde yazar, Paul Horn'un *Geschichte der Türkischen Moderne* adlı eserinden bahsetmekte ve eseri eleştirmektedir.

Spies, kitabında çağdaş Türk edebiyatının yazarlarını iki bölümde değerlendirmektedir:

I. Kemalist yazarlardan önceki yazarlar

1. Ömer Seyfeddin
2. Refik Halit Karay
3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu
4. Halide edip Adivar
5. Hüseyin Rahmi Gürpınar
6. Hamdullah Suphi Tanrıöver
7. Aka Gündüz
8. Ercüment Ekrem Talu
9. Mahmut Yesari
10. Reşat Nuri Güntekin

11. Burhan Cahit Morkaya
12. Ruşen Eşref Üneydın
13. Falih Rıfki Atay
14. Ahmet Refik Altınay

II. Yeni ve son kuşak yazarlar

15. Sadri Ertem
16. Peyami Safa
17. Esat Mahmut Karakurt
18. Suat Derviş
19. Hasan Ali Yücel
20. Nahit Sırrı İltan
21. Refik Ahmet Sevengil
22. Sabahattin Ali
23. Reşat Enis Aygen
24. Sait Faik Abasıyanık
25. Kenan Hulusi Koray
26. Yaşar Nabi Nayır
27. Bekir Sıtkı Kunt
28. Mükerrerem Kamil Su

Kitabın birinci bölümünde, Birinci Dünya Savaşı ve öncesinde ortaya çıkan dört ismin – Ömer Seyfeddin, Refik Halit, Yakup Kadri ve Halide Edip - Türk edebiyat tarihinde her zaman ilk sırada yerlerini koruyacaklarını ifade eder. Ancak Ömer Seyfettin ile Refik Halit dikkate alınmazken diğer iki yazarın Almanya’da geniş kitleler tarafından tanınmasına sebep olarak da söz konusu yazarların her bakımından Türk edebiyatını geliştirip zenginleştirdiğini gösterir.

Kitapta her yazarın biyografisinden sonra edebi kişiliği ve eserleri incelenmektedir.

SPIES, Otto. **Türkische Chrestomathie** (*Türk Nesrinden Seçmeler*) O. Harrassowitz, Wiesbaden: 1957, 97 S.; 1968, 120 S., 2. Düzeltilmiş baskı.

STEINMAR, Antje Kristina. **Die Existenzfrage der Menschheit in künstlerischer Sicht** (*Sanatsal Bakış açısından İnsanlığın Varoluşu*) (Cengiz Aytmatov'un edebi eserlerinin barışçıl yönünün eğitimde ele alınması konulu tez) Humboldt-Universität, Berlin, 1988, 150 S

Çalışmada, ilk dört sayfada bulunan "İçindekiler" ve "Giriş" bölümlerinin ardından dört ana başlık ile bunların alt başlıkları ve "Özet" bölümü bulunmaktadır. Başlıklar şu şekildedir:

1. Aytmatov'un önceki dönem eserlerinde "savaş" teması:

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Art bölgesinin Ağır Kaderi. S. 8.

1.2. İkinci Dünya Savaşı'ndan Önce Ahlak ve Etik Üzerine S. 12.

1.3. Savaşta Tutumun Günümüzde Tartışması. S. 15.

2. "Gün Uzar Yüzyıl Olur" – İnsanlık Sorunu Olarak Savaş. S. 20.

2.1. İnsanlık Kaderi-İnsanlık Kaderinin Romanın Başkahramanı Edige Üzerinde Gösterilmesi. S. 21.

2.2. Kainat Tarihi ve Gezegen Şuuru. S. 29.

2.3. Aytmatov'un Eserlerinde Barış İmgeleri. S. 38.

2.4. "Barış" Fikrinin Gerçekleşmesi için Efsane ve Masalların Tanıtımı. S. 44.

2.5. Kompozisyon Hakkında Bazı Sorular. S. 59.

3. "Dar Ağacı" Romanı-Her alanda barışçıl bir eğitimin gerçekleşmesi için fikir yürütülmesi:

3.1. Sovyetler Birliği'nde Edebiyat Eleştirisi Hakkında Görüşler. S. 65.

3.2. İnsanlığın Varoluşunun Anlam ve Amacının Roman Kahramanları Üzerinde Canlandırılması. S. 73.

3.2.1. Awdi. S. 74.

3.2.2. Boston. S. 83.

3.2.3. Romanda Olumsuz Şahsiyetlerin Ele Alınması. S. 92.

3.3. Aytmatov'un Üzerinde Çalıştığı "İsa Peygamber-Efsanesi" ve Barış Düşüncesi. S. 98.

3.4. İnsan ve Doğa İlişkisinin Sorumluluk Bilincinin Gereksinimi. S. 106.

3.5. Kompozisyon Hakkında Bazı Sorular. S. 110.

4. Aytmatov'un Alman Demokratik Cumhuriyeti Resepsiyonunda Özellikle Barış Fikrinin Dikkate Alınmasına Dair:

- 4.1. Aytmatov'un Alman Demokratik Cumhuriyeti Okurlarının Üzerindeki Etkisi. S. 124.
- 4.2. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde-Özellikle Barışçıl Eğitimin Dikkate Alınarak - Yapılan Edebiyat Eleştirilerinin Romanlara Yansıması. S. 130.
5. Özet. S. 139.

MORAN, Berna, **Der türkische Roman Eine Literaturgeschichte in Essays Band 1: Von Ahmet Mithat bis A.H. Tanpınar** [*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*] Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a makale ve denemelerle edebiyat tarihi. I (Türkçeden Çeviren: Béatrice Hendrich), Harrassowitz, Wiesbaden: 2012, 255 S.

SCHWEIßGUT, Karin, **Fremdheitserfahrungen: Untersuchungen zur Prosa türkischer Schriftstellerinnen von 1980 bis 2000** (*Yabancılık Tecrübeleri: Türk Kadın Yazarlarının 1980-2000 Yıllarına Ait Nesirlerin İncelenmesine Dair*) Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden: 2006, 259 S.

DUFFT, Catharina, **Orhan Pamuks Istanbul** (*Orhan Pamuk'un İstanbul'u*) Otto Harrassowitz Verlag, 2008, 176 s.

Inhalt (İçindekiler)

Abbildungsverzeichnis IX (Resim Listesi)

Abkürzungsverzeichnis XI (Kısaltmalar Listesi)

Quellenangaben XI (Kaynakça)

Danksagung XIII (Teşekkür)

Vorwort XV (Önsöz)

1 Einleitung 1 (Giriş)

1.1 Forschungsstand 4 (Araştırma Alanı)

1.2 Aufbau der Arbeit 6 (Çalışmanın Yapısı)

2 Orhan Pamuk:

Leben und Werk im Kontext der türkischen Moderne 9 (Orhan Pamuk'un Türk Modern edebiyatı bağlamında hayatı ve eserleri)

3 Die Erinnerung an Orte 20 (Mekanlarla ilgili anılar)

3.1 Formen des Gedächtnisses 20 (Hafızanın şekilleri)

3.2 Die Verbindung zwischen Ort und Gedächtnis 22 (Mekanlar ve hafıza arasındaki bağlantı)

4 Das Raummodell 26 (Mekan Modeli)

4.1 Der virtuelle Raum 26 (Asıl Mekan)

4.1.1 Räume der Kindheit: (Çocukluğa ait mekanlar)

Marcel Prousts Combray und Theodor W. Adornos Amorbach in Nachbarschaft zu Orhan Pamuks Nisantasi 26 (Marcel Prousts Combray und Theodor W. Adornos Amorbach Nişantaşı'da Orhan Kemal'in komşuları)

4.1.2 Vom Raum der Kindheit zum virtuellen Raum 31 (Çocukluktaki mekandan asıl mekana geçiş)

4.2 Der eigenbiographische Raum 32 (Otografik mekan)

4.3 Der ausgedehnte Raum 33 (Esnek mekan)

5 Die Ausgangslage: Istanbul und Nisantasi 35 (Çıkış Noktası: İstanbul ve Nişantaşı)

5.1 Istanbul im Wandel der Zeit 35 (Zamanın değişimiyle İstanbul)

5.2 Ein Neuzugang des 19. Jahrhunderts: (19. Yüzyılın başlangıcı)

Der Istanbuler Stadtteil Nisantasi 41 (İstanbul'un kent kesimi Nişantaşı)

5.3 Aus der osmanischen Villa ins westliche Apartmenthaus (Osmanlı köşkünden batı tarzında apartman dairesine geçiş)

6 Der eigenbiographische Raum:

Das Nisantasi der 1950er Jahre im Werk 54 (Otobiyografik Mekan: Çalışmada 1950' li yılların Nişantaşı)

6.1 Nisantasi als eigenbiographischer Raum 54 (Otobiyografik mekan olarak Nişantaşı)

6.2 Der Kern: Das Pamuk Apartmani 59 (Çekirdek: Pamuk Apartmanı)

6.2.1 Tradition und Moderne: Die Verbindung zwischen Vergangenheit und Gegenwart 61 (Gelenek ve Çağdaş: Geçmiş ve şimdi)

6.2.2 Ost und West: Zwei Seiten einer Medaille 64 (Madalyonun iki yüzü: Doğu ile Batı)

VIII Inhalt (İçerik)

6.2.3 Innen und Außen: Haus und Welt 66 (İç ve Dış: Ev ve Dünya)

6.3 Die Bewohner des Hauses 67 (Evin sakinleri)

6.3.1 Die Verbindung mit der osmanischen Zeit: (Osmanlı dönemiyle bağlantı)

- Die Großelterngeneration 67 (Büyük anne ve babanın kuşağı)
- 6.3.2 Der innere Bereich: Die Mutter 71 (İç kısım: Anne)
- 6.3.3 Der äußere Bereich: Der Vater 73 (Dış kısım: Baba)
- 6.3.4 Bedrohung und Komplizenschaft: Der Bruder 74 (Tehditkar ve karmaşık bir durum: Erkek kardeş)
- 6.3.5 Die Religion: Das Personal und seine Welt 76 (Din: Kişiler ve onların dünyası)
- 6.4 Die Außenwelt 78 (Dış dünya)
- 6.4.1 Fähnchen im Wind: Alaaddins Laden 78 (Rüzgarda bayraklar: Alaaddin'in Dükkanı)
- 6.4.2 Erweiterung des Horizonts: Ausflüge in andere Viertel der Stadt 81 (Ufkun.genişlemesi: Kentin diğer kesimlerine geziler)
- 6.4.3 Das Ende der Welt: Wendepunkte 84 (Dünyanın sonu: dönüm noktaları)
- 6.5 Die Herausbildung werkbestimmender Dichotomien:
Innen/Außen, Ost/West, Tradition/Moderne 89
- 7 Der ausgedehnte Raum: Istanbul im Werk 92
- 7.1 Die räumliche Ebene 92 mekanın alanı
- 7.1.1 Übersicht über die Handlungsräume 92 olayın geçtiği mekanlara bakış
- 7.1.1.1 Cevdet Bey ve Oğulları 94 Cevdet Bey ve Oğulları
- 7.1.1.2 La maison du silence 97
- 7.1.1.3 Die weiße Festung 98 Beyaz Kale
- 7.1.1.4 Das schwarze Buch 99 Kara Kitap
- 7.1.1.5 Das neue Leben 100 Yeni Hayat
- 7.1.1.6 Rot ist mein Name 101 Kırmızı benim adım
- 7.1.1.7 Schnee 102 Kar
- 7.1.1.8 Istanbul als Knoten- und Angelpunkt des Romanwerks 103
- 7.1.2 Die Darstellung Istanbuls im Werk 104
- 7.1.2.1 Das "östliche" Istanbul südlich des Goldenen Horns 109
- 7.1.2.2 Das "westliche" Istanbul nördlich des Goldenen Horns 121
- 7.1.2.3 Bosphorus, Goldenes Horn und Marmarameer 126
- 7.1.2.4 Die Gegenseite: Das Anti-Istanbul oder die Vorstadt 133
- 7.2 Die zeitliche Ebene 136
- 7.2.1 Erzählte Zeit: 1591-1992 136
- 7.2.2 Zeitschichten 137

7.3 Die inhaltliche Ebene	143
7.3.1 Innen/Außen	143 (İç/Dış)
7.3.1.1 Der Blick aus dem Fenster	144 (Pencereden Bakış)
7.3.1.2 Das Verhältnis zwischen vertrautem und unbekanntem Raum	152
7.3.2 Ost/West	155 (Doğu/Batı)
7.3.3 Tradition/Moderne	158 Gelenek/Çağdaş
8 Fazit	164 (Sonuç)
9 Bibliographie	167

SAGASTER, Börte, **“Herren” und “Sklaven”**: der Wandel im Sklavenbild türkischer Literaten in der Spätzeit des Osmanischen Reiches (*“Beyler” ve “Köleler” Osmanlı Son Dönem Türk Edebiyatında Kölelik Tablosunun Değişimi*) Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2008, 176 S.

KIRCHNER, Mark, Geschichte der Türkischen Literatur in Dokumenten: Hintergründe und Materialien zur Türkischen Bibliothek [*Belgelerle Türk Edebiyatı Tarihi: Türk literatürünün Arka Planı ve Belgeler*] Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden: 2008, 243 S.

MOSER, Brigitte; WEITHMANN, Michael, **Landeskunde Türkei. Geschichte, Gesellschaft, Kultur** (*Türkiye Coğrafyası. Tarih, Kültür, Toplum*) Buske Verlag, Hamburg: 2008, 301 S.

Kitabın ilk sayfalarında yazarlar ve yayınevi hakkında bir tanıtım yazısı bulunmaktadır.

“İçindekiler” bölümünden sonra **Türkei, Europäische Union, Deutsch-Türken** (Türkiye, Avrupa Birliği ve Alman-Türkler) başlığıyla 11-12. sayfada “Giriş” bölümü yer almaktadır. Kitabın bu bölümünde Türkiye, Türklerin misafirperverlikleri ve Almanlarla olan ilişkileri hakkında bilgi verilmektedir.

Yedi bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümde Türkiye, **Geographie, Bevölkerung, Wirtschaft, Sozialstruktur** (Coğrafi Konum, Nüfus, Ekonomi, Sosyal Yapı) başlığı altında ince ayrıntılarıyla tanıtılmaktadır.

Der Historische Hintergrund: Die Geschichte Anatoliens und der Türkei (Tarih: Anadolu'nun ve Türkiye'nin Tarihi) başlığıyla geçmişten günümüze kadar

geniş tarih bilgisinin verildiği ikinci bölümden sonra *Das politische System der Türkischen Republik* (Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasi Yapısı); *Die türkische Sprache und ihre sprachgeschichtliche Entwicklung* (Türk Dili ve Türk Dilinin tarihi Gelişimi); *Kulturdimensionen: Religion-Kultur-Werte-Normen* (Kültürel Boyut: Din-Kültür-Değerler-Kurallar); adlı başlıklarla sırasıyla üçüncü; dördüncü; beşinci bölümlerden sonra konumuzla yakından ilgili olduğu için altıncı bölüm hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek istiyoruz.

Literaturgeschichte der Türkei (Türkiye'nin Edebiyatının Tarihi) olarak adlandırılan ve 203 ile 269. sayfalarında yer alan bu bölüm, yedi alt başlığı kapsamaktadır:

A. *Frühe Sprach- und Literaturzeugnisse* (Eski Dil ve Edebiyat Belgeleri) 203

İslamiyet'in kabulünden önceki dönem Türk edebiyatı şu şekilde ele alınmaktadır:

Mythologie, Sagen und Legenden (Mitoloji, Efsaneler ve Destanlar) 205

Mythen als Instrumente des modernen Nationalismus (Modern Milliyetçiliğin Araçları Olarak Mitler) 206

Dede Korkut (Dede Korkut) 207

B. *Vorosmanische Literatur nach der Übernahme des İslam* (İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Osmanlı Öncesi Türk Edebiyatı) 207

Geçiş Dönemi Türk edebiyatı ele alınmaktadır.

C. *Osmanische Literatur* (Osmanlı Edebiyatı) 208

- *Die klassische Diwan – Dichtung* (Divan Edebiyatı) 208
- *1718 – 1730: Die “Tulpenzeit”* (Lale Devri) 210
- *Chroniken und “Weltanschau”* (Kronoloji ve Dünya Görüşü) 211
- *Beispiel eines osmanischen Textes* (Osmanlıca Metin Örneği) 211
- *Volksliteratur der osmanischen Zeit* (Osmanlı Döneminde Halk Edebiyatı) 217
- *Karagöz – Schattenspiele* (Karagöz - Gölge Oyunu) 220
- *Überzeichnete Possenspiele* (Kaba Güldürü) 221

D. *Literatur der Tanzimat - Epoche im 19. Jahrhundert* (Tanzimat Dönemi Edebiyatı) 222

- ***Namık Kemal* (Namık Kemal) 224**
- ***Vaterland oder Sillistra* (Vatan Yahut Silistre) 224**
- ***Spätosmanismus und Jung – Osmanen* (Genç Osmanlılar) 226**
- ***Nation im Mittelpunkt: Literatur der Jungtürken* (Jön Türkler) 228**

E. *.Literatur der neuen Türkei* (Yeni Türkiye'nin Edebiyatı) 230

- ***Lyrik der ersten Republik* (Cumhuriyet Dönemi Şiiri) 232**
- ***Nazım Hikmet Ran* 233**
- ***Die Garip–Dichtung* (Garipçiler) 237**
- ***Lyrik der 1950er-und 1960er-Jahre* (1950 ve 1960'lı Yılların Şiirleri) 238**
- ***Die Prosa der Republik: sozialkritischer Realismus und Rückblende in die Vergangenheit* (Cumhuriyet Dönemi Nesir: Toplumcu Gerçekçilik ve Eskiye Dönüş) 240**
- ***Satire als verschlüsselte Antwort auf die Realität* (Gerçeğin Hicivle Anlatılması) 242**
- ***Frauenthemen der Nachkriegszeit* (Savaş Sonrası Dönemde Kadın Teması) 244**
- ***Aspekte der Dorfliteratur* (Köy Edebiyatı) 246**
- ***Yaşar Kemal* 247**
- ***Die neue Avantgarde* (Yeni Avantgard) 251**

F. *Moderne türkische Literatur: Eine Auswahl* (Modern Türk Edebiyatından Bir Seçki) 251

- ***Orhan Pamuk* 253**
- ***Ein politischer Roman der türkischen Gegenwart* (Türk Edebiyatında Bir Siyasi Roman) 255**
- ***Auszug aus Istanbul - Erinnerung an eine Stadt* (İstanbul–Hatıralar ve Şehir) 257**
- ***Nalan Barbarosoğlu* 260**
- ***Elif Şafak* 260**

- **Die Editionsreihe “Türkische Bibliothek” in deutschen Übersetzungen (2005- 2009)** (“Türk Kitaplığı” adlı yayın dizisinin 2005-2009 Yıllarında Türk Eserlerinin Almancaya Çevirileri) **262**

G. .Türkische Literatur in Deutschland (Almanya’da Türk Edebiyatı) **263**

- **Türkisch-deutsche Literatur mit Migrationshintergrund** (Göçün Etkisiyle Türk-Alman Edebiyatı) **264**
- **Fethi Savaşçı** **264**
- **Şinasi Dikmen** **265**
- **Yüksel Pazarkaya** **265**
- **Emine Sevgi Özdamar** **265**
- **Renan Demirkan** **266**
- **Akif Pirinççi** **266**
- **Feridun Zaimoğlu** **267**

Kitabın yedinci ve son bölümünü **Türken in Deutschland** (Almanya’daki Türkler) oluşturmaktadır. Bu bölümde Almanya’daki Türklerin genel durumları (iş, okul, Alman-Türk ilişkileri v.b) değerlendirilmektedir.

Kitabın sonunda genel bir sözlük ve kaynakça yer almaktadır.

2.2.2. Antolojiler

1. Kappert, Petra. Akzente-Weit hinten in der Turkey, ganz in der Nähe Europas. (Türkiye’nin çok uzağında, Avrupa’nın çok yakınında), Zeitschrift ”Akzente”, Heft 6/Dezember 1980. Sondernummer zur türkischen Literatur. München, Hanser Verlag

Akzente dergisi, Walter Höllerer ve Hans Bender tarafından 1953 yılında kurulmuş bir edebiyat dergisidir. 1954 yılında iki ayda bir Münih’te Hanser Verlag tarafından önceleri Zeitschrift für Dichtung (Şiir Dergisi) daha sonra Zeitschrift für Literatur (Edebiyat Dergisi) alt başlığıyla çıkmıştır. Şiir ve Edebiyat dergisidir.

1967 yılında Walter Höllerer dergiden ayrıldıktan sonra dergiyi, 1975 yılına kadar Hans Bender tek başına çıkarır ve sonradan Michael Krüger tarafından destek görülür. 1981-2014 yıllarında dergiyi Michel Krüger çıkarmaya devam eder.

2015 yılında dergi daha büyük formatta ve yenilenerek yılda dört defa -her sayının konusu farklı olarak- Alman yazar ve Hanser Verlag'ın yayıncısı Jo Lendle'in yayınlanacak sayı için davet ettiği kişiyle birlikte dergiyi çıkarır. Almanya'da Türk edebiyatının tanıtılması açısından önemli bir yere sahip olan Akzente'nin 1980 yılı Aralık Ayı 6. sayısı "Türk Edebiyatı" özel sayı olarak çıkarılmıştır.

2. Petra Kappert, Weit hinten in der Türkei, ganz in der Nähe Europas. (Türkiye'nin çok uzağında, Avrupa'nın çok yakınında) olarak adlandırdığı sayının, kapak sayfasında bugünün edebiyatı: Şu sanatçıların şiirleri, makaleleri ve hikayeleri: Sait Faik, Adalet Ağaoğlu, Demir Özlü, Ahmet Arif, Aziz Nesin, Hilmi Yavuz Edip Cansever, Cengiz Bektaş, Erdal Öz, Gülten Akın, Bekir Yıldız, Zehra İpşiroğlu, Fakir Baykurt, Gisela Kraft (Bugünkü edebiyat: Sait Faik, Adalet Ağaoğlu, Demir Özlü, Ahmet Arif, Aziz Nesin, Hilmi Yavuz Edip Cansever, Cengiz Bektaş, Erdal Öz, Gülten Akın, Bekir Yıldız, Zehra İpşiroğlu, Fakir Baykurt, Gisela Kraft -şiirlerin, hikayelerin, deneme ve makalelerin bir tanıtımı) yazısı bulunmaktadır.

3. Caner, Beatrix. Alles Blaue, alles Grüne dieser Welt (Bu dünyanın bütün mavileri, yeşilleri), (Türkçeden çeviren ve yayımlayan: Beatrix Caner), Dt. Taschenbuch-Verl., München: 2008, 256 s.

Bu yapıt yirminci yüzyılın sonu ve yirmi birinci yüzyılın başlarını temsil eden, Pınar Kür, Nazlı Eray, Ayşe Kulin, Oğuz Atay, Bilge Karasu, Duygu Asena, Tomris Uyar, Mehmet Günsur, Yekta Kopan gibi öne çıkmış yazarların, eserlerinden meydana gelmiş bir antolojidir.

4. Ackermann, Irmgard. Als Fremder in Deutschland (Almanya'da Yabancı Olmak), Dt. Taschenbuch-Verl., München:1982, 206 s.; 1983, 206 s., 2. Baskı.

Yabancılara ait şiirlerin, hikayelerin ve bildirilerin yer aldığı antolojide, Harald Weinrich giriş, Dietrich Krusche de son söz bölümünü oluşturmuştur.

5. Fischer, August; Muhiddin, Ahmet. **Anthologie aus der neuzeitlichen türkischen Literatur** (Yeni Dönem Türk Edebiyatı Antolojisi), Teubner, Leipzig; Berlin, 1919, 227 s.

Bu yapıt Ahmet Muhiddin ve hocası August Fischer tarafından hazırlanmıştır. Eserin giriş bölümünde Yeni Türk edebiyatı tarihine değinilmiştir. Sonrasında Şinasi ve 1919 yılına kadar önemli edebiyatçıların bibliyografik bilgileri, şiir ve nesirlerinin örnekleri verilmiştir. Antolojide bilinmeyen kelime ve ifade tarzlarını içeren bir sözlük bulunmaktadır.

6. Egghardt, Hanne; Güney, Ümit. **Aufbruch aus dem Schweigen** (Sessizliği Bozmak), Buntbuch, Hamburg: 1984, 147 s. 1. Baskı

Bu kitapta, Türkiye’de yaşayan -Aysel Özakın hariç- günümüz kadın yazarları tanıtılmıştır. Her bir yazar bir hikayesiyle ele alınmıştır. Metinler, sadece kadın gözüyle Türkiye’deki toplumsal ilişkilere ayna tutmakla kalmamış aynı zamanda yayınevinin, Türk edebiyatının nitel ve nicel ölçütlerinin kadınların belirlediği iddiasını da doğrulamıştır. Yazarlar ve eserlerinin adları endekste verilmiştir.

7. Egghardt, Hanne; Güney, Ümit. **Frauen in der Türkei** (Türkiye’deki Kadınlar), dtv, München: 1988,163 s., 1. Baskı.

16 Türk kadın yazarının ele alındığı eser Aufbruch aus dem Schweigen (Sessizliği Bozmak) adlı kitabın 2. baskısıdır. Yazarların ve eserlerinin adları endekste verilmiştir.

8. **Aus dem Osmanenreiche** (Osmanlı Devleti’nden), Österreichische Rundschau, 1916, Bd. 46, Heft 6, Fromme, Wien: 1916, 60 s. Özel sayı.

Kitabın ön sözü Eduard Prinz von u. zu Liechtenstein’e, giriş bölümü de Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst’e aittir. Besim Ömer Paşa, Tevfik Fikret, Hüseyin Cahid, Mehmed Emin, Yusuf Akçura, Fuad Köprülü, Halid Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hikmet, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Celal Sahir, Ziya

Gökalp, Abdülhak Hamid gibi isimlerin makaleleri bulunmaktadır. Makaleleri Türkçeden Tekin Alp çevirmiştir.

9. Szamatolski, Ludwig. **Aus türkischer Volks- und Kunstdichtung** (Türk Halk ve Şiir Sanatından), Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1913, 49 s.

Kitapta, Almancaya çevrilmiş “Koroğlu” ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Üzümcü” adlı hikayesi yer almaktadır.)

10. Riemann, Wolfgang. **Zeitgenössische türkische Erzählungen** (Çağdaş Türk Öyküleri), Dt. Taschenbuch-Verl., München:, 1990; 1993, 143 s.

Kitapta Wolfgang Riemann tarafından Almancaya çevrilmiş dokuz öykünün Türkçe orijinali de bulunmaktadır.

11. Bethge, Hans **Das türkische Liederbuch: Nachdichtungen türkischer Lyrik** (Türk Şiir Kitabı: Türk Şiirlerinin Çevirileri), Verlag Morawe&Scheffelt, Berlin: 1913; Yingyang Media Verlag, Kelkheim: 2002, 122 s.

Hans Bethge’nin eserinin başında “*Paul Remer’e itaf edilmiştir*” yazısı yer almaktadır. 7. sayfadan 108. sayfaya kadar, Fuzuli’nin 7 şiiri, I.Selim Sultan’ın 3, Baki’nin 3, Nef’i’nin 3, Nedim’in 2, Nabi’nin 5, Ragıp Paşa’nın 5, (Enderunlu) Fazıl Bey’in 4, Ziya Paşa’nın 5, Abdülhak Hamit’in 7, (Namık) Kemal Bey’in 6, (R. Mahmut) Ekrem Bey’in 1, Tevfik Fikret Bey’in 5, Cenap Şahabettin Bey’in 10, Süleyman Nazif’ Bey’in, 4, Faik Ali Bey’in 3, Mahmut Celaleddin Paşa’nın 2, Şevki Bey’in 1, Mehmet Rauf Bey’in 3 şiiri ve yanı sıra anonim olan 1 şiir bulunmaktadır.

109. sayfadan 117 sayfaya kadar Türk edebiyatı ve şiiriyle ilgili bilgi veren Hans Bethge, yazısında, Türkleri ağır bir şekilde eleştirmektedir. Türklerin, hiçbir zaman sanatsal ve ruhsal anlamda çok yaratıcı olmadıklarını dile getirerek, onların, Araplardaki “Hz Muhammed inanişini” toplumlara, yayma gücünün, içsel

coşkunun bile bulunmadığını, Türklerin, fethettikleri ülkelere sadece vahşi taraflarını gösterdiklerini, ne sanatsal ne de manevi anlamda kendilerini yetiştiremediklerini ve olgunlaşmadıklarını vurgulamaktadır. Türklerin yüzyıllarca ne milli bir şiir oluşturmayı başardıklarını ne de mimari ve diğer sanatsal alanlarda kendilerini geliştirebildiklerini belirterek eleştirilerini sürdürmektedir.

Bethge, Türklerin, sanatta olduğu gibi mimaride de taklitçi olduklarını vurgulamaktadır. Önceleri Arap ve İran camilerinin, Bizans'ı fethettikten sonra Batı'ya yaklaştıklarını ve kilise mimarisini taklit ettiklerini, yani hep mevcut sanatı alıp kendi kültürleriyle bağdaştırdıklarını söyleyen Bethge, halen Aya Sofya'nın, İstanbul'daki yapıların en güzeli olduğunu örnek olarak göstermektedir.

Türk edebiyatının da aslında gerçek anlamda 1859 yılından sonra oluştuğunu ve bu zamana kadar kesinlikle Türk edebiyatının varlığından söz etmenin doğru olmadığını söylerken, Türk şairlerinin, akıp geçen yüzyıllar içinde anadillerini küçümsediklerini ve duyguların ifade edilmesinde yetersiz kaldığını düşündüklerini sebep göstermektedir. Bu nedenle de Türk şairlerinin, şekil ve içerik yönünden Farsça yazmayı tercih ettiklerini, Türk şairlerinin, İran şairlerine kölelik derecesinde bağlı kaldıklarını söyleyerek, şiirlerinin içerisinde birkaç Türkçe kelimenin dışında tamamen Farsça olan şiirleri halkın anlamadığını açıklayan Bethge, Klasik Türk edebiyatının da aslında Türk değil, Fars edebiyatı olduğunu vurgulamaktadır.

Türkçe yazılmış Türk edebiyatının kısa bir süre önce, Genç Türklerin çabasıyla oluştuğunu öne süren yazar, bu edebiyatın başlangıcında özellikle Fransız edebiyatının da etkisinin inkar edilemeyeceğinden, Fransız edebiyatından sayısız çevirilerin bulunduğu ve daha sonra bunları Alman ve İngiliz edebiyatından çevirilerin takip ettiğini de sözlerine eklemektedir.

Eski klasik şairlerin en beğenilenlerin başında 16. yüzyılda Fuzuli ve Baki'nin yer aldığını, 17. ve 18. yüzyılların çocuklarının Nefi, Nabi ve Nedim'in olduğunu, şiirlerinin insanların dilinde canlı kaldığını ama onların artık klasik şair sayılamayacaklarını söylerken, cesur vecizeleriyle ünlü olan başka şair Ragıp Paşa'dan bahsetmektedir.

19. yüzyılın sonuna doğru sürgünde ölen Ziya Paşa'nın, modern çağa ait şair sayılabileceğini ve onun ilk Genç Türklerden biri olarak modern edebiyatının

zeminini hazırlamayanlardan olduğunu belirten yazar, 1859'da da İbrahim Şinasi'nin Fransızcadan Türkçeye çevirdiği şiirleri içeren kitabının çıkmasının büyük heyecan uyandırdığını, daha sonra onu takip eden sadece çeviride sınırlı kalmayan ve ana dillerinde şiirler yazan sanatçıların ortaya çıktığını söylerken, özellikle tiyatrunun yenilenmesi için çok uğraş veren Kemal Bey (Namık Kemal)'in, modern şiir yazarı Tevfik Fikret Bey'i örnek göstermektedir.

Bethge, en önemli şairin Abdülhak Hamit Bey (Tarhan)'in olduğunu, hayranlarının onu Fuzuli ile eşdeğer gördüklerini belirtmektedir. Onun entelektüel olduğunu ve diplomat olarak yurt dışında da bulunduğunu da sözlerine eklemektedir. Her ne kadar eserleri dönemin hükümdarı Abdülhamit tarafından yasaklanmış olsa da, Abdülhak Hamit'in arkadaşlarının "Gelecekte, O, Abdülhamit döneminde yaşamıştır denmeyecek; Abdülhamit Sultan, Abdülhak Hamit döneminde tahttan indirildi denilecektir" ifadesini kullanarak şairin önemini vurgulamaktadır.

1886'dan sonra Hamit'in artık eserlerini yayımlamadığını ama onun sanatının etkisinde kalan genç şairlerin olduğunu ama ona yetişemediklerinin de altını çizen yazar, bu umut veren genç tomurcukların gelişerek çiçeklere dönüşmesinin zamana ve ülkenin siyasi anlamda gelişmesine bağlı olduğunu, ancak tükenmiş halkın tekrar ruhsal anlamda canlanıp yeni bir devleti kaldırarak güçte olmasının da şüpheli olduğunu dile getirmektedir.

Bethge, kitabını hazırlarken, Fransız oryantalistlerin şiir metinlerini temel aldığını ve özellikle "Anthologie de l'amour turc" ten yararlandığını ve eserin yazarları Edmond Fazy ve Abdoul Halim'e minnettar olduğunu söyleyerek sözlerini noktalamaktadır.

118. sayfada "Düzenleme" adı altında "Eski Asya Okulu" başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında şairler yaşadıkları yüzyıla göre sıralanmıştır. Şairlerin adlarının yanında ait oldukları yüzyıl da parantez içinde verilmiştir. Her şairin adının altında şiirleri adları ve buldukları sayfa numaraları yazılıdır. Sırasıyla 16.yüzyıl şairleri Fuzuli (7-15. sayfa), I. Selim Sultan (16-18.sayfa), Baki (19-21. sayfa); 17.yüzyıl şairi Nef'i (22-24. sayfa); 18.yüzyıl şairleri Nedim (25-26. sayfa), Nabi (27-31.sayfa), Ragıp Paşa (32-36.sayfa), Fazıl Bey (37-43.sayfa) ve son olarak 19.yüzyıl şairi Ziya Paşa (44-49.sayfa) bulunmaktadır. "Eski Asya Okulu" şairleri sıralaması, 119. sayfada son bulmaktadır.

120. sayfada “Modern Avrupa Okulu” başlığının yanında parantez içinde “1859’dan itibaren” yazısı verilmiştir. 122. sayfaya kadar devam eden sıralamada “Modern Avrupa Okulu” başlığı altında, başta Abdülhak Hamit Bey (50-65.sayfa) olmak üzere Kemal Bey (66-73.sayfa), Ekrem Bey (74-75.sayfa), Tevfik Fikret Bey (76-82.sayfa), Cenap Şahabettin Bey (83-92.sayfa), Süleyman Nazif Bey (93-96.sayfa), Faik Ali Bey (97-99.sayfa), Mahmud Celaleddin Paşa (100-101.sayfa), Adı bilinmeyen şair (102.sayfa), Şevki Bey (103-104.sayfa) ve Mehmet Rauf Bey (105-107. sayfa) bulunmaktadır.

Kitabın sonunda Hans Bethge’nin eserlerinin adlarına yer verilmiştir.

12. Spies, Otto. Das Blutgeld und andere türkische Novellen (Kan Parası ve Diğer Hikayeler) , Felix Meiner Verlag, Leipzig: 1942, 232 S.

Eserde, Ömer Seyfettin’in Diyet, Tuhaf Bir Zulüm; Mehmet Rauf’un Bir Yiğit; Ercüment Ekrem’in Komşu Uğruna; Refik Halit’in Vehbi Efendinin Kuşkusunu, Komşu Namusu; Yakup Kadri’nin Ses Duyan Kız, Güvercin Avı; Reşat Nuri’nin Akşam Güneşi’nden “Üzücü Bir Kutlama”, Damga’dan “Bir Hikaye”; Dudaktan Kalbe’den “Bir Opera Mevzuu”, Sönmüş Yıldızlar, Gölgenin Öpücüğü; Müfide Ferit Tek’in Ankara, Affolunmayan Günah, Gazi Geliyor; Mahmut Yesari’nin Çocuk Kalbi, Kazan Dairesi; Peyami Safa’nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanından Duvar, Fatih Harbiye romanından Neriman’ın Eve Dönüşü; Reşat Enis’in Mezar Duası, Onbaşı Zeynep ve Yaşar Nabi’nin Tanrı Şansı adlı hikayeleri bulunmaktadır.

Spies, esere aldığı hikayelerinin kaynaklarını da verir.

Kitapta, edebi sonsöz’den sonra Otto Spies’in, Yeni Türk Edebiyatı üzerine yorumlarını içeren “Modern Edebiyat Üzerine Bakış” adlı bölüm bulunmaktadır. Eserlerin yazarlarına ait kısa biyografik bilgilerin verilmesinin ardından, eserlerle ilgili eleştiriler yer alır. Bu yapıtın sonunda yer alan Yeni Türk edebiyatının değerlendirilmesi bölümü, antolojiye ayrı bir değer katmıştır.

13. Brandts, Horst Wilfrid. Die Pforte des Glücks (Mululuğun Kapısı), Erdmann, Tübingen; Basel: 1969, 398 S.; Edition Erdmann, Württ, Lenningen: 2005, 320 S.

1920-1960 yıllarına ait, eserlerin ele alındığı çok önemli bir yapıttır. 1963 yılında Yüksel Pazarkaya önderliğinde die Türkei (Türkiye) adıyla 363 sayfa olarak Erdmann yayınevi tarafından yayımlanan yapıtta, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Haldun Taner, gibi 31 yazarla birlikte 45 esere yer verilmiştir. Kitabın genişletilmiş 2. baskısı daha sonra adı **Die Pforte des Glücks** (Mutluluğun Kapısı) olarak değiştirilerek 1969 yılında yayınlanmıştır.

14. Freund, Jutta. **Die Türkei erzählt** (Türkiye Anlatıyor), Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt am Main: 1990, 221 s.

Bu kitap hakkında çok ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız için. kitabın tanıtım yazısını vermekle yetiniyoruz. Kitap şu şekilde tanıtılmıştır:

“Altmış yıllık Türk nesrinin 17 yazarının, içinde Sait Faik, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Aras Ören, Aysel Özakin ve Füzruzan Selçuk’ un ve 17 eserinin bulunduğu bir yapıttır. Uzak olan, fakat tarihi, siyasi ve ekonomik bakımdan bir o kadar da birbirine yakın bir ülkenin adeta bir edebi resim defteridir. Kökleşmiş doğu geleneklerinin yanı sıra batı kültürünün etkisini, eski-yeni çatışmasını, anarşi ve diktatörlüğü, göçte yurtsuzluğu edebi bir dille anlatan metinler bizi bu ülkenin sırlarına yaklaştırmaktadır.”

15. Dal, Güney; Pazarkaya, Yüksel, **Geschichten aus der Geschichte der Türkei** (Türkiye Tarihinden Hikayeler), Luchterhand, Frankfurt am Main: 1990, 250 s.

Kitabın tanıtım yazısı şöyledir: *“Yaklaşık 70 yıllık bir geçmişi olan Türkiye Cumhuriyeti’nin 26 yazarı anlatıyor. Edebi dünyaya keşif dolu bir yolculuğa çıkacaksınız.”*

Kitap üç bölümde ele alınmış ve bu bölümlerin başlıkları sırasıyla Kuruluş Yılları; Demokrasi Sancıları; Ağırlı Sekteler’ dir. Bu bölümlerden sonra bir kronoloji cetveli yer almaktadır. Kitabın sonunda ise yazarlarla ilgili bilgi verilmektedir.

Kuruluş Yılları bölümü 27-36 sayfalarını kapsamaktadır. Bu bölümde Ömer Seyfeddin, Sadri Ertem, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali ve Sait Faik’in hikayelerine yer verilmiştir.

79-141. sayfaya kadar olan kısım ise Orhan Kemal, Haldun Taner, Aziz Nesin, Samim Kocagöz, Tank Buğra, Yusuf Atılgan, Talip Apaydın, Oktay Akbal, Fakir Baykurt ve Tahsin Yücel'in hikayelerinin bulunduğu Demokrasi Sancıları bölümüdür.

Zeyyat Selimoğlu, Nezihe Meriç, Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu, Orhan Dur, Adnan Özyalçiner, Füzuan Selçuk, Demir Özlü, Sevgi Soysal, Tomris Uyar ve Güney Dal'ın hikayeleri 157-224 sayfalarını kapsayan Ağırlı Sekteler başlıklı bölümdedir.

16. Özcan, Celal, *Herzlich Willkommen* (Hoş Geldin), (Türkçeden çeviren: Rita Seus) Deutscher Taschenbuch Verlag, München: 2003, 168 s.

Küçük öykülerle Türkiye'nin anlatıldığı kitabın dili Almanca ve Türkçe'dir.

17. Riemann, Wolfgang; Carbe, Monika, *Hundert Jahre Nâzım Hikmet: 1902-1963* (Yüz yıl Nazım Hikmet), Hildesheim; Zürich; New York; Olms, 2002, 229 s.

Kitabın 4. sayfasında Nazım Hikmet gewidmet (Nazım Hikmet'e itaf edilmiştir) başlıklı yazı bulunmaktadır. 6. sayfada Monica Carbe'nin Der Dichter der Menschenlandschaften (İnsan Manzaraları Şairi) adlı yazısı yer almaktadır.

15-45 sayfalarında bulunan Wolfgang Riemann'ın Nazım Hikmet's Weg als Dramatiker. Ein chronologischer Überblick (Şair Olarak Nazım Hikmet'in Yolu. Kronolojik Bir Bakış) yazısını 58. sayfaya kadar Annemarie Schimmel'in yazdığı Gedanken zu einigen Gedichten Nazım Hikmet's (Nazım Hikmet' in Şiirlerine Dair Bazı Görüşler) takip etmektedir.

Barbara Frischmut'un Das Epos von Scheich Bedreddin (Şeyh Bedrettin Destanı) adlı makalesi ise 58-67 sayfalarında.

67-80 sayfalarında Gültekin Emre'ye ait Fremde, Trennung und Sehnsucht in der Lyrik Nazım Hikmet's (Nazım Hikmet'in Şiirlerinde Gurbet, Ayrılık ve Hasret) adlı yazı bulunmaktadır.

Sırasıyla 80. sayfada Ali Asker Barut'un makalesi Ein Leben zwischen Experimenten, Eis und Feuer (Deneyimlerin, Buzun ve Ateşin Arasında Bir Hayat);

84. sayfada Zafer Şenocak, Meine drei Begegnungen mit Nazım Hikmet (Nazım Hikmet' le Üç Karşılaşmam);

90. sayfada Habib Bektaş, Es gibt Dinge die wie angegossen passen (Öyle Şeyler Vardır ki, Tam Yerine Uyar);

95. sayfada Nedim Gürsel, Die bäuerlichen Gestalten in Nazım Hikmet's Menschenlandschaften (Nazım Hikmet'in "İnsan Manzaraları"ndaki Köylü Tiplerleri);

118. sayfada Gisele Kraft, Nazım Hikmet und der anatolische Mensch (Nazım Hikmet ve Anadolu İnsanı);

133. sayfada Zehra İpşiroğlu, Nazım Hikmet's Theaterstücke aus heutiger Sicht zu Ferhat und Şirin und Tartuffe'59 (Nazım Hikmet' in "Ferhat ile Şirin" ve "Tartüf 59" Adlı Tiyatro Eserlerine Bugünün Bakış Açısıyla Değerlendirmesi);

153. sayfada Sargut Sölçün, Vermenschlichte Geschichte, objektivierte Subjektivität- Gedanken zu Die Romantiker (İnsanlaştırılmış Tarih, Nesnelleştirilmiş Öznellik -Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim' e Dair Görüşler);

169. sayfada Dietrich Gronau, Hat es Nazım Hikmet überhaupt gegeben? (Nazım Hikmet Asında Var Mıydı?);

180. sayfada Karin Emine Yeşilada Nazım's Enkel schreiben weiter (Nazım'ın Torunları Yazmaya Devam Ediyor);

212. sayfada Annemarie Schimmel, Abdul Wahhab al-Bayati-Totenklagen für Nazım Hikmet (Abdul Wahhab al-Bayati-Nazım Hikmet' e Ağıtlar); adlı makaleler bulunmaktadır.

220. sayfadan sonrası Notizen zu den Autoren und Autorinnen (Yazarlar Hakkında Notlar) bölümüne ayrılmıştır.

18. Göktürk, Deniz; Şenocak, Zafer, **Jedem Wort gehört ein Himmel.** Türkei literarisch (Her Sözün Bir Gökyüzü Vardır. Edebi Yönden Türkiye, Babel, Berlin, 1991, 207 s.

14 Türk şair ve yazarın roman, hikaye ve şiir örneklerini içeren yapıtta, Almanya'da yaşayan Güney Dal, Aras Ören ve Zafer Şenocak gibi isimlerin metinleri de bulunmaktadır.

Önsözde iki yayımcı Almanya’da Türk kültürünün aracılığında bir nesil ve perspektif değişiminin söz konusu olduğunu vurgulamaktadırlar. Yazar ve eser adları endekste verilmiştir.

19. Glassen, Erika; Fişekçi, Turgay, **Kultgedichte** (Kült Şiirleri), Unionsverlag, Zürich: 2008, 349 s.

Bu yapıtın ortaya çıkış öyküsü oldukça ilginçtir. Erika Glassen ve Turgay Fişekçi, Türk kültür hayatının önemli şahsiyetlerine sevdikleri veya kendi görüşlerine göre bir kült statüsüne sahip olan bir şiirin adını belirtmeleri ve seçimlerini kısa bir deneme yazısıyla oluşturmaları ricasında bulunurlar. Böylece eserlerin Türkçeden Almancaya çevirilerinin Sabine Adatepe tarafından yapıldığı, 42 şiiri içeren Almanca-Türkçe olarak basılmış çok öznel bir derleme ortaya çıkar. 9-24. sayfalardaki önsözünde Erika Glassen, “Ne bu kişiler Türk toplumunun temsilcileridir, ne de seçtikleri şiirler Türk şiir sanatının. Bu eser okuyucuya Türkiye’deki şiir sanatına farklı bir bakış sağlayacak ve Türk toplumunun meşhur-hüzün-duygusunu yoğun bir şekilde yaşatacaktır.” demektedir.

Kitapta her şairin şiirinin yanında bir deneme yer almaktadır ve şu şekildedir:

24. sayfada Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, Jedes Ding hat seinen Platz (Her Şey Yerli Yerinde) adlı şiiri ve Ataol Behramoğlu’nun deneme yazısı vardır.

30. sayfada Ahmet Oktay’ın Der welke Garten (Solgun Bahçe), Tahsin Yücel’in deneme yazısıyla birliktedir.

40. sayfada Ahmet Muhip Dıranas, Schnee (Kar) ve Gülten Akın;

46. sayfa Melih Cevdet Anday’a ait olan şiirine Die Nacht auf dem Bauernhof (Çiftlikteki Gece) ve İlhan Berk’in yazısı eşlik etmiştir;

50. sayfada Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Schwer krank (Ağır Hasta) şiiri ve Adnan Binyazar’ın denemesi yer almıştır;

58. sayfada Sennur Sezer’in Ärztlicher Rat (Hekim Öğütleri) yanında Vecihi Timuroğlu’nun yazısı bulunmaktadır;

62. sayfada Yahya Kemal Beyatlı’nın Horizonte (Ufuklar) şiirine Adnan Binyazar’dan bir deneme eklenmiştir;

70. sayfada Turgut Uyar’ın Das große Frieren (Çok Üşümek) şiiriyle Aydın Engin’in denemesi yer almıştır;

76. sayfada Behçet Necatigil'in Panik (Panik) şiiriyle Eray Canberk'in yazısı bulunmaktadır;

84. sayfada Ataol Behramoğlu'nun Wenn ich sterbe...(Ben Ölürssem...) şiirine Feridun Andaç'ın yazısı eklenmiştir;

94. sayfada Yunus Emre'nin Wir scheiden nun aus dieser Welt (Biz Bu Dünyadan Gider Olduk) şiirine Yaşar Kemal'in deneme yazısı eşlik etmiştir;

100. sayfada Necip Fazıl Kısakürek Selbstkasteiung der Seele-eine Sinfoni (Çile-senfoni) şiiriyle Beşir Ayvazoğlu'nun yazısı yer almıştır;

116. sayfada İsmet Özel'in şiiri Nimm diesen qualvollen Zweifel von mir...(İçimden şu zalim şüpheyi kaldır...) Sefa Kaplan'ın denemesiyle bulunmaktadır;

124. sayfada Behçet Necatigil'in Traverse (Travers) şiirine Doğan Hızlan'ın yazısı eşlik etmiştir;

132. sayfada Hilmi Yavuz'un Dolch und Abend (Hançer ve Akşam) şiiriyle Can Bahadır Yüce'nin yazısı yer almıştır;

138. sayfada Ahmet Haşim'in Der Baum (Ağaç) şiiriyle Selim İleri'nin denemesi bulunmaktadır;

148. sayfada Kemal Özer'in Wie eine Flamme (Bir Alev gibi) adlı şiirine Nihat Ateş'in yazısı eşlik etmiştir;

154. sayfada Nedim'in Lied (Şarkı) şiiriyle Ahmet Necdet'in denemesi yer almıştır;

162. sayfada Edip Cansever'in Der Tennislehrer (Tenis Öğretmeni) şiiriyle Demir Özlü'nün yazısı bulunmaktadır;

168. sayfada Cahit Külebi'nin Lieder (Türküler) adlı şiirinin yanına Turgay Fişekçi'nin denemesi eklenmiştir;

174. sayfada Bedri Rahmi Eyüboğlu Vorwurf (Sitem) şiirine Hıfzı Topuz Topuz'un yazısı eşlik etmiştir;

180. sayfada Orhan Veli Kanık'ın Für Helene (Helene İçin) şiiriyle Lütfü Özkök'ün denemesi bulunmaktadır;

184. sayfada Yahya Kemal Beyatlı'nın Rückzug (Ric'at) şiirinin yanına Şavkar Altınal'ın yazısı eklenmiştir;

198. sayfada Can Yücel'in Der explodierende Tanker (Patlayan Tanker) şiiriyle Erdal Alover'ın denemesi bulunmaktadır;

204. sayfada Oktay Rıfat'ın Das Telefon (Telefon) şiiriyle Cevat Çapan denemesi yer almıştır;

210. sayfada Sait Faik Abasıyanık'ın Die Freundin (Arkadaş) şiirine Adnan Özyalçın'ın yazısı eşlik etmiştir;

224. sayfada Orhan Veli Kanık'ın Der Gast (Misafir) şiirinin yanında Yüksel Pazarkaya'nın denemesi bulunmaktadır;

230. sayfada Cemal Süreyya'nın Ich warf die Zigarette ins Meer (Cigarayı Attım Denize) şiirine Öner Civaoglu'nun yazısı eklenmiştir;

236. sayfada Nazım Hikmet Das Gespenst am Mittelmeer adlı şiiriyle (Akdeniz'de Dolaşan Hayalet) Gülriz Sururi'nin deneme yazısı yer almıştır;

244. sayfada Ece Ayhan'ın Grabmal des Unbekannten Schülers (Meçhul Öğrenci Anıtı) şiirine Emine Sevgi Özdamar'ın yazısı eşlik etmiştir;

250. sayfada Nazım Hikmet'in Heute ist Sonntag (Bugün Pazar) adlı şiirine Sennur Sezer'in denemesi eklenmiştir;

256. sayfada Ahmet Arif'in Dreiunddreißig Kugeln (Otuz Üç Kurşun) adlı şiiriyle Refik Durbaş'ın yazısı bulunmaktadır.

276. sayfada A. Kadir'in Blutige Gedichte (Kanlı Şiirler) ile Kemal Özer'in yazısı yer almıştır;

286. sayfada İlhan Berk'in Der Name des Leids (Acının Adı) şiirine Leyla Erbil'in denemesi eşlik etmiştir;

292. sayfada Turgut Uyar'ın Geografie des Leids (Acının Coğrafyası) adlı şiiriyle Semih Gümüş'ün yazısı bulunmaktadır;

300. sayfada Edip Cansever'in Tragödien III (Tragedyalar III) şiirine Melisa Gürpınar'ın denemesi eklenmiştir;

316. sayfada Atilla İlhan'ın Alte Filme (Eski Sinemalar) şiirine Atilla Dorsay'ın yazısı eşlik etmiştir;

322. sayfada Refik Durbaş'ın Die Glocke (Kampana) şiiriyle Konur Ertop'un denemesi yer almıştır;

336. sayfada Turgut Uyar'ın Ich bin in der Straße des Glücks... (Meymenet Sokağı'na...) şiirine Hatice Meryem'in yazısı eklenmiştir.

Antolojinin 347-348 sayfalarında yayımcılar ve çevirmenlerden bahsedilmiştir.

Son sayfada ise Türkçe telaffuz konusunda bilgi verilmiştir.

20. Sagaster, Börte, **Liebe, Lügen und Gespenster** (Aşk, Yalanlar ve Hayaletler), Unionsverlag, Zürich, 2006, 288 s.

Kitap, satirik, fantastik ve saygısız ailelerin hikayelerini içermektedir. Örneğin hikayenin birinde bir adamın, çok ağrıyan dişi yüzünden intihar etmesi anlatılmaktadır. Yoğun hayal gücü, hikayelerin ortak yönünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra tabuların yıkılması, büyük-küçük yalanların yakalanması, hayaletlerin ortaya çıkması, hikayelerin diğer konuları arasındadır.

Bu yapıt modern Türk nesrinden bir kesit sunmaktadır. Yazarlar 1980 yılından beri Türkiye’de meydana gelen kültürel değişimin şahitleri oldukları gibi aynı zamanda da aktörleridir.

Kitapta Mehmet Açar Erendiz Atasü, Nalan Barbarosoğlu, Faruk Duman, Nazlı Eray, Nedim Gürsel, Müge İplikçi, Şebnem İşigüzel, Cemil Kavukçu, Gönül Kıvılcım, Gürsel Korat, Mario Levi, Cem Mumcu, Leyla Ruhan Okyay, Mehmet Zaman Saçlıoğlu, Hakan Şenocak, İzzet Yaşar, Şiir Erkök Yılmaz, Tahsin Yücel gibi kişilerin metinleri bulunmaktadır.

21. Riemann, Wolfgang, **Moderne türkische Klassiker** (Modern Türk Klasikler), dtv, München; 1994, 152 S (Türkçeden Çeviren: Wolfgang Riemann)

Yirminci yüzyıla ait 10 hikaye ele alınarak Almanca ve Türkçe olarak yayımlanmıştır. Yazarların ve eserlerinin adları endekste verilmiştir.

22. Riemann, Wolfgang, **Moderne türkische Erzählungen** (Modern Türk Öyküleri), (Türkçeden çeviren: Wolfgang Riemann) dtv, München: 2004; 2007, 168 s.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına ait öyküler incelenmiştir.

23. Pazarkaya, Yüksel, **Moderne türkische Lyrik** (Modern Türk Şiiri), Horst Erdmann Verlag, Basel; Tübingen: 1971, 252 s.

Bu yapıt Helmut Mader ve Ulrich Müller işbirliğiyle hazırlanmıştır. (1920-1970) döneme ait olan Türk şairlerin eserleri Almanca konuşan halka sunulmuştur.

Osmanlı geleneğinin son iki temsilcisinden günümüze kadar uzanan 37 sanatçının 200 den fazla şiirlerinin bulunduğu bu kitapta, sanatçıların doğum yıllarına göre kronolojik bir sıralama bulunmaktadır.

Pazarkaya, şairleri “Divan yolunda olanlar”; “Hececi sembolistler”; “Yeni kalem şairleri” “Garipçilerin şiirini yazarlar”; “Sosyal içerikli şiirler yazarlar”; “Bağımsız olanlar”; “İkinci yeniler” ve “Umutlular” başlıkları altında sınıflandırmıştır. Buna göre;

“Divan yolunda olanlar”; Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Ahmet Haşım (1885-1933), Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973) ve Kemalettin Kamu’ (1901-1948) dur.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Ahmet Kutsi Tecer (1901-1962), Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980), Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956) ve Ziya Osman Saba’yı (1910-1957). “Hececi Sembolistler” olarak sınıflandırmaktadır.

Pazarkaya’ya göre, Nazım Hikmet (1902-1963). “Yeni kalem şairler” de yer almaktadır.

Orhan Veli Kanık (1914-1950), Oktay Rıfat (1914-1988), Melih Cevdet Anday (1915-2002), Bedri Rahmi Eyüboğlu (1913-1975), Orhan Murat Arıburnu (1918-1989), Celal Sılay (1914-1974), Salah Bırsel (1919-1999), Mehmed Kemal (1920-1998), Sabahattin Kudret Aksal (1920-1993), Rüştü Onur (1920-1942), Necati Cumalı (1921-2001), ve Özdemir Asaf’ (1923-1981)ı, “Garipçilerin şiirini yazarlar” olarak tanımlar.

Pazarkaya’nın “Sosyal içerikli şiirler yazarlar” kategorisine dahil ettiği şairler, Ercümen Behzat Lav (1903-1984), Rifat Ilgaz (1911-1993), Cahit Saffet Irgat (1916-1971), A. Kadir (1917-1985), Hasan Şimşek (1918-1988), Ceyhan Atuf Kansu (1919-1978), Nevzat Üstün (1924-1979) ve Ahmed Arif’ (1925-1991) tir.

Bağımsız olanlar; Asaf Halet Çelebi (1907-1958), Fazıl Hüsni Dağlarca (1914-2008), Behçet Necatigil (1916-1979), Cahit Külebi (1917-1997), İlhan Berk (1916-2008), Attila İlhan’ (1925-2005).dır.

İkinci yeniler; Turgut Uyar (1927-1985), Metin Eloğlu (1927-1985), Edip Cansever (1928-1986), Cemal Süreya (1931-1990), Ece Ayhan (1931-2002), Ahmet Oktay (Doğ.1933), Gülten Akın (Doğ.1933), Ülkü Tamer’ (Doğ.1937) dir.

Yüksel Pazarkaya, kendisi de dahil olmak üzere, Özdemir İnce (Doğ.1936), Yüksel Pazarkaya (Doğ.1940), Haluk Aker (Doğ.1940), Egemen Berköz (Doğ.1941), Ataol Behramoğlu (Doğ.1942), Süreyya Berfe (Doğ.1943) ve İsmet Özel' (1944) i "Umutlular" başlığı altında toplamaktadır.

24. Pazarkaya, Yüksel, **Die Wasser sind weiser als wir** (Sular Bizden Daha Beyaz), Schneekluth, München, Tübingen: 1987, 408

Moderne türkische Lyrik (Modern Türk Şiiri) adlı eserin devamı niteliğinde olan bu yapıta, Aşık Veysel Şatıroğlu (1894-1973), Bülent Ecevit (1925-2006), Can Yücel (1926-1999), Hasan Hüseyin Korkmazgil (1927-1984), Tahsin Saraç (1930-1989), Sennur Sezer (Doğ. 1943), Refik Durbaş (Doğ. 1944) ve Ahmet Erhan (Doğ.1958) gibi şairler dahil edilmiştir.

25. Rudolf Max Kaufmann, **Türkische Erzählungen** (Türk Hikayeleri), Delphin Verlag, München: 1916, 158 s.

Kitapta, iki masalla birlikte Hüseyin Cahid,'in iki, Ahmet Hikmet'in üç, Aka Gündüz'ün iki, Halid Ziya'nın beş, Hüseyinzade Ali Bey'in bir ve Mehmet Emin'in de bir hikayesi bulunmaktadır.

26. Frank, Carl, **Türkische Erzähler** (Türk Hikayeciler), Roland Verlag, München: 1920, 72 s.

Carl Frank, kitabı "Bu kitapçık son zamanların en önemli Türk yazarlarından birer örnek sunmaktadır. Türk milliyetçisi olan bu yazarlar, eserlerinde Türk ve oryantalist konu ile mekanları tercih etmişlerdir. Şimdiye kadar edebiyatta hiç dikkate alınmayan, halkın hayatını adeta edebiyatın ilgi odağına dönüştürmüşlerdir." cümleleriyle okuyucuya tanıtmıştır.

Kitapta sırasıyla Halide Edip Adıvar, Ahmet Hikmet, Aka Gündüz, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ömer Seyfettin'e ait birer hikaye bulunmaktadır. Hikayeler, Almancaya Carl Frank tarafından çevrilmiştir.

27. Spies, Otto, **Türkische Erzähler der Gegenwart** (Günümüz Türk Yazarları), Weltgeist Bücher Verlags- Gesellschaft, Berlin; Leipzig: 1927, 64 s.

Kitap, Ömer Seyfettin, Ahmet Hikmet, Halide Edip Adivar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na ait birer eserden oluşmuştur.

28. Wörle, Andrea, **Türkische Erzählungen** (Türk Hikayeleri), dtv, München: 1989, 332 s.

Kitapta Müfide Ferit, Yakup Kadri, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Sait Faik, Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Füzün, Sevgi Soysal, Aysel Özakın, Naum Melo, Nedim Gürsel, Yusuf Ziya Bahadınlı ve Zeynep Karabey'e ait metinlerin yanı sıra tarihi ve coğrafi sınıflandırmayı kolaylaştırmak için bir çizelge bulunmaktadır.

29. Kappert, Petra; Turan, Tevfik **Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts** (20. Yüzyılın Türk Hikayeleri), Insel, Frankfurt a. M.; Leipzig: 1992, 295 s.; 2008, 362 s.

Bir önceki baskı, 295 sayfadan ibaret olup Petra Kappert, henüz hayattayken çıkmıştır ve 27 yazar ve eserlerini içermektedir. Kappert, 2004 yılında vefat etmiştir.

Elimizdeki kitap, Tevfik Turan tarafından üzerinde tekrar çalışılmış ve genişletilmiş olan yeni baskıdır.

Otuz Türk yazarının yer aldığı yapıtta geçen yüzyılın son dönem Türk edebiyatının geniş yelpazesi yansıtılmıştır.

Antolojide, sırasıyla Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Vüs'at O Bener, Nezihe Meriç, Fakir Baykurt, Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu, Leyla Erbil, Sevim Burak, Tahsin Yücel, Orhan Duru, Demir Özlü, Oğuz Atay, Füzün, Sevgi Soysal, Onat Kutlar, Ferit Edgü, Selim İleri, Nedim Gürsel, Necati Tosuner, Orhan Pamuk, Enis Batur, Serdar Rıfat, Fatih Özgüven, İsmail Güzelsoy ve Menekşe Toprak'a ait birer hikaye bulunmaktadır.

Serdar Rıfat, Fatih Özgüven, İsmail Güzelsoy ve Menekşe Toprak sonradan Tevfik Turan tarafından dahil edilen yazarlardır.

Kitapta 9. sayfadan itibaren 341. sayfaya kadar hikayeler yer almaktadır. 342-350 sayfalar Petra Kappert'in "sonsöz"ünü oluşturmaktadır. Kappert, "sonsöz"ünde Türk nesrinin gelişiminden söz etmekte ve önceleri Fransız etkisi altında olan Türk edebiyatının, Cumhuriyet'in kurulmasından ve harf devriminden sonra kendi yolunu bulduğunu ve özgün olduğunu ifade etmektedir.

Yazar, Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin Türk edebiyatına etkilerinin günümüzde de devam ettiğini vurgulamaktadır. Sait Faik'in hikayelerinde kendine ait dünyasını tasvir ettiğini ve kahramanlarını da sıradan insanlardan oluşturduğunu ifade eden Kappert, Sabahattin Ali'nin eserleriyle Türk edebiyatında yeni bir çığır açtığını belirtmektedir.

Köy romanları ve Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt gibi köy romanları yazarlarına da değinen Kappert, Köy edebiyatının oldukça renkli bir unsur olduğunu vurgulamakta; hatta bazılarına göre köy edebiyatının 'cumhuriyetçi milli edebiyatın' merkezi olduğunu sözlerine eklemektedir.

Türk edebiyatında mizahın da önemli bir yeri ve uzun geçmişi olduğundan söz ederken önemli temsilcilerin adlarını zikreder ve bu isimlerin antolojide de yer aldığını belirtir.

Kappert'in sonsöz'ünün altında, 'genişletilmiş baskı üzerine' de Tevfik Turan, ne yazık ki, Petra Kappert'ın, eserin geliştirilmiş şeklini göremeyeceğini, ilk basımın 1992 yılında olduğunu ve bu kitapta yeni yazarların bulunduğunu anlatmış ve Türkiye'deki kısa hikayeciliğin son sekiz yıldaki durumundan bahsetmiştir.

353.sayfada Türkçe kelimelerin ve bazı harflerin telaffuzu hakkında bilgi verilmiştir.

Son olarak, 354-362. sayfalarda ise antolojide yer alan yazarların kısa biyografilerine yer verilmiştir.

30. Edip, Habib, *Türkische Geschichten* (Türk Hikayeleri), Deutsche Orientbücherei XXIII, Verlag Gustav Kippenheuer, Weimar: 1917, 147 s.

Kitapta Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyin Cahid, Habib Edib, Mehmet Rauf, Tevfik Fikret, Halid Ziya ve Halide Edip gibi sanatçıların şiirleri ve hikayeleri bulunmaktadır.

31. Letsch, Constanze, **Unser Istanbul. Junge türkische Literatur** (Bizim İstanbul. Yeni Türk Edebiyatı), (Türkçeden Çeviren: Christoph Neumann), Berliner Taschenbuch Verlag, Berlin, 2008, 208 s.

Cem Akaş, Saba Altınsay, Fahrettin Çiloğlu, Ayşegül Devecioğlu, Faruk Duman, Şebnem Işigüzel, Metin Kaçan, Fatih Özgüven, Ali Teoman, Murat Uyurkulak ve Niyazi Zorlu'ya ait hikayeler bulunmaktadır. Türkiye... Dönerciler, büyük aileler, eşarplı kadınlar-Almanya'ya kadar yayılmış olan klişeler. Böylece genç Türk yazarlar okuyucuyu gerçeğe biraz daha yaklaştırmaktadır. Konuları ise, geleneklerle modanın, sükûnetle hızlı değişimin yan yana yaşandığı dünyanın en eski ve aşırı şehirlerinden olan İstanbul.

31. Breddermann, Hanjo, **Von Bosphorus zum Ararat. Eine literarische Reise durch die heutige Türkei** (Boğaz'dan Ağrı Dağı'na. Bugünkü Türkiye'ye Edebi Bir Yolculuk), Verlag am Galgenberg, Hamburg, 1988, 140 s.

32. Turan, Tefik, **Von Istanbul nach Hakkari. Eine Rundreise in Geschichten.** (İstanbul'dan Hakkari'ye Hikayelerle Yolculuk) Erika Glassen'e ait bir sonsöz bulunmaktadır.) Unionsverlag, Zürich: 2006, 416 s.

Ayrı dönemlerin yazarlarının Akdeniz'den Doğu Anadolu'nun dağlarına kadar götüren hikayelerini içeren bu yapıt, çeşitli halkların, yaşam tarzlarının ve manzaraların sunulduğu edebi bir rehberdir. Tefik Turan'ın titizlikle seçmiş olduğu hikayeler de ülkenin kendisi gibi zıtlıklar ve çeşitlilikle doludur.

Hikayelerde geçen Ermeni, Yunan, Yahudi ve Kürtler yan kahramanlar olmayıp tam tersine olayların içinde yer alan sevgiyle oluşturulmuş, ülkenin farklı etnik gruplarını temsil eden baş kahramanlardır. Okuyucuda daha da çok okuma isteği uyandıran bu kısa hikayeler, ülkeyi yakından tanıma arzusundan ziyade, yazarların mükemmel olmasındandır. (Yazarlar ve eserlerinin adları endekste verilmiştir.)

SONUÇ

Modern Türkoloji çalışmalarının Batı Avrupa’da başlamış olduğu bilinen bir gerçektir. Savaş tutsaklarıyla ve misyonerlik faaliyetleriyle oluşmaya başlayan Türkoloji, Türklerin en yoğun bulunduğu coğrafyalardan Rusya’da özel bir yere sahip olmuştur. Dolayısıyla modern Türkolojinin oluşması ve olgunlaşmasında Avrupalı ve Rus araştırmacıların bir öncü niteliğinde olduğu bilinmektedir. Avrupa’ya bakıldığında XVI. yüzyıldan önceki bilgilerin ve çalışmaların oldukça dağınık ve tesadüfi olarak elde edildiği düşünülmektedir. XVI. yüzyıldan sonra farkındalık yaratabilecek şekilde çalışmalar oluşmaya başlamıştır. İlk denemeleri yapan Pietro Ferraguto dışında, Alman humanist Hieronymus Megiserus bilinen örneklerdendir.

Batı dünyasındaki ilk sistemli çalışmaların ise yavaş yavaş XVII. yüzyılda Avusturya, Fransa, Polonya ve Macaristan’da oluşmaya ve artmaya başladığını belirtmek gerekir. Macaristan’da ilk Türk dili hocası Janos Repiczky’den Gyula Nemeth’in öğrencisi Hasan Eren’e dek; İtalya’da XVI. yüzyıldan, XX. yüzyılın başlarında Roma Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsünü yöneten Ettore Rossi’ye dek; Avusturya’da XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile kurulan münasebetler gereği eğitilen Türk dili tercümanlarından, Andreas Tietze’ye dek; Yine İngiltere’de ağırlıklı olarak XVII. yüzyılda ticari ve diplomatic ilişkiler gereği eğitilen Türk dili tercümanlarından, Sir Gerard Clauson’a dek Batı dünyasında Türk dili ve edebiyatı, Türk tarihi ve Türk sanat tarihine yönelik Türkoloji bilimine dahil edilebilecek birçok çalışma bugün kayıtlardadır.

Bu çalışmada ise Türkoloji’nin en önemli ayaklarından biri olan Alman’adaki Türk edebiyatı çalışmalarına yer ayrılmış; bu çalışmaların tarihi ve modern dönemlerinde kaleme alınmış olan eserleri araştırılmış ve mercek altına alınmıştır. Almanya’da yapılmış çalışmaları ulaşılabildiğimiz kadarıyla kayıt altına almaya çalıştık. Elbette Hasan Eren’in “Türklük Bilimi Sözlüğü” kitabı ve Bülent Gül’ün “Almanya’da Türkoloji Çalışmaları” projesi, bu alanda yapılan öncü çalışmalardır. Biz bu tezde olabildiğince güncel kaynaklara ulaşarak iki çeşit bibliyografya çıkarmış bulunmaktayız.

Çalışmamızda Batı Avrupa’daki Türkoloji ile birlikte Almanya’daki Türkoloji çalışmalarının kronolojik bir tasnifi ve sunumu yapılmış, Alman – Türk

siyasi ve sosyal ilişkilerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, bilimsel bir titizlikle ve kaynaklara dayalı bir tarafsızlık ilkesiyle sunulmuştur. Bu kaynaklar, zaman zaman seyahatname, anı ve mektup gibi öznel değerlendirmelerin yer aldığı kitaplardan; zaman zaman da bilimsel araştırma ve incelemelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Türklere ilişkin olumlu ve olumsuz çeşitli değerlendirmeler ve folklorik incelemeler karşımıza çıkmıştır. Fakat her durumda, yazarının gerekçeli görüşleri, kaleme aldığı yayını ile mesnetlendirilmiştir. Buna ek olarak, son dönem (modern) Türkoloji çalışmalarına da ilk bölümün sonunda yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, Almanya’da yapılan çalışmaların yalnızca künyelerin verilmesiyle klasik bibliyografa ve eserlerin kısa açıklamaları ile analitik bibliyografya yapılmıştır. Analitik bibliyografyada, yazılan künyeden sonra, eserin ilk sayfalarında yer alan bilgilere, içindekilere ve mümkünse kitaba ilişkin özet tanıtım yazılarına yer verilmiştir.

Almanya’da yapılan çalışmalarda, Türkiye Türkçesinde ve muhtelif Türk lehçelerinde kaleme alınan eserler olmak üzere iki ana başlıkta tasnifleme yoluna gidilmiştir. Bu eserlerin Almancaya çevirileri tezimizin kapsamı açısından oldukça önemlidir. Öncelikli olarak Türkiye sahasında yazılan Türkçe eserlerin çevirilerinin yazınsal türlere göre bibliyografyası verilmiştir. Yine Azeri, Kazak, Kırgız ve Özbek olmak üzere, dört Türk dili lehçesinde yazılmış eserlerin Almancaya çevirilerinden oluşan bibliyografyaya yer verilmiştir.

Tezde yalnızca Almancaya çevrilen Türkçe eserlerin değil; Almanya’da Almanca kaleme alınan Türk edebiyatı çalışmalarının bibliyografyası da bulunmaktadır. Almanya’daki Türk edebiyatı çalışmalarının bibliyografyası; Alman ya da Türk (ya da başka uyruktan) yazarların, Almanca yazılan ya da Almancaya çevrilen yazınsal eserlerinin Almanya’da neşredilmesi ile sınırlıdır. Türkoloji alanında, Almanya dışında (Almanya’da hiç basılmamış olmak koşuluyla); ama Almanca kaleme alınan bir eser de kuşkusuz Almanya Türkolojisine katkıda bulunacaktır; fakat bu durum, “Almanya’daki Türk Edebiyatı çalışmalarının bibliyografyası” sınırlamasına girmemektedir. Dolayısıyla çalışmamızdaki bu çerçeveye uyulmuş ve önemli sayılabilecek çevirmen isimlerine ve Almanya’daki yayınevlerine de yer vermeye çalışılmıştır.

Nitekim çevirmen ve yayınevlerinin bibliyografa çalışmamız açısından tamamlayıcı unsurlar olduğu kanaatindeyiz.

Çalışmamızda önemli bir husus, bibliyografya çalışmalarının çok geniş bir yelpazeye sahip olmasıdır. Almanya'da yapılan Türk edebiyatı çalışmalarının bibliyografyasını yukarıda belirttiğimiz ölçülerde sınırlamaya çalışsak da eksiklerimizin fazla olabileceği gerçeği de ortadadır. Yine de temennimiz, güncel verilerle ortaya koymaya çalıştığımız bu tezin, bu alandaki bilimsel çalışmalara ışık tutmasıdır.

KAYNAKLAR

ABRAHAMOWICZ, Zygmunt. Die Türkenkriege in der historischen Forschung, Deuticke, Wien, 1983, S.184.

ACKERL, Isabella, Von Türken belagert-von Christen entsetzt: d. belagerte Wien 1683, Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1983, S. 193.

ADAMOVIC, Milan, Das türkische des 16. Jahrhunderts, nach Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533). Göttingen, 2001.

ALBAYRAK, Mustafa, “Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu’nun Yapımı”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Yayınları, Sayı: 6, 1995, s. 2.

ALKAN, Necmettin, “Dış Siyasetin bir Aracı olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm’in 1898 Şark Seyahati”, Osmanlı Araştırmaları, XXXI, İstanbul, 2008, s. 39.

ALTINTAŞ, Yusuf Ziya, “Prusya’dan Alman İmparatorluğu’na: Osmanlı ile İlişkiler”, Perspektif, Sayı 218, Şubat 2013, s. 48. 29.

AND, Metin, “16. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Yaşam”, Osmanlı Uygarlığı, Edt, Halil İnalçık, Günsel Renda, c. I, Ankara 2004.

ARKILIÇ-SONGÖREN, Sevgi, Familienleben in Deutschland und in der Türkei im Spiegel der Kinder- und Jugendliteratur: vergleichende Analyse ausgewählter deutschsprachiger und türkischer Kinder- und Jugendromane der Gegenwart, Frankfurt am Main ; Berlin, Lang, 2007.

ARZ, Martin. Die wilde Reise des unfreien Hans S. und seine höchst erstaunlichen Erlebnisse auf dem Weg ans Ende der Welt, Hirschkäfer Verlag, 2017, S 440.

ATIYA, Aziz Suryal, Niğbolu Haçlı Seferi, trc. E. Uras, Ankara 1956.

AYDIN, Şahizer, Gesellschaftsbilder in der türkischen Literatur von 1983 bis 1987, Frankfurt am Main (u. a): Lang, 1992.

AYTAÇ, Gürsel: Edebiyat Yazıları II. Gündoğan. Ankara 1991.

BABINGER, Franz Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke. Leipzig, Harrassowitz, 1927.

BABINGER, Franz, “Die türkischen Studien in Europa bis zum Auftreten Josef von Hammer-Purgstall”, Die Welt des Islam, 7/3-4, 1919, 103-129.

BAHADINLI, Y. Z. Açılın Kapılar. Milliyet Yayınları. İstanbul, 1990.

BARKER, Thomas Mack, Doppeladler und Halbmond: Entscheidungsjahr 1683, Verlag Styria, 1982.

BAŞAR, Fahamettin, “Niğbolu Meydan Muharebesi ve Haçlı Seferleri Tarihindeki Yeri”, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhü Semineri, Bildiriler, İstanbul 1998, s. 117-132.

BAŞARGAN, Ö. Gurbet Sofrası. Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1979.

BAYHAN, V. Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

BAYKURT, F. Koca Ren. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

BEYDİLLİ, Kemal, 1790 Osmanlı Prusya İttifakı, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1984, s. 21. 30.

BEYDİLLİ, Kemal, Büyük Friedrich ve Osmanlılar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1985.

BİERBRAUER, Volker. Ostgermanen im mittleren und unteren Donaauraum. Die hunnische Herrschaft. In: Attila und die Hunnen. Hrsg. v. Historischem Museum der Pfalz Speyer-Stuttgart: Konrad Theiss Verlag 2007.

BİSKUP, Harald, Weidengasse: eine deutsch-türkische Strasse in Köln - Köln: Bachem; Köln: Önel, 2001.

BLUMENTRATH, Hendrick, Transkulturalitaet: Türkisch – deutsche Konstellationen in Literatur und Film, Münster. Aschendorff, 2007.

BODO, Anke. Zur hunnischen Geschichte nach 375. In: Attila und die Hunnen. Hrsg. v. Historischem Museum der Pfalz Speyer-Stuttgart: Konrad Theiss Verlag 2007.

BRACKERT, Helmut [Hrsg.]. Das Nibelungenlied. Teil 1. 29. Aufl. - Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch 2004.

BRACKERT, Helmut, Das Nibelungenlied. Teil 2. 27. Aufl.–Frankfurt a. M., Fischer Taschenbuch 2005.

BRAUNER, A. Die Schlacht bei Nicopolis (1396), Breslau, 1876.

BRION, Marcel, Attila, İleri Yayınları, İstanbul. 2005.

BUCHMANN, Bertrand Michael. Türkenlieder zu den Türkenkriegen und besonders zur zweiten Wiener Türkenbelagerung, Böhlau, Wien; Köln; Graz, 1983, S. 120.

BURÇOĞLU, Nedret Kuran, Die Wandlungen des Türkenbildes in Europa: vom 11. Jahrhundert bis zur heutigen Zeit; eine kritische Perspektive, Spur-Verl., Zürich, 2005, s. 96.

CABİR, Doğan, “II. Mahmut Dönemi Osmanlı Merkezileşme Politikasının Doğu Vilayetlerinde Uygulanması”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, mSayı/Cilt No: 6/4, Ankara, 2011, s.507.

CANER, Beatrix, Türkische Literatur – Klassiker der Moderne, Hildesheim (u. a): Olms, 1998.

CANER, Beatrix. Türkische Literatur - Klassiker der Moderne - Hildesheim ; Zürich ; New York : Olms, 1998.

CİL, Hasan, Anfänge einer Epoche: ehemalige türkische Gastarbeiter erzählen 1. Aufl.. - Berlin: Schiler, 2003.

COŞAN Leyla, “Almanya’da Hıristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16-18.Yüzyıllar)”, Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi, The Journal of Turkish Cultural Studies, Sayı 19, İstanbul, 2008, s. 44.

COŞAN, Leyla, “Almanya’da Hıristiyanlaştırılan Türk Savaş Esirleri ve Bunların Vaftiz Törenleri (16-18. Yüzyıllar)”, Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi, The Journal of Turkish Cultural Studies 19, İstanbul, 2008, s. 43-60.

COŞAN, Leyla, “Tanrım bizi Türklerden korusun!” 16. yüzyılda Almanların Türklerden korunmak için yazdığı dualar. Türklere karşı yazılan vaazların değerlendirilmesi ile birlikte. Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009.

COŞAN, Leyla. Frauenliteratur der 70er Jahre in Deutschland und in der Türkei-Frankfurt am Main [u.a.]: Lang, 2009.

ÇELİK, Latif, Türkische Spuren in Deutschland-Almanya'da Türk İzleri, Logophon, Mainz, 2008, s.108-110.

ÇORAKLI, Ş. 1960'lı Yıllardan Sonra Almanya'da Oluşan Türk-Alman Yazını (Araf'taki Yazın). Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (38), 2007. 45-52.

DEETJEN, Werner-Ulrich, "700-jähriges Jubiläum Sadok Selim-Johannes Soldan (um 1270–1328), erster urkundlich bekannter türkischer Deutscher und Brackenheimer Bürger", Brackenheim, 2005.

DELUMEAU, Jean, Angst im Abendland. Die Geschichte kollektiver Ängste im Europa des 14. bis 18. Jahrhunderts. Deutsch von Monika Hübner, Gabriele Konder und Martina Roters-Burck. Rohwohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1985.

DEMİR, Tayfun, Türkische Literatur in deutscher Sprache: 1800-2008 Einl. von Sargut Sölcün; Einl. von Zafer Senocak; Hrsg. Tayfun Demir. - 1. Aufl. - Duisburg: Dialog e.V. Gesellschaft für Deutsch-Türkischen Dialog, 2008.

DIETRICH, Renate. Türkische Literatur in deutscher Sprache, Bergisch Gladbach: Thomas- Morus- Akad. Bensberg, 2001.

Die Türken-Belagerung von Wien Wolfenbüttel: Historischer Verl., Melchior, 2007, S. 137.

Die türkische Migration in deutschsprachigen Büchern 1961-1984: eine annotierte Bibliographie / Ursula Boos-Nünning (Hrsg.)- Opladen: Leske+ Budrich, 1990.

Die türkische Nachbarschaft: Beiträge zur gegenwärtigen Lage der Literatur in der Türkei/ Hrsg.: Walter Höllerer - Berlin: Literarisches Colloquium, 1982.

DOĞAN, Cabir, "II. Mahmut Dönemi Osmanlı Merkezileşme Politikasının Vilayetlerinde Uygulanması", Doğu Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı/Cilt No: 6/4, Ankara, 2011, s. 505-521.

DÖRING, Karoline Dominika. Türkenkrieg und Medienwandel im 15. Jahrhundert: mit einem Katalog der europäischen Türkendrucke bis 1500, Matthiesen, Husum, 2013, S. 556.

ECKES, Nazan, Guten Morgen, Abendland: Almanya und Türkei-eine Familiengeschichte, Köln: Bastei Lübbe, 2010.

ECKMANN, János.1965. "Die Karamanische Literatur" *Philologiae Turcica Fundamenta*, II, Wiesbaden: 819-835.

EICKHOFF, Ekkehard. Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700, Klett-Cotta, Stuttgart. 2008, S. 464.

EİGL, Kurt. Tagebuch eines Augenzeugen 1683. Die Aufzeichnungen des Freiherrn von P., Edition Tusch, Wien, 1983, S. 260.

ENGIN, Osman. Kanaken-Gandhi: ein satirischer Roman- München: Dt. Taschenbuch-Verl., 2001.

EREN, Hasan *Türklük Bilimi Sözlüğü: I. Yabancı Türkologlar*. TDK, Ankara, 1998.

Externbrink, Heike. Attila als historische Persönlichkeit. In: Attila und die Hunnen. Hrsg. v. Historischem Museum der Pfalz-Speyer.-Stuttgart: Konrad Theiss Verlag 2007,

FLOCKEN, Jan von, "Friedrich Barbarossa-ein Kaiser ertrinkt", *Die Welt*, 07.01.2008.

FREDERKİNG, M. Schreiben gegen Vorurteile. *Literatur türkischer Migranten in der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin: Express Edition, 1985.

FREDERKİNG, Monika: Schreiben gegen Vorurteile. Express Edition. Berlin 1985.

FROMM, Hans. Das Nibelungenlied und seine literarische Umwelt. In: *Pöchlerner Heldenliedgespräch. Das Nibelungenlied und der mittlere Donauraum*. Hrsg. v. Klaus Zatloukal-Wien: Fassbaender 1990.

GEORGIUS, de Hungaria *Tractatus de Moribus, conditionibus et nequitiis Turcorum*. Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken. Nach der Erstausgabe von 1481 herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von Reinhard Klockow. Böhlau Verlag. Köln, Weimar, Wien, 1993.

GÖLLNER, Carl Tvrcica: Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts, I. Band MDI-MDL, Editura Academiei, Akademie-Verlag, Bvcvresti, Berlin, 1961, s. 7.

GUTHMÜLLER, Bodo. Europa und die Türken in der Renaissance, Niemeyer, Tübingen, 2000, s.451.

GÜL, Bülent. "Almanya'da Türkoloji Çalışmaları", Türkbilig, 2006/11: 56-117.

GÜLER, Kadriye. Eine Fremde in der Fremde İn Zwei Sprachen Leben Hrsg. Irmgrad Ackermann, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1983.

GÜLGÜN, Üçel-Aybet. Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları 1530-1699, İstanbul 2003.

GÜMÜŞ, Musa, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", Tarih Okulu, Sayı X, Mayıs-Ağustos 2011, s. 151-194.

GÜMÜŞ, Musa, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", Tarih Okulu, Sayı X, Mayıs-Ağustos 2011, s. 175.

GÜNGÖR, Dilek. Ganz schön deutsch: meine türkische Familie und ich, München; Zürich: Piper, 2007.

HARHOIU, Radu, Hunnen und Germanen an der unteren Donau. In: Attila und die Hunnen. Hrsg. v. Historischem Museum der Pfalz Speyer-Stuttgart: Konrad Theiss Verlag 2007.

HAZAI, György, Bibliographisches Handbuch der Turkologie: eine Bibliographie der Bibliographien vom 18. Jahrhundert bis 1979. Wiesbaden: Harrassowitz, 1986.

HEATH, W. Lowry, Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı, trc. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul 2009.

HEBERER, Michael, Osmanlı'da Bir Köle: Brettenli Michael Hberer'in Anıları 1585-1588, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

HELFFERICH, Karl, "Die Deutsche Türkenpolitik", Im neuen Deutschland, Grundfragen deutscher Politik in Einzelschriften, Hrgb. Hermann Jordan, Berlin, 1921, s. 8.

HELFFERICH, Karl, Die Deutsche Türkenpolitik, Berlin, 1921.

HELLER, Hartmut, "Carl Osman und das Türkenmariandl", Die Zeit, 04.09.2003.

HELLER, Hartmut, "Türkentaufen um 1700- ein vergessenes Kapitel der fränkischen Bevölkerungsgeschichte", Glaubensflüchtlinge und Glaubensfremde in Franken. 26, Seminar des Frankenbundes vom 10-12 Oktober 1986, s. 255-271.

HEPPNER, Harald, Türkenangst und Festungsbau: Wirklichkeit und Mythos, Lang, Frankfurt, M.; Berlin; Bern; Bruxelles; New York, NY ; Oxford; Wien, 2009, S. 251.

HERMANN, Ehrenfried Türke und Osmanenreich in der Vorstellung der Zeitgenossen Luthers. Ein Beitrag zur Untersuchung des Türkenschrifttums. Dissertation. Breslau, 1961.

HOFMANN, M. Interkulturelle Literaturwissenschaft: Eine Einführung. Stuttgart: UTB Verlag. 2006.

HÖFERT, Almut. Den Feind beschreiben: "Türkengefahr" und europäisches Wissen über das Osmanische Reich 1450-1600, Campus-Verl., Frankfurt/Main; New York, S.463.

İNALCIK, Halil, "Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji", Doğu-Batı: Oryantalizm, 20, 2002, 13-40.

İNALCIK, Halil, Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları, İstanbul, 2010.

İŞPİROĞLU, Zehra. Eine andere Türkei: Literatur, Theater und Gesellschaft im Fokus einer Randeuropaerin, Frankfurt, M.: Brandes u Apsel, 2008.

JACOB, Xavier. Das Christentum in der religiösen Literatur der Türkei, Frankfurt (Main) : CIBEDO, 1984.

KAPPERT, Petra, Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts.... - 1. Aufl. - Frankfurt am Main [u.a.]: Insel, 1992.

KARA, Y. Selam Berlin. İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2004.

KARACAGİL, Ö. Kürşad, “Alman İmparatoru İstanbul’da (1917)”, Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 12, yaz 2013, s.111-133.

KARAKUŞ, M., Kuruyazıcı, N. Gurbeti Vatan Edenler: Almanca Yazan Almanyalı Türkler. Kültür Bakanlığı Yayınları 2001.

KAUFMANN, Thomas, Der Anfang der Reformation: Studien zur Kontextualität der Theologie, Publizistik und Inszenierung Luthers und der reformatorischen Bewegung, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 2012.

KAYA, A. Berlin’deki Küçük İstanbul. Büke Yayınları. 2000.

KIRCHNER, Mark. Geschichte der türkischen Literatur in Dokumenten: Hintergründe und Materialien zur "Türkischen Bibliothek"/hrsg. von Mark Kirchner, Wiesbaden: Harrassowitz, 2008.

KIZILTAN, G.S. Çağımızda Yabancılaşma Sorunu. Metis Yayınları, İstanbul, 1986.

KOSTENEÇKİ, Konstantin; Stefan LAZAREVIÇ: Yıldırım Bayezid’in Emrinde Bir Sırp Despotu, trc. H. Mevsim, İstanbul, 2008.

KÖHLER G., Die Schlachten von Nicopoli und Warna, Breslau, 1882.

KREISER, Klaus, Der osmanische Staat 1300-1922, Oldenbourg, München, 2001, S. 252.

KREISER, Klaus. “Turkologie als Steckenpferd? Von Paul Horn bis Carl Frank” AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih Tezcan’a Armağan, Cilt:13, Yıl:13 ss. 213-229.

KULA, O. B., Alman Kültüründe Türk İmgesi I. Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

KULA, O. B., Alman Kültüründe Türk İmgesi II. Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

KULA, O. B., Alman Kültüründe Türk İmgesi III. Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.

KULA, Onur Bilge, “Avrupa’da Türk Tarih Yazımı Sürecinde Hans Löwenklav ve Türk İmgesi”, Mersin Üniversitesi I. Ulusal Tarih Kongresi: Tarih ve Milliyetçilik, (30 Nisan – 2 Mayıs), Bildiriler, 47-74.

KULA, Onur Bilge, Batı Edebiyatında Oryantalizm I, İş Bankası yay., İstanbul, 2011.

KURT, Kemal, “Ich kann dir nicht mehr in die Augen schauen” Türken deutscher Sprache, Berichte, Erzählungen, Gedichte von Ausländern. (Hrsg. Irmgrad Ackermann), München, 1984.

KURUYAZICI, Nilüfer: “Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni bir Bakış”. Hürriyet Gösteri. Kasım 1992.

LAUT, Jens Peter, Türkoloji nedir? Sözde “orkide bölüm”e ilişkin düşünceler, Orient-Institut Istanbul, 2013.

LERCH, Wolfgang Günter. Die Laute Osmans: türkische Literatur im 20. Jahrhundert - München: Allitera-Verl., 2003.

LERCH, Wolfgang Günter: Zwischen Steppe und Garten–Türkische Literatur aus Tausend Jahren. Allitera Verlag, München, 2008.

MARZ, Rasim, Das Osmanische Reich auf dem Weg nach Europa, BOD (Book on Demand), Norderstedt, 2013.

MATSCHKE, Klaus-Peter. Das Kreuz und der Halbmond: die Geschichte der Türkenkriege, Artemis und Winkler, Düsseldorf; Zürich, 2004, S.419.

MAUROKORDATOS, Alexandros, Kara Mustafa vor Wien: 1683 aus d. Sicht türk. Quellen, Verlag Styria, Graz; Wien; Köln, 1982, S. 376.

MAYER, Hans Georg, “Timur, Bayezid, die Dame und der Köfig im Bild”, Deutsch-türkische Begegnungen/Alman Türk Tesadüfleri. Festschrift für Kemal Beydilli, eds. H. Reind Kiel, S. Kenan, Berlin 2013,

MÉNAGE, Victor L., “Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri”, Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, 73-92.

MEYER, Eve R. “Türk Modası ve On Sekizinci Yüzyıl Müziği”, Tarih Dergisi, Sayı: 56, 2013, s. 149.

MEYER, Eve R., “Türk Modası ve On Sekizinci Yüzyıl Müziği”, Tarih Dergisi, Sayı: 56, 2013, s. 147-165.

NURAN, Özzer, Edebiyat Üzerine. Gündoğan. Ankara 1994.

ORTAYLI, İlber, “Bazı 16. Yüzyıl Alman Seyahatnamelerindeki Türkiye Şehir ve Köylerine Ait Bilgiler Üzerine”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 27, S. 4, 1972, 135-159.

ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu, Kaynak Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 52.

ÖREN, Aras, In Neues Handbuch der deutschen Gegenwartsliteratur seit 1945, 482- 483.

ÖZDAMAR, Emine Sevgi. Sonne auf halbem Weg: die Istanbul-Berlin-Trilogie, 1. Aufl.- Köln : Kiepenheuer & Witsch, 2006.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, “Yüzbaşı Helmut von Moltke'den Müşir Liman von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri”, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Yayınları, Sayı: 4, 1993, s. 298.

ÖZKIRIMLI, A. Türk Edebiyatı Tarihi. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.

ÖZTÜRK, Nurettin, Tanzimat Edebiyatı Bibliyografyası, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4 /1-II Winter, 2009, 1203-1225

PAZARKAYA, Y. Türk Ozanın Almanca Sesi. Çağdaş Türk Dili (Avrupa'daki Türk Yazarları Özel sayısı), 6/7, 1988, 260-261,

PAZARKAYA, Yüksel, Rosen im Frost (Teils): Einblicke in die türkische Kultur, Zürich: Unionsverl., 1982.

PAZARKAYA, Yüksel. Die Wasser sind weiser als wir: türkische Lyrik der Gegenwart/hrsg., übers. und mit einem Nachw. von Yüksel Pazarkaya. - München: Schneekluth, 1987.

POHL, Manfred, Von Stambul nach Bagdad, Piper, Münih, 1999, s. 12.

RADLOFF, Wilhelm, Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme. Band 1-5, Petersburg, 1866.

RAPHAELA Lewis, Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler), çev, Mefkure Poroy, İstanbul 1973.

RICHARD, Peters, Von der alten und neuen Türkei: gesammelte aufsätze, Berkalp Kitabevi, Ankara. 1944, 126 s.

RIEMANN, Wolfgang, Modern Türk klasikler: öyküler; [türkisch-deutsch] / Ausw. und Übers. von Wolfgang Riemann. [Sabahattin Ali ...]. - Dt. Erstaug., 1. Aufl.- München : Dt. Taschenbuch-Verl., 1994.

RIEMANN, Wolfgang. Das Deutschlandbild in der modernen türkischen Literatur, Wiesbaden: Harrassowitz, 1983.

RİCHTER, Michael, Gekommen und geblieben: Deutsch-türkische Lebensgeschichten/Unter Mitarb. von Cengiz Yağlı, mit einer Einführung von Dilek Zaptcioglu-3. Aufl.-Hamburg: Körber-Stiftung, 2004.

RIEMANN, Wolfgang. Über das leben in Bitterland: Bibliographie zur türkischen Deutschland – Literatur und zur türkischen Literatur in Deutschland – Literatur in Deutschland, Wiesbaden: Harassowitz, 1990.

RUTHERFORD, J. Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık. (İ.Sağlam, Çev.) Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.

SAFA, Peyami. Attilâ, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, S. 284.

SAVAŞÇI, F. Almanlar Bizi Sevmedi. Kerem Yayınları, Ankara, 1986

SCHEINHARDT, Saliha. Drei Zypressen: Erzählungen über türkische Frauen in Deutschland - 2. Aufl.. - Freiburg im Breisgau; Basel; Wien: Herder, 1994.

SCHILTBERGER, Johannes, Siemes, G. Eine wunderbarliche und kurzweilige Historie, wie Schiltberger, einer aus der Stadt München in Bayern, von den Türken gefangen, in die heidenschaft geführt und wieder ist heim kommen. Item, was sich für Kriege und wunderbarliche Taten, dieweil er in der Heidenschaft gewesen, zugetragen, Insel-verlag, Leipzig, 1917, s. 219.

SCHILTBERGER, Johannes, Türkler ve Tatarlar arasında, 1394-1427-Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren, (Çeviren, Turgut Akpınar) 1394-1427 İletişim, Cağaloğlu, İstanbul, 1995.

SCHILTBERGER, Johannes, Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren, 1394-1427, Thienemann, Edition Erdmann, Stuttgart, 1983, S. 253.

SCHILTBERGER, Johannes, Markus Tremmel, Johannes Schiltbergers Irrfahrt durch den Orient: der aufsehenerregende Bericht einer Reise, die 1394 begann und erst nach über 30 Jahren ein Ende fand, Via Verbis Bavarica, Taufkirchen, 2000, s.196.

SCHILTBERGER, Johannes; Neumann, Karl Friedrich. Reisen Des Johannes Schiltberger Aus München in Europa, Asia Und Afrika Von 1394 Bis 1427,

SCHILTBERGER, Johannes, Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427, çev. Turgut Akpınar, İletişim yay., İstanbul 1997.

SCHIMMEL, Annemarie, Türkische Gedichte vom 13. Jahrhundert bis in unsre Zeit – Übersetzung von Prof. Dr. A. Schimmel. Kultusministerium Republik Türkei, Ankara, 1989

SCHIMMEL, Annemarie, Wanderungen mit Yunus Emre. Önel Verlag, Köln, 1989.

SCHIMMEL, Annemarie. Aus dem goldenen Becher: türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten - Köln: Önel, 1993.

SCHIMMEL, Annemarie. Türkische Gedichte vom 13. Jahrhundert bis in unsere Zeit / übers. von: Annemarie Schimmel. - 3. Aufl.. - Ankara, 1989

SCHULZE, Ursula. Der weinende König und sein Verschwinden im Dunkel des Vergessens. König Etzel im Nibelungenlied und in der Klage. In: Attila und die Hunnen. Hrsg. v. Historischem Museum der Pfalz Speyer.- Stuttgart: Konrad Theiss Verlag 2007.

SCHULZE, Winfried. Reich und Türkengefahr im späten 16. [sechzehnten] Jahrhundert: Studien zu d. polit. u. gesellschaftl. Auswirkungen e. äusseren Bedrohung, Beck, München, 1978, S. 417.

SCHWARZ, Klaus “Brandenburg-Preussen und die Osmanen-Frühe Beziehungen in Überblick”, Osmanlı Araştırmalar IX, İstanbul 1989, s. 377.

SCHWEIGGER, Salomon, Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581, çev. S. Türkis Noyan, yay. Haz. Heidi Stein, Kitap yayınevi, İstanbul 2004.

SEEBERG, INA. Fatma Gül und ihre Kinder: Gesichter u. Gespräche - Ebenhausen bei München: Langewiesche-Brandt, 1988.

SEIDEL, Friedrich, Sultanın Zindanında: Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596), çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

SEYFİ, Kenan, "Osmanlı Dünyası Üzerine Muhtasar Tanıtımlar-Değerlendirmeler/Reviews in Brief on the Ottoman World", Osmanlı Araştırmaları, 42, 2013, 442-451.

SOLÇÜN, Sorgut, Sein und Nichtsein: Zur Literatur in der Multikulturellen Gesellschaft, Aisthess Verlag, Bielefeld, 1992.

SPIES, Otto, Türkische Märchen. Diederichs Verlag, Düsseldorf, 1967.

SPIES, Otto, Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart. DGfI, Berlin, 1943.

SPIES, Otto, Türkisches Puppentheater. Lechte Verlag, Emsdetten, 1959.

SPOHN, Margret, Her Şey Türk İşi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 68-69.

SPOHN, Margret. Türkische Männer in Deutschland: Familie und Identität; Migranten der ersten Generation erzählen ihre Geschichte, Bielefeld: Transcript-Verl., 2002.

STIENEN, Inga. Leben zwischen zwei Welten: Türkische Frauen in Deutschland-Weinheim [u.a.]: Beltz Quadriga, 1994.

STOYE, John. Die Türken vor Wien: Schicksalsjahr 1683, Ares-Verl., Graz, 2010, S. 279.

ŞAHİN, S. Alman Edebiyatında Atilla Motifi. Türk Kültürü, 2005, 104-108.

ŞENGİL, Salim Entschleierung: türkische Erzählerinnen; eine Anthologie - 1. Aufl.. - Istanbul: Dost Yayınları, 1993.

ŞENOCAK, Zafer, Playdoyer für eine Brückenliteratur Eine Nicht Nur Deutsche Literatur. (Hrsg. Irmgrad Ackermann, Harald Weinreich), Serie Piper, München, 1986.

TEBLY, Karl, Dersaadet'te Avusturya Sefirleri, çev. Selçuk Ünlü, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1988.

TEKİNDAĞ, Şehabeddin, "Türk Ordusunun Bir Taktik Savaşı: Niğbolu 25 Eylül 1396", TK, III/35, 1965.

TEMİR, Ahmet, Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri. TDK, Ankara, 1991.

THIELMANN, Jörn, "Orientalismus und Okzidentalismus", "Orient" versus "Okzident"? Zum Verhältnis von Kultur und Raum in einer globalisierten Welt, ed. G. Glazse & J. Thielmann, Geographisches Institut der Universität Mainz, Mainz, 2006, 19-24.

TİETZE, Andreas Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı. C. I-VI, Viyana 2002.

TUCKERMANN, Anja. Adile: ein Mädchen aus Istanbul, Mit Bildern von Ulrike Barth-Musil. - 1. Aufl. - Leipzig: Klett Kinderbuch, 2011.

TURAN, Tevfik, Von Istanbul nach Hakkâri: eine Rundreise in Geschichten. Aus dem Türk. von Sabine Adatepe - 2. Aufl. - Zürich : Unionsverl., 2005.

TÜRK, Fahri, Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 40.

Türkische Literatur in deutscher Sprache: eine Bibliographie/ mit Erläuterungen von Tayfun Demir unter Mitwirkung von Carl Koß. [Hrsg.: Sekretariat für Gemeinsame Kulturarbeit in Nordrhein-Westfalen. Ein Projekt in Verbindung mit der Stadtbibliothek Duisburg]-Wuppertal, 1995.

UNAT, Abadan, N. Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

VOCELKA, Karl, “Die Türkenbeute in der politischen Propaganda der frühen Neuzeit”, Österreichische Osthefte, Zeitschrift des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institutes, 21-2, 1979, 79-88.

VURALDI, Mert. Shakespeare in der Türkei, Frankfurt am Main, Bern, las Vegas: Lang 1979.

WAÏSSENBERGER, Robert, Die Türken vor Wien: Europa u.d. Entscheidung an d. Donau 1683, 1982, S. 367.

WİMMER, Jan. Der Entsatz von Wien 1683, Verlag Interpress, Warszawa, 1983, S. 304.

WÖRLE, Andrea, Türkische Erzählungen (Ein Lesebuch der türkischen Literatur des 20. Jahrhunderts), München: Dt. Taschenbuch- Verl., 1989.

YALÇIN, Kemal. Dedem Almanya'ya geldiğinde: iki dilli. Aus dem Türk. übers. von Marlies Düner- Köln: Önel, 2006.

YEĞENOĞLU, M. Sömürge Sonrası Dünyada Göçmen Kimliği. Mürekkep, 1995, s. 81.

YENİÇERİ, Ö. (1993). Yabancılaşma. Türkiye Günlüğü, 25, 91-92.

YILDIRIM, Mustafa, “Tarihten Günümüze Münih’teki Türkler ve Bazı Türk Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 19, 2008, s. 491.

YILDIRIM, Mustafa, “Tarihten Günümüze Münih’teki Türkler ve Bazı Türk Eserleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 19, 2008, s. 489-506.

YILDIZ, B. Türkler Almanya’da. Bilmen Basımevi, İstanbul, 1966, 293 s

YILDIZ, Yusuf, Osmanlı-Habsburg İlişkileri: Kânûnî-Şarlken-Busbecq, TTK yay., Ankara, 2013.

ZENGİN, Erkan, “Türk-Alman İlişkilerinde Türk İmajını Meydana Getiren Olgular ve Eserlere Yansıması”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı:1, 2013, s. 52.

ZENGİN, Erkan, “Türk-Alman İlişkilerinde Türk İmajını Meydana Getiren Olgular Ve Eserlere Yansıması”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı:1, 2013, s. 48-57.

TEŞEKKÜR

Tez konusun belirlenmesinden çalışmanın sonuna kadar her konuda bilgisinden faydalandığım ve karşılaőtığım zorluklarda yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Muvaffak DURANLI' ya teőekkürlerimi borç bilirim.

Bu alıőma sırasında bana yardımcı olan değerli arkadaşım Dr. Taőkın İőgören'e, beni bu alanda çalışma yapmam için teővik eden arkadaşım Sayın Abdurrahman arhoęlu'na ve desteklerinden ötürü sevgili aileme teşekkür ederim.

İzmir-2019

ÖZ GEÇMİŞ

18 Aralık 1969 yılında İzmir’de doğdum. 1972 yılında ailemin yanına, Almanya’nın Frankfurt yakınlarında bulunan Viernheim’e gittim. Orada ilkokuldan sonra Realschule’deki eğitimimi tamamlayarak 1987 yılında Türkiye’ye ailemle kesin dönüş yaptım. İzmir’de Yunus Emre Anadolu Lisesi son sınıfı tamamladıktan sonra aynı yıl Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitime başladım ve 1996 yılında mezun oldum. 1998 yılında MEB’de Türk Dili Öğretmeni olarak göreve atandım. Şu anda görevimi Balçova Sacide Ayaz Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde sürdürmekteyim. 2011 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları A.B.D. Türk Dünyası Edebiyatları Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimi almaya başladım. Hâlen bu alandaki çalışmalarına devam etmekteyim.